

SANCTUS HUGO

EPISCOPUS LINCOLNIENSIS IN ANGLIA

ORDINIS CARTHUSIENSIS

HUGONIS VITA

AB ALEXANDRO

Ut videtur, monacho ac postea abbate monasterii S. Augustini Cantuariensis, libris quinque conscripta.

(Edidit R. P. Bern. Pezau, *Bibliotheca ascetica*, X.)

MONITUM.

Hæc ut primum vidit reverendissimus et celsissimus S. R. I. princeps et episcopus Pataviensis, Josephus ex comitibus de Lamberg, in bibliotheca inclitæ Carthusiæ Gemnicensis in Austria, illico dignissimam censuit quæ in lucem publicam ederetur. Nec id adeo mirum. Nam sui in ea animi imaginem statim agnovit antistes pietissimus alterque Germaniæ nostræ Altmannus. Tanti præsulis autæ acconsensu vir venerabilis ac undequaque doctissimus, celeberrimi loci vicarius, admodum reverendus et cl. P. Leopoldus Widemannus, non uno nomine universæ Europæ jam notus, ad hos e veteri bibliothecæ suæ codice libros erudendos mox se accinxit, eosque eruditissimis notis et observationibus illustratos mihi typis evulgandos liberaliter amanterque commisit.

Vita hæc præto cuidam amplissimo amœnissimoque consimilis est, unde omnigenarum virtutum veluti flosculos legant non solum privati ascetæ et Christianæ pietatis studiosi, sed Ecclesiarum etiam præsules, qui lænè facile discant quantum roboris ac fortitudinis animo concilient, etiam adversus potentissimos, vanarum mundi rerum despicientia et mens divinis rationibus conformata. Singula hujus generis in magno Hugone exempla curatius hic recensere nostri ævi mores non sinunt. Qui Franciæ ac Anglicæ historiæ cupidi sunt, multa de rebus Henrici II. Joannis, aliorumque utriusque regni principum hinc cognoscent, quæ alias nusquam existent. Sed ista pluribus monere vix hujus loci est.

Auctoritatem operi non exiguam affert quod ejus auctor pluribus locis indicet se sancto Hugoni non modo æqualem, sed et familiarem fuisse (Vide libri I, cap. 9, et libri V, cap. 2, 20, 23 et 24). Unde præterea liquet eundem sancti episcopi capellanum exstitisse. Audiendus ipse in prologo libri II, col. 961: « Cum Lincolnensis, inquit, Ecclesiæ præsulatum annis jam Hugo bis senis, et diebus quinquaginta tribus religiosissime administrasset, placuit sanctitati suæ parvitatem meam de vitæ claustralis dulcedine in sollicitudinum suarum qualescunque solatium assumere, suoque inseparabiliter lateri sociare. A quo tempore annos tres et dies quinque, quandiu scilicet in corpore postea vixit, ab ejus nunquam, nisi per unam solam noctem, absui comitatu, die semper ac nocte adhærens ei, et ministrans sibi ipsi. Hujus igitur spatii temporis omnia fere quæ de illo libellus præsens continebit, aut propriis vidi oculis, aut a sanctis ipsius labiis audivi.

Porro auctorem hujus S. Hugonis Vitæ, quam ab alio quodam Carthusiano in compendium, servato tamen primigenia phrasi, redactam hic damus, fuisse monachum Benedictinum, et quidem monasterii S. Augustini Cantuariensis, aperte colligitur ex prologo libri I et II, ac libri V cap. 23, ubi videsis notam 343, et ejusdem libri cap. 12 et 22. Ac hæc quidem extra controversiam sunt. De proprio ejus nomine duntaxat dubitari potest propterea quod in originaria eaque proluxiori Vita, teste Molano in Adnotationibus ad Usuardi Martyrologium die 17 Novembris, nomen suum non nisi hoc modo expresserit: « Dominus et amicis in Christo charissimis Q. priori, et qui cum eo sunt Withamiensibus monachis, minimus frater A. » nec in isthuc, quod exhibemus, breviario aliter ab abbreviatore exprimitur, ut ex ejusdem abbreviatoris prologo constat. Theodorus Petreus in *Bibliotheca Carthusiana*, dubitans tamen, Vitæ S. Hugonis, Lincolnensis episcopi, scriptorem appellat *Adamum*, uti et abbas Morotius. Verum cum hunc *Adamum* velint floruisse circa annum 1340, manifestarium est hunc esse non posse fratrem A. auctorem magnæ ac originariæ Vitæ, hic compendio redditæ, cum ille ea se tradere testetur quæ suis ipse oculis viderit, aut ex labiis sanctissimi episcopi hauserit, imo qui ultra triennium adhæserit, ut numero præcedente vidimus. Potuit tamen hujus breviarii auctor esse *Adamus*, ex doctore theologo Carthusiano, qui circa annum 1340, quem ei assignat Morotius, florere debuit. Adest enim in membraneo Carthusiæ Gemnicensis codice alia magnæ Vitæ Hugonis abbreviatio hoc titulo: *Incipit secunda abbreviatio Vitæ S. Hugonis episcopi Lincolnensis. Igitur Hugo nobilibus religiosisque parentibus*, etc. Cum itaque secunda abbreviatio manu sæculi XIV exarata in laudato codice Gemnicensi exstet, abbreviatio prima inferioris sæculi esse non potest. Atque hæc de auctore abbreviationis magnæ Vitæ S. Hugonis, qui quanta fide et cura

majus illud opus in compendium redegerit, ipse sat explicat in præfatione libri I, et cl. Pater Leopoldus in Adnotatis accurate observavit: licet omnino fatendum sit abbreviatorem hunc amplius de posteris mortuorum fuisse, si resectis duntaxat moralibus digressionibus ac locis communibus, *præfationem ipsius fratris A. in librum I* reliquaque omnia, ut ut pauca, historiam tamen non nihil illustrantia, nobis conservasset. Sed ad fratrem A. primarium magnæ Hugoniana Vitæ auctorem redeundum, videndumque est quis sub hoc principe litterarum elemento probabitur delitescat.

Verò mihi similitudinem semper visum fuit hunc fratrem A. alium non esse quam Alexandrum, « natione Anglum, professione monachum, ordinis S. Benedicti apud Cantuariam, et tandem ibidem in cœnobio S. Augustini abbatem, » ut refert Joannes Pitseus De illustribus Angliæ scriptoribus ad an. 1217, pag. 287, ubi et sequentia de Alexandro commemorat: « Hic cum esset ingenii felicitis, et fere a teneris, ut aiunt, unguculis, sollicitam in bonis artibus habuisset educationem, in virum doctissimum evasit. Cum autem ad eruditionem eminentem accessisset, solidum iudicium, matura prudentia, et mira in rebus agendis dexteritas, multa etiam in Deum pietas, in proximum charitas, dignus unanimitate suorum consensu habitus est, qui toti conventui præficeretur. » Has notas ingenii animique characteres a Pitseo Alexandro tributos egregie convenire fratri A. primariæ Vitæ S. Hugonis scriptori, mox reperiet, qui vel unum ac item alterum ejus librum apud nos evolverit, in quibus insignis pro illo ævo eruditionis, prudentiæ, iudicii ac probitatis indicia singulis prope paginis deprehenduntur. Ast pergit Pitseus de Alexandro: « In quo munere (abbatiali) administrando cum se ad aliquot annos strenue prudenterque gessisset, et fama virtutum ejus usque ad ipsius regis Joannis aures pervenisset, rex eum consuluit super controversiis quas eo tempore gravissimas habuit cum summo pontifice. Alexander regem in spem bonam induxit, rem omnem componi posse dicitans. Cum itaque rex hominem in suas partes nonnihil propendentem deprehendisset, anno Domini 1206, eum legatum Romam super dicto negotio misit. In qua legatione tam aperte se pro rege stare declaravit, eique tam fideliter in omnibus adhæsit, ut magnam adversarum partium sibi coulaverit invidiam. Unde factum est ut successu temporis, rege mortuo, a Pandulpho summi pontificis in Anglia legato, fuerit excommunicatus, omnique ecclesiastico beneficio, munere et functione privatus. Atque ita ferunt eum in paupertate et miseria vitam finivisse. » Hactenus Pitseus de Alexandro, cujus aliorum ingenii monumentorum catalogum loco citato texit, additque, « dici eum usque ad annum Christi 1217 pervenisse, quo feliciter in Anglia regnum suum inchoavit Henricus III. »

Ex his porro novum robur conjecturæ nostræ de Alexandro, magnæ Vitæ Hugoniana auctore accedit. Nam hunc non solum ad annum 1217, sed etiam ad 1220 pervenisse, patet ex libri I, cap. 9, ubi refert Hugonem canonizatum a papa, id quod evenisse sub Honorio III dicto anno ex Raynaldo certissimum est. Quod si cui hic locus suspectus sit, et glossæ abbreviatoris videatur, saltem ex prologo libri V palam est, eum adhuc vixisse et scripsisse anno 1212, qui Joannis Angliæ regis quartus decimus est, ipsissimusque, quo se scribere ibidem testatur. Vide adnotata doctissimi Wydemanni ad hunc locum. Itaque cum et ætas, et eruditio, et littera initialis in Alexandrum, Cantuariensem S. Augustini monachum et abbatem quadret, nec de ullo alio ejusdem cœnobii, tunc quidem, claro scriptore, cujus nomen ab A. incœperit, constet, vix dubitandum amplius videtur, fratrem A. magnæ Vitæ Hugoniana auctorem, eundem esse Alexandrum. Verum de fratre A. cujus opus integrum sine dubio vidit Laurentius Surius, et in aliud compendium suo stylo redegit, hactenus.

DISSERTATIO

De anno quo S. Hugo in episcopum Lincolnensem consecratus sit.

Sanctum Hugonem die S. Matthæi apostoli et evangelistæ in episcopum Lincolnensem consecratum fuisse, ac anno 1200, die 16 vel 17 mensis Nov. obisse concors scriptorum sententia est. Verum de anno quo illa consecratio evenierit, non idem omnes statuunt. Baronius, Raynaldus et Antonius Pagius in critica Baronii, Rogerium et Mathæum Parisium secuti, contendunt Hugonem consecratum fuisse anno 1186. Neque de hoc anno lis admodum moveri posset, nisi auctor Vitæ quam hic dedimus, et cum eo Laurentius Surius, dubitandi occasionem præberent.

Ac auctor quidem Vitæ, licet prædictum, nec ullum definite alium consecrationis annum in sua historia usquam commemoret, pro anno tamen 1085 potius quam sequente stetit, ex diversis locis, mox adducendis, manifeste colligitur. Surius, qui nec ipse in contextu annum exprimit, dum annos et dies ab auctore Vitæ in prologo lib. II positos colligit, recte scribit: « Hugo tenuit cathedram episcopalem annis quindecim et quinquaginta octo diebus. » Anni siquidem et dies in prologo ab auctore memorati et a Surio putati, totidem ipsos annos et dies conficiunt: qui si abstrahantur a die 16 Novembris, qua S. Hugo anno 1200 et vivis excessit, necessum est eum consecratum fuisse anno 1185, non anno sequente. Raynaldus tom. XIII Annal., pag. 48, arbitratur Acta in numero annorum mendo laborare, et loco annorum *quindecim*, putat *quatuordecim* legen-

dum esse. Verum in Acta a Surio edita nullum irrepsit mendum, nisi a primario auctore forsitan ante Surium, errore vix credibili, admissum. Auctori autem si non majorem, saltem non minorem tribuero fidem, quam quæ Rogerio aut Parisio tribuitur. Ille enim ultra triennium S. Hugoni familiaris fuit, et in hac vita, sicut ex nostris notis et observationibus liquet, accurati scriptoris partes exsecutus est. Rogerius vero, licet subæqualis fuerit, utpote teste Oudino tom. III Hist. Script. eccl., col. 96, an. 1237 mortuus, nec tamen sancto convixit, nec ejus vitam singulari studio digessit. Parisius autem, Rogerio recentior, ex eodem plura in Historiam suam transtulit, ut idem refert Oudinus, cit. loc., col. 211. His præmissis afferenda jam sunt loca ex hac ipsa Vita, quibus ostendatur sanctum Hugonem præcise anno 1185 in episcopum consecratum fuisse.

I. Prologo lib. II agnoscit auctor Vitæ S. Hugonem « annis bis senis et diebus quinquaginta tribus » ante suum ad eum accessum fuisse episcopum; et subdit se ab eo tempore « annis tribus et diebus quinque » nunquam, nisi una unica nocte, ab ejus comitatu abfuisse, dum Hugo postea vixit. Anni hi, diebus adjuncti, dum efficiunt annos 15 et 58 dies, deducunt nos ad annum 1185, et probant hoc anno Hugonem factum esse episcopum, ut cuilibet intuenti patet.

II. Libro V, c. 7, hæc leguntur: « Hactenus fere per tredecim annos a relictis prædecessorum meorum

vestigis non recessi. » Et : « Protrahitur inter hæc tempus a festo S. Nicolai pene usque ad Kalendas Septembris. » Et rursum : « In die doctoris eximii S. Augustini continuo salutavit eum, » Hugo nempe regem. Quibus omnibus laudato capite sequentia præmittuntur : « Uno igitur anno et fere mensibus quatuor ante mortem suam rex Anglorum Richardus in gravem contra ipsum (Hugonem) exarsit iram tali de causa. » Ex quibus, quomodo eruendus sit annus 1185 jam nunc videbimus.

Obiit Richardus Angliæ rex, ut apud omnes in confesso est, anno 1199, die 6 Aprilis. A festo autem S. Nicolai sive 6 Decembris anni 1197 usque ad diem Aprilis anni 1199, transitit cum mensibus quatuor annus unus, a quo rex in gravem contra Hugonem iram exarsisse narratur. Protrahitur interim a prædicto S. Nicolai festo anni 1197 tempus pene usque ad Kalend. Sept. anni 1198, videlicet usque ad festum S. Augustini, quod non longe a Kalendis Septembris distat; et in hoc festo Hugo regem audientem missarum solemnita salutavit, et ab eo oseulum petiit et accepit.

Si igitur S. Hugo, uti supra citati viri doctissimi volunt, in episcopum consecratus fuisset anno 1186, die S. Matthæi, profecto nec anno 1197, die S. Nicolai, nec anno quidem 1198, die S. Augustini complevisset annum episcopatus sui duodecimum, multo minus inchoasset tertiam decimum: quem tamen, si anno 1185 die prædicta factus est episcopus, anno 1197, die S. Nicolai ante duos menses et ultra inchoaverat, et anno 1198, die S. Augustini, fere compleverat, dempto unico, nec integro mense.

III. Libro v, cap. 12, narratur historia de muliere a dæmone delusa, et precibus S. Hugonis liberata. Liberatio hæc aut facta est Hugone adhuc existente priore in Witham, aut eo in episcopum recenter consecrato. Prius adversatur auctoris menti tum propter illa verba : « Digressis ab invicem episcopis, » tum ob illa : « Et hæc quidem Oxoniensis episcopus retulit episcopo nostro. » Alterum dependet ex anno, quo Bartholomæus Oxoniensis præsul obijt. Huic non superstitem fuisse anno 1186 liquet ex Chronico Trivetii apud Acherium tom. III Spicilegii, p. 165 nov. edit., in quo ad hunc annum legitur : « Joannes cantor Oxoniensis, factus ejusdem Ecclesiæ episcopus. » Si Joannes hoc anno factus episcopus, igitur Bartholomæus aut jam obiit, aut a se episcopatum abdicavit. Decessisse autem hoc anno Bartholomæum testantur Annales Wintonienses part. I Angliæ sacre, pag. 302, his ipsis verbis : « Anno 1186 Bartholomæus Oxoniensis episcopus obiit. » His majorem utique fidem adhibendam judicabunt viri docti, quam Oudino, qui illius obitum, et de hoc ipso quidem dubitans, anno 1185 consignat.

Sed forte obiit Bartholomæus postremis anni 1185, diebus, sæt ante diem 25 Martii anni 1186. Atque hinc orta fuerit levis de anno contentio, dum hi a Natali Domini, alii a prima Jan., alii a Paschate ultim annum inchoarent. Demum ergo Bartholomæum mortuum fuisse aut post Natale Domini ultimis anni 1185 diebus, aut ante 25 Martii anni 1186, juxta hodiernum temporis calculum: quo casu conciliari quidem poterit Oudinus cum Annalibus Wintoniensibus. Ast nos ex narrata hic historia habemus evidentem probandi rationem, Hugonem non anno 1186, sed 1185 in episcopum fuisse consecratum. Consecrationi enim anno 1185 factæ potuit interesse Bartholomæus, et tunc mulieris casum Hugoni retulisse, et aliquanto tempore elapso erectionem ejusdem infortunatæ addidisse. Minime vero illi adesse, casumve referre potuisset Hugoni jam episcopo, si primum anno 1186 is consecratus fuisset, propterea quod Joannes anno eodem, uti ex Trivetio vidimus, jam ex cantore existit episcopus Oxoniensis, mortuo utique jam Bartholomæo suo antecessore.

IV. Libro III, cap. 1, de vacatione sedis Lincolnensis hæc habes : « Vacaverat vero paulo ante sedes tam egregia annis circiter decem et octo, duobus

A videlicet et semi, post translationem præfati episcopi (Walteri) quindecim vero ante illius consecrationem. » Ex quo loco, ut iterum eliciatur annus 1185, præmittenda nonnulla sunt. Et quidem primo, vacationis dictæ tempus ab anno, quo Robertus episcopus Lincolnensis obiit, numerandum esse usque ad annum quo ei S. Hugo in thlo episcopatu successit. Secundo, Robertum obiisse aut anno 1166 post Natale Domini, aut saltem ante 25 mensis Martii an. 1167, ut hoc modo conciliantur Annales Wintonienses, qui ejus mortem ad annum 1163 referunt, cum Trivetto, juxta quem decessit an. 1567. Tertio, Galfrido, solo nomine episcopo Lincolnensi anno 1181, uti ad hunc annum vult Baronius, a sede apostolica injunctum fuisse, ut aut munus benedictionis obtinere studeret, aut episcopatu renuntiaret. Quarto, Galfridum reapse renuntiasse, idque in manus Richardi Cantuariensis archiepiscopi « anno 1182 in Epiphania Domini, » ut Whartonus testatur part. I Angl. sacre, pag. 75, in notis. Quinto, etsi non certum, probabile tamen esse, eo tempore quo de abdicatione Galfridi agebatur, etiam actum fuisse de promotione Walteri in episcopum Lincolnensem, eo anno, forsitan et mense quo Galfridus renuntiavit, consecratum, ne sedes, quæ tam diu vacaverat, diutius vacaret. Sexto, Walterum vix uno anno integro episcopatu Lincolnensi præfuisse, eum a Giraldo Cambrensi, coævo, annis ibidem episcopus existisse dicitur. Septimo, juxta Chronicon Rothomagense, a Labbeo tom. I Nov. Bibliothecæ editum, Rotrodus archiepiscopus an. 1183 obiit, eique successit Waltherus, quo mense dicti anni aut ille obierit, aut hic successerit, non additur.

His præstructis, statuamus jam Robertum Lincolnensem, si non anno 1166, uti Wintonienses Annales volunt, saltem ante diem 25 Martii anni sequentis obiisse, adeoque quindecim illos annos, quibus ante consecrationem Walteri sedes illa tam egregia vacasse dicitur ab autore Vitæ S. Hugonis, præterlapsos fuisse, si non in fine anni 1181, certe ante diem anni 1182. Addamus quindecim his annis annum unum, non inter vacationis tempus computandum, quo Waltherus, teste Cambrensi, sedem Lincolnensem rexit, et his sedecim annis addamus etiam annos duos et semi, quibus post translationem Walteri iterum sedes illa vacavit. Hi anni simul juncti efficiunt octodecim annos ac menses sex, et, si a 24 Martii anni 1167 numerentur, præcise 21 Sept. anni 1185 complebuntur.

Quod si a dicta die et anno usque ad diem 21 Septembris anni 1186 calculum inire velimus, reperiemus annos novemdecim et menses sex: cogemurque totum biennium Waltero in episcopatu Lincolnensi tribuere, quod erit Giraldo contrarium, a quo, ut supra observatum, non nisi *annuus* ibidem episcopus dicitur. Imo et ultra biennium Waltero tribuendum foret, si Robertus aut anno 1166 aut in Januario anni 1167 obiisset. Militat igitur hæc ratio longe fortius pro an. 1185 quam pro anno sequenti, et stat pro annis quos auctor Vitæ sive ante consecrationem Walteri, sive post ejus translationem enumeravit.

Dubium interea occurrit a quo anno et mense sint quo illi anni et semi, quibus post Walteri translationem juxta auctorem Vitæ Lincolnensis sedes vacavit, inchoandi. In Chronico Rothomagensi, supra citato, additur ad annum 1185: « Hoc anno receptus est Waltherus, etc., in festo B. Mathiæ in archiepiscopum Rothomagensem. » Si semitertius ille vacationis annus a die S. Mathiæ anni 1185 esset inchoandus, cogemur asserere Hugonem primum anno 1187 factum episcopum, quod omnibus universis repugnat. Non ergo a receptione Walteri in festo S. Mathiæ, sed a nominatione regis, quæ fieri poterat statim ab obitu Rotrodi, qui forte obiit in primis anni 1183 mensibus, licet receptio successoris ob alia obstacula fuerit dilata, semitertius ille annus erit numerandus: et ita recte deducemur ad annum

1185. Nominari autem potuisse a rege Walterum A anno 1185, circa mensem Martium, posset ex eo colligi quod Galterus anno 1182, in die Epiphaniæ, resignaverit, Walterus ei quidem successerit, sed non nisi unius anni episcopus Lincolnæ fuerit, et Rotrodus anno 1183 mense tamen incerto, obierit : et quod Walterus ideo, teste Giraldo, Lincolnia Rothomagum translatus sit, ut regi in consiliis et arduis negotiis propius adesset : quæ forte causa, quod a rege non longe ab obitu Rotrodi Walterus in archiepiscopum nominaretur.

His quatuor rationibus inducor, ut credam, secundum mentem auctoris Vitæ S. Hugonem anno 1185, die S. Matthæi, in episcopum Lincolnensem consecratum fuisse. Ratio prima et secunda pro hoc anno satis perspicuæ et evidentes sunt, nec minoris ponderis ratio tertia, cum Bartholomæus Oxoniensis juxta Annales Wintonienses anno 1186 obierit, et eodem anno secundum Trivetum Joannes eidem successerit. Quarta vero ratio cum ex multis circumstantiis dependeat, quæ vel veræ vel falsæ esse possunt, eruditi lectoris judicio et examini subjecta esto.

Porro quid huic pro anno 1185 sententiæ nostræ ex hac Vita opponi possit, non video. Dubium unicum movet Trivettus, ad hunc annum ita scribens : « Rex Anglorum mare transiens diem Paschæ Rothomagi celebravit. » Et iterum : « Rex Francorum

regem Anglorum infirmitate tactam visitavit 11 Id. Nov. » Et demum ad annum 1186 : « Rex Anglorum una cum regina in Angliam transiens in porta Hamtone applicuit v Kal. Maii. » Si igitur rex anno integro hæsit in Northmannia, non videntur potuisse fieri anno 1185 in Anglia, quæ ibidem facta fuisse lib. III, cap. 1 hujus Vitæ narratur. Verum toto anno regem extra Angliam hæsisse vix credibile est. Potuit enim rex Pascha celebrasse Rothomagi anno 1185 ; eo celebrato in Angliam mense Maio redire, Hugonis electioni favere, ipsoque consecrato in Northmanniam reverti, ibidem in adversam valetudinem incidere, a rege Francorum invisi, ac demum Angliam sequenti anno repetere. Quo dato, dispartent nubes quæ ex Trivetto contra nostram sententiam et ipsum præsentis vitæ auctorem adduci posse videbantur.

Multo adhuc levius est, quod contra annum 1185 forsitan objici posset, eo scilicet anno festum S. Matthæi, in quo secundum omnes S. Hugo consecratus fuit, in Sabbathum incidisse, et anno demum sequenti in diem Dominicam, quæ consecrationibus episcoporum destinata est. Nam præterquam quod nec auctor Vitæ, nec Rogerius nec Parisius, nec quisquam alius asserat S. Hugonem die Dominica sacra episcopalia suscepisse, consecrationes episcoporum etiam in festis apostolorum fieri potuisse, extra controversiam videtur. Sed de his satis.

SANCTI HUGONIS

EPISCOPI LINCOLNIENSIS IN ANGLIA ORDINIS CARTHUSIENSIS

Alexander Cantuariensis

VITA

LIBRIS QUINQUE CONSCRIPTA.

PROLOGUS ABBREVIATIONIS VITÆ HUGONIS EPISCOPI LINCOLNIENSIS.

Inspecta serie descriptionis Vitæ beati Hugonis, C quam composuit frater A., de quo in salutatione ante prologum mentio sit expressa, inventum est ibi contineri verborum dilatationes, quas pro ornatu et ædificatione apposuit frater prædictus, nec tamen sunt de substantia rei gestæ. Inseruntur etiam digressiones variæ, quibus, non nostri Hugonis, sed aliarum vita describitur personarum. Adhuc autem ad hunc nostrum Hugonem contingentibus interponuntur aliqua minus notabilia, quæ pro vitanda prolixitate nimia videntur potius omittenda. Sane prolixitas jam præacta in causa fuisse creditur, quare minus libenter hactenus lectus est, et auditus liber continens seriem antedictam. Ideo pro honore sancti, et tam lectoris quam auditoris fastidio removendo, visum est mihi plurimum expedire, sub breviori compilatione præsentis volumini inserere illa quæ de Vita et conversatione sancti de quo igitur, magis notabilia sunt inventa. Nec aliqua invenies in hoc volumine, nisi sumpta de serie prædicta

Dividitur autem volumen istud abbreviationis per libellos quinque, sicut liber continens majorem seriem memoratam. In quorum primo agitur de vita et conversatione gloriosissimi nostri Hugonis a pueritia sua usque ad suam in Angliam transmigrationem. In secundo de transmigracione et gestis suis in regimine domus Withamie ante episcopationem. In tertio, qualiter in episcopum est creatus, et quam strenue cœpit episcopale officium exercere. In quarto autem et quinto adjicitur de pluribus ejus factis laudabilibus, tam miraculosis, quam aliis. Nec videtur horum libellorum inter se et a tertio ratio alia distinctionis, nisi ut per distinctionem ipsam minuatur legendi et audiendi fastidium, quod majus foret, si coprehenderentur tres in uno. Prologi vero de verbo ad verbum hic, sicut in majori volumine supractæ, libellis singulis proponuntur. Capitulum vero aliquorum non servatur ordo. Sed nec omnia capitula inseruntur, quia aliqua sunt sublati, et contenta quædam ibi sub quibusdam capitalis, hæc ad capitula alia transferuntur

Explicit prologus abbreviatoris.

LIBER PRIMUS.

CAPITULUM PRIMUM.

Qualiter Hugo genitricis solatio destitutus, et regulari collegio clericorum una cum genitore sociatus, jugum Domini ab infantia portaverit, et inseruntur de sua institutione puerili verba ejusdem.

Hugo (1) genitricis solatio, cum necdum ætatis metas excessisset, orbatus est, collegioque regularium clericorum una cum genitore brevi postmodum sociatus. Erat ferme octennis, cum militiæ spiritualis subiit tirocinia. Boni quippe parentis, salubriter pro eo invigilantis, solertia prius docetur militare Deo, quam addisceret vivere mundo. Sic demum infantile corpusculum flagella pædagogi attrahant, sic disciplinæ compedes motus in eo pueriles coercent, ut et virtutibus vitia præteriret, et tota vita ejus præsens a sui ortu usque ad occasum unum esset atque jure martyrrium. Ipse quidem de seipso, familiariter sæpius cum suis agens, talia referebat: « Revera, aiebat, ego mundi hujus gaudia nunquam attigi, Jocos nunquam didici, ludere nunquam scivi. Pater, inquit, meus, cum pueriles ingressus annos elementa jam prima litterarum percepissem, patrimonium liberis suis (2) in funiculo distributionis partitus est; portionem vero, quæ inter fratres me contingebat minimum, regularium (3) clericorum collegio contulit. » Nec diu moratus, omnia quæ mundi sunt funditus abiciens, Christi militiam subiturus, tiro in castris cælestibus, in mundanis jam emeritus, repente efficitur, vitæ regularis cuius jam olim gesserat mentem suscipiens vestem, et, quod sibi concessum non fuisse medullitus gemebat, in ipso mundi ingressu de mundo egredi, quæ mundi sunt, nescientem facile persuadens, me (4) pariter secum spiritalis vitæ consortem ascivit.

Est ecclesia (5) in territorio Gratianopolitano, canonicæ professionis clericos fovens, numeroque (6) ad minus septem. Spectat quoque cum suis incolis locus ipse ad matricem et cathedralem ecclesiam Gratianopolitanam. Hanc semper affectu coluit speciali genitor meus, quæ et suis castellis (7) ac terris situ erat confinis; et ipse, ut filius devotus, majoris ecclesiæ gratiam in filiæ ipsius reverentia se complecti gaudebat. Inter canonicos illius loci senior quidam, religione celeberrimus, scientia quoque spectabilior cæteris habebatur.

(1) Ex stemmate de Avalim. Unde lib. II, cap. 1: Natalibus quidem clarus dicitur, sed morum strenuitate longe præclarior, nomine Hugo de Avalim. Et abbas Morotius in Theatro Carthus.: « Hugo nobilis Delphinus, cujus genitor oppidi vulgo Avalon, tertio lapide a Gratianopolitana urbe discreti, dominus erat. »

(2) Wilhelmo saltem et Petro, qui laudantur lib. III, cap. 13, et lib. IV, cap. 4.

(3) Canonicæ professionis clericis. Unde liquet Hugonem fuisse primum canonicum regularem. Subditur enim mox: « Inter canonicos illius loci se-

A Huic nobillum liberi certatim a parentibus tradantur, sæcularibus simul et ecclesiasticis litteris imbuendi, nec non et ethicis informandi disciplinis. Hic mihi sacras litteras inter ipsa rudimenta sumopere ingerens, blandimentis quibus posset et monitis teneros animos meos ad solidioris spiritualisque amorem doctrinæ accendere nitebatur; a ludendi vero jocandique vanitate mentis meæ intentionem varia arte suspendens, honestis implicabat cujuscumque rei exercitiis. Coævus autem et sodalibus pueris frequenter ex more ludentibus, mihi talia leniter instillabat paternæ dilectionis hortamenta: « Non te, inquit, dilectissime mihi, stolidam illiciat vagaque levitas sociorum; sine illos. Sorti tuæ istorum studia minus conveniunt. » Addebatque: « Hugonete, Hugonete, ego te Christo nutrio, Jocari non est tuum. »

CAPUT II.

De ejusdem profectu in scientia et virtute, et quam devotus ac sedulus in divinis officiis ac fratrum obsequiis existebat.

Jam vero pubertatis tempore, adolescentiam mediis in eo annis dirimente, quantum discretioris et scientiæ, quantum virtutis et gratiæ fons ei infuderit, quem sitiabat, vitæ, nullus de facili posset stylus evolvere. Vigebat pro tunc ingenii acumine magno, velocius, quæque vellet, addisceret. Memoriæ vastissimis gaudebat apothecis, ubi; quæ nulla oblivione didicisset perdenda, reconderet. Hæc tamen naturalia nullius fuissent momenti, nisi gratiæ apposita et præclara, quæ discerentur, suggereret, et cumulatis quæ suggestisset propagando auget. Fervebant in pectore meditationum examina beatarum, flagrabant cælestium odorama gaudiorum.

Cœpit interea divinis adeo sedulus adesse officiis, ita quoque sollicitus fratrum inservire obsequiis, ut utrobique nihil minus quam se totum impenderet. Nihil unquam oblivio, nihil quævis poterat occupatio sedulitati ipsius furari, quin Deo quæ Dei erant, et, quæ proximorum proximis in prætermissis et inoffense, prout sibi competeat, pro tempore et loco reddere meminisset. Nec tantum deputata sibi explere satagebat officia, sed omnia tanquam specialiter, a se credebatur exigi, quæ, teste conscientia, pro cuiuslibet utilitate aut refrigerio a se possent exhiberi.

nior. »

(4) Pater igitur una cum filio se tradidit memorato collegio; non post illum, ut quidam a-serunt.

(5) Villa Benedicta nomine, vulgo *Vilar Beneith*, in qua Hugo, ut lib. V, c. 22, refertur, sacræ religionis libavit primordia, cui et bibliothecam donavit, sicut ibidem memoratur.

(6) Videtur erratum in numero, et legendum, « decem ac septem. »

(7) Inter hæc castrum de Avalim, « cuius, inquit Hugo lib. III, c. 13, frater noster Wilhelmus arcem, noscitur obtinere. »

Denique, cum talia de eo, coram eo jam episcopo, qui eum tunc temporis noverant, fratres aliquoties, me quoque præsente, referrent, ipse aiebat: « Uti que posteaquam Carthusiam adii, nescio si vel semel mihi subrepsit morantia in officio aliquo quod implere deberem. » Dicitur autem vulgo morantia inter monachos, cum legendi, cantandi vel serviendi munus sibi assignatum obmittit quis, unde moram patitur functio regularis. Dicebat vero, non quidem jactanter, sed constanter ista de se: « Cum enim in dedicationibus ecclesiarum, in celebrationibus ordinum, vel quantumcunque in diurnis nocturnisque officiis per incuriam ministrorum, cantorum seu lectorum aliqua tardatio emergebat, talem suorum castigare cupiens negligentiam, hæc eis de se ipso habendæ in divinis officiis exemplum diligentiae intimabat. » In eo autem hæc perseveravit in finem diligentia cunctis cognoscentibus, miranda facilius quam imitanda. Nunquam præsens tumultuantis frequentiae importunitas, nunquam transactæ vel præsentis cujuscunque disceptationis implicitas, aut alius taliscunque casus, undecunque emergens, ei potuit subrepere, quin corde semper vel labiis paratum et promptum haberet, quidquid tempore et hora, tam in altaris quam in alterius officio ministerii, esset prosequendum.

CAPUT III.

De patris sui commendatione, et quam humiliter ac devote ministraverit ei Hugo noster, ejusdem obsequiis specialiter deputatus.

Ut autem captæ narrationis ordinem seriatim prosequamur, Hugone (8) jam adulto, pater ejus senectutis extremæ crebris cœpit urgeri incommodis. Tanta vero idem in utraque, prius scilicet in mundana, ac deinceps in spiritali obtinuerat militia virtutis palmam, ut nihil suis gratius haberetur commilitonibus, quam ei in omnibus gratum deferre contubernium. Fuerat enim modestiæ singularis, moribus sua via et honestus, comitate strenuus, benignitate acceptissimus. Igitur Hugoni, qui fratribus universis devotione viribus totis deserviebat filiali, prioris sui

(8) Octennis ferme Hugo militia spiritalis subiit tirocinia, et tunc pater ejus, uti cap. 4 relatum est, regularis vitæ vestem suscepit. Cui dum Hugo, jam adultus, in infirmitatibus inservivit, oportet et patrem illius aliquot annis in sacra religione vixisse.

(9) Mortuus igitur fuit pater Hugonis ante illius in Carthusiam secessum, non post illum, uti quidem insinuant.

(10) Ex titulo hujus et quorundam aliorum capitulum liquet abbreviatorem quædam contraxisse, auctoris verba quidem retinendo, sed resecano, quæ putabat superflua.

(11) Si anno 1200 Hugo obiit, teste Surio, jam sexagenarius, videtur natus fuisse: circa annum 1140 et in levitam ordinatus anno 1158 aut sequenti.

(12) Is erat Gaufridus ex Carthusiano per id temporis ibidem episcopus. Et hic est ille, de quo in actis S. Anthelmi apud Bollandianos illa legitur: « Anthelmus cum egregiæ sciendiæ viro, atque in Scripturis valde erudito Gaufrido consocio suo, » etc. Eundem his celebrat abbas Morotius: « Godefridus episcopus Gratianopolitanus, Othmari supra laudati

mandato injungitur speciali, quatenus suo præcipue et peculiarius, in quibus opus haberet, serviret genitori. « Nihil enim, ait, mihi aut cæteris fratribus præstabis gratius, quam si viro adeo spectabili nihil voti denegaveris obsequii. Te vero inter fratres nullus devotior, sed nec humilior prior, aut officiositate nemo te promptior invenitur, cui a nobis adeo grati viri cura demandetur. » Excipit libens, libentisque exsequitur adolescens pius patris jussa spiritalis erga necessitates carnalis imo et spiritalis quoque parentis, per quem se potius gaudebat, non solum fuisse Deo genitum et oblatum, quam mundo antea procreatum.

Videres jam eum, qui in singulorum obsequiis fratrum, gratiam sibi uberiorem conciliaverat universorum, in eo quam maxime universis placere, quod in paternis necessitatibus studia vinceret singulorum. Quod namque viro strenuissimo exhiberi universi et singuli præoptarent, solus ille pro cunctis implebat. Hunc igitur, ut ipse sæpius gratulando referebat, de cætero (9) quandiu supervixit, ducebat, portabat, vestibus et calceamentis tegebat, nudabat, lavabat, extergebat, lectum ei sternebat, cibos languenti parabat, paratis debilem ipse cibabat. Hæc et his similia dulcius ei sapiebant, cum ea faciebat, quam saperent mella comedenti, atque quælibet pigmenta vehementer sitiendi. Accipiebat millies ad singula hæc benedictiones ab ore patris, et has corde avido sitienter hauriebat. Sciobat namque, quod benedictiones patrum confirmant domus filiorum. Nimirum benedictiones omnium gentium daturus illi Dominus, præveniebat eum in beneficentibus dulcedinis, dulcem, amabilem et benedictibilem illum exhibendo universis.

CAPUT IV.

Qualiter ordinatus levita, mox prædicationis studio plebem informans, cellulam S. Maximi regendam accepit, et ita laudabiliter rexit. Et sub hoc comprehenditur quintum capitulum magnæ Vitæ (10).

Annum vero ætatis jam ingressus (11) nonum decimum, petente omni cætu fratrum, per venerabilem Gratianopolitanum (12) antistitem, gradum coactus

in hujus institutionis (Carthusiensis) parente domo olim collega eundem fati concedentem pastorali in sollicitudine excipit. Exstat in tabulario Gratianopolitano diploma Friderici imperatoris sub dato an. 1161, in quo principis titulo insignitur. Qualis quantusque vir Godefridus fuerit, dignoscere licet ab auctore anonymo Vitæ S. Anthelmi Bellicensis antistitis, apud quem hoc elogio attollitur: « Ordo Carthusiensis, primus ante omnes, in Ecclesia occidentali, quemadmodum satis constat, Alexandrum pro catholico et vero pontifice habendum, » eique præstandam obedientiam, confirmavit. Equis autem ejus rei auctor fuit? nimirum Anthelmus, et cum eo Gaufridus, sapiens et egregia facundia vir, atque in divinis Scripturis eruditissimus. » Ejus quoque mentio in Indice pastorum hujus gregis vulgato a Joanne Cheuu, Claudio Roberto, et Scavola ac Ludovico Sammartanis. » Hæc Morotius in Theatro ord. Cart., parte tertia, anno 1681, edito Taurini. In adnotatis ad Vitam S. Anthelmi, pag. 234, scribit Henschelius: « Gaufridus hujus alibi miramur nullam reperiri mentionem. »

et invitus ascendit leviticum. Cœpit etiam mox sanctæ prædicationis studio plebem informare, et ad amorem cœlestis patriæ torpentium corda instantius excitare. Peccantes publice coram omnibus arguebat. Gaudebant si quidem universi in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus; sed præ cæteris prior suus, vir religiosus et pius, qui eum educaverat et qui ut animam suam eum diligebat. Hic corde lætissimo suum alumnum cum sublimitate vitæ sublimari cernens verbo gloriæ, contendit etiam ipse eum ad altiora attollere.

Vicinam igitur cellulam, quam vocant Sanctum Maximum, eo quod loci ejus basilica sancto est Maximo, regentium nobili patrono, consecrata, ei committit regendam. Quam ille rebus quidam necessariis pene vacuam (quia recusare obedientiam obedientiæ addictum legibus fas non erat) suscepit, bonisque in brevi ubertim implevit. Loci sane ipsius possessiunculæ vix unico ad honestam videbantur habitatori sustentationem cum familia parva sufficere. Verum Hugo, sciens melius duos simul esse quam unum, noluit esse solus, ne sibi quandoque dici potuisset: « Væ soli, quia si ceciderit non habet sublevantem se (Eccle. iv, 6). » Sciens quoque juxta viri doctissimi sententiam: « Sicut junioris juveniorem, ita cœhabitationem senioris esse tutiorem. » presbyterum concanonicum annis et moribus gravem accepit in socium. Ageli curam et vinearum rusticis timoratis commendans, ipse et lectioni et orationi vacabat. Factumque est ut in brevi, locus rerum et incolæ morum stipendiis ditati, celebrem opinionis bonæ circumquaque famam obtinerent. Ipse quippe et sui, qui cum ipso erant, in sua abundantia sobrie, et pie, et juste viventes, egenis subministrabant alimoniam, divitibus honorificentiam exhibentes. Saeræ vero exhortationis studio, non solum ecclesiæ suæ parochianos, verum etiam confluentes undique turbas ad audiendum verbum Dei, instantius edocebat, monens unumquemque pro status sui conditione irreprehensibilem se catholicæ traditionis et piæ per omnia conversationis sectatorem exhibere.

CAPUT V.

Qualiter illud evangelicum: « Si peccaveris in te frater tuus » circa quendam dictæ cellulæ parochianum

Occasione hujus præter elogium abbatis Morotii, addo testimonium ex miss. sæc. XIII, statatis erutum, sic habens: « Ob tenorem et confirmationem totius propositi nostri, ego Basilius Carthusiæ prior dictus, et cæteri fratres nostri, uno animo et una voce domum nostram communi capitulo corrigendam tradimus, servatis institutis quæ in præsentiarum scripto vel consuetudine religiose servamus. Ob eundem quoque propositi tenorem B. Portarum prior communi capitulo pro se et pro domo sua obedientiam promisit. Quod et cæteri priores singuli ordine suo subsequenter fecerunt. Item ad confirmationem prædicti capitali domus Carthusiæ a domino Godfredo Gratianopolitano episcopo litteras accepit hunc modum continentes: « Ego G. Dei gratia Gratianopolitani episcopus rogatu B. Carthusiæ prioris et cæterorum fratrum ibidem Deo famu-

A *exsecutus est de peccato adulterii diffamatum (13).*

Erat autem inter creditas curæ suæ oviculas ôvis quædam morbida, erratica, lupinis ultro se morsibus ingerens. Crimine si quidem adulterii quidam ex parochialibus suis pertinacius laborabat. Verum quid curæ, quid sollicitudinis, quid instantiæ huic impenderit pastoris boni sequipeda bonus, ejusdem potius verbis absolvere dignum duximus. Nam vice quadam plurimis consædentibus viris litteratis, contigit ipso præsentem, et cum eisdem familiariter plura conferente, a quibusdam canonici nec non et civilis juris peritis quæstionem illam de Evangelio proponi, qua Dominus Petro dicit: « Si peccaverit in te frater tuus, corrippe illum inter te et ipsum solum (Math. xviii, 15). » De his vero quæ sequuntur, scilicet de adhibendis secum duobus vel tribus testibus, seu de forma dicendi Ecclesiæ peccatum fratris, aliis sic, aliis vero sic diffinientibus, sed in eandem assertionem minime accedentibus episcopus deinde quid sibi videbatur protulit, suamquæ sententiam exempli hujus prosecutione astruxit.

« Dum, inquit, adolescentulus quondam mihi traditæ parochiæ regimen ipse quidem diaconus administrarem, simplici quodam sacerdote, quod sui erat officii, in sacramentorum sive officiorum ecclesiasticorum celebrationibus vel collationibus exsecuente, notam, imo, quod deterioris est, noxam adulterii quemdam ex parochianis meis contigit incurrisse. Compertam ego mali famam ægre satis tuli, rem diligentissime inquisivi, inventam et agnitam, cooperante Domini nostri gratia, hoc progressu emendavi. Conveni virum inter me et ipsum solum, dixique pro negotio et loco, quæ dicenda putavi. Ille contra reatum suum pertinaciter inficari, irasci et, quatenus ausum mentis suggerebat cæca obduratio, comminari etiam mihi cœpit et convitari. Abecedens domum, tam tristem me reliquit, quam se incorrigibilem ad tempus ostendit. Præcepti vero hujus evangelici memor, duobus priman; ac postea tribus testibus, qui rem æque noverant, mecum adhibitis, hominem corripui, correctionem ei suasi, et veniam correcto mediante satisfactione repromisi. Distulit ille correctionem polliceri, criminis vero nec suspicionis materiam sustinuit aboleri. Tandem ejus reatum jam omnibus manifestur

« lantium præfatam domum communi capitulo, si
« cut generali consilio totius ordinis decretum est
« episcopali auctoritate corrigendam, et in proposit
« Carthusiensi in perpetuum conservandam con
« cedo. Decernimus etiam, quod si prædicta domus
« a suo proposito ad aliud propositum, quod Deus
« avertat, aliquando se transferre tentaverit, vel
« prior, vel persona quælibet ipsius domus, vel
« etiam tota domus obedire prædicto capitulo no
« fuerit, sententiæ excommunicationis tam nostræ
« quam totius capituli subiaceat. »

(13) De narratis in hoc capite nihil reperitur apud Surium, præter hæc pauca: « Iungitur ei cuiusdam parochiæ administratio, qua adeo perfectus functus est, ut simul omnes dicerent magnæ eum prudentiæ et sanctitatis virum fore. »

(*media in ecclesia quadam die solemniter palam coargui, immanitatem*) flagitii cum totis audientibus denotavi, et tradendum eum Satanæ interitum carnis, si non citius resipiscat, terribiliter denuntiavi. His ille et territus vehementer, et confusus in medium prosilivit, et peccato suo non sine genita et imbre lacrymarum renuntians penitentiam egit, atque correctus et reconciliatus veniam accepit.)

Hæc vir sanctus de his. Quæ præsentis historiae idcirco inserenda putavimus, quatenus ex his manifestius pateat lectori, quid sollicitudinis et zeli, quid discretionis et studii circa salutem animarum vir Deo plenus ab ineunte ætate habuerit, ut non immerito super multa sui Domini bona in modico reperit fidelissimus, tempore demum opportuno videatur constitutus.

CAPUT VI.

Qualiter cum priore suo Carthusiam invisit, et visam dilexit.

Verum, ut dicit Scriptura sancta: « Cum consummaverit homo, tunc incipiet (*Eccli. xviii, 6*). » Jam Hugonem pro modo suæ professionis, ac supra modum suæ ætatis, perfecte consummatum in virtutum apice omnibus exclamantibus, ipse nec initium quidem perfectionis vel dignæ conversationis se attingisse putabat. Comperta vero sancta et sublimes opinione Carthusiensium monachorum, inexplebili cordis desiderio eorum anhelabat informari exemplo. Ac primo quidem dissimulata hujus desiderii vehementia obtinere studuit, ut simul cum priore suo (14), jam superius memorato, illorum mereretur aspectu et affectu potiri. Quo facto, laetus mox in ejus pectore spiritalis illius conversationis amor succensus est, ut nullatenus incendii ejus flammam intra se posse cohibere. Experiebatur enim jam feliciter ardens infeliciter ardentis verum eloquium dicentis:

Ubi magis legitur, totius magis aestuat ignis.

Intuebatur vero, et intuendo mirabatur locum, ipso quoque situ nubes pene supergressum, cælisque contiguum, ac ab omni penitus terrenarum inquietudine senosum. Considerabat tantam ibi opportunitatem vacanti soli Deo: cui negotio hoc præcipue videbatur administrari, prædives scilicet librorum abundantia, legendi facultas copiosa, orandi quies inconcussa. Et quidem quoad loci dispositionem hæc ita se habere dignoscuntur. At in loci habitatoribus attendebat carnis mortificationem, mentis serenitatem, spiritus libertatem, hilaritatem frontis et puritatem sermonis. Insituta eorum solitudinem, non singularitatem commendabant; segregabant mansiones, sed mentes sociabant. Unusquisque habitabat secum, nec agebat, aut habebat aliquid suum. Omnes seorsum, et communiter quisque debebat. Seorsum manebat unusquisque, ne experiretur impedimen-

tum ab alio; communiter debebat, ac fraterno privaretur solatio. Hæc et his similia notata ibidem, ac etiam obedientiæ securæ munitio (quæ multos sæpe solitarios destituit ac extremæ perniciæ exponit) Hugoni placebant, Hugonem rapiabant, ipsamque tanquam extra se effectum sibi funditus vendicabant.

Erat in illo cœtu sanctorum senior (15) quidam, magni quondam in sæculo nominis, tunc quoque in sancto proposito celeberrimæ opinionis. Huic Hugo secretius pectoris sui æstus aperiens, nec tam consilium, an faceret quantum quoniam pacto quam citius, quod optabat, perficeret, cum genuit et terra ab ipso inquirens, longo aliud quam sperabat responsum accepit. Intrens namque vir prudens adolescentem, ut aspectus renuntiabat, qualitate delictum et ætate (16) tenellum: sciens etiam ipsum natalibus clarum, nec moribus ejus credebat, posse rigorem illius ordinis congruere: nec viribus convenire. Hunc ergo sic terrificæ responsione, quasi a tali præsumptione compescens, aut potius constantiam animi ejus explorare nitens, inquit: « Istud, o filiole, quomodo vel cogitare præsumis? Homines, quos rupes incolere præsentis cernis, saxis omnibus duriores sunt, nec sui acuiant, nec aliorum secum habitantium misereri. Locus iste horridus ipso visu est, ordo usu gravissimus; ipsius cilicii asperior amictus eum et carnes desuper ossibus vivo tibi abraderet; disciplinæ rigor teneritudinem istam, quam in te intueor, penitus exossaret. »

Hic vero Christi tiro, et Martini beatissimi familiaris cultor et devotus imitator, illato terrore constantior, Laurentii secum invictissimi eloquium tacito versabat in pectore, qui prolato ante se omni tormentorum genere terrere eum cupientibus ait: « Has ego epulas semper optavi. » Ut enim caninus injectis exsilit aquis, et flammarum in sublime comas extollit sic sanctorum ignescens desiderium, cum obviant adversa, fortius convalescit.

CAPUT VII.

Qualiter ad prioris sui instantium fide interposito juravit, quod ipso superstite ad ordinem Carthusiensium nullatenus transvolaret; et fidem non sereno, nec tamen de fidei transgressione scrupulum habuit, unde profectum tantum cepit.

Senem itaque memoratum, tanquam votis suis crudelius adversantem, declinans, aliis quibusdam e fratribus hos cordis sui æstus confestim pandit. Nec morantur illi cum ingenti favore et instanti exhortatione persistendi in salubri proposito, eum et assensum impertiri ei, et auxilium polliceri. Tunc Hugo, gaudio gestiens infinito, hæc priori suo (17) celanda summopere deprecatur. Evangelicæ nimium institutionis sedulus æmulator inventum menti-

(14) Id est, superiore villæ Benedictæ, qui titulo prioris supra, cap. 3 et 4, honoratur.

(15) Verosimiliter ipse Basilius tunc prior Carthusiæ, cui præ cæteris incumbere novitios probare, et recipere.

(16) Annorum videlicet circiter viginti trium, cum nondum uti infra ex cap. 9, constat, esset sacerdotio initiatus.

(17) Præsidenti in villa Benedicta.

nit thesaurum abscondi oportere, donec tam omnis omnibus quæ habuisset, potius quam venditis, emere illum mereretur et securius possidere.

Verumtamen, licet dissimulatione multa, quod moliebatur, legere niteretur, effugere tamen suspicionem solertis nequivit pastoris, nimio eum amore celantis. Unde ad propria eis sub festinatione regressis, sic lacrymis ora suffusus senior illum affatur: « O, inquit, filii charissime, scio, utique scio, quia in grande malum meum, et in irreparabile Ecclesiæ meæ damnum, te ad Carthusiam duxi. Te sibi Carthusia totum rapuit, totum te possidet. Nos interim te corpore tenus vix tenemus, sed anima tua nobiscum non est. Sed nec istud, vereor, diu erit: nam spiritum ab ineunte secutus ætate, carnem villas ducens, illius procul dubio impetu, non istius ductus, nobis in brevi es abducendus. Proh dolor! lumen oculorum meorum sic subito extinguitur, et baculus meæ senectutis, cum eo jam solito plus indigeam, nutabundo præripitur. Sed nunquid dulcedo mellis mei sic derepente vertetur in absinthium, et gloria mea, qua de filio sapiente tantum gloriabatur pater, ita redigetur in nihilum? Miserere, filii, miserere potius patris tui, nec tantæ strenuitatis tuæ solatiis canos meos, jam busto proximos, cæstitudo, innata tibi pietatis et compassionis cancellos transcendas. Quod si materna viscera Ecclesiæ, quæ te Deo genuit, si paterna piorum dulcedo, quæ te suaviter fovit, non funditus revocavit animum ad perfectiora æstuantis, saltem in hoc paternæ condescendas senectuti, ne adhuc spirantem deseras, quia modo in te solo debuit respirare. »

Inter hæc et huiusmodi, jam utriusque spiritum luctus absorbit, cum resumpto vix flatu senex etiam hæc est locutus: « Spero, inquit, spero de ingenta tibi bonitate confusus, dilectissime filii, quia exaudisti me. Juret ergo mihi in nomine Domini Dei sui filius meus, quod patre derelicto (18) Carthusiæ usibus, dum advivam, minime sociabitur. Alioquin suspicionis telum, quo viscera spiritus mei atrociter transfixit timor, nullatenus avelletur. » Deus bone! Quid inter hæc mentis, quid animi servo tuo fuit (quantus in corde ejus geminæ dilectionis conflictus sæviebat?) O mira res! o et perplexitas mira! Utrobique tempestas, et utrinque serenitas, hinc inde et ad naufragium et ad portum impellunt fluctuantem. Si vocanti ad perfectiora non obediat Deo, deseritur una charitas; si potestati contradicat ordinata a Deo, gemina læditur charitas. Una deseritur, quæ Dei est; gemina non impletur, quæ Dei et proximi est. O angustię undique, sed præ nimia, quod dictu mirum est, latitudine? Quid tamen faciet, sic dilatatus et sic angustatus? Dicere inter hæc po-

terat: O anima dilatata, o et anima angustata, quid eligam, ignoro. Verumtamen dico ego quod horum elegeris, sive præstiteris, sive renueris præstare, quod posceris, vita, non mors, tibi est. Verum quid egeris, quem exitum inveneris, et qualiter effugeris manus importunas jam videamus.

« Solitus utique et assuetus obedire præpositis et subjacere eis, nescius contradicere, ignorans nolle acquiescere, das manum exigenti, et præcipienti fide corporaliter præstita satisfacis, atque exitum de cætero tui negotii divino prorsus arbitrio committis. Sed paulo post, cum hæsitares aliquandiu, et quid ageres ignorares, et cum dispendia vitæ spiritualis quotidie sustineres, et contra fidem datam venire potius abhorreres, infudit subito cordi tuo superna clementia verissimæ et lucidissimæ radium discretionis, inspirans tibi et certificans te plenissime sacramentum non esse observandum, inconsideratus extortum contra utilitatem animæ aut in detrimentum veræ salutis. Sciens igitur et exultans, quia revera ista in te loqueretur Dominus Deus tuus, audiens eum et exaudiens, deposita domo tibi credita, nullo sciente, quia nullo insidiante, nec tale aliquid suspicante, clam discessisti, et Carthusiam (19) aliiisti, et cum gaudio exceptus in multa ibidem gratia perstitisti. Inquisitis sane multoties a puero tuo (20) utrum nullum aliquando, ut assolet, scrupulum hæc fidei transgressio tibi peperisset, mihi semper istud iude respondebas: « Nunquam certe inde scrupulum, sed potius mentis jubitum sensi, cum factum memini, unde profectum tantum cepi. »

CAPUT VIII.

De tentatione gravissima, quæ post ordinis Carthusiensis ingressum ipsum arripuit, nec tamen desuit ei tutio salutaris.

Ipso vero ad ordinem Carthusiensem translato, arripuit eum gravissima tentatio, de qua ipsomet ita referre solebat: « Mox, inquit, ut infra celæ (21) limen pedem misi, exurgentem tentationis novæ notum in corde meo sensi. Nec uniformis tentatio illa fuit, imo ingresso novam utilitatem omnia tentator innovavit antiqua sæe malitiæ instrumenta, præcipue, quasi balistam robustissimam, et eo, ut sperabat, mihi insuperabilem tetendit, imo accendit contra me stimulum carnis meæ. Die ac nocte non discedebat a me (imminens mihi, et perurgens me angelus Satanae, et colaphizans me). Quid ad hæc ego, Jesu bone, imo quid bonitas tua ad hæc, faciens bonitatem cum servo tuo? Ego quidem genibus terram, gemitibus cælum, pectus pugnīs, genas lacrymis rigavi, tutudi, pulsavi, cecidi. Sed hæc omnia et alia innumera quasi aërem verberans feci, quoque et tu, qui non dormis, nec dormitas, et qui

(18) Spirituali, non carnali.

(19) Anno, uti colligi datur ex cap. 12. 1163, factus post bina circiter iustria ab ingressu in ordinem anno 1173 procurator.

(20) Id est, ab auctore Vitæ. Hinc et sequitur: « Mihi semper. »

(21) Tentatio hic relata, alia est ab illa, quæ infra cap. 13, refertur. Hæc enim mox ab ingressu in ordinem, vivente adhuc Basilio, altera post obitum Basilii, et circa initium suscepti prioratus Hungaricæ nostrum affixit.

custodis Israel, o Samaritane benedictæ, manum A apposuit. Tu custos te nocte, ut manum apponebas semivivo, vix, ut putabam, relinquendo a latronibus, hinc inde repente irrepentibus et dure irrupentibus, omne malum subito dissipabas. Tunc videns cordis aream arefactam carnisque fornacem fatiscentem, cedentibus inde fluxis cogitationibus, hinc ignitis motibus, mirabar quis fuerim, et quis subito effectus essem. Talibus erga me, imo intra me, alternantibus vices, obliviscebar persæpe mei, memor tui de terra Jordanis. Inde quasi de duobus, unde nomen et originem is fluvius ducit, duplicabam confessionem humiliationis meæ et glorificationis tuæ, misericordias tuas tibi cantans, et injustitias meas adversum me pronuntians, sentiebam, quia tu remittebas impietatem peccati mei. Manente enim in Hermon et monte modico, dum detestarer et anathematizarem omne lubricum turpitudinis obscenæ, humilians me, post ferale incendium pulverem me et cinerem sentiens esse, mox benefaciebas cum servo tuo, revelans oculos meos, ut considerarem mirabilia de lege tua. Dabas quoque fatigato et defecto vel modice interdum prælibare manna illud absconditum. Istud vero tantillum, quod hinc merui prægustare, tale erat et tam immensum, ut facile contemnerem propter ipsum obtinendum plenus et diutius, quidquid mundus novit dulce vel amarum, lene vel asperum. Verum in his rara mihi hora, et parva mora. Rursum ad certamina, rursus ad bella rapiebar. Nusquam vero, sed nec unquam defuit, licet indigno mihi, piissimi Redemptoris miseratio: semper in aure cordis mei erat vox ejus erudiens et consolans me; semper manus ejus inecum eripiens et corroborans me.

Et hæc quidem ac plurima in hunc modum mente contrita, non modo pro consolatione nostra, sed et pro devotione et humiliatione sua secretius agens de statu suo (quem in episcopatu desebat immutatum) de his, quæ in vita priore humanitas vel pertulerat aut divinitus perceperat, memorare solebat. Inferebat autem hæc in sui ipsius vehementem suggestionem, quasi Deo pro beneficiis suis congrue non responderet, aut se post largiora Domini sui dona, jam in ætate robusta infirmioribus annis viribus animi imparem exhiberet.

CAPUT IX.

De commendatione ordinis Carthusiensis, et profectu

(22) Vera hæc esse probant archiepiscopatus et episcopatus eo sæculo collati Carthusianis. Quales sunt, Arelatensis, Lugdunensis, Viennensis, Tarentasiensis, Gratianopolitanus, Bellicensis, Diensis, Maurianensis, Sistaricensis, et plures alii.

(23) Honorius papa III, anno 1219. Stephano Cantuariensi examen de Vita S. Hugonis commisit: et eundem anno sequenti juxta Raynaldum ad dictos annos, in sanctorum numerum, retulit. Vivebat igitur his annis adhuc auctor Vitæ, dum ista scripsit, aut antea scriptis inseruit.

(24) Nomen hujus viri Dei nec exprimit Surius, nec Dorlandus. At Bzovius ad annum 1200. Ex Dorlando ita scribit: « Hæc dum ægeret tempore illo

in eodem nostri Hugonis, et qualiter senior ad eum obsequium fuerat deputatus, ipsum de suscipiendo ordine sacerdotali tentavit, et ipsum suum episcopum prænuntiavit. Et sub hoc capitulo comprehenduntur 10 et 11 capitula magna Vitæ.

Erant (22) quidem, ut semper, in domo Carthusiæ tunc temporis quam maxime viri, tam clerici quam laici, miræ sanctitatis et gravitatis, ipsisque summis principibus et Ecclesiarum prælatis admodum reverendi. Nec erat facile quis ferventior et quis perfectior inter illos censeri potuisset dignoscere. Tanta ibi in domandis corporibus rigor, tanta in rigore servabatur discretio, ut medium cum bias tenendo nihil infra vires quis aggredi contentus esset, nihilque, quod virium metas excederet, exercere vellet, sineretur. De ordine si quidem isto in registro (23) papæ, cujus tempore noster Hugo canonizatus est, ita legitur: « Ordo Carthusiensis in eo alios ordines antecedit, quod cupiditati modum posuit. »

Quid vero hic egisse, quantumque profecisse Hugonem putamus, ubi inolitus ei a primævis, ut ita dicatur, mensibus, discendi amor cum libris, cum magistris, cum ingenio præclarissimo, cum otio quam opportuno, tam fraterne et ferme continuo juvari et promoveri potuit? In his dies, in his studiis continuabat et noctes; nec aliud causabatur profectibus suis novercari et gaudiis, nisi temporis brevitate, cui mirum in modum legenti semper aut meditati vel oranti omnis dierum noctiumque prolixitas minori, quam optasset, spatio tendebatur.

Injungitur autem sibi aliquando cura et obsequia C cujusdam monachi senis, magnarum virtutum viri. Hunc tam valetudinarium, et præ ætate ac debilitate suprema cellulæ suæ parietes nusquam excedentem, Hugo in horis regularibus decantandis, vel quibuscunque necessariis suppeditandis, servitor devotus et indefessus, tanquam nutritrix alumnum aut mater filium juvabat et mulcebat, nec aliter quam ipsi Domino Jesu Christo in omnibus ei ministrabat. Contigit aliquando tempus sacrorum ordinum ab episcopo loci istius celebrandorum instare annis aliquantis jam in conversatione tali ejus transactis. Hoc sciens (24) vir Dei, Hugonis pariter et institutor (25) et alumnum, cœpit dicere illi, quasi tentans illum: « Ecce, ait, filii, jam in te est, an velis sacerdos fieri: si acquieveris, ad hunc gradum modo promoveberis. » Ad hæc ille, cui

contigit, quo sacri ordines conferri solent, ut sanctus Pater Basilius prior, quasi Hugonem tentans, illi diceret: Ecce, filii, jam interest, an velis sacerdos fieri. » Verba quidem sicut Dorlandi, exceptis illis, « sanctus Pater Basilius prior, » quorum loco habet Dorlandus, « sanctus ille senior, » subintellige, ut Dorlandus præmisit, cujus volente priore, id est Basilio, curam susceperat Hugo. Distinguendum igitur senior ille a Basilio priore, licet ejus nomen ignoretur.

(25) Institutior, uti arbitror, in spiritualibus, alumnum, dum Hugo illum, ut præmittitur, tanquam nutritrix alumnum, aut mater filium in infirmitate juvit et fovit.

jam *oſum* *nil* *dolcissimū*, *nil* *æque* *dulce* *erat*, *quam* *A* *elementiam* *quatenus* *a* *populo* *suo* *furorem* *suum* *averteret*, *et* *propitiationem* *acceleraret*. *In* *omni* *Quadragesimæ* *(27)* *septimana* *tres* *feriās* *in* *aqua* *et* *solius* *panis* *edulio*, *nullo* *penitus* *condimento* *adhibito*, *nisi* *forte* *salis* *adhiberetnr* *prælibato*, *transigere* *consuevit*; *in* *ultima* *vero* *hebdomadâ* *Sabbati* *adjiciebatur* *observantia* *in* *simili* *diætâ*. *Nunquam* *infirmitas*, *aut* *debilitas* *seu* *casus* *alius*, *ante* *sumptum* *episcopatum*, *alio* *cibo* *vel* *potu* *istud* *quatrimum* *compulit* *eum* *aliquatenus* *relevare*.

Abſtinentiæ *vero* *huic* *ascribentur* *medici* *in* *ætate* *progreſſibili* *ſtomachi* *illius* *nimiam* *infrigidationem*; *unde* *plures* *interdum* *perſerebat* *dolores* *et* *juges* *pene* *moleſtias*. *Hanc* *quoque* *designabant* *causam*, *qua* *virtus* *in* *eo* *appetitiva*, *virtute* *digestiva* *potentior*, *corpulentior* *eum* *jam* *quinquagenarium* *faciebat*, *quam* *fuerat* *pridem* *adolescens*.

CAPUT XI.

Qualiter *Petri* *archiepiscopi* *Tarentasiensis* *obsequio* *deputatus*, *tam* *in* *Scripturarum* *perſcrutatione*, *quam* *in* *omnibus*, *quæ* *poterant* *reverentiæ* *congrua*, *aut* *animo* *grata* *esse*, *devotiſſime* *ministrabat*, *ab* *ipſo* *quotidie* *recipiens* *benedictionem*, *absolutionem* *et* *instructionem* *ſalubrem*.

Per *(28)* *idem* *tempus* *vir* *ſanctiſſimus*, *Tarentasiensis* *(29)* *archipraſul* *Petrus*, *Cisterciensis* *monachus*, *Carthusiam* *sæpius* *adire* *(30)* *solebat*, *ibique*; *in* *cella* *ſolitaria* *infra* *ſanctorum* *illorum* *habitacula* *commanebat*. *Hujus* *judem* *Hugo* *mancipatur* *obsequio*, *ſervitio* *delegatur*. *Si* *lectio* *recitari*, *ſi* *quælibet* *ſententia* *in* *tanto* *librorum* *pelago* *inquiri* *petebatur* *et* *inveniri*, *ad* *hæc* *Hugo* *promptus* *erat*: *ad* *manum* *ei* *omnis* *quæ* *poſceretur* *ſcriptura* *fuit*. *Si* *de* *Veteris*, *et* *ſi* *de* *Novi* *Instrumenti* *pagina*, *ſermo* *erat*, *ſi* *geſta* *ſanctorum*, *ſi* *tractatus* *doctorum* *inquisitionem* *movebant*, *Hugonis* *ſolertiam* *nihil* *latebat*. *Cum* *ſanctus* *ille* *loqueretur*, *hic* *auditor* *erat* *mausuetus* *et* *docilis*; *cum* *loqui* *juberetur*, *pronuntiator* *acutus*, *et* *mirum* *in* *modum* *eloquio* *efficax* *erat* *et* *sua-vis*. *Obſequiebatur* *quidem* *in* *cunctis* *gratoſe*, *quæ* *ſancti* *poterant* *aut* *reverentiæ* *congrua*, *aut* *animo* *grata* *esse*. *Alluebat* *frequenter* *pedes* *ejus*, *et* *osculabatur* *osculo* *cordis* *sui* *eos*, *qui* *osculo* *oris* *sui* *non* *sinebantur*.

Hæc *autem* *et* *alia* *Hugo* *jam* *episcopus* *referre* *auditus* *est* *de* *suo* *quodam* *archiepiscopo*, *jam* *regnante* *(31)* *in* *cælo*. *De* *quo* *etiam* *hæc* *memorabat*,

CAPUT X.

De *ipſius* *in* *devotione* *profectu*, *postquam* *est* *sacerdos* *effectus*, *et* *corporalis* *asperitatis* *ac* *abſtinentiæ* *rigore*.

Promotus *itaque* *juxta* *verbum* *viri* *Dei* *ad* *gradum* *sacerdotii*, *quantum* *crevit* *ordine*, *tantum* *profectus* *in* *sacra* *devotione*. *In* *altaris* *officio* *ita* *quidem* *versabatur*, *ac* *ſi* *visibilem* *manibus* *contrectaret* *Dominum* *Salvatorem*. *Videbatur* *astantibus*, *divina* *celebrans*, *opere* *et* *veritate* *ipſum* *cum* *sponsa* *illud* *epithalamicum* *decantare*: *«* *Dilectus* *meus* *mihî*, *et* *ego* *illi* *(Cant. II, 16)*. *«* *Domabat* *corporis* *membra* *vigiliis*, *jejuniis*, *flagellis*, *et* *juxta* *morem* *ordinis* *usu* *cilicî* *et* *potu* *aquæ* *cum* *arido* *pane*; *nihil* *omittebat* *de* *austeritate* *ulla*, *quam* *communis* *regula* *vel* *majorum* *admittebant* *exempla*.

Peculiaris *etiam* *quam* *plura* *supererogare* *non* *desistens*, *genua* *flectebat* *crebrius*, *corpus* *totum* *D* *sternebat* *in* *terram*, *jacensque* *pronus* *cum* *Moyſe* *et* *Aaron*, *cum* *Josue* *et* *Daniele*, *divinam* *exorabat*

(26) *Lincolniensis* *videlicet* *factus* *an.* *1185* *aut* *ſequenti*.

(27) *Igitur* *jam* *Hugonis* *ætate* *moderatus* *erat* *rigor* *primorum* *Patrum*, *qui* *ſingulis* *totius* *anni* *hebdomadis* *ita* *jejunare* *conſueverant*, *non* *ex* *præcepto*, *ſed* *pro* *arbitrio*. *Unde* *Guigo* *quintus* *Carthusiæ* *prior* *in* *conſuetudinibus* *a* *ſe* *editis* *hæc* *habet*: *«* *Secunda*, *quarta*, *ſextaque* *feria*, *pane* *et* *aqua* *et* *ſale*, *ſi* *cui* *placet*, *contenti* *ſumus*. *«*

(28) *De* *insertis* *huic* *capiti* *nulla* *ſit* *mentio* *apud* *Surium* *in* *Vita* *S. Hugonis*, *ſed* *neque* *in* *Vita* *S. Petri* *apud* *Bollandi* *socios*.

(29) *Archiepiscopatus* *præfuit* *Petrus* *annis* *triginta* *tribus*, *anno* *1141* *factus* *archiepiscopus*, *et*

anno *1174*, *die* *14* *Septembris*, *mortuus*, *uti* *refert* *Pagius* *tomo* *IV* *in* *crit.* *ad* *Baronium*, *p.* *644* *contra* *Henschenium*, *qui* *contendit* *illum* *obſiſſe* *anno* *1175*, *die* *8* *Maii*, *in* *ejus* *Vita*.

(30) *Non* *dubium*, *quin* *hausto* *erga* *Carthusianos* *a* *ſuis* *parentibus* *ſingulari* *affectu*. *De* *his* *etenim* *in* *Vita* *illius* *hæc* *habentur*: *«* *Religiosos* *non* *modo* *suscipere*, *ſed* *expetere* *ſatagebant*, *maxime* *vero* *Carthusiensibus* *et* *Bonævallensibus*, *in* *quibus* *maxime* *complacebant*, *congrua* *ſerre* *cibaria* *et* *ſalutis* *conſilia* *ab* *eisdem*, *non* *modo* *sibi* *ſectanda*, *ſed* *pluribus* *communicanda* *referre*, *«* *et* *o*.

(31) *Illo* *videlicet* *tempore*, *quo* *auctor* *iſta* *scribebat*.

quod post strati sui ingressum, ut fatigata diurno labore quiete nocturna membra relevaret, dum hunc Hugo in lecto componeret et vestibus operiret, quotidie hanc orationem eum proferre audiebat: « Præsta, quæsumus, Domine, ut de perceptis muneribus gratias exhibentes, beneficia potiora sumamus. » Quotidie vero et benedictione potenti ministrum suum Hugonem muniebat, et auctoritate pontificali a peccatis omnibus absolvebat, ac monitis spiritualibus instruebat. Nihil denique utilium subtrahebat, sed omne consilium Dei, quod sciret ei profuturum, et pluribus per eum, illi sollicitè manifestabat.

CAPUT XII.

Qualiter domus Carthusiæ procurator effectus, ipsam tam spiritualiter quam temporaliter strenue gubernabat, omnibus se reddens merito commendatum.

Post hæc, cum jam Hugo in quietis suæ nidulo per bina (32) circiter lustra moratus, et mundo plene mortuus, plumis undique et pennis fultus solidissimis, ad volatum esset aptissimus, procurationem totius domus ei, quantum licuit, renitenti, prior saus delegavit. Regebat (33) ergo industrie commissam sibi familiam, fratres sollicitè instruebat, et juxta illud de sancto Honorato Arelatense dictum, quod frequenter in ore habebat, multumque laudabat: « Torpentes semper excutiens a desidia, ferventes spiritu cogebat ad requiem. »

Dominus autem benedixit domui, valde exuberare eam faciens in omnibus bonis. Quis ab Hugone consilio etiam in temporalibus destitutus, non consilium retulit necessitatibus suis profuturum, sapientibus quoque hujus sæculi admirandum? Quem vero in temporalibus erudit, quem mox ad perpetua non incendit? In capitulo monachis inaudita, fratribus et sæcularibus, qui forte advenissent, loquebatur verbum Dei; pauperes recreabat, ut licebat præ rigore ordinis, diurnis etiam subsidiis. Istos vero, cum rebus nequivit, consolabatur sermonibus, adimplens illud viri sapientis: « Ecce, inquit, verbum bonum super datum optimum (Ecclesi. xviii, 17). » Omnes interea Hugonem loquebantur, sive prior, sive monachus, sive conversus, gratiam attollebant collatam Hugoni. Dives Hugonem laudibus efferebat; egenus Domino precibus Hugonem commendabat, et coegenis commendandam supplicabat. Istud vero ille votivum dicebat, tanquam et frivolum contemnebat.

CAPUT XIII.

De tentatione illius alia ab illa de qua supra, capitulo

(32) Ex hoc loco patet, Hugonem an. 1163 aut circiter ad Carthusiam venisse. Bina etenim lustra circiter in cella implevit, an 1173 quo Basilius obiit Carthusiæ prior, et Hugo a Guigone novo priore in procuratorem assumitur. Vide tamen, quæ de lustris infra ad lib. v, c. 20, not. 306, observavi.

(33) Annis saltem quatuor, antequam mitteretur in Angliam.

(34) Insigne de B. Basilio ex relatione S. Hugonis ab auctore nostro deproptum testimonium, cui consonat quod ab auctore Vitæ S. Anthelmi Basilius dicatur « miræ sanctitatis et devotione vir. » De quo proinde Sausseius in Martyrologii Gallicani supple-

octavo, et qualiter ab ipsa per illum sanctum quondam priorem Carthusiæ Basilium, quem suum nutritorem vocavit, exstitit liberatus. Et inseritur hæc tentatio in magna Vita libro secundo.

Tanta vero ei carnis tentatio subito exorta est, tanque continue, tanque importune in eum delachata est, ut mallet gehennalibus interim tradi pœnis, quam tantis urgeri flammis. Tam ingens pugna, tam forte certamen fuit, et solius divinæ non dubitetur virtutis fuisse, quod humanitus non cessisset; sed viriliter resistendo triumphum reportavit. Ad plenum autem hujus modum congressus nemo referre posset, quibus lacrymis, quantis gemitibus, quam crebra confessione, quam aspera flagellatione, vel divinum expetierit adjutorium, vel cor contriverit, vel corpus proprium cruciaverit. Diei vero cujusdam diticulo visitavit eum hoc ordine oriens ex alto Sol justitiæ, mittens angelum suum, et eripiens eum de potestate tenebrarum harum.

Egerat noctem illam in tenebris, sic ipse insomnis pene totam. Demum quidem athletæ fortissimo, prostrato nec superato, non victo sed fatigato, tenuis obrepit sopor. Continuo velut in excessu positus vidit virum (34) Dei, qui eum susceperat ad ordinem, illum sanctum quondam priorem Carthusiæ Basilium, vultu et amictu angelico radiantem astitisse sibi, seque sic voce blanda compellantem: « Quid, inquit, tibi est, fili charissime? Surge, et velle tuum fiducialiter enarra. » Ille vero ad eum ait: « O pater bone, et nutritor meus piissime, affligit me usque ad mortem lex peccati et mortis, quæ est in membris meis; et nisi more solito auxiliari mihi, en moritur puer tuus. » Vix dictum compleverat, et sanctus sic paucis: « Bene, inquit, auxiliabor tibi. » Moxque patefactis novacula, quam manu videbatur tenere, visceribus ejus quasi strumam igneam inde visus est exsecuisse, et longius extra collam projectisse, dataque benedictione medicus recessit. Aeger sanatus et sibi redditus somno fugiente resedit; lætusque supra modum de ostensa sibi claritate nutritii sui, qui ante aliquot (35) annos migraverat ad Dominum, omnimode in corde et in carne se reperit immutatum.

Horum summam cum ab ipsius ore Hugonis, secretius mecum loquentis, pluries acceperim, in extrema demum ægritudine planius et diligentius totius eventus ordinem, sicut eum modo digessi, mihi enarravit. Quærenti vero utrum aliquem postea hujus senserit in carne sua motum: « Revera, inquit, quod aliquem senserim, non nego, sed simplicissimum,

mento, p. 1125 ita scribit: « Pridie Nonas Junii in Carthusia majori depositio sancti Basilii conf. ejusdem ordinis generalis: cujus sacris institutionibus et exemplis idem ordo mirifice floruit. » Et idem iterum ibidem, fol. 1134. « Apud Gratianopolim memoria beati Basilii, octavi generalis Carthusiæ, ibidem defunoti pridie Nonas Junii. » Meminerunt ejusdem inter prætermisios ad diem 4 et 14 mensis Junii clar. Bollandiani.

(35) Non ante paucos dies, uti Surius habet. A morte enim Basilii ad hanc usque tentationem, distinctam ab illa, cujus fit cap. 8, mentio, quantum saltem effluerant anni.

et quem non minus contemnere quam comprimere esset facillimum. Hæc idcirco dixerim, quia aliter de his alium quemdam (36) scripsisse accepi, asserentem videlicet, quod per beatam virginem, Dominam nostram, Dei Genitricem sibi apparentem visitatus, eunuchizatus et ira curatus fuerit, quod nullam deinceps carnis utilitatem sit omnino expertus. Verum,

A quæ ab ore illius de curatione ejus audivi, verissime expressi. »

Jam vero de Hugonis nostri de Burgundia (37) in Angliam translatione et gestis ejusdem sequentibus tractaturi, finem imponentes præcedenti libello, alium advertamus.

Explicit liber primus.

PROLOGUS LIBRI SECUNDI

Cum Lincolnensis Ecclesie præsulatum annis jam Hugo (58) bis senis, et diebus quinquaginta tribus religiosissime administrasset, placuit sanctitati suæ parvitatem meam de vitæ (59) claustralis dulcedine in sollicitudinem suarum qualescunque solatium assumere, suoque inseparabiliter lateri sociare. A quo tempore annos tres et dies quinque, quam diu scilicet in corpore postea vixit, ab ejus nunquam, nisi per unam solam noctem, absui comitatu, die semper ac nocte adhærens ei et ministrans sibi ipsi. Hujus igitur spatio temporis omnia fere, quæ de eo libellus præsens continebit, aut propriis vidi oculis, a sanctis ipsius labiis audivi.

Causam, qua in nostrum (40) venit orbem, tum ab eo, tum et ab aliis, qui hujus adventus sui pro

B curatores exstiterunt, accepi: similiter et modum quo dilecta sua Carthusia discessit, quo domum Withamiensem a fundamentis construendam disposuit, instituit, et viris optimis adimplevit, ac post hæc ad episcopatum accessit. De his, quæ in episcopatu gessit, antequam ei adhærere copissem, de industria prætereo innumera, certissime comperta, notitia cunctorum dignissima. Quia enim plurima ex his quosdam me longe (41) doctiores litteris mandasse accepi, superfluum imo et præsumptuosum esse judicavi, ab aliis congruentius exposita, inspidiori eloquio replicare. Ad ea vero seriatim referenda, quorum istos notitiam minus ad liquidum credimus assecutos, calamum pariter intendentes et animum, tale invocato Spiritus sancti adjutorio sumamus exordium.

Explicit Prologus.

LIBER SECUNDUS.

CAPITULUM PRIMUM.

Qualiter pro domo Carthusiensis ordinis, in Anglia apud Withamiam construenda, mittitur ad quærendum Hugonem.

Contigit eo tempore ad reges Anglorum Henrici

(36) Quis ita scripserit, adhuc latet. Giraldus Cambrensis apud Warthonum part. II, pag. 432: « Viri quidem Angelici, » at sine nomine, meminit, sed nihil de Dei Genitrice habet. Qui si aliquammodo cum hic dictis discordat, major adhibenda fides est auctori, qui relata a S. Hugone in extremis hausit.

(37) Sabaudi: de Burgundia late sumpta, et prout Delphinatus sub ea comprehenditur.

(38) Inito calculo annorum et dierum, qui in prologo indicantur, recte Sarius in Vita scribit: « Tenuit cathedram episcopalem annis quindecim et quinquaginta octo diebus. » Quod si ita Hugo consecrari debuit in episcopum in feste S. Matthæi apostoli anno 1185 non sequenti, in quem passim omnes, Rogerium secuti, consecrationem rejiciunt. Sed de hoc in dissertatione operi huic præmissa plenius agitur.

(59) Satis innuit his verbis auctor se monachum fuisse, et idem confirmat aliis in locis, præsertim lib. V, c. 23, ubi post illa: « Hæc ipsi, qui scripsit ista, locutus est, » addit post pauca: « Sub testimonio prius ejusdem, cum quo loquebatur monachi et presbyteri sui.

C secundi notitiam virtutum nostri Hugonis famam tali occasione pervenisse. Quadam de rege (42) in transmarinis agente, venit ad eum vir quidam nobilis de partibus (43) Northmanniæ. Rex vero de ordine Carthusiensium inter alia matuæ sermocinationis

(40) Ex Carthusia majori in Angliam, quam dum nostrum vocat orbem, indicat se Anglum fuisse natione. Monachum vero fuisse Cantuariensem colligi videtur ex lib. V, c. 22.

(41) Scripsisse de S. Hugone Giraldum Cambrensem, Rogerium et Parisium lego. Horum primus evulgatus est a Warthono in Anglia sacra, sed non adeo multa refert de sancto. Alter allegatur a variis, et de sancto videtur scripsisse incidenter. Tertius plura mutuavit ex Rogerio, et nostro auctore est junior. An alii eæ ævo de Hugone scripserint, ignoro. Vide, quæ observata sunt ab alio ad lib. III, cap. 6, nota 96.

(42) « Mense Augusto (inquit Trivettus ad annum 1177 in Chronico a Luca Acherio tom. III Spicil. edito) Henricus Anglorum rex senior cum Galfrido filio duce Britannorum in Northmanniam transfretavit. » Baronius ad hunc ævum addit adhuc fuisse ibidem regem XI Kal. Octobr.

(43) Anno igitur 1177 creditur vir ille nobiliorum coram rege in laudem Hugonis excurrisse, et circa finem hujus aut initium sequentis Hugo per legatos petitus in priorem.

verba pleraque ab eodem inquirere cœpit. Nam (44) A dudum sanctæ illius conversationis fama præventus, asciverat de dono præfata quosdam fratres, quibus et ex locis, quam ipsi elegerant, in Anglia contulerat villam, scilicet Withamiam (45) appellatam, in Bathoniensi territorio sitam, cum terris silvis, cum pascuis et vinariis, nec non et aliis fundandæ illius ordinis domui necessariis. Qui vero prædictis fratribus prior fuerat designatus (46), ad breve vix tempus in Anglia degere acquivit. Vacationi namque et quieti solitudinis assuefactus, negotium sollicitudinis tantæ constructioni debitum mente delicata non ferebat. Tædebat eum, imo et socios ejus pene cunctos, ritus gentis alienigenæ, diætæ insolitæ, et cæterorum quæ moribus advenarum et votis in solo peregrino de facili parturiunt B offensionem. Nam et provincialium nonnullis formidolosus eorum videbatur esse in suos fines accessus, frustra scilicet illis metuentibus sibi, ne illi propriis minus contenti limitibus, eorum occupandis jugeribus inhiarent. Quem indigenarum adversum se viri innocentes motum pullulare sentientes, priorem suum ad domum redire permiserunt, quatenus communicato cum viris sanctis consilio, vel animæquior ipse rediret, vel alium loco suo ad hoc magis sufficientem destinari obtineret. Rediit ergo, et loco ejus alius mittitur, qui tædio simili affectus, morte beata finem laborum et vitæ initium citius accepit. Reliqui inter ista fratres variis perturbationum procellis unanimiter fluctuabant. Rex ipse angebatur medullitus ad hæc. Cœpit namque imaginari jam et pertinere futuri notam ruboris, qua inurendum se noverat apud magnates multarum in circuitu nationum, si cœpta adeo salubria, adeo cunctis exteris gentibus favorabilia, nequivisset consummare.

A viro igitur memorato super his tale recepit consilium: ab his, inquit, domine mi rex, fluctibus unico vos et efficacissimo liberare potestis consilio. Est in domo Carthusiæ quidam monachus, natalibus quidem clarus, sed morum strenuitate longe præclarior, nomine Hugo de Avalim. Hic omni virtutum gratia decoratus, ita est omnibus qui eum noverunt acceptus et graciosus, ut aspectu solo omnium in se rapiat affectus. Qui vero etiam ab ore ejus verbum audire merentur, tanquam divinum se vel angelicum

A gaudent oraculum percepisse. Hæc si novella in partibus adhuc nostris sanctissimi ordinis hujus plantatio cultorem habere meruerit atque rectorem, videbitis eam lætissime ad omnem subito gratiam fructificando proficere. Tota insuper Ecclesia, ut certum sum, Anglicana illius purissimæ religionis et religiosissimæ puritatis nitore venustius decorabitur. Cæterum hunc sui de facili non emittent de domo sua. Ipse quoque non nisi coactus et invitus, alterius habitationis adhibet sedem. Favorabili proinde ac strenua opus est legatione: operosa etiam precum ambitio nitendum, quatenus, hoc solo quantocius impetrato, et vester de cætero animus a sollicitudinis hujus molestiis relevetur, et hæc sublimis religio ad gloriam excellentiæ vestræ insignis propagetur. Luvnietis enim in uno isto homine cum cæterarum virtutum cumulo, quidquid longanimitatis et dulcedinis, quidquid magnanimitatis et mansuetudinis in aliquo mortalium poterit reperiri. Nulli hujus esse ingrata vicinitas aut cohabitatio valet; nullus bene vitabit, ut alienigenam; nullus non ut civem, nullus non ut domesticum, ut fratrem, ut amicum intimum, illum respiciet. Nam et ipse omne humanum genus non aliter quam propria attendit viscera, universos homines amplectitur et fovet ulnis et gremio unica charitatis.

Hæc et in hunc modum plurima ipse dixerat. Dicenti quoque rex multum applaudens et gratias agens, dirigit quam celerrime cum litteris regis ad domum sanctam Carthusiæ venerabiles legatos, dominum videlicet Reginaldum (47) Bathoniensem episcopum, cognominatum Lumbrach, et cum eo viros quosdam strenuos et industrios.

CAPUT II.

Qualiter nuntii ad Carthusiam venientes super petitione sua invenerunt fratres dissentientes, et qualis erat sententia ipsius de ipsa exaudienda, et hoc est Cap. 3, in serie magna Vitæ.

Venientes autem regis legati ad Carthusiam, assumpto secum venerabili (48) Gratianopolitano episcopo, ipsius loci diocessano, litteras Domini sui priori et fratribus præsentatas persuasoriis verbis suppliciter et strenue prosequuntur. Omnibus vero ad primum contristatis auditum, prior quam maxime conturbatur, procrastinatur eorum responsio, conscientia et vota super negotio tali discutuntur inte-

(44) Anno, ut videtur, 1175 rex enim Henricus juxta Pagium in criticis ad initium mensis Julii anno 1174 visitavit tumbam divi Thomæ: et illa visitata, juxta Trivettum in Chronico, rediit in Northmanniam. Post Pascha vero anni 1175: « Rex senior (verba sunt Trivetti) et filius ejus rex junior, in Angliam transfretavit. »

(45) Vel, ut in Monastico Anglicano legitur, in agro Somersetensi.

(46) Dum prior primis in Witham ex Anglia rediit in Carthusiam, et alter inde illuc missus citius obiit, facile triennium abiit, antequam Hugo Withamiam mitteretur prior tertius.

(47) Baronio teste, Reginaldus anno 1175 designatus episcopus, consecratur anno sequenti a S. Petro Tarentasiensi, ut refert Henschenius in prælim. ad ejus Vitam. Qui cum anno 1178 missus

fuerit legatus adversus hæreticos Tolosanos, et anno sequenti interfuerit concilio Lateranensi, non obscure colligitur, illum circa finem an. 1177 missum fuisse ad Carthusiam pro postulando in priorem Hugone.

(48) Præerat eo tempore episcopatu Joannes et dominorum de Sassenage propagine ortus, ex Carthusiano episcopus. De quo in serie episcoporum et ordine assumptorum ita scribitur: « D. Joannes ex Carthusiano episcopus Gratianopolitanus, optimis moribus domi forisque spectatus, ab anno 1163 usque ad Kalend. Junii, qua die cœlos anno 1191 adiit. » Abbas Morotius de illius obitu, quem ad annos plures differi, hæc scribit: « Subinde atatibus suis expletis, placidissima vitæ clausula, scæ ad æternitatem composuit. »

rim singulorum. Prior primus petitioni penitus contradicit, et fratrum in diversa variatur sententia. Hi talem virum, et universitati ordinis (49) adeo futurum, in tam remota loca dirigi nullatenus oportere dicebant. Alii, quorum unus dominus (50) Bovo fuit (quem postea priorem Withamiae hæc sæpius referentem audivimus) a Deo exiisse verbum regis asserebant, nec tutum contradicere esse plurimis rationibus edocebant. « Vos, inquit Bovo, nescitis quidquam, nec cogitatis, quia superna dispositio facit hæc omnia ut ordinis hujus sanctitas per virum sanctum usque in supremos mundi limites splendidius elucescat. Sed neque putetis illum diu sub modio latebrarum nostrarum posse cohiberi. Credite meæ parvitati, inter præcipua Ecclesiæ sanctæ luminaria ipsum in brevi audietis super candelabrum ecclesiastici regiminis subilmari. Dudum enim mihi virtutibus Hugo episcopus (51) potius visus est, quam monachus exstitisse. »

Postulatus demum Hugo super hæc suam proferre sententiam, et suam aperire voluntatem, ita citius ait: « Voluntati meæ super statu meo nihil penitus reservare jam pridem edoctus fui. Quid autem de his vere sentiam, libere exponam. In medio vestræ sanctitatis tandiu conversatus, monitis et exemplis vestris in tantum adjutus, nunquam vel per unum diem animam meam custodire sciivi. Unde miror, quomodo in sapientis alicujus animum ascenderet, quod ad aliorum regendas animas per me ipsum mitti longius debuisset. Qualiter vero novam domum instituire sufficerem, qui antiquorum instituta servare nequivi? Puerilia sunt ista quæ audio, nec deliberationis tantæ spatio, salvo reverentiæ vestræ beneplacito, aliquatenus digna. Omissis igitur de cætero talibus cura et negotium arduum sit, nec patiens dilationis, vestraque intersit solerter providere, ne regis illius cæpta ad periculum animarum ac ordinis sancti dedecus protelentur diutius imperfecta. E vobis, aut ex cæteris domibus vestris, virum quempiam ad hoc opus idoneum eligite, et cum suis mittite. Viris autem istis, tanquam sapientibus, et vos sapienter respondete, velle vos eorum votum melius, quam ipsi postulant, adimplere, assignantes eis, non quem, utpote decepti, sed qualem, ut religiosi et discreti, quærunt. Non expedit enim deceptos in persona postulati inconsultius exaudiri, quia decipi in qualitate personæ nec ipsi volunt. Sic

(49) Ex his colligitur, quod Guigo, tunc prior Carthusiæ, qui meditabatur, uti et paulo post fecit, resignare prioratui, voluerit illum una cum generato in nostrum Hugonem transferre. Unde nec mirum, si legatorum petitioni, quantum potuit, restiterit, nec, nisi coactus, eum a se dimiserit.

(50) Hic est ille Bovo, qui Hugoni in prioratu Withamensis Carthusiæ successit: et cui Guigo ex prior Carthusiæ « Tractatum de quadripartito cellæ exercitio, » a Chiffletio S. J. editum, inscripsisse creditur.

(51) Esse iterata de futuro Hugonis episcopatu prædictio. Prima lib. 1, c. 9, facta a sene, præ ætate parietes cellæ suæ nusquam deserente; altera a Bovone, qui aliquot post annos e cella in Angliam

A denique in sua petitione exaudiantur, ut gaudeant se utilius, quam petierunt, exauditos. »

CAPUT III.

Qualiter demum obtentum est, ut adiret Angliam Hugo ad regem veniens, et qualiter Withamiam cum honore deductus sit.

Licet autem hæc quæ præmissa sunt, seu et alia pro sui excusatione instantius Hugo prosequeretur, interna tamen dispositione cuncta scæviter moderantibus sapientiæ Dei, nullatenus potuit nutus sui effectu privari. Sed nec prioris quidem patrocinium, Hugonem retinere cupientis, ei contra dispositarum a Deo rerum ordinem poterat suffragari. Utriusque vero contradictio, et prioris videlicet et Hugonis, dum nescienter nititur refragari, compellitur necessario famulari operanti invisibiliter majestati. Nam, quo pertinacius prior resistebat, et quo instantius Hugo se ad hoc insufficientem assereret, eo vehementius episcopi præsentibus cum suis consiliatoribus, junctis tandem sibi quibusdam fratrum de conventu natu majoribus, ut fieret, quod rex tantus petierat, perurgebant. Quid plura? Fratrum tandem universitas cum precibus, tum et rationibus eorum qui advenerant victa petentibus cedit.

Hugo vero assentire flagitatus a cunctis, in priorem cum aliud non posset, transfundi sententiam. Sciebat enim id sibi ab illo qui eum ut animam suam diligeret, et a se nullatenus elongari optaret, vix an nunquam injungi posse. Quem monitis episcopi sui, cunctorum etiam gemebundis precibus, qui aderant, interpellatum sic dicunt eis qui intererant respondisse: « Vivit Dominus! nunquam iste sermo egredietur ex ore meo, quo jubeam Hugonem meam senectutem (52) deserere utaque dulcissima et per necessaria præsentia Carthusiam viduare. » Qui nimia importunitate universorum tandem obrutus, et quid faceret prorsus non inveniens, conversus ad Dominum Gratianopolitanum ait: « Jam quidem ratum est quod de me dixi: Hugonem a me vox mea aut mens mea nunquam removebit. Tu jam videris, tu episcopus noster es, tu pater (53) et frater noster: si ei hoc injungas, si præcipias, ego non contradico, non resisto. » Nec plura locutus, jam vocem fletu interruptente, lacrymis indulgebat, quibus mentis anxietas leniret dolorem.

Videres jam per ora cunctorum rivus fluere lacry-

transiit, ibidemque Hugoni in prioratu successit, et ad annum usque 1200 eidem præfuit.

(52) Senio igitur gravabatur, qui tunc prior erat Carthusiæ, non Basilius, ut refert Dorlandus, utpote quatuor aut quinque ab hinc annis mortuus, nec Jancelinus, hoc tempore adhuc vegetus, qui triginta tribus annis post Hugonem obiit. Sed Guigo prior medius inter istum et hunc, homo omnino senex, et his, ut videtur, prior Carthusiæ, nec distinguendus ab Hugone, qui regimine S. Anthelmi præcessit.

(53) Pater, qua episcopus diocesis, frater, qua comprofessus, tunc factus (inquit Morotius) « quando præfectura monasterii S. Roberti abiens, secretiores latebras inter Carthusienses concepsit. »

marum. Episcopus et ipse, ut erat piissimus, monachus valde honestus et mansuetus, compellentibus omnibus, ut promissa sibi a priore in Hugonem uteretur potestate, ita primum universos alloquitur: « Quia vobis, fratres charissimi, quos non minus conversatione quam professione Christianæ perfectionis apicem conscendisse manifestum est, nos desides et a culmine vestræ sanctitatis longe inferiores, non necesse est ostendere quid in his, quæ Dei sunt, agere debeatis, aut etiam monere quatenus vobis melius cognita, strenue compleatis, qui in omni vita vestra non quæ vestra sunt, sed quæ Jesu Christi, vos quærere comprobatis. Hoc unum ad memoriam vobis, Domine prior, sed et vestræ, fratres, universitati revocandum putavi, quod vobis ante oculos ponatur, qualiter in casu sicillimo se habuerunt prædecessores vestri. » Cum enim ad instantiam sancti Cenomanensis tunc episcopi Bertirramini (54) in occidentas Galliarum partes sanctissimus Benedictus dilectum et sanctum discipulum suum Maurum fundandæ gratia religionis monasticæ destinaret, similem ibi luctum et luctus causam non dissimilem, legis exortum. Quem suum pariter et fratrum dolorem ea sanctus Dei ratione compescuit, ut ostenderet servos Dei nullatenus contristari super his, quæ velle noverint Dominum suum. Ubi et verbum intulit memoria dignissimum: « Ne forte, ait, hac ipsa nostra tristitia Deo, quod absit! inveniamur contraire. Sed te, et Hugo, frater charissime, in hoc quoque imitari eum convenit, quem sequi semper dulces habuisti, unigenitum Filium summi Patris, qui de altissimo sævæ divinitatis pro multorum salute ad publicum dignatus est exire humanæ conversationis. Et tu igitur peregrinari ad modicum a tuis charissimis, postposito interim quietis adeo dilectæ silentio, pro eo ne cuncteris, in præsentis vitæ exsilio, ut ei perenniter postmodum socieris in beatitudinis sævæ regno. Hoc ego, licet indignus, vice ipsius in remissionem peccatorum tuorum, ob compensationem etiam æternorum præmiorum, tibi injungo, et in vi obedientiæ firmiter præcipio. Perge itaque sospes et felix cum venerabilibus viris istis, qui te vocare venerunt, curamque suscipe domus Withamiæ in Anglia, favente Domino, construendæ: præsis quoque constanter, et prosis instanter loco et fratribus ibi congregatis, in nomine Domini, et congregandis. »

Hanc Hugo diffinitionem aliquandiu pedibus se pontificis advolvendo irritare nitens, nec quidquam proficiens, cessit postremo; seseque orationibus

(54) Alias Bertichramnum, Bertramnum, etc., de quo, et factis hic narrato vide Mabillonium tomo I. *Annalium Bened.*, p. 107, et Bollandum in *Vita S. Mauri abbatis*.

(55) Quorum unus et præcipuus Reginaldus Bathoniensis, qui cum anno 1178 contra Tolosanos egerit, et anno sequenti concilio Lateranensi interfuerit, uti jam ante monui, vix dubium, quin circa finem an. 1177 una cum Hugone ad regem venerit.

(56) *Ham* scilicet Anglosaxonibus idem est, quod

omnium præsentium commendans, fratribus in ocularo pacis valefaciens, cum illis legatis (55) profectus est, ad regem venit, tandemque cum favore maximo ab ipso dimissus, et Withamiam cum honore deductus, tanquam angelus Domini a paucis fratribus, qui tunc ibi erant, in priorem suscipitur cum gaudio ineffabili.

CAPUT IV.

Qualiter statu, quem invenit apud Withamiam, titulo, ad regem reversus, fecerit villam de Witham habitatoribus, inde discessurus, largis se providi.

Invenit autem fratres, velut alter Joseph in Dothaim, quod interpretatur defectus. Consistebant equidem in silva haud procul a regia tunc villa vocabulo Witham, quæ futurorum quodam præsigio tale nomen creditur sortita. Dicitur namque Latine *mansio*, sive *habitatio* (56) sensus, quod excellenter præ adventum viri hujus, Christiani philosophi, locus iste effeci meruit in re, attractis undique ad odorem notitiæ suæ viris sensatis, in omni verbo et in omni sensu præstantissimis. Qui manentes ibidem et habitantes corpore, ad illam æternam patriam, cujus perfectis jam sensibus gaudia prægustant, cogitatione et aviditate inhiare non cessant.

Quos autem invenit fratres, habebant hi (57) cellulas ex asseribus contextas, vallo perexiguo et palis circumseptas. In his utrunque usque ad tempus correctionis se recipientes, omnibus, ut breviter dicatur, aut pene omnibus necessariis ac debitis ordini suo adminiculis erant carentes. Neque etiam diffinitum erat usque adhuc, ubi major, ubi minor ecclesia, monachorum cellæ, et claustrum cum fratrum demunculis et hospitium diversoriis aptius construi debuissent. Villam supradictam, eorum jam ditiorum cessuram, habitatores pristini adhuc incolebant, et necdum provisum eis fuerat, ut sedes suas sine murmure, sine sui læsione, novis vellent aut possent successoribus cedere.

His et aliis de situ, de qualitate loci, nec non et de cæteris, quæ necessitas ordinis flagitabat loco convenire, vel utilitati ibidem conversantium inservire, diligenti solertia perspectis ac sigillatim prænotatis, Hugo noster (inter eos ita conductum fuerat) ad regem citius repedavit. Cumque de singulis quod sibi videbatur exposuisset, rex in omnibus prædicationem illius et modestiam admiratus, quæcunque ille disposuit, et ille approbavit, et quæ postulavit libenter indulxit. Ac primo quidem universos convocari fecit prædiorum vel rerum quarumlibet possessores, quos loco cedere oportebat, ne quolibet strepitu aut

Germanis *Haim*, *Haimat*, id est, *mansio*, *patria*. *Wit*, idem quod *Witz*, sensus.

(57) Cellulæ ex asseribus, ecclesia nondum designata, claustrum nec inchoatum, plures ad regem accessus, et alia, quæ hoc et sequenti capite referuntur, et tandem completa sub Hugone ædificata, septem aut octo facile annos requirebant, ut perficerentur. Quod ideo dictum volo, ne Hugonem serius anno 1178 in Angliam venisse quis existimet.

frequentiae ejuscuque accessu, solitudinis suae alta silentia interrumpi, aut saltem interpellari, vel interpolari vel modice potuissent. Quibus ex parte regis optio data est in communi, ut e duobus quod uniusquisque maluisset eligeret. Agroa scilicet et habitandi loca conditione pari, ut apud Withamiam fuerant sortiti, aut in regni, ubi elegissent, maneriis reciperent; aut pristinae servitutis jugo absoluti, quas vellent, regiones libera ad incolendas adirent.

Tunc alia terras, aliis potentibus libertatem, Hugo rex benigni aculeator tenuissimus regi ait: « Jam, domine, hoc etiam provideri necesse est, ut pro domibus vel quibuscunque in culturas et varias structuras sumptibus aut sudoribus istorum compensatio pecuniarum tribuatur, quatenus in nullo detrimentum per nos sustinentibus, laetis laeti, et benevolis succedamus grati. » Ad hoc in primis, cum velot difficilem si exhiberet rex, ille in bonitate praecipuus et in interventu strenuus adiecit, dicens: « Revera, inquit, domine mi, nisi usque ad obolum novissimum super omnibus satisfactum fuerit prius hominibus istis, locus idem non poterit conferri nobis. » Ita vero mercem sibi, ut putabat, in nullo profuturam emere rex compulsus, in tuguria videlicet vetustissima, ligna cariosa, ac parietina semiruta pulum effudit ac pro brevi commode.

Verum negotiator iste bonus, tantillo non contentus lucro, nisi justitiam servasse potius, quam facere misericordiam sibi videretur, ita regi ore faceto rursus inquit: « Eia, domine mi rex, ecce in terra tua propria divitem te domibus numerosis advena ipse et egenus feci. » Ad haec subridens rex: « Sic, inquit, dicescere, ego non cupiebam: divitiae istae jam pene egenum me fecerunt. Sed nec scio cui sint usui opes istae? » Tunc Hugo hoc modo elicita per ejus responsum occasione proferendi quod intendebat: « En bene, inquit, ut video, parvipenditis commercium istud. Fiat igitur quod vestram deceat magnitudinem, et mihi non habenti tibi caput reclinem dentur istae aedes. » Stupens ad hanc postulationem rex, et postulantem cum admiratione intuitus: « O te, inquit, dominum mirabilem! Num putas, quod novas domus vobis nequeamus construere? Dicit tamen quid tu inde faceres? » Et ille: « Non deceat, inquit, regalem amplitudinem de quibusque minimis interrogare. Haec prima est petitio mea ad te, et, cum sit modica, cur moram patier in exaudiendo? » Tunc rex alludens (libenter enim ingenium viri, ut erat prudentissimus, longa concertatione verborum explorabat): « O, inquit, hominem in solo peregrino pene jam violentum! iste, si viribus nitetur, quid ageret, qui verbis ita extorquet? ne vero nobis duriora inferantur ab eo, fiat quod

A exigit. » Tunc ille concessas sibi aedes omnium dedit possessoribus pristinis, quarum illi jam pretium possidentes, iterato ipsas aut pretio distrahunt, aut ad alias transferunt iterum inhabitandas. Ipse vero Hugo locum, ut modo cernitur, extruere festinabat.

CAPUT V.

Qualiter loci constructione pro sumptuum defectu nullatenus procedente, fratre Girardo regem adveniente cum nostro Hugone, et regi verba asperissima proferente, Hugonis exstitit patientia approbata, cujus ex tunc ad regem familiaritas est vehementius confirmata.

Accidit interea, majoris constructionis jam parte convenienter explicita, regem variis regni curis detentum minus intendere quibusdam fabricis perficiendis, quarum usus videretur pernecessarius. Inde sumptibus in stipendia deficientibus artifices querunt priorem et fratres importunis crebro verbis lacescebant. Hinc quosdam e fratribus ad curiam prior destinavit, qui regi super hujusmodi defectu opportune suggererent, huncque supplere obtinerent. Ille provisurum negotio se, et necessaria citius pollicetur missurum. Redeunt, qui missi fuerant, nihil praeter verba reportantes.

Dissimulante interim principe quod promiserat adimplere, cessatum est funditus ab opere. Prior sub silentio sustinendum credidit, ut rex motu proprio quod expedire noverat, exsequi studuisset. Verum, ipso diutius negligente, iterata interpellatur legatione, iterumque, sicut prius, verbum, non datum, reportatur. Inter haec multa dilatione protracta tedium subrepsit fratribus. Quidam ex his, etiam hile commoti, verbis in priorem asperioribus invehuntur. Desidia enim simul et negligentiae incusant, quod per seipsum regem, licet in remotis agentem, pro tanto negotio jam olim non aduisset. Frater autem quidam, Girardus (58) nomine, vir austeri quidem ingenii, sed bene religiosus, et sermone inter magnates et principes efficacissimus, talibus priorem affatur verbis: « Quousque, inquit, domine prior, palpandum judicatis hominem durissimum, nec potius palam ei denuntiatis ut consummet citius aedificia, quibus carere non debet forma ordinis nostri? aut, si ulterius differre maluerit, valesciantes ei ad patriam et ad domum propriam redire una cum nobis omnibus maturius festinetis. An minus animadvertitis, quia in ordinis nostri redundat injuriam tanta circa nos illius incuria, et nos ipsi pateamus ennetorum in circuitu derisioni, qui tot jam temporibus hic commanentes, exiguis nequivimus mansiunculis istis culmen imponere? Quod si verecundia innata vos cohibet, ne homini huic, quae deceat, proferatis, ipsum adeamus pariter, et, quae ei dicturus sum ego, audietis. »

(58) Idem cum illo, de quo in Vita S. Anthonii ita scribitur: « Aderant autem ex Carthusiae fratribus duo genere nobiles, sed humilitate ac fidei firmitate nobiliores, Aymo videlicet, vir quondam in saeculo magnificus ac potens, et Girardus ei virtute non impar, » etc. Hic igitur, sicut S. Anthonio ad

mortem usque, ita post illius obitum Hugoni astitit in Angha: in qua notus Petro Cellesti ab eo in comment. in lib. Job, c. 17, ita laudatur: « Nudus tertius vidi quemdam Gerardum nomine, Carthusianensis ordinis fratrem. Qui super omnia, » etc.

Convocatis autem cunctis fratribus, et negotio in commune profato, placuit omnibus Girardum eum priore proficiaci ad regem. Et prior: « Consilium, inquit, vestrum et ego gratanter accepto. Verumtamen vobis, frater Girarde, providendum erit ut, quemadmodum libere, ita et modeste vos habeatis in sermone vestro. Cum enim sit, ut vere comperi, princeps iste sagacis admodum ingenii et inscrutabilis fere animi, forsas, ut tentet nos dissimulat exaudire nos. Scit procul dubio perfectionis, quam professi sumus, quam maxime interesse, illud divinum implere documentam, quo dicitur nobis: « In patientia vestra possidebitis animas vestras (Luc. c. XXI, 19); » nec non et illud beatissimi Pauli: « In omnibus exhibeamus nos, sicut Dei ministros, in multa patientia (II Cor. vi, 8). » Multa vero patientia in eo comprobatur, si multa contraria sive adversa in multa lenitate supportet longanimitas multa: patientia enim sine longanimitate non multa, sed curta erit, absque lenitate vero prorsus nulla erit. »

Assumptis igitur prior secum, praedicto Girardo et alio fratre, nomine Cynardo (59), grandaero et probatissimae in sancta religione virtutis, ad regem profectus est. Quos ille omnes, ac si caelestes angelos, venerabiliter excepiens, ad insinuationem instantis negotii blanda locutus, bona pollicitus, dilationis excusans causam, celerius omnia perficienda promittens, sumptus tamen inpraesentiarum non contulit, nec quando esset collaturus certius intimavit. Tum vero infrendens frater Girardus, suaeque potius deliberationis pristinae, quam admonitionis sibi factae, memor regem aggreditur durius arguere. Demum: « Quidquid, ait, de caetero visum vobis fuerit, domine rex, aut faciendo vel omitiendo opere inchoato, mea ulterius non intererit. Totum vobis regnum vestrum quietum cedo, et ad nostram Carthusiensem eremum vobis valefaciens mox redibo. Putatisne vos nobis gratiam exhibere, si vestro nos vel pane sustentetis, cum eo penitus non egemus? Verum satius est nobis ad saxa nostrarum confugere Alpium, quam ad talem hominem habere conflictum, qui totum, quod pro sua salute geritur, tanquam perditum arbitratur. Habeat sibi citius amissurus, et, cui nescit, relicturus opes, quas tantum amat; nec Christus his dignatur, nec quisquam Christianus, participari. » Haec ita, imo et his similia satis duriora, Girardi blandimenta ad tantum dominatorem referuntur fuisse.

Quid vero pio inter ista et modesto priori suo animi fuerit, referebat ipse saepius jam episcopus talia

(59) De quo vide plura infra lib. IV, c. 12.

(60) Ex familia, ut videtur, comitum Nivernensium. Comes namque Nivernensis dicitur a Dorlando, et a Morotio: qui tamen eum confundunt cum Guillelmo, etiam ex comite Nivernensi, Carthusiano, Acta utriusque commiscendo. Quos distinguendos constat, tum ex Vita S. Aethelmi, in qua utriusque fit mentio, tum quia ex epist. Eugenii papae III et ex altera S. Bernardi ad Idam comitissam apud Acherium tom. II Spicil., p. 513, nov. edit., constat

eum et tanta prosecutum, ut horum post tantum temporis ipse reminiscens totus inhorresceret. Tunc vero, cum ista proferebat heros ille, cui ex Spiritu Dei libertas tanta fuit, Hugo tanto vice regis suffundebatur rubore, ut vix confusionem cordis sui ipse toleraret. Monebat fratrem talibus effatis parere, aut penitus sifere. Verum is, ut erat conscientiae purioris et reverendae cantitiei, sanguinis etiam (60) generosi, nihil ducebat, quaecumque dixisset, quin diceret alia atque alia, quibus principem corrigeret aut erudiret, et alia adhuc dicendo subnecteret. Interea vero rex, nec vultus immutavit, nec verbum edidit, imo tacitus et tranquillus dicentem sustinuit, quousque universa, quae mente concepisset frater, ore parturiret. Tandem ille satiatum praecordialique parturitione exoneratus sinem fecit objurgationibus, et silentio labia flagellantia concedens, spiritum contulit, et vocem repressit.

Habito post haec ab universis aliquandiu alto silentio, priore vultum praefusione deprimente, regem autem aspiciente, aestusque mentis illius ex gestibus ipsius perpendente, sic tandem ipse rex orsus est loqui: « Quidnam tu, inquit ad Hugonem, meditabundus tecum deliberas, vir bone? Num etiam tu abire disponis, et cedere nobis regnum nostrum? Ad quem ille submisit et leniter: « Non a teo de vobis, inquit, Domine despero; potius compatior impedimentis vestris et occupationibus, quibus praepediuntur salutaria animae vestrae studia. Occupati enim estis, et, cum Dominus adjuverit, bene prosequimini coepta salubria. » Tunc rex complexus eum, ita cum juramento ait: « Per salutem animae meae, dum vitales spirabam auras, tu a meo regno non discedes; tecum partiar enim consilia salutaria, tecum et studia animae meae necessaria. » Misit extemplo et sumptus, opusque summa cum instantia jussit compleri.

CAPUT VI.

Quod rex Hugoni credidit praeter ceteris omnibus in his quae sua salutem animae contingebant, et quod a multis regis filius putabatur; et quod ipsum super variis excessibus arguendo, non cessabat sacris informare exhortationibus, quia ejus varia consolatione levius ferebat adversa, et fretus ejus orationibus superabat facilis, et consiliis instructus circumspectus declinabat.

Post haec princeps ille magnus viri Dei crebrius fruebatur colloquio, et consilio amplius delectabatur. Nec erant multi; sed et, ut a multis credebatur, vel unus sub omni ejus potestate, in quo magis requiesceret spiritus ejus, quam in priore Withamiz. Erat autem potestas ejus multa, cui tota cum parte (61) maxima Hiberniae serviebat Anglia, cui Neustria

Guillelmum ante annum 1153 mortuum; Gerardum vero adhuc vixisse sub Hugone certum est. De Guillelmo ad an. 1138 ita scribit Guillelmus de Nangis apud Acherium Spicil. tom. III, pag. 5: « Florebatur etiam Guillelmus Nivernensis comes insignis; cujus devotio mira enituit, dum de potenti principe saeculi factus est in Carthusia humilis pauper Christi. »

(61) A patre Henricus Andegavensem ducatum, Angliam cum Neustria jure materno obtinuit, Hiberniam autem sibi armis subjecit.

cum Andegavia, Aquitania quoque cum Gasconia, A nec non et finitimarum regionum tractus multi et magni subiacebant. In omnibus vero terris his nulla inveniebatur persona cujuscunque gradus aut ordinis, cui libentius auscultaret, et cul promptius obtemperaret, quam homini huic, in omnibus, quæ ratio salutis animæ suæ ab eo inquiri seu exaudiri exigebat. Tanta denique familiaritate illi seipsum committebat, tam singulari amoris privilegio enactis fere omnibus præferebat illum, ut crederent et assererent pertinaciter nonnulli, hunc illum filium esse naturalem, et hujus illum genitorem fuisse carnalem.

Vidimus post mortem regis Richardi (82), hujus, de quo loquimur, filii regis et successoris, cum esset Hugo in finibus Aquitanie, innumeras undique B diversæ conditionis et dignitatis turmas ad ipsum concurrere, nec aliter quam a regis defuncti germano, super statu suo ipsum consulere. Contendebant nobiscum plures, illum fratrem regis nuncupantes; nec credebant nobis de illius cognatione aut progenie, quod verum noveramus, asserentibus. Nos, inquit, quid verum habeatur, de his melius scimus, et agnovimus evidentiis. Dominus quondam rex noster Henricus nunquam externum hominem, ut istum amabat, ut istum honorabat, de nullo, et de isto, confidebat nemini, ut isti, seipsum credebat. Nisi iste esset filius ejus (quod etiam corporis forma consimilis fateri probatur) nunquam se et sua tam specialiter illi exponeret, nec in tantum honoris cultum hominem alienigenam tanta cum instantia promoveret. C Et hæc quidem illi :

« Verum nos quod verissime scimus firmissime asserimus, quia non istam ei penes regem gratiam conciliaverat caro et sanguis, sed revelatio Patris, qui est in cælis. Nam conscius ipsius qui in excelsis erat, manifeste noverat quam sincero, quam perfecto affectu cordis, ipsum relictis omnibus ille sequeretur, qui, nisi propter ipsum, nihil amare sciebat. » Rex quoque acute id ipsum pervidens et perpendens, sicut hanc a Deo gratiam noscitur percepisse, ut viros bonæ conversationis testimonio probatos arctius diligeret, tanto eum præ cæteris coluit eminentius, quanto senserat illum divini amoris facibus flagrare excellentius. Nec enim in sermone assentationis, nedum adulationis, fuit aliquando apud eum. Enimvero, qualem noverat expedire, sibi primo, deinde suis, postremo universis, illum cupiens exhiberi, instabat opportune importune pro causa et negotio, pro tempore et loco, arguens, obsecrans et increpans eum in omni patientia et suavi doctrina miscens, juxta S. Benedicti egregiam sententiam, *temporibus tempora, terroribus blandimenta*.

De illius itaque rebus duntaxat sua negotiis consiliabatur iste cum illo, quæ Christum, quæ Ecclesiam, quæ regni tranquillitatem, quæ populi pacem,

(82) Obiit anno 1199, die 6 Aprilis, Richardus rex, cujus exsequiis S. Hugo, uti refertur, lib. v, c. 15, interfuit.

quæ denique suam ipsius contingebant salutem. Curas tamen terrenorum in nullo cum illo tractabat, quia sola ipse cælestia curabat, sola, quibuscunque posset modis, amanda, quærenda et obtinenda inculcabat. Quam multis tamen bona quoque terrena Hugonis hortatu ille contulerit, quoties iras in clementiam per Hugonem mutaverit, et his a quibus offensus esset, veniam concesserit; quot ecclesias et loca religiosa Hugonis obtentu protexerit, rebusque necessariis ampliaverit, perlongum esset sigillatim recensere. Monebat huic Hugo assidue, non in vana ventoque fugaciori mundi prosperitate atque potentia confidere, non in incerto divitiarum sperare, sed in Deo vivo, qui vera est fortitudo, et qui certa et æterna est beatitudo sperantibus et consentibus in se. Suadebat ei facile tribuere, perituris permausura comparare, indigentibus communicare bona momentanea, cum quibus sortiretur æterna.

Super variis excessibus sæpius arguebat eum, et ad correctionem sedulo invitabat. Corripiebat eum vehementissime pro ecclesiis cathedralibus et cœnobiiis vacantibus, quæ in manu sua illicite sæpius ac diu detinebat, et per manus suorum pessime tractabat; in præficiendis tandem episcopis et abbatibus eum abuti usurpata a prædecessoribus suis potestate convincebat. Insinuabat omnium pene malorum causam et materiam in populo Dei per indignos pullulare prælatos, per eos feveri, per ipsos augeri, per eos et vigere. Pro his omnibus vero in illos præcipue penas divino assererat judicio retorquendas, qui talibus in eorum promotione auctores se aut fautores non timuissent exhibere: « et quid necesse est, aiebat, o princeps sapientissime, ut pro vano cujuscunque favore personæ tot animabus mortem inferas perniciosam? tot de perditione multorum, Christi morte redemptorum, dispendia Deo irroges, tibi quoque proinde tot suppliciorum cumules in futurum reponas? quanto satius liberais quibusque electiones juxta canonum scita relinquens, teipsum tot malorum labyrintho explicares, et tuas ad hoc tantum partes interponeres ut, qui Deo acceptum, et in his quæ Dei sunt, populo tibi credito et subdito profuturum eligerent, prævalerent, et in contrariorum nitentes in suis molitionibus elisi delicerent? » Hæc enim ratione, provida sanctorum Patrum dispensatio in præficiendis ecclesiarum rectoribus, Christianissimis olim principibus locum noscitur accommodasse non extremum, quo per eorum sincerissimam diligentiam ambitiosorum, si quæ emersisset, temeritas facilius premeretur, religiosorum vero unanimitas in studiis suis robur, et in votis effectum expeditius consequeretur.

Talibus Hugo insistebat eloquiis, et hujuscemodi erga principem vacabat monitis, quoties occasione qualicunque ejus utebatur familiari accessu, aut quoties secretiori illius potiebatur affatu. Et quidem ratione multiplici ipsum adibat frequentius, nunc

rex, cujus exsequiis S. Hugo, uti refertur, lib. v, c. 15, interfuit.

accersatus ab ipso, nunc pro variis domus, quam A fundabat et regebat, necessitatibus ultro ad eum pergens. Emergebant vero creberrime tunc temporis regi hinc inde adversa plurima, quæ jugiter viri spiritualis consolatione variaterebat levius, nonnunquam vero superabat, fretus ejus orationibus, facilius, plerumque autem ejus instructus consillis circumspectius aut prudentius declinabat.

CAPUT VII.

Qualiter rex in periculo maris Britannici constitutus; liberationem suam Hugoni ascripsit: et voveri dicebatur quod ad pontificalem gradum niteretur eum quantocius promovere, si ad portam incolumis eveniret.

Contigit autem vice quadam regem cum classe non modica medium pelagus, inter Neustriam Britanniamque limitatum, sulcautem nimis repente suborta tempestate pene naufragari. A prima denique vigilia noctis mare intumescens furentibus ventis, nimis motibus aut obsistere, aut alidere visum, naves medias nunc astris inserere, nunc mergere abisso laborabat. Hoc elementorum ludo, nescio, an aliquid in hoc humana pertulit conditio luctuosius. Sub hac morte ipsa amarioris mortis imagine, non modicum temporis expensum docebat singulos navigantium, omne vitæ mortalis spatium vix exiguum reputari momentum si sagax inspector rerum illius contempleretur occasum. Nil rex, nil consul, nil potens, nil fortis aut dives, nil quilibet senior aut juvenis, totum illud causabatur, quod catenus vixisset, et quod serenum aliquando vidisset et tranquillum. Jam sub oculis præsens mortis imago cogebat nonnullos habere in votis ipsius prideam aculeum pertulisse. Quibus mens sanior erat, confessioni peccatorum insistebant, ex desperatione vitæ præsentis sollicitudinem futuræ capientes. Precibus plerique gemebundis, votisque ad Dominum, ad sanctos et ad sanctas succlamitabant. Rex tandem et ipse in hæc verba prorupit: « O, inquit, si vigilaret nunc Carthusiensis Hugo meus! si secretis intenderet modo precibus! si vel solemnibus cum suis fratribus interesset modo divinorum officiorum excubiis, non ita in longum mei oblivisceretur Deus! » Tunc orans et alius ingemiscens: « Deus, inquit, cui servit prior Withamiæ in veritate, illius interventu et meritis, nobis in tanta pro peccatis nostris angustia juste deprehensis clementer miserere. » Ferunt quidam etiam vovisse eum quod ad pontificalem niteretur gradum quantocius illum promovere, si meruisset incolumis ad portam pervenire. Nec mora, pelagi fragor, ventorum turbo subsedit et evanuit; cadunt fluctus, redit aura lenior, et fretum funditus complanatur, naves universæ optatio potiuntur litore, referuntur gratiarum actiones ab universis divinæ clementiæ, et rex de cætero venerationi viri Dei se totum devovit.

(63) Quæ, ut alibi præmissi, septem aut octo annos, ut completeretur, requirebat.

(64) Diebus tempo ferialibus intra hebdomadam.

CAPUT VIII.

Qualiter devotioni totaliter Hugo intendebat, ita quasi in somnis hanc dictionem, Amen, de consuetudine proferebat; et qualiter etiam se gerebat in mensa; et quod, quatenusque habebat in manibus occupationem, se totum ei dabat.

Ipse jam completa (63) ædificatione utriusque mansionis, fratrum scilicet et monachorum, solius sanctæ conversationis exercitiis, quo liberius, eo et impensius vacabat. Tempus omne quod somni sola necessitas sibi minime vindicasset, orationi, aut lectioni, aut meditationi, vel spirituali indulgebat collationi sive exhortationi. Quanquam dormienti corpore, mentis nunquam dormiturationem subripere credidisset, si ei familiarius adhereres, si dormientem sollicitius observares, si referentem, qui conie vigili inter soporis nexu spiritu liber perciperet, studiosius attendisses: audires huic centies cum vehementi spiritus impulsione, cum forti labiorum impressione, sive in die sive in nocte quiescentem, mysticum illud ore toties Dominico iteratum, « Amen, » quasi conclusionem præmissæ orationis proferre; nihil vero aliud ab ore dormientis, sicut plerisque moris est, aut voces aut verba somnando emittere, aliquando procedebat, sed leniter et quietissime pausando, nunc per intervalva rarius, nunc vero frequentius, protracta aliquantulum prima syllaba, et ultima in acutum velut jaculando emissa, innumeris vicibus repetebat. Nec vero mirum, si dormienti non deerant interna serenitas, intima claritas et mera suavitas, quem vigilantem externa vanitas, cæca curiositas, et impura voluptas suis irretire illecebris nullatenus prævalebant.

Cum vero corporea sumebat alimenta, cum laucibus tereret cibum nutritimenti terreni, tunc potissimum aures ejus esuriebant, et hauriebant verbum Dei. Si cum fratribus pro more juxta consuetudinem diei festi refectorium ingressus una cum illis pranderet, prout cæteros ipse monebat et docebat, oculos in mensa, manus in scutella, et aures ad librum, cor autem ad Deum habebat. Si solus edebat in cellula (64), partiebantur sibi liber et mensula oculorum officia. Tunc enim lamina ejus se distrahebant vicissim, hinc liber apertus, hinc panis erat appositus. Nam pulmenta rarius adiciebantur, aqua sola sæpius poculum simul et jusculum fuit. Condimentum his epulis pretiosissimum nunquam defuit sermo Dei.

In omni namque tempore et in omni loco, quod loci, quod temporis flagitare ratio, hoc et ipse faciebat, hoc et aliis agendum monebat. Adeo velut in habitum sibi voverat ordinatissimam et saluberrimam institutionem, ut semper totus et integer videretur in eo, ad quod eum intendere præscribebat loci præsentis aut horæ dispositio, et ut hoc ipsum etiam tempore quiescendi observaret in lectulo. Nunquam eum lectul.

juxta Carthusiensium consuetudinem, diebus tantum Dominicis et festivis simul in refectorio comedebat.

dummodo esset incolumis, vel ad momentum tenuit vigilansem. Mox, ut ejus membra stratum excepisset, etiam ipsa soporem pariter excipiebant. Si quando intempestive in quolibet casu excitaretur a somno, confestim vel ad orationem surgebat, vel sub momento solvebatur ursorem.

CAPUT IX.

Qualiter ad ipsum apud Withamiam confluebatur pro solatio cupiendo; et quod multi cum eo religionis sine vitam ducere cupiebant, ipse tamen nec cito, nec facile pulsantes recipiebat.

His et hujusmodi spiritualis disciplinæ studiis florente apud Withamiam Hugone, et cum suis con-discipulis salubriter philosophante, confluebant ad eum plurimi diversæ conditionis seu professionis viri religiosi (65), aspectu illius et affatu ædificari instrui et munere optatæ consolationis refoveri certius præsumentes. Nec vero sua quempiam spes falsebat, nullus in parte pio fraudabatur cordis desiderio. Cunctis apud Withamiam exempla dabantur perfectæ religionis, omnes inile reportabant documenta sanæ instructionis, et quisque affectu replebatur piæ devotionis. Hinc subito per omnes Britannicæ fines, sanctæ hujus opinionis fragrantia suaviter diffusa, multorum præcordia tantæ dulcedinis afficiebat gratia, ut viri literatissimi, variisque ditati redditibus, relictis hujus mundi pompis, sanctæ et sinceræ illius conversationis humilitatem tota devotione expeterent, totaque alacritate subirent.

Gaudebant illustrissimi disciplinarum scholarium magistri sub tanti magisterio doctoris illud implere apostolicum: « Si quis videtur inter vos sapiens esse, stultus efficiatur, ut sit sapiens (I Cor. iii, 10). » Abdicata itaque vana mundi sapientia sub disciplina præceptoris adeo docti efficiuntur et ipsi docibiles Dei, tramitem Christianæ philosophiæ indeclinabili vitæ carpentes rectitudine. Nonnulli quoque et monachorum, nec non et ex clericorum ordinibus regularium sub virgam se solertis transferre cupiebant pastoris, sagaci nimirum animo perpendentes, corporeæ quidem pascuæ ariditatem, quæ penes eum reperiebatur, pinguedine spiritualis alimonix uberius compensari. Ipse vero præpositus, ut erat prudens per omnia et circumspectus, nec cito nec facile aperiebat pulsantibus. Probabat namque spiritus, ut monet Apostolus, si ex Deo essent, et quidem non sine dulcedine et leni quadam asperitate. Aperuit autem quibus iam post largiora probamenta perseverantibus in pulsando.

CAPUT X.

De apostatatione fratrum Andreæ et Alexandri, et de conviciis ac blasphemis eorundem in Hugonem et ordinem Carthusiensem illatis.

Ut autem ex sine patuit, non in omnibus, quibus

(65) Inter hos Andreas et Alexander, de quibus cap. sequenti Robertus prior, et Radulphus sacrista, cap. 12, et Walterus (apud Whartonum in Anglia sacra, part. 1, p. 586) ex priore Barthoniensi Carthusianus factus, qui tamen ad prioratum rediit.

(66) In Monastico Anglicano t. I, p. 194 et 197, appellatur Michelniense et Micelense in agro Dor-

aperuerat Hugo noster perseverantibus in pulsando, beneplacitum fuit Domino. Abierunt enim quidam retrorsum, quorum duo erant Andreas et Alexander. Andreas monachus habebatur et sacrista monasterii, quod Mulhelneix (66) nuncupatur; Alexander (67) sæcularis, ut vulgus loquitur, exstiterat canonicus.

Versi namque in seditionem, Hugonem durius exacerbabant. Andreas utenque furebat modestius, Alexander vero sine moderaminis aspectu multa suo Paulo (68) mala ostendebat. « Seduxisti nos, inquit, pessime, et induxisti in locum horroris et vastæ solitudinis, privatos et exutos habitationibus amœnis, rebusque opimis: et quasi non essent religiosæ quietis habitacula in sæculo, ita inter frutices nobis ferino modo et n.ore delitescendum præscribis. Abundat omnis terra religiosorum vivorum cœtibus, ubi et cohabitantium multitudo ad solatium, et perfectio satis nobis sufficeret ad exemplum: et ecce soli, sine solatio, præ accidia languidi et torpentes, neminem totis diebus videmus, quem imitemur, sed parietes solos, quibus includimur, intuemur. Sed nec cedent nobis nimium licet arguat rationes tuæ. Manifestis enim et rectissimis sententiis nostris semper adversatur sermo tuus. Ita vero rarissimæ adhuc in terris et novellæ hujus legis jugum nobis portandum ingeritur, ac si perierit ubique, præterquam apud Carthusienses, Christianitas tota, et vix paucissimis homunculis via sit comperta salutis. Verum, quos potiora non latent, hac inutili: et vana diutius tenere nec debent, nec valent. » His ergo et talibus sacrum illum ordinem arguebat blasphemis, et talibus virum Dei afficiebat conviciis hominis perveracia vesani.

Dolebat interea Hugo periculis eorum, qui jam firmaverant sibi sermonem nequam apostasiæ. Timebat quoque scandalum infirmorum ac recenter conversorum, quos præter inevitabiles undecunque procedentes tentationum æstus vehementius hujusmodi exagitabant tempestuosæ procellæ. Erat enim spiritus eorum, male scilicet robustorum, velut turbo impellens parietem sanctæ illius societatis, et discindens pro viribus compagem. Quantum denique cœtitudinis, quantumque tædii sacrum illud pectus, in fraterna compassione et vera pietate tenerrimum, occupaverit pro amara illorum obstinatione, nec ipse, qui hoc pertulit ullis potuit, ut sæpius fatebatur, verbis declarare.

Vidimus autem postea hunc ipsum Alexandrum (69), Cluniacensem monachum, rebus sibi aliquantulum cedentibus contra votum, permutationis suæ pœnitentia ductum, Hugonis tunc episcopi ambitiosius gratiam implorare, nobis etiam multiples ingeminare preces, quo, interventu nostro, reditum setensi.

(67) Ad quem exstat epistola Petri Blesensis, ubi numer. 86, qua eum ad constantiam animat.

(68) Almsio ad illud Timoth. cap. iv. « Alexander ærarius multa mihi mala ostendit. »

(69) Sub tribus ultimis vitæ Hugonis annis, quibus auctor Vitæ Hugonis adhæsit.

mereretur ad veri, ut assererat, paradisi incaute perditam mansionem. Verum, sicut per Apostolum dicitur est de Esau: « Non invenit poenitentiae locum, quarquam cum lacrymis inquisierit eam (Hebr. xii, 17). » Rediit autem et memoratus Andreas, nominis sui honore mutilatus, ad nota (70) infantiae suae cunabula.

CAPUT XI.

Qualiter difficilem se habuerit noster Hugo ad eorum receptionem, qui semel apostatassent; et quam tenere persistentium in sua religione quietem dilexerit.

Semper Hugo difficillimus inveniebatur ad recipiendos semel egressos ab ordine, seu monachos, seu conversos, asserens quam maxime huic religioni cavendam sedulo instabilium levitatem palearum. Hoc siquidem nomine illos exprimebat, qui ad facilem tentationis motum separantur a collegio bonorum, excussi ab area inite professionis. Hujusmodi homines in aliis commodius habitare posse locis religiosis dicebat, in quibus vitae activae disciplina etiam lectos quandoque promovet ad salutem. Eo autem ipso, quod talium experta et probata societas repudiatur ab ordine Carthusiensi, tam illis consuli aiebat, qui, ne ingrediantur, repelluntur, quam et illis, qui intus admissi, quieti interius morantur; et, cum istis id ad quod minus idonei sunt non conferatur, aliis eorum accessu impedimentum non irrogatur. Nullius vero, quamlibet dilecti, quamlibet praeminentis viri, nullatenus admittebat in hoc casa preces, omnibus in communi auditum claudens reddendi, qui sponte deseruissent, in quibus se prius intractabiles exhibuissent, septa ovillis sui.

Zelabat per omnia suorum quietem, tanquam sui ipsius salutem. Videbatur autem ei, non solum ipsos quietem hanc perturbare, qui aliqua improbitate Sabbatum illorum sanctum et delicatum praesumerent infestare; imo et illos qui infestos dissimularent vel inclusos reprimere, vel infestatos et excludere, ne ingrederentur, negligenter arceere.

CAPUT XII.

Qualiter, licet esset de libris congregationis suae necessariis perquirendis sollicitus, bibliothecam (71) tamen per regem sibi a monachis Withoniensibus, acquisitam ex inaudito charitatis affectu ultro reddi fecit. Unde convaluit ex illo praesertim tempore inter monachos Wintonienses et Withamenses eremitas dilectio specialis, per quam Robertus prior cathedralis ecclesiae, et Radulfus sacrista, Withamienses effecti solitarii sunt; ad quorum instantiam inscripisse se asserit Vitam nostri Hugonis ejusdem dictator.

Libet succincte quaedam ex gestis viri, pleni geminae dilectionis, Dei videlicet et proximi, referre, quod ejusdem, quae in illo vehementer emicuit, sincerissimae charitatis insigne documentum fuit. Igitur pene jam pro consuetudine illius ordinis integro

(70) Id est, Mulchelniam, uti interpretor.

(71) Id est, sacra Biblia, quae veteres passim bibliothecam vocabant.

(72) Alias in Martyrologio Romano ad diem 2

A fratrum numero, aedificiis quoque regularibus decenter consummatis, aedificandis indesinenter in sancto proposito sibi commissarum omnium animabus boni hujus pastoris invigilabat solertia. In cuius negotii non mediocre adjutorium, sacris codicibus conficiendis, comparandis et, quibus posset modis, acquirendis laud segnem operam impendebat. His enim et pro deliciis et pro divitiis tempore tranquillo, his bellico sub procinctu pro telis vel armis, his in fame pro alimonia, et in languore pro medela, religiosis quibuscunque, maxime vitam gerentibus solitariae, utendum esse memorabat.

Hinc contigit ut cum rege familiaris quodam tempore agens de penuria librorum intersereret mentionem: a quo admonitus, ut conscribendis per conductitios scriptores libris insisteret, membranas sibi deesse respondit. Tum ille: « Et quantum, ait, pecuniae tibi vis conferri ad supplendum hunc defectum? — Una, inquit, marca argenti diu sufficit. » Rex ad haec subridens: « O, ait, quam immoderate gravas hos? » Jussitque in continentem decem marcas fratri, qui cum eo erat, numerari. Promisit etiam unam bibliothecam, utriusque Testamenti corpus integre continentem, se transmissuram ei. Rediit prior domum. Et rex promissi sui non inmemor, inquiri sollicito bibliothecam optime confectam, quam ei conferre potuisset. Suggestur demum curiosius quaerenti, monachos Sancti Withonii (72) egregiam recentem et decentem opere confecisse bibliothecam, in qua ad mensam edentium fratrum legi debuisset. Quo ille comperto, oppido gavisus est, accessitque quanto citius ad priorem illius Ecclesiae, et sub multae recompensationis sollicitatione donari sibi munus optatum petiit, atque citius impetravit. Itaque prior Withamiae cum fratribus suis, bibliotheca regio munere suscepta et inspecta, non mediocriter et ipsi laetati sunt, et in eo potissimum gavisus quod styli elegantiam totiusque operis venustatem operosior emendatio sublimius commendaret.

Contigit post hoc quemdam ex monachis Ecclesiae Withoniensis (73), aedificationis gratia, venisse Withamiam: Quem prior more suo summa cum affabilitate optato reficiens sanctae discretionis suae colloquio, didicit repente ab eo, cum quanta supplicatione Dominus rex bibliothecam ipsam dignatus fuerit a priore suo postulare. « Et nos quidem in eo, ait, etiam gratulamur impensius, quod vestrae illam contulerit sanctitati. Quae si vobis per omnia placet, bene res processit. Sin alias, et si a vestra consuetudine dissidet aliqua sui parte, nos ista pro libitu vestro longe meliorem citius conficiemus pro vestra in omnibus dispositione ordinandam. Hanc enim nostro usui nostraeque consuetudini, nec sine magni sodo-

mensis Julii sancti Swithuni. De quo Bollandiani ad dictam diem, et Mabillonius tom. III Annal., p. 98.

(73) Sive Wintoniensis, de qua vide Monast. Anglicanum t. I, p. 31 et in addendis fol. 979.

ris impensa fecimus consonare. » Ad hæc prior admirans (nesciebat enim prius quonam ordine rex obtinisset illam) fratrem continuo ita affatus est : « Itane dominus rex ecclesiam nostram fundavit adeo necessario labore vestro ? Credi mihi, amantissime, restituetur vobis in continenti bibliotheca vestra. Sed et fratrum vestrorum per vos devote supplicamus universitati, quatenus nostræ digne humilitati indulgere, quod occasione nostri, nobis tamen id ignorantibus, defectum sustinuerunt sui codicis. » His monachos auditis vehementer expavit, gemebundis orans vocibus, ne talia cogitaret vel loqueretur, nullatenus expedire affirmans ecclesie suæ, ut sibi utiliter conciliata tali ex xenio regis gratia quavis occasione descivisset. « Estne, inquit, hoc verum, quod de ejus favore plus solito præsumitis, nec vobis triste est tali munere negotiis vestris proptium esse effectum ? » Cum ille fratribus suis omnibus ex hoc gaudium provenisse assereret, Hugo subjunxit : « Ut hoc, inquit, gaudium perpetuetur in iongum, cunctos necesse est ut lateat facta vobis

A restitutio pretiosi revera laboris vestri. Si vero bibliothecam hanc recipere clanculo minime acquiescitis, ego illam ei restituo, qui hoc ipsum destinavit. Si vero eam reportaveritis, hoc illi per nos nullatenus innotescet. » Quid multa ? Recipiunt monachi codicem suum, quasi recenti dono acquisitum, multum de codice, sed multo plus de transmittentis ac restituentis dulcedine, et de charitatis ipsius plenitudine exhilarati.

B Convaluit siquidem ex illo præsertim tempore inter utriusque loci accolæ, Withonienses videlicet cœnobitas et Withamienses eremitas, eximia dilectionis prærogativa, præstante Dei gratia, in ævum duratura. Visi sunt autem postea viri omni laude attondi Robertus (74) prior cathedralis ecclesie Withoniensis, et Radulphus (75) sacrista ejusdem ecclesie, Withamienses effecti solitarii, in sua solitudine optime profectisæ. « Ad quorum instantiam dicit se compositor magnæ Vitæ nostri Hugonis illa, quæ de eo scripsit, scribendo posteriorum notitiæ commendasse. »

Explicit liber secundus.

PROLOGUS LIBRI TERTII.

Quia, præstante Domino, beati viri resta, quibus ab ipso pueritiæ suæ tempore omnipotenti Deo meruit placere, usque ad episcopationem sui qualicumque stylo summam exaravimus : nunc, qualiter ad episcopatum, cœlesti prosequente gratia conscenderit, et qualiter in eo vixerit et docuerit, succinctus sermo percurrat. Nec enim singula sed neque præcipua gestorum ejus atque verborum a nobis modo recensenda promittimus ; sed ea sola, nec tamen ea omnia, quæ nobis sunt ex ejusdem actibus et memorialibus dictis certius comperta et memoriter retenta. In quibus non admirationem superfluum legentium sive audientium captamus, sed potius ea, quæ sancta et salubria sunt, nosse et imitari cupientium ædificationem. Nam et in hoc etiam traditam a sanctis (76) ordinis Carthusiensis auctoribus gravitatem pariter et humilitatem alius et perfectius imberat, ut nihil minus quam miraculorum prodigia mirari aut æmulari videretur, cum hæc tamen de viris sanctis lecta aut cognita suaviter referret, D

et sublimius veneraretur. Referebat, inquam, hæc ad commendationem exhibentiam et ad excitationem talia admirantium, cum ipsi sola esset sanctorum sanctitas præ miraculo, et sola sufficeret et pro exemplo.

C Unico autem et universali erat ei miraculo Conditoris sui, quæ nunquam ei deerat, præcordialis recordatio, et magnalium quoque illius stupenda et inexplicabilis multitudo. Plurima vero ad suam ipsius quandoque revelationem, nec non et aliorum sapius xpulationem per eum, dum adviveret, seu scientiam seu nescientem, Dominum exhibuisse miracula, nemini, qui familiaris illi adhæsit, incertum fuit. Sed nec ista, quæ utcumque fidelibus communicando scribemus, rei hujus certitudo, superna optulante gratia, denegabitur. Hæc vero de præmio hujus libelli tertii in Vitam beati viri prælibasse sufficiat ; et jam historie seriem, incultus licet stylus, evolvet.

(74) Wintoniensis, et postea prior Withamiensis, nisi sit alius ab eo cujus fit mentio lib. v, c. 24.

(75) Ad hujus et dicti Roberti preces scriptam esse Vitam S. Hugonis asserit abbreviator, qui id accepisse videtur ex primo auctoris prologo, qui

deest in ross.

(76) Non tam miracula in oculis hominum, quam vitam sanctam in conspectu Dei, semper expetivisse Carthusianos ex hoc loco patet.

Explicit prologus.

LIBER TERTIUS.

CAPUT PRIMUM.

Qualiter Hugo in episcopum est electus.

Promoto (77) in archiepiscopalem Rothomagensia Ecclesie sedem viro venerabili Walthero, Lincolnensi episcopo, rex Anglorum Henricus secundus apud Eynesbaim octo ferme continuatis diebus (78) tractatum habuit super variis regni negotiis cum episcopis et magnatibus terræ. In eodem siquidem monasterio, tempore illo, piæ memoriæ Waldevinus (79), Cantuariensis archiepiscopus, et suffraganeorum ejus quidam hospiti gratia sese contulerant. Rex etiam singulis diebus illuc mane adventabat, indeque ad palatium suum, quod apud Woldestoch (80) habetur, post actitatum enia prædictis colloquium denuo redibat. Celebratæ sunt ibidem (81) tunc temporis episcoporum et abbatum quorundam electiones. Huic et Lincolnenses canonici advenierant electuri, seu potius suscepturi episcopum cœlitus electum.

Fuerunt eo tempore præ eminentiores ipsius Ecclesie personæ non paucæ, consiliis aut obsequiis, etiam palatinis, astrictæ vel addictæ. Erant in sæcularibus famosi, litterarum scilicet et divitiarum mundanarum copia præpollentes. Plerique ex his nullum, quemlibet amplum, episcopatum magnitudine sua reputabant majorem: nimirum cum ipsi amplioribus cumularentur redditibus, quam ingens quilibet episcopatus. Eorum tamen aliqui, sive ad honum juxta Apostolum opus, sive juxta sæcularem ambitum ob honoris et potestatis decus minime

A renuissent episcopari, si adfuisset qui eos coegisset. Verum Domino cor regis in manu habente, et quo vellet illud inclinante, annuentibus sibi metropolitanis aliisque nonnullis personis religiosis, maxime vero, de quo superius mentio habita est, Bathoniensi episcopo Reginaldo instante, ad tot Dominicarum ovium custodiam rex ipse utiliorem provideri satagebat pastorem. Illa namque diocesis, bis (82) quaternos continens archidiaconatus, per novem et eo amplius distenditur comitatus. Urbes prægrandes, plebes vero innumeras complectitur; nec facile invenitur alter ab eo vastior aut populosior episcopatus. Vacaverat vero paulo ante sedes tam egregia annis circiter decem (83) et octo, duobus (84) videlicet et semi post translationem præfati episcopi, quindecim (85) vero ante illius consecrationem. Tot annorum curriculis ager ille domivicus industria destitutus, haud mirum si vitiorum sentibus multisque abusionum germinibus squalebat operatus. Discrimen tanti mali sibi rex sentiens imputari (quem videlicet vocationis tam inconsultæ auctorem existitisse patebat) omnimodis nititur per cultoris electissimi strenuitatem omnis diutius cultura dispendia compensare.

Clericis itaque illis in disparia vota frustra studentibus, nullius vero, nisi propriam quisque suam ipsius promotionem ex animo, ut dicebatur, expectantibus, insistunt plurimi, consulentes eis obnixius, ut virum incomparandæ bonitatis, videlicet priorem Withamie, studeant in pastorem obtinere. Com-

(77) Anno 1183, obiit Rotrodus archiepiscopus (Rothomagensis) cui successit Walterus de Constantiis, Lincolnensis episcopus. Ita Chronicon Rothomagense a Labbeo tom. I Bibl. nova, p. 369 editum. Idem confirmat Chronicon cœnobii Mortui maris p. 1440, apud Martene t. III Anecdol. Adhuc in Chronico Rothomagensi: « Hoc anno 1185 receptus Walterus de Constantiis in archiepisc. Rothomagensem in festo B. Matthiæ. » Et huic consentit Trivettus in Chronico quoad annum, ommissa die.

(78) Duo ejusdem fere nominis monasteria refectur in Monastico Anglicano t. I; Eveshamense in agro Wigorniensis pag. 144; Eyneshamense in agro Oxoniensi pag. 258. In horum ultimo videtur coactus fuisse iste conventus.

(79) Balduinus archiepiscopus fuit ab anno 1184 usque ad annum 1191 quo obiit in Palestina, teste Pagio in crit. ad Baronium, p. 701. Obiisse tamen anno 1190 vult Whartonus in Anglia sacra, part. 1, pag. 115.

(80) Forte idem cum Wodestkam, de quo infra c. 8: imo et cum Wdestoc, ubi teste Henrico Huntingdonensi apud Acherium tom. III Spicil., p. 503, Robertus ep. Lincoln. cum rege loquens apoplexia tactus legitur.

(81) Anno 1185 convocatos fuisse per regem prælatos et proceres refert Trivettus in Chronico, sed locum, ad quem vocati, non notat. Londinum vocatos ex Rogerio, ait Baronius, et causam, propter

quam vocati, una cum Trivetto assignat subsidium terræ sanctæ. Utrum hoc aut sequenti anno etiam congregati fuerint in Eyaeshaim nemo asserit, nec negat.

(82) Hos enumerat cum archidiaconis apud Acherium dicto tomo p. 504 Henr. Huntingdonensis, unus ex ipsis.

(83) Computandis ab anno 1167 quo, teste Trivetto, Robertus Lincoln. episcopus obiit, mense et die non additis, nec lætasque inventis. Si ita, non circiter decem et octo anni, sed decem et novem effluxissent, si Hugo anno 1186, die S. Matth. in episcopum consecratus fuisset.

(84) Unde hic semitertius annus post translationem inchoandus sit, indiget examine, maxime, dum non diu Walterus Lincolnensis Ecclesie præfuit, annuus tantum (ut ait Cambrensis apud Warthonum p. II Angliæ sacræ, pag. 418) existens.

(85) Ab obitu Roberti, qui, ut præmisi, obiit anno 1107 aut 1166 mense incerto, abierunt anni quindecim anno 1182. Verum an hoc anno sit in Lincolnensem consecratus Walterus, nullibi reperi. Probabile id tamen videtur ex eo, quod apud Baronium ex Rogerio Galfridus anno 1181 mandatum a papa acceperit, ut sacros ordines suscipiendi, aut resignandi episcopatum: ex quibus ultimum fecit anno 1182 in Epiphania Domini: cui successit Walterus, anni unius episcopus in hac Ecclesia.

mendatur a multis ejus sanctitas, ejus discretio, affabilitas ejus, ejus et religio in immensum attollitur. Omnis denique morum elegantia, omnis virtutum quadratura in solo homine isto convenisse prædicatur. Nullus eo, summo dignior sacerdotie, consona multorum voce acclamatur. Ad hæc primo velut horrore quodam perfundi cerneret homines præfatos, homines nimirum, quæ carnis sunt, sentientes, homines, inquam, etiam in causa Dei, quæ hominum potius quam quæ Dei sunt querentes. Denique cultum regionis illius, ritus et loquelam ipsius, sibi prorsus aut contraria aut ignota præferre non sine derisionis cachinno proferebant. Verum hæc illorum derisio a sanam sapientibus, magno eorum commodo, salubriter derisa est. Ipsi quoque ad immensum, non modo sua, imò et totius Ecclesie sanctæ decus, quem pauciliter despexerant, mutato repente consilio, unanimiter denuo elegerunt. Ita, quem ab æterno in hoc ipsum elegerat Dominus, tempore divinitus præfinito eligitur ab hominibus. Gratulantur qui venerant eum, et qui notitiæ ejus expertes erant, mirantur; in commune vero ab omnibus Dominus Deus voce altissima collaudatur.

CAPUT II.

Qualiter Hugo electionem primo de se factam reputans irritam et inanem, ad se venientibus persuasit ut, ad cathedralem ecclesiam remeantes, electionem ibidem canonicam celebrarent.

Clero igitur petente, rege approbante, proceribus cum episcopis acclamantibus, a metropolitano ejus mox electio confirmatur, ipso interim in suo eremo latente, et quid de se ab illis (86) longe a se positus ageretur prorsus nesciente. A loco autem ipso, ubi celebrata est electio ipsa, directi sunt ad eum quidam ex primis electoribus, illis jam in spe clericis et filiis suis. Qui domini archiepiscopi mandatum, ejuſ litteris regis quoque deferentes, ut ad eum perveniunt, ei vocationis suæ ordinem ad gradum superiorem exponunt. Quo ille audito, litteris etiam quas attulerant inspectis (quibus post alia denuntiabatur ei, quatenus sub celeritate regi et archiepiscopo sese præsentaret, de consecrationis suæ negotio tractaturus) tale in continenti ad audita et inspecta dedit responsum,

« Non, inquit, videtur mirandum, si dominus archiepiscopus, aut etiam dominus rex, personam meam, quamvis tali honore indignam, licet tanto oneri longe imparem, ad gradum libenter videant proveli altiore. Nam et domino regi quis ambigat placiturum, si viros a se religionis obtentu de partibus ascitos remotis, prosperis in regno suo videat florere successibus? nihilominus et domino Cantuariensi, qui religionis habitum jam pene solus (87) inter episcopos terræ hujus præferre videtur, quis

(86) Erant illi in cœnobio Eynesham sub Lincolnensi diœcesi, Hugo autem in Carthusia Withamensi diœcesis Bathoniensis.

(87) Bakluinus erat ex ordine Cisterciensi, et præ-

stenciat esse voluit, ut in susceptæ curæ pastoralis officio coadjutores accipiat, et comministros regulari disciplinæ experientia instructos? Verum hæc istorum vota vel studia vobis præjudicare non valent. Vestrum est rectorem libere eligere, cujus de cætero moderamina oportet necessario moresque tolerare. Denique non in regali palatio, sed neque in pontificali consilio, dummodo schismatis vel alterius non interveniat noxa criminis, quia potius in suo cujuscunque ecclesie capitulo rectoris ecclesiæ est celebranda electio. Itaque, ut meæ vobis parvitatæ sententiæ intimetur, novitius me quidquid de electione actum est, irritum habere et prorsus inane. Vos quoque pro infecto habentes quodcumque super hoc pars quædam cœtus vestri nescitur attentasse, ad propriam cum Dei benedictione ecclesiam remeate. Ibi Spiritu sancti consilio pariter et adjutorio freti, canonicus pastoris vestri electionem solemniter celebratis. Quod ut digne efficiatis, non regis, non præsulis, non denique cujuscunque hominis, sed solius Dei omnipotentis voluntatem, gratiam et favorem præ oculis habeatis. Aliud a meæ parvitate minime reprobabitis. Abite igitur, et angelus Domini bonus comitetur vobiscum.»

Eo itaque in sententiæ persistente, cum nulla posset ratione iuduci ut regi seu archiepiscopo suam præfati negotii præsentiam exhiberet, illi ad eos, qui somnaserant, quantoculus redierunt, miro modo in omnibus, quæ ab eo audierant, et quæ circa eum viderant, edificati. Nec solum ipsi, sed et omnes qui audierunt mirati sunt et vehementer invidati, calaudantibus in eo cunctis ac magnificantiſus sinceritatem animi, virtutem eximie discretionis, vivacitatem consilii et zelum ecclesiæ libertatis.

CAPUT III.

Qualiter pro electione secunda apud Lincolnium celebrata, ad se missis responderit, se sine prioris Carthusiæ obedientia episcopalis onus non susturum.

Talibus igitur ad notitiam Lincolnienſis capituli perlatis, universitas illius collegii jam quasi arham futuræ strenuitatis et quasdam virtutum primitias de suo electo se percepisse impensius gratulatur. Quique prius se male inductos ac circumventos querebantur, ut hominem natura barbarum, moribus, ut formidabant, agrestem et asperum, sibi in rectorem et dominum elegissent, nunc vice versa bonitatis et sapientiæ illius virtute comperta, accelerant denuo de novo eligere illum, et, ut super se pastoralis curæ ministerium dignetur suscipere, devotissime supplicant.

Mittuntur iterum cum litteris capituli, regis quoque et archiepiscopi nuntii plures prioribus. Omnibus itaque existimantibus consummatam jam esse negotium nec ullum ei de cætero superesse procrastin-

ter hunc adhuc vivebat Gilbertus ex abbate Gloucestriæ episcopus primus Herefordensis, et ultimus Londinensis, et Johannes ex Cisterciensi episcopus Norwicensis, forte et quidam alii.

nandi suffragium, legati jam plene instructi, hilares et læti superveniunt ad eum. Præsciverat quidam ab olim vir beatus ad pontificatus officium se (88) quandoque divinitus perducendum; unde quod vitari non posse dolebat, ne demum fieret, quantum in se fuit, ne citius fieret, differri cupiebat.

Auditis ergo post inspectas litteras præfatas nuntiorum verbis, sic eos alloquitur: « Mirum est, inquit, quod viri sapientes adeoque civiles me hominem incultum et idiotam tantopere sollicitatis ut familiarem et mihi ab adolescentia mea amicam quietem solitudinis auferre curetis, publicisque conventibus et negotiorum implicamentis, mihi prorsus insuetis et inexpertis, ingerere laboretis. Verum quia, ut video, id vobis dissuaderi prolati a me rationibus non potest, hoc sciatis indubitanter, quia vestri laboris meta in meo arbitrio non est constituta. Latere enim vos non potest quia homo sum sub aliena potestate constitutus. Monachum me novistis prioris (89) mei nutibus subjectum, servandæ usque ad mortem obediendi additum, et præcepto illius, qui in has terras misit me, usquequaque substratum. A meo mihi præposito domus hujus custodia credita est, nec admittit ratio ut, ea neglecta, alterius cujuscunque domus vel ecclesiæ suscipiam gubernacula. Dominus quidem Cantuariensis, primas et princeps Ecclesiæ Anglicanæ, sub pontifice summo est; at tamen in hujusmodi est alius inter nos medius. Aut igitur petitionis hujuscemodi intentione discedendum est, aut itineris onerosi usque ad Carthusiam fatigatio subeunda. Nam citra prioris nostri jussionem, oneris vestri sarcinam humeris meis nullus imponet. »

CAPUT IV.

Qualiter missi priorem Carthusiæ requirebant; et Hugo ipse devotioni fortius insistens se contra jugum episcopale sibi imminens præparabat.

Hoc illius accepto responso, cum verbum ejus cernerent penitus non posse mutari, redeunt illi tam de infecto, pro quo venerant, negotio mœsti, quam de futuri pastoris sui virtutibus insignique constantia unde non exigua ceperant documenta. hilares effecti. Verum, ne multis immoremur, honorabiles sub festinatione diriguntur ad Carthusiam legati. Quo pervenientes petitionem Lincolnienſis Ecclesiæ, regias quoque preces et monitionem archipræsulis scriptis verbisque allegant. Qui etiam, ut dignum fuit, honorifice suscepti, gratiffice exauditi, reditum accelerant, mandatum (90) prioris et fratrum ad Hugonem reportantes, quatenus canonicam de cætero domino Cantuariensi exhibiturus (91) obedi-

(88) Ex prædicatione illius senis, cujus fit mentio lib. 1, c. 9 et alterius Bovonis lib. 11, c. 2, et forsitan ex alia revelatione sibi nota, nobis incognita.

(89) Prioris scilicet majoris Carthusiæ, utpote generalis totius ordinis.

(90) Carthusiæ videlicet majoris, cui tunc ab a. 1178 præerat Jancelinus. De quo apud Sausaium in Martyr. Gallic. supplém. p. 1095: « In majori Carthusia Gratianopolitanæ diocesis pium efflavit

etiam, in eo ad præsens simpliciter ei obediat, et hesitatione omni postposita suscipiat humiliter id quod ei divinitus constabat imponi jugum Domini.

Dum vero hæc agerentur ab illis. Hugo minime indulgebat otii. Omni namque instantiâ, die noctuque compunctioni cordis ac puritatis incumbens, assidueque orationi præparabat, non cultum pretiosarum vestium, seu vasorum splendorem ad inanem gloriam, sed animam suam ad tentationem. Imminentem enim non aliter expectabat status sui mutationem, quam nubibus conglobatis suspectam nanta tempestatem; aut in longum servatus miles olim formidatam agminum hostium congressionem. Cum familiari vero provisoro et nutritore suo Deo de sumptibus, sollicite tractabat necessariis ad diem festum, quo erat ungendus oleo lætitiæ. De sumptibus, inquam, non quibus ventres reficeret destruendos, escis æque destruendis, sed quibus ingentem sensuum internorum et affectionum multitudinem virtutibus roboraret non defecturis. Nihil sane ducebat miserabilius, quam in die tantæ solemnitatis exterius quidem madescere sacramentalis olei pinguedine, interius vero tabescere squalore ardentis conscientiæ. Quam ille miseræ inmanitatem præcavere satagens, ita se agebat in comparandis præparandisque copiis in hoc ipsum necessariis, ac si nihil esset, quidquid ab ineunte ætate studii et laboris circa id negotii expedisset.

Versabantur præterea indesinenter ei ante mentis oculos, non imminentiâ deliciarum aut divitiarum plerisque optata lenocinia, non dignitas aut potestatis excellentia, non demum obsequiorum acutissimè officiosa, sed amara vitæ contemplatiæ dispendia, quietæ et serenæ meditationis orationisque detrimenta. Nemo, ut plerumque ipse nobis secretius non sine gemitu fatebatur, quotidianam cordis ejus exponere sufficeret agoniam qua medullitis angebatur, cum perenda mox imaginabatur fructuosa cellula suæ otii, pro quibus succederent dispendiosa palatiorum negotia. Metuebat quoque, ne inter hæc cedente psalmodia litibus, cessante lectione sacra superfluis rumoribus, cederet pariter vel iatima contemplatio cæteris phantasmalibus, vel interna puritas externis vanitatibus.

Denique, cum rediisse nuntios accepisset, quos certe maluisset, tunc primum iter illud arripere, non cessabat fratres in sacro proposito paternis exhortationibus corroborare, suumque timorem eorum suffragiis attentius commendare. Videriat jam, qui episcopatum tantopere desiderant, et qui ad prælationum culmina tot deviiis callium anfractibus

spiritum beatæ memoriæ Jancelinus prior generalis decimus ordinis Carthusiani: cui annis fere sexaginta, non sine insigni laude ac vitæ sanctimoniam, ut habet ejus Mnemosynon in nomenclatura Patrum ipsius ordinis præfuit. » Ita ibi. Obiit autem dicta die anno 1234.

(91) Qualem debet episcopus archiepiscopo, Lincolnienſis Cantuariensi.

aspirant, quoniam virtutum genere, quibus morum divitiis, et quibus meritorum stipendiis virum istum antecedant. Istæ et seipsam a vulneribus indemnem servare, et aliena vulnera curare, tam perfecte edoctus, pabulo quoque doctrinæ salutaris adeo copiosus, intimo cordis affectu evidentissimo etiam operis effectu loquebatur: « Non sum medicus, et in domo mea non est panis, nolite me constituere principem populi (Isa. III, 7). » Verum, quo altius propriam in omnibus attendebat vir beatus defectum, eo cumulatus divinæ plenitudinis percipere meruit supplementum, illud Doctoris gentium decantans: « Non, quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis; sed sufficientia nostra ex Deo est (II Cor. III, 5). » Quia vero non a se, sed a Deo sibi hanc sufficientiam esse sciebat, noluit de alieno commodato aut etiam dato insolescere, neque in magnis ambulare, sed sese attendens in se, dona vero Dei, quæ percipiebat, supra se, ultimum tota mentis affectione in ecclesiasticis nuptiis tenere studebat locum. Is autem, qui eum segregavit ex utero matris suæ, et vocavit per gratiam suam, ut per eum glorificaret nomen suum in multis gentibus, invitatione amabili eum coegit superius ascendere, quo de sufficientia cœlitus sibi collata conservis suis, daret cibum in tempore.

CAPUT V.

Qualiter nuntius a Carthusia regressis, vocatione jam tertia de domo sua exire compulsus, versus Londinum pro consecratione recipienda se transferens, illam nondum sui ordinis humilitatem deseruit: quin potius post sellam equitando sarcinulam deferret, in sua consecratione a regia magnificentia largissima honoratus.

Trium itaque mensium (92) elapso tempore a die electionis suæ primæ, legalis sæpe dictis regressis a Carthusia, vocatione jam tertia compellitur exire de domo sua, qui dudum egressus fuerat de terra et de cognatione sua. Egreditur ergo ad pontificalis percipiendam consecrationis benedictionem. Pergens vero ad suscipiendum tantorum successuum culmina, humilitatis ima minime deserebat. Complens enim opere quod semperolvebat in corde, viri sapientia

(92) Facta prima in Eynesham electione itur in Witham pro consensu, ex Witham pro altera electione Lincolniam, inde rursus in Witham, ex Witham ad Carthusiam majorem, et inde reditur pro vocatione jam tertia in Witham, et ex Witham Londinum pro consecratione. An hæc intra trium mensium angustias potuerint perfici, anceps hæreo.

(93) Ubi cathedralis ecclesia. De qua plura in Monastico Anglicano, t. I, p. 31, et Mabillonius tom. III Anagl., p. 567.

(94) De die conveniunt omnes, non item de anno.

(95) Aut igitur rex adfuit consecrationi, aut non præcui ab illa absuit.

(96) Archidiaconus Menevensis, Giraldus Cambrensis, S. Hugoni coetaneus, quem Henricus Whartonus in præfatione ad part. II Angliæ sacræ, p. 20, non inutiliter monet fuisse archidiaconum Brechinensem in Ecclesia Menevenai, non Brechinis ac Meneviæ, quod Baleus habet, nec primo Brechnocensem, postea Menevensem, quod vult Pitseus. Uicium enim Brechinis archidiaconatum Giraldum

A consilium, quanto major erat, et quanto ad majora conscendebat, tanto se in omnibus humiliabat. Solitam animi gravitatem cum exterioris cultus abjectione retentans, sedebat equum non phaleris adornatum, sed post sellam oneratum, quibus diurno uteretur tempore et nocturno, peltium et sagorum involuero [Cod., sagorum involutus]. Ita cum suis clericis equos sedentibus, anreis decoratos sagmatibus, electus Dominus equitabat; illis varia scrutantibus arte, suam ei sarcinulam auferre, et ferendam suis sagmariis imponere. Verum, cum ab eo neque seriis, ut hoc permitteret, neque joco extorqueri potuisset (cavebat namque ante gradus sublimioris conscensum, observationis pristinae usum obmittere vel mutare quantumcumque), illi animo sæculari confundebantur rubore vehementi in humilitate spiritualis viri.

Cum vero Winthoniensium (93) appropinquaret civitati, ubi et regia illi familia et civium occurrura erat frequentia, quidam ex ipsis clericis verecundiam non ferens cordis sui vani, amputatis clamoris quibus pelle astringebatur sarcinula memorata, prædo efficitur improvisus, spolians nescientem onere, quod ferebat. Perveniens tandem Londoniis, in die festo (94) beati Matthæi evangelistæ, benedictione consecratus pontificali, ordini apostolico ad evangelizandum pauperibus dignissime sociatur. Rex (95) autem congratulans voti sui circa illius promotionem se compotem effectum gaudio gestiebat infinito. Contulit quoque ei liberalitate munificentissima vasa quædam aurea, multa quoque argentea, et varia etiam in usus quosque necessarios utensilia, adjiciens in sumptus celebrandæ solennitatis universa copiose impendia.

CAPUT VI.

Qualiter incathedratus apud Lincolniam archidiacono Cantuariensi responderit, quantum pro mitra dederat, tantam et pro cathedra se daturum. Qualiter etiam responderit procuratori domus suæ de capiendarum numero damarum: et de avis apud Stowam mirabilitate, quam retulit archidiaconus Menevensis (96).

Incathedratus autem in ecclesia sua, Cantuariensi

obtinnisse, quamvis ab ecclesia cathedrali Menevensis archidiaconus in pontificum, regum ac sui ipsius litteris sæpius appellatus sit. Porro in citata Angliæ sacræ parte a pag. 410 exatit Giraldi liber De vitis episcoporum Lincolnensium, et a pag. 420, ejusdem copula ter gemina, seu liber De vitis seu episcoporum coetaneorum. Utrobique magnis laudibus Hugonem nostrum Giraldus celebrat, sed historiam Oloris tantum in posteriori opere p. 431 et seq. totidem fere verbis quot auctor Vitæ describit. Idem Giraldus in catalogo tam fustori, quam breviori librorum suorum, p. 442 et 445 testatur se etiam scripsisse « Vitam S. Hugonis, quinti post Remigium, loci ejusdem, » scilicet Lincolnensis « antistitis. » Sed hæc in Angliæ sacra nusquam comparat, nec ubi hodieque exstet, in præfatione generali observat Whartonus. Forte hæc Hugonis Vita ab elegitis, eidem a Giraldo in præfatis duobus opusculis sat large tributis, diversa non est, quidquid aliud innuero verba Giraldi videantur.

archidiacono solenne ex more donarium postulanti ita respondisse fertur et dignoscitur : « Quantum, inquit, pro mitra dedi, tantum nec amplius pro cathedra dabo. » Suggestente vero procuratore domus suæ, quem sibi providerat rex, oportere eum ex damulis suis, in saltu suo inclusis, aliquantas capi ad solenne convivium instaurandum; nec fas esse plures quam jussisset ipse comprehendere : « Trecentæ, inquit, capiantur, nec, si videbitis expedire, numero huic adjicere dubitatis. » Quod ab eo juxta cordis sui magnificentiam simpliciter prolatum, regi et curialibus, quibus sermo innotuit, in jucundum versum est proverbium.

Celebrantibus igitur cunctis apud Lincolniam in summa cordis lætitia diem festum pro adventu cœlitus sibi destinati rectoris, Christi benignitas non longe a civitate ipsa signo evidenti valdeque memorabili visa est primitus alluisse. Eo namque die, vel circiter ipsum proximo, quo apud Lincolniam primo susceptus fuit Hugo episcopus et incathedratus, apud Manerium (97) ipsius quasi per octo milliaria ab urbe Lincolnensi distans, juxta Stowam (98), silvis et stagnis delectabiliter obsitum, olor novus et nunquam ibi ante visus advolavit, qui infra paucos dies, cygnos, quos ibidem reperit plures, mole suæ magnitudinis omnes oppressit, uno tantum feminei sexus ad societatis solatium, non ad fecunditatis augmentum reservato. Erat enim tanto fere cycno robustior, quanto cygnus est anseris major; cycno tamen in omnibus et præcipue in colore et candore sublimior : præter quantitatem etiam in hoc distabat, quod tumorem in rostro atque nigredinem more cygnorum non præfererat; quin imo iocum eundem rostri planum, croceoque decenter colore una cum capite et colli parte superiore distinctum habebat. Avis autem hæc regia, et tam qualitate quam quantitate perspicua, in primo ad locum illum præstanti adventu, quasi sponte et absque difficultate, domestica facta, ad ipsum in camera sua, propter admirationem est adducta. Quæ statim a manu ejus panem sumens et comedens, eique familiariter adherens omnem, ut videbatur, silvestrem interim exuta naturam, nec ejus contactus, nec astantium undique turbarum et intuentium accessus sive tumultus abhorrebat. Consueverat etiam interdum, cum ab episcopo

pascebatur, caput cum colli longitudine tota in manicam ipsius largam et peramplam, inque sinum interiorum avis extendere, ibique aliquandiu cum sollicitudine quodammodo domino suo congratulans atque præludens, aliquid quæritando mussitare. Item, sicut asserebant ministri et custodes manerii, contra præsulis adventum ad locum illum, cum de more aliquandiu abfuisset, tribus diebus vel quatuor solebat se solito alacrius avis agitare, volitando videlicet in amnis superficie, et aquas alis verberando, altaque voce clamando. Interdum etiam a stagno exeundo, nunc ad aulam, nunc ad portam ulteriorem, tanquam venienti domino obviam pergens, magnis passibus ambulabat. Mirum hoc etiam, quod nemini præterquam soli episcopo, se familiarem vel ex toto tractabile exhibebat, quin potius astans domino, ab aliorum accessu eundem, sicut aliquoties cum admiratione conspexi, clamando, alis et rostro minando, voceque altisona juxta naturæ suæ modulos crocitando, defendere solebat, tanquam se propriam ejus esse demonstrans, eique soli in signum fuisse transmissam, manifeste declarans (99).

Cum vero ad locum ipsum circa Pascha proximum (100) ante suum ex hac luce transitum, adventu scilicet postremo, episcopus accessisset, non solum ei solitum non exhibuit occursum, sed neque ad illum mirari aut e vivario, cui innatabat, educi acquivit. In ipsis autem aquis volutum mœstum gerens aut morbidum aspectum, nihil quolibet gestu alacritatis præfererat. Mirantibus ad hoc omnibus qui aderant, tandem præcipiente episcopo, ut introduceretur vel invita, triduo a plurimis frustra insudatur. Capitur vero ad postremum in carcere remotiori, ubi fugiens insequentibus lætibat. Producta vero ad episcopum, capite pendulo ac vultu ægro, ægrisque per omnia gestibus, mœstam prætendebat imaginem. Cujus rei novitas tunc quidem stupori fuit intuentibus. Verum a loco ipso celeriter abscedente episcopo, et post sexti mensis (101) a tempore illo excursum viam universæ carnis ingresso, nec ab amica sibi volente ulterius viso, satis rei eventum considerantibus patuit quid gestus hic lugubris protenderit; quo adeo mœsta illud vale ultimum domino suo fecit. Permansit autem ibidem postea multis temporibus.

(97) Apud Manerium suum, id est villam suam. Ordericus Vitalis lib. IV apud Cangium in Glossar. med. et infimæ Latinitat. : « Ducentas et octoginta villas (quas a manendo manerios valgo vocamus) obtinuit. »

(98) Juxta Stowam, olim cœnobium, a Remigio instauratum, et a Roberto ejus successore in Eyneshaim translatum. Unde legitur in monastico Anglie, t. I, pag. 262 : « Stow in agro Lincolnensi cella de Eyneshaim. » Et iterum : « Cœnobium monachorum apud S. Mariam de Stow. Remigius Lincolnensis episcopus de novo fecit. » Et apud Geraldum Cambrensem Angliæ S. part. II, p. 417. « Monachos quoque de Stowa usque ad Eyneshaim lau-

dbili commutatione, et Ecclesiæ Lincolnensi tam propter manerii propinquitatem et amicitiam, quam et præbendarum vicinitatem valde accommodata, provide transposuit. »

(99) Quæ lucusque de Olore dicta sunt, etiam leguntur apud Geraldum Cambrensem loco citato. Incertum, quis ab altero acceperit, dum uterque sub Hugone Lincolnia vixerit, et narrata conspiciere potuerit. Sequentia addit auctor Vita.

(100) Anni 1200 quo Pascha incidit in Nonam Aprilis, et Hugo obiit in Novembri.

(101) Subintelligendi hic veniunt menses integri, intermedii inter Aprilem et Novembrem.

CAPUT VII.

Quam sollicitus erat Hugo noster de personis idoneis in Lincolnensi Ecclesia collocandis, et pro incumbentis sibi oneris supportatione suo lateri adjungendis. Et est hoc capitulum in serie magnæ Vitæ octavum.

His in hunc modum prælibatis, de signo, quod universi mirantur, viro Domini exhibito per avem famosissimam, ad alia quoque meritorum insignia fidelibus vel ex parte, prout possumus, intimanda, opitulante gratia Domini nostri Jesu Christi accedamus. Ac in primis, quantum studii, quantumque impenderit sollicitudinis, ut Ecclesiam sibi commissam viris adornaret illustribus, videtur commemoratio dignissimum: Perpendens quippe altiusque considerans, quia absque virorum proborum adiutorio, nec populo, nec clero, quem regebat, posset prodesse, nec quibusque justitiam ecclesiasticæ jurisdictionis expetentibus sufficeret competenter adesse. Viros sapientia præditos et scientia, quodque pluris est, in timore Domini probatissimos, suo instantius satagebat lateri sociare. Horum siquidem et consilii fretus, et auxiliis comitatus, munus suscepti regiminis strenuissime adimplebat. His denique Lincolnensem Ecclesiam cunctis per orbem universum Ecclesiis gloriosius copiosiusque illustrabat. His etiam, cum vacare cœpissent, præbendas seu alia beneficia conferebat. Hos variis dignitatibus, singulis quoque ecclesiasticis functionibus præficebat. Hujusmodi homines, non solum in toto orbe Anglicano, imo et in nationibus exteris scholisque transmarinis, omni studio investigatos suæ Ecclesiæ gremio inserebat.

Ad venerabilem quoque metropolitanum suum [Balduinum], fratrem superius nominatum, accedens his eum alloquitur: « Novit, inquit, Pater reverende, discretio vestra quantum expediat, non solum animæ meæ, non solum commissæ mihi indigno Ecclesiæ, quin potius præcipue nobis, deinde universæ pariter religioni sanctæ, quatenus in officio mihi credito non prorsus me inutilem studeam exhibere. Gratias ago bonorum omnium auctori Deo, quia hoc ipsum ex munere suo velle quidem adjacet mihi, ceterum implere, quod velle merui, cum non sciam, et quod non sufficiam per me ipsum, ipsi prius et melius nostis. Nec solum quidem ad hoc mihi et scire et posse minus suppetit, verum etiam a quibus suppleri congruentius possit meus in hac parte defectus, non satis agnovi. Advena quippe homo sum, et indigenas terræ quo minus novi, eo imperfectius, quibus meritorum suffragiis et quibus studiorum præpolleant experimentis, compertum habeo. Vobis ulteriorem istius rei notitiam multiplex comparavit experientia. Vos enim inter eos nutriti, vos eis

(102) A pago, ut videtur, Bedefortensi, aut a cœnobio S. Albani, quod in agro Bedefortensi situm est, ita cognominatur Robertus.

(103) Item cum eo, de quo apud Dzovium in anal. ad annum 1200, p. 86 legitur: « Infra quindecim dies post obitum magistro Rogero de Roleston,

A longo tempore prælati, eos, ut vulgo dicitur, intus et in cute novistis. Non igitur meo tantum, quin vestro potius discrimini, prospicientes, qui tam incium promovere non timuistis ad opus hoc arduum, tales mihi ex his, qui vestro diutius lateri adhærendo probabiles se in omnibus, vestro apprime informati exemplo, demonstrarunt, committite adiutores, quos in partem sollicitudinis adjunctæ mihi securus valeam admittere, qui mecum onus pastoralis curæ laudabiliter valeant supportare. »

His archiepiscopus auditus non modice gratulatur. Ex una quippe sancti viri petitione, multa in eo bona animi evidentius prospiciebat. Videbat primo quantæ istud humilitatis esset, ut vir tantus tam de se infima sentiret, ut solus ipse eo honore se censeret indignum, quo divino simul et humano probaretur indicio esse dignissimus. Mirabatur contra usum humanæ felicitatis hominem ex humili ad summa provectum plus humilitate quam dignitate, plus mansuetudine quam dominatione crevisse. Videbat quantum zelaret subditorum salutem, ad cuius procuracionem tantopere expetebat bonorum opitulationem. Intuebatur quanta, sibi puritatis conscius, benevolentia in suum primatem plenus, quanta etiam prudentia per cuncta esset præditus, qui eos sibi domesticos collaterales, primosque fieri optasset consiliarios, quos idem locis suis habuisset metropolitanus. Duos igitur ex his, qui sibi adhæserant, ei delegavit magistros, Robertum (102) Bedefordensem et Rogerum (103) Roystonensem; quorum uterque in toto totius Angliæ clero distinctis gratiarum prerogativis visus est emittisse.

CAPUT VIII.

Qualiter Hugo noster summum regis forestarium excommunicando, et se a conferenda præbenda ab ejusdem instantia excusando, ipsius regis incurrit offensam.

His aliisque viris eximiis, lateri suo sollicito adhærentibus, Spiritum Dei habens (de quo scriptum est: « Ubi Spiritus Dei, ibi libertas (II Cor. III, 17), » peccantes libere increpabat, et nullis contra justitiam potentatibus deferbat. Unde contigit ut in ipsius promotionis (104) suæ auspiciis, dum in sublimes quasdam regni potestates ecclesiasticam districtius exsequitur coercionem, ipsum quoque non mediocriter visus sit offendisse regem. Est enim inter altas abusionum pestes prima in regno Anglorum tyrannidis forestariorum pestis provenciales depopulans. Huic violentia pro lege est, rapina in laude, æquitas exsecrabilis, innocentia est reatus. Hujus immanitatem mali nulla conditio, gradus nullus, nec quisquam, ut breviter totum exprimamus, rege inferior, mansit et evasit indemnis, quem illius injuriosus jurisdictionis non sæpe tentasset elidere. Ilac cum pernicie pri-

decano Lincolnensis Ecclesiæ (Hugo) apparuit dicens: Concessit mihi Dominus, » etc.

(104) Hoc et sequenti capite relata succinctius ex Særio refert Baronius, et ex Petro Blesensi expliat, quoniam sicut et dicantur forestarii.

mus Hugoni congressus fuit, hæc illi prima et prælii causa, et materia triumphii. Hæc eum ancipitem gladium spiritus exerere primum coegit.

Cum enim more solito, ut in cæteros, ita et in suos homines contra Ecclesiæ suæ libertatem forestarii debacchari cõpissent, eo usque res tandem processit, ut summum regis forestarium, nomine Galfridum (105) excommunicationis vinculo inodaret. Quo rex comperio vehementem exarsit in iram. Contigit interea unam ex præbendis Ecclesiæ Lincolnienſis discessu canonici, qui eam possederat, vacantem, novum exspectare dispensatorem. Hoc nulli audito regem concito exorant, quatenus unum eorum ipsam conferri ab eo litteratorie deprecetur. Arbitrabantur se obsequium etiam in hoc præstare viro, cui dedissent occasionem, motam adversus se indignationem regiam utcumque mitigandi. Nec cunctatur rex petitioni eorum favere; quippe et in hac parte pontificis animum libenter cupiebat propositumque explorare. Consistebat eo tempore rex quidem apud Wodestkam, episcopus vero apud Dorkeestram (106) quæ ab invicem mansiones tredecim (107) creduntur millibus distare. Lectis vero episcopus petitoriis sibi destinatis: « Non, inquit, aulicis, sed potius ecclesiasticis ecclesiastica oportet beneficia conferri personis, quorum possessores, non palatio, aut fisco, sive staceario (108), sed, ut docet Scriptura, altari debent deservire. Habet dominus rex unde exhilaret obsequentes negotiis suis, habet unde compenset in temporalibus militantium sibi pro temporalibus laborem. Bonum est ei, ut summo regi militaturos, deputatis eorum necessitatibus, permittat gaudere proventibus, nec debitis eos privare stipendiis acquiescat. » Hæc dicens regios a se nuntios, inanes et vacuos, redire non expavit.

CAPUT IX.

Qualiter predictis offensis a rege vocatus ita se habuit respondendo, quod cum ejus benevolentia liber abscessit.

Talibus vero in curia declaratis de Lincolnienſi adhuc novo ac quasi recenti episcopo, non defuerunt qui regem, ut videbatur, jam satis commotum adversus eum, in vehementiorem niterentur furorem sermonibus incitare venenatis. « Jam, inquit, domine, in manifesto est, quam ingratus sit tautis homo iste beneficiis vestris: jam patet quo loci operam locaveritis et impensam, dum ejus tantopere promotioni invigilastis. Et utinam tantummodo gratiam non referre contentus sit homo animi inhumani, non autem et injuriam rependere insistat pro tanto honore! cæterum quid pro vobis eum speremus subsequenti tempore esse facturum, aut vestria (jussis) inquantum delaturum confidimus, quem

(105) Qui, ut cap. proximo dicitur, se virgis subjecit, et Hugoni in expediendis negotiis deinceps favit.

(106) Ubi olim sedes episcopalis, translata sub Remigio episcopo Lincolniam.

(107) Ex distantia utriusque loci ab invicem col-

A jam cernimus post tot, adhucque recentia beneficia, in tantilla re vestram excellentiam adeo irreverenter contempnasse? quem et proceres intimosque bellivos (109) vestros tam proterva dolemus sententia contempnasse? »

B Ad hæc princeps ille, quamvis plurimum turbetur, modestiæ tamen cancellos non excedens, misit protinus, et episcopum ad se cæcervavit. Quem foribus jam imminere prænosens, cum universa nobilium, qui tunc aderant, frequentia, in saltum contiguum assensu equis secedit. Ubi in loco residens amœno, consulibus cæterisque magnatibus in modum coronæ consedentibus præcepit ut nullus accedenti episcopo assurgeret, nullus advenientem saluaret. Nec mora, adest ille, assistit, salutem regem et consedentes, sed eum nullus resalutat. Quos, ut vidit, incurios sui tacitosque sedere, accedit propius; manuque leniter imposita scapulis magni ejusdem consulis, qui proximus assederat lateri regio, locum sibi juxta regem ipse fecit. Obstinato quoque silentio, cunctis diutius insistentibus, rex tandem vulum erigens demissum, a quodam assistentium dari sibi acum præcepit cum filo. Quo facto, suere cepit manu propria læsam panniculoque involutum læræ suæ digitum. Agebat hoc, ne nil ageretur aliquandiu, nihil interim loquens. Ita vero se gerebat, ut solent nimium irati, cum in eis animi rancor vocis absorbet officium, meatu spiritum intercluso.

C Hoc episcopus intuens, ac sui causa omnem hujus simulatis pompam exhiberi cognoscens, apud se, velut a sublimiori quadam intimæ rationis specula, cogitationum carnalium mollimina longe despexit; ac demum conversus ad Regem his verbis paucissimis totam cordis ejus erectionem tumidam elisit, ipsamque vim verborum non ferentem corpore etiam resupino solotenus rejectit. Verba ipsa exprimemus, nil eis demendo vel adjiciendo. Ait ergo: « Quam similis es modo cognatis tuis de Falesia! Hoc quasi telo, blando quidem et levi, sed mirum in modum penetrabili et præacuto rex præcordialiter trajectus conserit digitos, solvitur in cachinnum, ore sapino in terram deponens cervicem, et sub tali diutius schemate risibus frena laxabat. » Ex consedentibus, qui verbum intellexerant, miro tenebantur stupore. Mirabantur enim supra modum sub tali articulo tale improprium principi tanto ab homine tali fuisse intortum. Subridere tamen et ipsi se cohibere non valentes, coeperunt animis expectantes [f., expectare] attonitis, quidnam ad audita rex tandem esset responsurus. Plures sensum nescientes prolati sermonis amplius stupebant ob repentinam gestus regii percunctationem. Quorum demum ignorantiam rex ipse intelligens, propria, ut eos instruat, efficitur interpres injuriæ. Præventus enim tam urbana

ligi posset, Wodestkam an idem sit cum Woldestok aut Wdestoch, de quo lib. III, c. 1.

(108) F. Scocario, de qua voce vide not. ead. lib. v c. 13.

(109) Alias dicti Ballivi, Germanis Lanwoigt Urmann.

invectionis novitate modullitus commovebatur, hominisque confidentiam et ipse admirans, sic orsus est loqui. « Num, inquit, intelligitis cujusmodi nobis contumeliam barbarus iste intulit? Ego vobis dictum ipsius explanabo. Constat genitricem (110) proavi nostri Wilhelmi, triumphatoris hujus terræ, de stirpe mediocri traxisse originem, ac de oppido iam so Northmannorum, quod Falesia (111) nuncupatur, fuisse oriundam. Municipium hoc arte peliparia celebrius extollitur. Quia vero me suere digitum meum derisor iste conspexit, idcirco similem Falisiensibus et eorum cognatum me esse dixit et impropertavit. »

« Attamen age, inquit ad episcopum, vir bone, quidnam tibi visum fuit, ut nobis inconsultis principalem forestarium (112) nostrum anathemati subijceres? nostram insuper petitunculam (113) ita floccipenderes, ut neque per teipsum ad nos venires hujus repulsæ expositurus rationem, neque verbum per nostros nuntius nobis placabile remandares? » Talia exposulanti mox ita respondet episcopus: « Novi, inquit, vos, ut episcopus efficerer, studiosius desudasse. Ut igitur vestram a discrimine animam expedirem, quo illam periclitari contingeret, si, quod mei noscitur esse officii, circa Ecclesiæ mihi commissæ utilitatem exsequi non curarem, necesse fuit ut oppressorem ipsius Ecclesiæ per censuram ecclesiasticam coercerem, et indebite præbendam sibi in eadem Ecclesia cupientem extorquere nullatenus exaudirem. Excellentiæ autem vestræ præsentiam pro utrolibet adire negotio, non modo superfluum esse, imo et ineptum sentiebam, cum vestræ discretioni pronum sit id, quod rite geritur, prudenter advertere, et voluntati nihilominus vestræ sedent, quod rectum esse cognoscitis, favorabiliter approbare. »

Hujusmodi rationibus rex, quod contradici posset, non inveniens, postposito temere concepto simultatis nubilo, amplectitur jam ore sereno pontificem, ejusque orationibus se commendans obnixius, illius per omnia reliquit dispensationi, qualiter hominem sententiæ innodatum, absolutionis beneficio redonaret. Quem etiam valde contritum animo et humiliatum, præstito juxta formam Ecclesiæ sacramento publico, cum suis complicitibus virgis castum absolvit, dataque benedictione, per omne reliquum vite sue tempus speciali quadam benevolentia familiaris eum sibi devotum sensit et suis negotiis provisorem.

A præbendarum quoque violentis postulationibus, quibus velut importunis milvorum unguibus universas passim infestabant ecclesias, et diripiebant

(110) Erat illa Hervela aut Harlotta, Pessiparii filia, ex qua Robertus dux Northmanniæ genuit Wilhelmium Conquestorem, Henrici II regis proavum.

(111) Oppidum famosum Northmannorum una cum arce alias *Falaise* dictum: De quo quidam: « Falaise cum arce, patria Guillelmi Conquestoris, ambitur fossis profundissimis, duobusque cingitur stagnis. »

(112) Galfridum videlicet de quo actum præce-

ditur, hac una interim repulsa curiales vehementer repressit, et eorum a se importunitatem præcui avertit.

Ejus tamen venerationi et ipsi certatim læserviebant, adeo ut devotionis eorum et industriæ experientiam plurimum ipse sapius commendaret, familiaribus asserens suis; quibusdam eorum se libentius beneficia largiturum ampliora, si non earum tenerentur nexibus irretiti.

CAPUT X.

Quod in ecclesiis præbendatos teneri ad residentiam reputabat: et secundum hoc magistro Parisiensi respondit, qui præbendari in Ecclesia Lincolnensi affectavit; et quod inter fratres seu homines quosque dilexit præcipue unitatem.

« Sic tamen curiales, imo quarumlibet eorum cathedralium clericos, suæ ecclesiæ canonicos rariis efficiebat: residentiam præcipue in Ecclesia Lincolnensi ab illis exoptans, quibus illius Ecclesiæ canonica stipendia conferebat. Nimirum, sicut qui altario deserviunt, altario jure participant, ita minime deservientibus altaris commoda dicebat incongrua ratione provenire: et cum ecclesiis debitis [cod., et ecclesiis cum debitis] servientium excubitis ex eo fraudari contingeret, speciem [cod., contingeret et speciem] videretur habere rapinæ, cum militaturis deputata militiæ spiritualis stipendia non militaturi præsumerent occupare. Nam et illam Apostoli quoque sententiam in hac potissimum causa intelligi: teneri debere sanciebat, ut, qui in sanctuario nequaquam laborant, in eo etiam non manducent, quæ sanctuario consecrantur. Si enim gloriatur Dux gentium quod sine sumptu posuit Evangelium, quam ignominiosi, aiebat, reputandi sunt, qui sine evangelizandi studio, sine ministrandi obsequio, sumptus evangelizantibus aut ministrantibus assignatos usurpare præsumunt! Meminimus (114) autem quendam eo tempore summi fere inter theologos canonicosque Parisienses nominis dixisse quendam vice Hugoni: « Gloriosam, domine episcopo, præ cunctis totius orbis Ecclesiis vestram exhibitis Ecclesiam, insignem multitudinæ clericorum: essetque mihi (nec enim id celandum vobis dixi) satis optabile eorum numero quolibet vel perexili titulo sociari. » Cui statim episcopus: « Et nos, ait, eorum vos numero libenti animo jungeremus, si etiam inter eos residere velitis, et si quoque ad scientiam moros vobis passibus æquis responderent. » Præerat enim sabbulis Parisiensibus regens et ipse scholas (115), celebrior tamen eo tempore scientia quam disciplina. Qui responso tali accepto erubuit, se nimis libere protulisse, quod minus sincere involvebat in pectore, expertus in se verisimum esse, quod de sinceris-

menti capite.

(113) De præbenda alicui in Lincolnensi Ecclesia concedenda, et ab Hugone eidem cap. præcedente denegata.

(114) Anno 1200 quo Hugo una cum auctore Vita Parisiis fuit, uti constat ex lib. v, c. 19.

(115) Quis eo anno præfuerit scholis Parisiensibus noverunt Parisienses.

simam libertate hujus viri non semel in patria sua se meminit audivisse. Recordens autem ab eo, castigatioribus de cætero moribus instituisse fertur.

Homines vero quieti spiritus et pudici arctius diligebat Hugo : nec alios suo de certa conscientia regi aliquatenus sociabat, quantalibet industria aut cujuscunque litteraturæ prærogativa eminent. Nihil autem pacis bono in hac vita dicebat præferendum, et nihil seditionis et turbationis peste amplius fugiendum ; ideoque vitandam omnimodis societatem alio spiritu ad schismata anhelantium, et discordiarum inter fratres seminantium, admonebat. Monebat quidem indifferenter quoslibet, et indesinenter prælatos unitatis et concordie vinculum cum suis subjectis inviolabiliter retinere, suimet illis exemplum proponens. Aiebat namque : « Quia novi, me cum filiis nostris bonum pacis et unitatis tenacius observare ; non regem, non quemlibet timendum mihi æstimo mortalem. Sed neque internam perdo securitatem quæ æmpiternæ imitatrix et preparatrix existit tranquillitatis. Noc vero, inquit, idcirco mihi a dominis nostris (sic enim suos canonicos nuncupabat) quies hæc defertur totius ignara dissidii, quia lenem me sentiunt et mansuetum. Sum enim revera pipere asperior atque mordacior : qui et eorum præses capitulo ex re frequenter levissima nimis inflammor ad iram. Illi vero scientes quia oporteat eos, qualem susceperunt talem et me sustinere, faciunt de necessitate virtutem, deferentes mihi. Gratias illis habeo copiosas. Nunquid enim vel sermone in uno quidem resisterent mihi, ex quo primum inter eos residere cæpi ? Egreredientibus autem universis hujus capitulo nullus, ut arbitror, de nostra sibi æstimat dilectione diffidendum, nec ipse me existimo a quovis eorum non amari. »

Talis vero ac tantus ei dilectionis affectus ad singulos nimirum suæ Ecclesiæ filios ab exordio promotionis suæ usque ad extremum vitæ ipsius perseveravit diem, ut illius evidenter se probaret imitorem esse, de quo evangelista Joannes venerabili proficitur assertio : « Cum dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos (Joan. xiii, 1). » Quorum etiam in tuitionem se objiciens, si quando ex eis quempiam gravandum quocunque incursum agnovisset, non modo factis, imo et sermone, dicere consueverat : « Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei (Zach. ii, 8). »

CAPUT XI.

Qualiter tam Baldewino Cantuariensi archiepiscopo,

(116) De hac Baronius ad annum 1186 : « Præsentum tibi auctoritate » (verba sunt Urbani papæ III) « mandamus ut liceat tibi ecclesiam in honorem beatorum martyrum Stephani et Thomæ construere, etc. » Verum, ut habet Trivetius ad annum 1187, « Baldewinus Cantuariensis per litteras apostolicas prohibitus est ab executione ecclesiæ novæ, quam inchoaverat, » etc.

(117) Huberto. Raynalus ad annum 1198, ex Parisio hæc refert : « Innocentius papa III monachos Cantuarienses contra Huberti archiepiscopi Cantuar. et Anglorum regis gratiam protexit, atque ecclesiam

quam ejus successor, capellarum constructioni insistere dissuaserit, ex qua inter ipsos et suos monachos Cantuarienses gravissima discordia exorta fuit, inter quos pacem reformavit.

Piæ vero recordationis Baldewino, Cantuariorum archiepiscopo, quorundam insulnetu ecclesiam (116) seu capellam in honorem pretiosi protomartyris Stephani, et inclyti neomartyris Anglorum Thomæ, in territorio civitatis suæ construere festinanti, cum monachi cathedralis ecclesiæ vehementius obstiterent, opus illud in suum asserentes præjudicium attentari, Lincolnensis Hugo, quod rei probavit eventus, super eodem ab illo consultus negotio certissimo prædixit oraculo : « Si inter vos, inquit, domine archiepiscope, et capitulum vestrum, hujus operis causa schisma, quod non expedit, contingat suboriri, et discipline vigor in conventu vestro emarcescet, et ordinis censure imminet. Hinc quanta successura sint pericula animarum, nullius æstimatio sufficere præmetiri. Vos præterea regie vestram oportebit auctoritatem substernere servituti. Curie Insuper Romanæ, nec non et plurimorum et sublimitate consistentiam variamque habentium potestatem subiacebitis fastui ac timori, ipsius quoque summi pontificis, hora omni et tempore omni, motus necesse erit animosque vereri. Ipse tam consummato quam opere isto inchoato demoliri præcipiet, quidquid demum cognoverit præjudicialiter actitatum. »

Cumque diceret archiepiscopus sanctum Thomam hujus fabricæ in honore sancti levitæ Stephani instituendæ gestis propositum, satis ad hoc eleganter respondit episcopus : « sufficiat, inquit, inquit, vos simili jam proposito martyri adæquatam. Si meam vultis audire imperitiam, ulterius eo minime procedetis. » Verum illo aliorum potius consiliis innitente mentisque propositum in operis effectum pertrahente, tandem expertus didicit, quam verum sit, quod Scriptura dicit : « Anima viri sancti magis enuntiat aliquando vera, quam septem circumspectores sedentes in excelso ad speculandum (Eccli. xxxvii, 18). » Nam malorum, quæ justus prædixerat, ne unum quidem præterit inexpectum. Structura vero illa jussu Domini papæ funditus eliminata est et demolita, auctore cum roboris et pectoris multiplici quesu operam perdente operisque impensam.

Idem quoque ejusdem successor (117) in opus simile gestiente et vir fidelis prædixit, et verum finis induxit. Nam et ipse haud procul a Londoniis capellam contentiosam, instar prioris (118), quæ secus

Lamelich, dissensionis fontem everti imperavit. De qua etiam Trivetius ad annum 1199 : « Hubertus archiepiscopus ecclesiam, in beati Thomæ honore fundatam apud Lambete, quam prædecessor ejus Baldewinus inchoaverat, de mandato domini papæ Innocentii tertii demolitus est. »

(118) Aliam, ut videtur, non eandem, Balduinus etenim secus Cantuariam, sive, ut præmittitur, in territorio civitatis suæ, Hubertus autem non procul Londoniis capellam sive ecclesiam voluisse construere hic memorantur.

Cantuariam fuit, diruta, fretus regia potestate crexit: clericos in ea præbendarios, secularium more canonicorum, aut per se ipsos aut per interpositas personas ministratos instituit, a quibus jam circa locum pluribus contractis ædificiis, pertracta in longum inter Patrem et filios, archipræulem et monachos, lite amara, multis quoque personis electissimis, tam e monachis quam e clericis, Romanis febribus in urbe sub tunc intestino bello, extinctis, viri tandem magnanimi inconsulta molitio, eodem ipso demotiente, in pulverem redacta est. Fecit hoc, quam invitus tam et confusus, apostolica nimirum severitate compulsus.

Ad postremum vero, jam viro Dei Hugone per ultimam vitæ mortalis ægitudinem ad æternam properante felicioris vitæ incolamitatem, ipso simul arbitro et conjudicibus suis a summo delegatis pontifice, pax inter prædictos reformata est (119), mirum in modum exultante et in hoc divinæ clementiæ gratias referente eodem veracissimo filio pacis. Gratulabatur namque impensius, quia instar beatissimi Martini (cujus semper et amator devotus et strenuus imitator esse mereorat) hanc virtutum suarum bonam fecisset consummationem, qua pacem Ecclesiæ Dei redditam reliquisset.

CAPUT XII.

Quomodo in mensa et in victualibus se Hugo habebat; et quam potenter in executione eorum, quæ sui erant officii, se gerebat; et quam humiliter ac devote circa pueros confirmandos et alios infirmitate detentos astabat.

Erat quoque in mensa hilaris et jucundus, sed non sine gravitate et modestia, illud semper attendens, et quandoque hortantibus se ad lætandum ore etiam proferens quod in libro Esther [Judith] legitur: *Læti simus secundum faciem sanctorum (Judith. xvi)*. Si quando histriones aut musici suis interessent occasione quadam solemnibus conviviis, ubi ipse, sive ad propriam, sive ad alienam mensam resideret, tunc quam maxime gravitati studebat, vix unquam oculos a mensa erigens, et ita se in omni gestu et sermone exhibens, ut manifestum esset intuentibus quia tunc se ad interiora arctius constringeret, cum se sensus exteriores hujusmodi lenocinia blandius mulcerent.

Sacras inter vescendum lectiones tanta audiebat diligentia, ut præter nonnullorum passionum martyrum, præter gesta quorundam sanctorum, et celebriorum de præcipuis solemnitatibus doctorum sermones, totum fere vel ex integro Velas Novumque Testamentum (120), exceptis quatuor evangelistarum libris (121) (quos aliis, sicut infra dicitur, temporibus legi instituit), cum ad nocturnum officium coram se, tum ad praudium faceret recitari. Ut autem supra

(119) De hac pace, plenius altero ab Hugonis obitu anno confirmata, vide Annales Eccl. Wintoniensis. apud Warthonum, pag. 305.

(120) Ex consuetudine ordinis Carthusiensis, in quo eadem annis singulis, aut in ecclesia, aut in rectorio, leguntur hodie, et legi statuta voluit.

A memoravimus, hoc uniformi jugiter institutione et ipse servabat, et quibusque rationabile Deo cupientibus obsequium præstare, observandum inculcabat, ut omni scilicet tempore et loco, quod rerum exigeret præsentium instantia, convenienter adimplerent. Ad quod etiam dignius exsequendum, se ipsum habilem, et, quantum potuit, idoneum studuit exhibere.

Sentiens autem magni esse laboris opus episcopalis officii, nec sine viribus etiam corporis id posse decenter impleri, ita jumento corporis alimenta præbebat ut necessariis usibus congrue subserviret. Quod eo securius eoque sufficientius faciebat, quominus, ne contra suum recalcitraret cessorem, castigatione diutissima jam satis edemtum, motuendum erat. Nam et per continuum frigidioris diætæ usum eo usque internas jam corporis vires attriverat, ut fatiscente naturali calore, crebras infrigidati stomachi perferret molestias, iliis insuper passionibus sæpius amarissime torqueretur. Nihilominus tamen inter hæc adfuit ei, et affluxit singularis gratia, robur illi accumulans, fortissimis quibusque admirandum. Videre quasi miraculum erat quemadmodum in ecclesiarum dedicationibus, in celebrationibus ordinum, cæterorumque ecclesiasticorum officiorum, seu quibuslibet pontificalis ministerii exercitiis (in quibus plurimum videtur esse laboris) omnium sibi adhærentium vires solus ipse excederet, quemadmodum non solum fassis, sed pene deficientibus cunctis, aliis ad resumendas vires paululum secedentibus, aliis ad obsequendum ei succedentibus, ipse indefessus et alacer de opere ad opus, de labore percurreret ad laborem.

Ad ista, nonnunquam surgebat ante lucem, et usque ad profundas sequentis noctis tenebras jejuniens, nec a labore cessans, diem medium transigebat. Plerumque, dum immodicus æstatis fervor immineret, quosdam altaris ministrorum cogebat panis et vini modicum prælibare (122), ne prægravati æstu, jejunio et labore, citra periculum post toties repetitos circuitus, in ecclesiarum dedicationibus astare, demum et ministrare missarum solemnia celebranti nequivissent. Cum prægustatis jussu suo panibus, horri quibusdam et formidini esse scisisset, sacrum inter agenda vel calicem vel Dominicam contingere sindonem, arguebat eos quasi pusillæ fidei et discretionis infirmæ, qui nec obedire velent jubenti sine hæsitatione circumspæctæ Jussionis.

Quotiescunque iter agenti occurrissent, ut assolet, qui per manus suæ impositionem confirmari expecterent, aut qui parvulos ei ad illud percipiendum sacramentum offerrent, mox opportuno loco in pedes ab equo descendens, quod illius erat officii, sollicita

(121) Hæc annue in capitulo post nonam canonicam a Paschate usque ad festum Omnium Sanctorum apud Carthusianos leguntur.

(122) Contrarium innuit Surius his verbis: « Neminem sinebat ad sacra officia ministrare, qui jejunium quacunque occasione fregisset. »

devotione adimplebat, in quacunq[ue] diocesi hoc accedisset. Nulla unquam fatigatione aut infirmitate, nulla viæ asperitate aut aeris intemperie, ut equum sedens tantum exhiberet sacramentum, potuit induci. Data quidem benedictione optata circumstantibus, infirmis quoque, qui adfuissent, oratione ad Deum pro eis fusa, in spem adipiscendæ sospitatis cum exultatione respirantibus, repletus et ipse benedictionibus eunctorum, cœptam repetebat viam. Quamplurimos autem per hujusmodi ipsius orationem seu benedictionem speratam consecratos fuisse incolumitatem indubitanter sæpe agnovimus.

CAPUT XIII.

Qualiter ex dulcedine affectionis infantulis adjocabatur, qui vice versa eidem mirabiliter applaudebant.

Ex multa quidem parvitat[is] et innocentie abundantia, ut erat simplicitatis et munditie præcipuus amator et custos, infantulos vir sanctus miro excolebat affectu, non modo sinceritatem, sed etiam ætatem respiciens. Parvulis enim, ubi eos reperisset, spirituali quadam suavitate dulcius adjocabatur, et a talibus vix adhuc balbutientibus miri cujusdam leporis semiverbia eliciebat. Imprimebat subinde frontibus vel quibusque sensibus eorum vivificum sanctæ crucis signum, fausta eis imprecans, eosque iterata sæpius benedictione communiens. Illi quoque mira ei vicissim celeritate familiariter alludere gaudebant, quique omnium pene virorum aspectus veneri solebant, ei potius quam suo parenti desideranter adhærebant.

• Vidimus parvulam quemdam (123) menses sex ab ortu habentem, cum ei frontem chrismate sacro consignaret episcopus, tantis illi omnia[m] artuum motibus applausisse, ut singulare illud Præcursoris Domini, in utero exultantis, gaudium æmulari crederetur. Laxabat vero ita risibus inexplebilis oris

A exigui labella, ut putaretur incredibile sic posse in tali ætate solis adhuc vagitibus assuetum ridere. Deinde brachiolis quasi ad subvolvandum, nunc distortis, nunc disjectis, cervicem huc illucque jactando, quasi importabilem sibi esse monstrabat lætitiæ, qua afficiebatur, magnitudinem. Tunc manum ejus utrisque attractans palmulis, et distingens pro modulo suo ori applicat, applicitam vero allambere potius quam osculari festinabat. Faciente hæc pontifice diutissime infanti, et infante pontifici, inaudito invicem de se spectaculum delectabiliter exhibebant. Oblata sunt quidem puero ab ipso episcopo poma, vel quæ talibus solent esse grata pueris, pleraque, aliæque singula, ac si tædio sibi forent, repellebat. Quæ repellendo tunc, quasi vicisset, totus in episcopum inhiabat. Ipsius quoque nutricis, quæ cum gestabat, cum quodam fastidio manus sibi admotas respiciens, oculis in episcopum intuebatur, et manibus illi applaudebat, ac ore iudecime aridebat.

• Asportato demum eo, cum mirarentur presentes super tali prodigio, asserentes nunquam visum fuisse tripudium tam immensum in tam angusto corpore, episcopus semel alias tale quid se vidisse narravit. • Nam dudum, inquit, cum prioratum gererem Withamie (124), contigit me tempore generalis capituli adire Carthusiam. Occasione autem itineris præteriens castrum de Avalim, cuius frater noster Willelmus arcem noscitur obtinere, declinavi in domum ejus. Ibi nobis præsentabatur puerulus, necdum fandi peritus, filius videlicet ejusdem fratris nostri (125). Hic similibus per omnia nobis applaudebat motibus, ita ut dimissus a nutrice, et super lectum nostrum expositus, inter gaudia, quæ ducebat, etiam cachinnari quodammodo supra vires nature cerneretur.

Explicit liber tertius.

PROLOGUS LIBRI QUARTI.

Ut autem temporis serie paululum intermissa pro ætatum ordine adhuc sicut cœpimus, pauca referamus, post exactam infantilis, nec non ævi puerilis historiam, adulescentium est intentio breviter subnectenda, sicque per succedentium gradus ætatum usque ad mortuorum exsequias narratio extendenda, in quorum diligentissima executione, post Tobiam nemo reperitur adæquasse Hugonem, qui, ut superioribus innuit, singula vitæ suæ momenta divinis nanciundo præceptis id jure promeruit, ut pluribus

in quolibet ætatis gradu existentibus etiam ipse prodesse valuisset. Factus vero jam ætatis integræ et pontificali officio insignitus, sepeliendis mortuis tantam visus est sollicitudinem impendisse, ut misericordie hujus præmio in futurumposito, sub præsentis quoque tempore singulari donaretur honore sepulturæ (126). Quod tunc plenus Domino favente exponetur, cum quarto hæc atque penultimo gestorum illius libro imponetur meta, cujus exordium ista duximus prælibanda.

Explicit prologus.

(123) Circa parvulum hic narrata evenisse postremis vitæ S. Hugonis annis insinuat auctor, dum se ea vidisse astruit.

(124) Verosimiliter non ex annis bissextilibus 1180, aut 1184, quo priores Angli ad generale capitulum venire obligabantur.

(125) Distinguendus ab altero ejusdem fratris sui filio, quem (uti lib. v, c. 20, legitur) S. Hugo annis

1200 baptizavit puerum septennem, dum ille, de quo modo agitur, ad minus sexdecim annorum fuerit anno 1200.

(126) De sepultura sancto exhibita proluxe agitur infra lib. v, c. 27 et 28, per totum. De eadem Radulphus Cuggeshale in chronico anglicano a Martene et Durando evulgato t. V, novæ collectæ, columnæ 366

LIBER QUARTUS.

CAPUT PRIMUM.

De Martini nostri Hugonis scriiniarii tonsione, ad religionem conversione, et professione in eadem.

Deputaverat custodiae pontificalium scriniorum reverendus antistes Hugo juvenem quemdam, modestum quidem moribus et pudicum, sed vanitatis mundanae non plene vacuum, Martinum nomine. In scriniis autem vasa et vestimenta, aliaque hujusmodi sacra, quorum in altaris ministerio usus erat, continebantur. Moris autem erat horum custodem et bajulum, quamvis laicum, tamen quia inter ecclesiastica versabatur cum clericis ministeria, tonderi ut clericum, et tunicam propriis vestibus superindutum hancam creditis sibi deservire obsequiis. Martinus huic de recenti subrogatus officio tonsionem suscipere jubetur ab episcopo. Quam ille triduo jussio-
nem, pudore obsistente non bono, distulit adimplere, variis per dies singulos excusationibus velare nitens, cum argueretur, omissi praeccepti voluntariam ob inobedientiam. Hoc episcopus advertens reportantem ab ecclesia quadam die post missas scriba observat, eumque in ulteriorem secutus exedram, cincinnio [al. cicinno] capitis illius digitos innectens : « Ecce, ait, quia tonsorem non reperisti, qui ordinatam tibi faciat tonsuram, ego ipse tondebo te. » Haec dicens, sumptis forcipibus caesariem illius in rotundum circumcidit. Quo facto, mox juvenculus in lacrymas resolutus genibus sancti provolvitur, constringensque manibus fortiter pedes ejus. « Domine, inquit, per misericordiam Dei adjuro vos, ut audiatis parumper me. Quia enim dextera vestrae sanctitatis capiti meo signum abstulit mundanae vanitatis, oro, quatenus a mundi hujus laqueis penitus me absolvere velit. Nam revera amputata per manus vestras coma saecularis meas ulterius cervicem minime praegravabit. Ut quoque propositum mentis per manus vestrae obsequium coelitus mihi inspiratum manifestius pandam, viluit mihi prorsus hoc nequam saeculum, et appeto monachatum : Deo in posterum me totum devoco, et saeculi ex toto pompis renuntio. Prosequatur, obsecro, gratia vestra, qua per vos metui praeveneri gratia Dei, ut et ipsa prosequatur me quae jam praevenerit omnibus diebus vitae meae. Per vos religionis merear suscipere vestem, per quem modo suscepti characterem. » Quid multa? Cum episcopus haec quasi dicta puerilia duceret ac negligenter acciperet, dissimulabat quidpiam referre auditis, processitque

A jam comesturus ad triclinium. At caeteris vescentibus edax desiderii flamma depascebat Martini praecordia, adeo ut vix contingere sineretur corporca alimenta, praeter interni ardoris quo medullitus aestuabat vehementia. Finito igitur convivio accedit seorsum ad cunctos singillatim, quos in tali cenabat negotio magis exaudibiles fore episcopo. Quorum pedibus advolutus, aures, animos affectusque eorum singulibus pulsat, movet precibus, et fletibus pietate plenis inclinat, ut aestuanti penes episcopum suffragia conferant, quo per eum salutaris desiderii consequatur effectum.

In talibus vero diebus persistens indefessus et noctibus, tandem post triduum obtinuit quod perseveranter postulavit. Expiata siquidem tridua ejus inobedientia ex dilatae, non minori tempore, exauditionis mora, sciens vir clementissimus temperamentum misericordiae suae, fecit ad se accersiri venerabilem virum, priorem Sancti Neothi (127); utque absolvamus compendio quod gestum est, sancto coetui ejusdem collae suae Martinum favorabiliter sociari petiit et impetravit. Compertam namque a praecedentibus annis Beccensium habuerat idem juvenis laudabilem prorsus institutionem, nec non et ordinatam familiae sancti Neothi conversationem. Unde professione illius astringi, isti vero habitationi praeelegerat conjugii. Cui provisor pius et vestitum contulit regularem, et diem susceptionis illius ad habitum sacrum solemnem refectione universis fratribus exultabilem fecit.

C Martinus vero, quae Dei sunt non minus facere quam scire infatigabiliter studens, prosequente pia ejus vota gratia Christi, in bonitate et disciplina, in scientia adeo in brevi profecit ut omnibus ejus profectus etiam imitandus esse censeretur. Quem postea ad subdiaconatus gradum nutritus saus cum gaudio ingenti promovit. Erat quidem in eo cunctis mirabile, quod in semetipso unicuique videbatur impossibile, ut in aetate scilicet jam proveciore tanto cito litteras scivit quas in tenerioribus annis minime didicisset. At Martinus admirantium laudibus, non dico, non extollebatur, imo nec quidem leviter movebatur, quin potius coevos et consodales quondam suos firmissimis rationibus arguebat vanitatis, ad studium eos invitans vitae correctioris. Rogavit etiam pontificem, quatenus a Domino abbate Beccensi suis dignaretur precibus obtinere, ut ad domum ma-

(127) S. Neoti prioratus (scribitur in Monast. Anglicano t. I, p. 368) in comitatu Huntingdoniae, primo cella abbatiae de Becco in Northmannia, deinde vero factus indigena. Acturi sunt de S. Neotho Bollau-

diani, aut jam egerunt, ad diem 31 Julii. Videndus quoque Mabillonius Annal. tom. III, p. 221, et t. V, p. 327 et 520.

tricem (128) de Becco veniendi et in ea diutius persistendi copia daretur sibi, quo sacri ordinis perfectius informaretur caeremoniis, et probatissimorum, quos ibi esse noverat, plenius Instrueretur monachorum exemplis. Consecutus est autem post modicum tempus interventu præsulis piæ hujus petitionis effectum. De cujus (129) nuper conversatione et industria, tam ab ipsius abbate quam ab aliis, pleraque didicimus satis commendabilia.

CAPUT II.

De osculo leprosum (130) et multiplici consolatione, verbis nostri Hugonis, de dulcedine Salvatoris, et eleemosynæ largissima distributione. — Et hoc est capitulum in serie magnæ Vitæ libro quarto.

Inter alia vero pietatis insignia quantam ægrotantibus curam, quantam etiam lepræ tabe laborantibus benignitatem impenderit, quis digne commemoraret? Illis nimirum pedes propriis sæpe manibus diluens, et extergens osculisque demulcens, nummos iussu perfectis cibo et potu largiri consueverat, faciebatque illud secretus coram paucis arbitris in camera sua tredecim sæpius personis, cum tot inveniri potuissent in locis quibus ipse interfuisset.

Erant præterea in quibusdam fundis episcopi matricule, in quibus non pauci hujus morbi incommodo detenti, tam viri quam feminae, sustentabantur. Illis, præter assignatos a prædecessoribus suis redditus, varia in multis rebus subsidia cum omni diligentia conferebat, frequenter ad eos in propria quoque accedens persona, ac cum paucissimis ex sibi adhaerentibus, viris timoratis et devotis, medius inter illos in cella residens secretiori, verbis optimis relevabat animos eorum, dolentibus materna quodammodo lenitate blandiens et ad spem retributionis æternæ desolatos temporaliter afflictosque sustollens. Morum quoque honorum documenta suavitate mira interserens verbis consolatoriis, ita, si quid reprehensibile de eis percepisset, ne iterum admitteretur, suadebat ut eos et admisi vehementius pœniteret, et ulterius admittendi audentia seu voluntas nulla eis remaneret.

Ante exhortationis vero alloquia, semotis interim jussu ejus feminis, mares singillatim circueiens exosculabatur, singulis se inclinans, et quos cerneret atrocius jam tabe confectos diutius ac suavius complexans. Tales prædicabat esse felices, tales esse paradisi flores et præclaras coronæ Regis æterni dicebat esse margaritas. Hos fiducialiter et secure expectare Salvatorem memorabat Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformet corpus humilitatis

(128) De hujus cœnobii origine agit Mabillonius Annal. tom. IV, p. 438.

(129) An quid noverint Beccenses de hoc Martino, nō lateat.

(130) Dicitur memorabile, quod Surius refert de differentia osculorum leprosis a S. Martino et S. Hugone exhibitorum dum abbreviator tacet, utcumque insinuat Surius præ manibus habuisse Vitam prolixiorem S. Hugonis, uti et ex variis locis colligi datur; et Petreus indicat, suo tempore illam in Coloniensi Carthusia existisse.

A eorum, configuratum corpori cœlestis suæ (Phil. III, 21), cum ex adverso formidolosi expectent sublimem adfuturum Judicem, qui modo de corporis specie gloriantes, illius per mentis elationem refugiunt humilitatis et munditiæ conformitatem.

Agens vero seorsum cum familiaribus suis de tanta Salvatoris nostri clementia, qui miserrimos quosque in vita præsentis toties ore divino beatificat in Evangelio suo, nunc Lazarum inducens ulcerosum in sinum Abrabæ ab angelis perductum, nunc seipsum in infirmis asserendo esse infirmum, mira cum dulcedine omnium Auctorem dulcedinum attollebat. « O, inquit, quam felices erant, qui Medico adeo dilecto familiariter adhærebant! Quam mihi dulce fore quæcumque his seu pedibus calcasset, seu qualibet corporis sui parte contigisset, vel manibus attritasset osculis lambere, oculis opponere, intimis etiam, si fieri posset, visceribus inserere! Quam vero miserii sunt qui aliud quidquam timent quam adeo dulcem offendere! quam gemendi sunt, qui aliud quidpiam dulce reputant aliudque expetunt quam sic dulci dulciter adhærere et dulciter parere! Nescio quid jam possit amarum sentire qui dulcis hujus dulcedinem jugi didicit meditatione in interno cordis sui palato dulciter ruminare. »

Hæc vir sanctus de cœlesti vulnerum nostrorum Medico sentiens, hæc dicens, hæc etiam quæ præmisimus, de membris illius infirmantibus proferens, hæc illis impendens evidenter satis exprimebat, quanto interiori ferretur igne divinæ pariter et fraternæ dilectionis. Qui etiam in commune quibusque indigentibus tantas largiebatur eleemosynas ut præter illa quæ multis sæpe specialibus ex causis nunc interpellatus, nunc ipse voces præveniens necessitatem patientium, secretis erogabat, annuas omnium rerum suarum obventiones usque ad tertiam partem æstimationem sub certa constitutione in opera expendisse non dubitetur misericordie.

CAPUT III.

Quam constanter rebellibus se opposuit, et in Deum contumaciter delinquentes ecclesiastica censura punivit.

Post præmissa recensendum videtur quam egerit fortiter in superbiorum præsumptionibus coercendis, quam incunctanter armatorum sæpe ipse se inermem ingresserit turmis, quam steterit inter micantes gladios et exertas dexteras, in Lincolnensi priuim Ecclesia, deinde in Hollandia (131) ac demum in Northantona (132), nudo capite constans et intrepidus

(131) Lege « in Hoylandia, » parte Angliæ, diocesis Lincolnensis, in qua cœnobium, de quo in Monast. Anglic. t. I, p. 773: « Swineshevedensis abbatia in agro Lincolnensi fundata anno 1134. » Et Vischius in Chronologia ad dictum annum: « Cœnobium Swinsbel, id est, Hoylandia in Anglia. »

(132) Alias Northamptona, comitatus ad diocesium Lincolnensem pertinens. Adest charta in Monast. Anglic. t. I, pag. 681, in qua Hugo noster monachis S. Andree in Northamptona confirmat diversa illis olim concessa

das. Minus vero dixi, steterit, cum huc et illuc discurrendo gladium spiritus tota cum libertate in furentes et frementes conspiratores seu intrusores vibraverit, tradens contumaces Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus feret in die Domini (I Cor. v, 5). Cujus eo constantia sublimius emicuit quod ibidem virorum fortium robor formidini evidentiuss cessit, eoque illius confidentia illustrius claruit quod eorum diffidentia comitum et officialium in tanto se discrimine apertius probavit. His namque non modo ad aras fugere parum fuit, imo et sub ipsis mensis Dominicis se abscondere videbatur minus tutum. Quibus ita confugientibus et latebras foveantibus Hugo persistebat solus, cædebatque labiis intentantes cervicibus suis gladios. Cujus magnanimi audentia, nec non et protegentium se angelorum custodia ipsiusque divinæ virtutis armatura fracti et confusi, apud Lincolniam tam clerici quam laici, apud Hollandiam milites et armigeri, apud Northantonam quoque burgenses [i. e. cives], infensi cesserunt plures uni, sævientis miti, et tranquillo turbati.

Apud Hollandiam tamen, quod prætereundum non est, Wilhelmus de Avalim, consobrinus episcopi, miles acerrimus, generosi sanguinis vena incallescens, cum stricto mucrone quidam armatorum pontificem funesta pararet ferire audacia, jam percussuro se fortiter objecit. Cui etiam vi magna extorquens gladium, nisi prohiberetur a præsule districtius, enim absque vulnere abire non sivilisset.

Ita vero paratus erat Hugo juxta formam apostolicam, omnem in gladio spiritus ulcisci inobedientiam (I Cor. x, 6), ita quoque ejus ultioni animadversio celere subinferebat vindictam, ut in Deum contumaciter delinquentibus, sicut ipse nullatenus parceret, sic quemcumque zelo justitiæ, spiritali mucrone ipse percelleret, nisi citius respiceret, corporali pariter exitio interiret. Hinc rebelles quosque et ecclesiastici juris violatores, de sua quandoque potentia insolenter præsumentes ac præ tumore mentis ad minas interdum procaciter erumpentes, sic voce terrificæ objurgabat: « Quid de vestris, ait, viribus vel armis contra manum omnipotentem præsumitis, quando nobis etiam indignis et infirmis hæc manus adeo potentia arma contulit ut eis humana nullatenus cœqueatur armatura? Loricas nostras jacula vestra non penetrant, et galæ nostræ enses vestros non fornidant. Nostris vero ensibus nec cassides vestræ nec thoraces resistunt. Vos, si quando carnem cæditis, animam prorsus contingere non valetis. Gladius noster et corpus perimit, et morti, non transitorie, sed æternæ eorum quos percellit, animas addicit. »

CAPIT IV.

De partu ab uxore cujusdam militis suppositione, et eorum punitione qui tanto facinori consenserunt, de nomine forestarii, et de crudeli cujusdam episcopi maledictionem retinentis interfecione.

Jam vero de numero illorum quos in reprobam

(133) Anno, uti colligitur, 1195. Puella etenim viri præsentia auctoris detegitur.

A tradidit mortem solo anathemate, qui sine horribili de hac luce migrarunt, paucos exempli gratia commemorare non erit inutile. Erat in territorio Lincolnensi miles quidam jam provecioris ætatis, uxorem habens sterilem. Habebat quoque fratrem æque militem industrium et prudentem, quem jure hæreditario, si absque liberis ille decederet, habiturus videbatur successorem. Invidebat autem huic uxor sua, verens de forte viduata marito sub illius deveniret dominatum, erga quem placitum nunquam gessisset affectum. Nequitie igitur viperæ dolis incitata, ut ei consequendæ hæreditatis præcluderet aditum, quia partum non habebat proprium, supposuit sibi alienum (133). Refertis siquidem ac tumentibus interna fraude visceribus cervical præcingit exterius? Simulat quoque uterum intumescere puerperio, quæ solummodo scelere fetabatur infando. Miles, in cujus præjudicium versutæ malignitatis componitur strophæ, dolum sibi stui deprehendens, sed artificem doli non convincere nec cohibere sufficiens, rem defect ad notitiam amicum. Rimatur sollicitus consilii remedium, sed minime reperit opportunum. Interea mulier decumbit lecto; et factæ parturitionis indulget suspiriis. Quæsitam vero a vico proximo muliereculæ cujusdam recens natam prolem femineam in publicum edit, ac veluti a se veraciter enixam omni cum diligentia studiosius enutrit. Cujus etiam veriore ad se accersivit genitricem, eique nutriendi pignoris proprii delegavit sollicitudinem.

Dum talia geruntur non procul a Lincolnia, contigit instare jam Resurrectionis Dominicæ festa paschalia. Accedens igitur miles, muliebri circumventus astutia, ad pontificem, astipulantibus sibi viris discretis, quos fama certior tanti perflaverat maleficii, omnem rei cunctis audientibus adeo suspectæ pandit rationem. Nec vero, cujusnam esset filia, seu quemadmodum a falsa genitrice acquisita, per quam sibi exhæreditatio parabatur, adhuc certius sibi innotuerat. Motus autem vehementer vir justus et pius ad aulita, malignæ maritum mulieris ad se jubet quantoculus accersiri. Quem secretius advocatum discutit instantius, instruit et coarguit, tantique reatus confessionem ab eo elicere magnopere insistit. Verum ille, conjugis nimium procacis plus jurgia quam Dei justitiam pertimescens, ejus quoque sibilis præincantatus viperæ, se primum criminis hujus inflciatur habere conscientiam. Urgente demum episcopo et æstimationis publicæ argumenta acriter inferente, quibus patebat verosimillimum esse nec ei sobolem nasci potuisse jam valetudinario et seni, nec eum videri ignarum uxorii commenti, attractus evidenti ratione hac, tandem seipsum responsione deludit. « Quia longo, ait, tempore, corporis incommodo me premente, conjugis neæ secreta minus perfecte novi, ideo volo, si placet, arctius de his ab illa perdiscere veritatem. Quidquid vero inde mihi compertum fuerit, vobis mane nuntiabo, vestro quatuor annorum desponsatur, et fraus anno 1199.

indubitanter pariturus consilio super omnibus, quæ fuerint iuxta rei inquisitione seriem utilius exsequendi. »

Tum præsul satis admonitum, in his verbis eum abire permittens : « Scias, inquit, die crastina excommunicationis sententia omnes illos a nobis solemniter ac terribiliter esse feriendos qui hujus mali auctores exstiterint aut fautores, si minus forte, quod polliceris, fueris exsecutus. » Sic ille dimissus, et ad suos reversus, sterili puerperæ, quæ audivit a pontifice, vel quæ pontifici retulit ipse, seriatim exposuit. Ad hæc illa, infrendens et infelicem illum procaciter objurgans, redire eum ad fidelem consiliarium penitus dissuasit. Qui male acquiescens domitrici suæ, cui ordine præpostero diu consueverat ancillari, rediit domi, crimen adieciens mendacii præcedenti errori.

Facta est dies crastina, quæ fuit sacrosanctæ Resurrectionis Dominicæ paschali solemnitate gloriosa, qua episcopus, habito sacræ exhortationis verbo ad populum, cunctis negotii hujus pandit eventum, enormitatem exaggerat maleficii, et se non defuturum asseverat, quia tanto pro viribus occurrat piaculo ex censura pastoralis officii. Cumque plenius perdoeuisset quanti sit criminis, non tantummodo in fratrem proprium, sed vel in quemvis proximum, quippiam hujusmodi attentasse, unde necessarie contingat eum cum omni posteritate sua irremediabili dispendio subjacere (quod etiam peccati genus sub mole suæ nequitie ad mortem sui sæpe perpetratores dicebat irremissibiliter astringere), omnes illos vinculo innodavit anathematis qui, de partus prædicti suppositione exhæreditationem militis sæpius memorati minime timuissent procurare. Nec vero in longum distulit in traditos sibi ex sententiâ viri justî Satanæ sævitie suæ tyrannidem exercere. Virum namque sequenti nocte invadens, qui perversitatem conjugis dissimulando potius fovit quam correxit, ejus subito animam extorsit. Repente etenim in lectulo apparuit mortuus, in quem se locaverat quiete, ut credidit, pausaturus. Hujus autem mulieris ita furor pertinax et ira adeo dura fuit ut proprium tam exitialiter virum perdidisse non ei sufficeret, nisi inceptam contra ejus germanum nequitiam hostiliter adimpleret. Perstitit enim confirmare sermonem nequam, debitam sibi retentans maledictionem et indebitam alumne suæ vindicans hæreditatem.

Excluso igitur legitimo hærede a fraterna successione, datur regio munere infantula cum ipsa hæreditate cuidam juveni, qui frater erat Hugonis de nova villa, summi scilicet in regno forestarii (134). Quæ ætatis vix quartum implentem annum dispo-

(134) Qui in hoc munere successerat Galfrido, de quo dictum, lib. III, c. 8.

(135) In Neustriam venit Hugo in Septuagesima anni 1199, infra lib. V, c. 15, iturus ad Richardum regem.

(136) Forte et cancellarium, qui apud Surium ten-

nebat idem more nuptiali solemniter sibi desponsare, præcavens nimirum ne forte qualibet occasione privaretur talis patrimonii acquisitione. Quod ubi innotuit episcopo (qui generali sæpius constituto inhibuerat ætatis indiscretæ copulam nuptialem) non etiam speciali prohibuit interdicto ne quis presbyterorum seu quilibet fidelium Christianorum his præsertim nuptiis præsumeret interesse. Prospiciebat in hoc perenni simul et temporali multorum indemnitati, consulens etiam juri communi, videlicet ne ante plenius cognitam et discussam rei hujuscemodi veritatem in alicujus partis præjudicium tale iniretur connubium.

At episcopo citius post hæc ob quædam negotia ad regem in Neustriam profecto (135), convenerunt in vico quodam remotiori juvenis prædicti fautores et consanguinei, ibique simplicitate abutentes seu cupiditate sacerdotis loci illius, solemniter conjungunt in facie Ecclesiæ militi infantulam, illustri rusticanam, ingenuo ex servili conditione procreatam. Tanta fuit aviditas alieni juris occupandi ut nec ingenuitatem degenerata conditio, nec salutis manifesta perditio infaustas nuptias præpediret. Regresso interea a transmarinis episcopo, quæ gesta sunt citius innotescunt. Hinc presbyter, talium micister nuptiarum, suspensione ab eodem pariter beneficii mulctatur et officii. In reliquos vero veliti sui transgressores, cum viri coram eo parere contumaciter detrectarent, excommunicationis sententia promulgatur.

Interea sictæ matris cubicularia (cujus ministerio proles alienæ genitricis quæsitæ est et inventa) terrente conscientia, primum ad pœnitentiarium Ecclesiæ Lincolnensis, sanetæ recordationis magistrum Willelmum de Bredesfeldo subdecanum (136), et ipsius demum hortatu ad ipsum accedens episcopum, omnem rei ordinem cum magna detegit profusione lacrymarum. Tunc episcopus de his omnibus certior effectus, secretum quidem apud se interim habuit, quod secretius audivit, latam vero pridem sententiam singulis circumquaque per Ecclesias diebus Dominicis renovari publico demandavit. Quod aliquandiu, ut fuit impletum, machinatrix et materia hujus mali mulier infelix, reversa demum in se cœpit horrere opus adeo perniciosum a se commissum, tandemque animata consilio prudenti accedit pariter socum assumpta delicti sui conscia et ministra, cubicularia prænotata, ad episcopum, atque primum illi soli, deinde pluribus viris discretis (inter quos et ille, qui hæc scripsit (137), præsens fuit) reatum suum flebiliter confitetur, et se proprium maritum perdidisse, se fratrem ejus circumvenisse, illum ad mortem, hunc ad proscriptionem et exhæredationem voce gene-

tavit Hugonem de differentia osculorum inter sua et S. Martini.

(137) Ex hoc conjicio pœnitentiam adultere accidisse anno 1199, postquam Hugo rediit ex Neustria in Angliam.

hunda protestatur. Quæ universa Cantuariensi metropolitano (138), tunc temporis totius regni justitiaro, sollicite per episcopum insinuantur, fratribus quoque et amicis alieni patrimonii, ut prædictum est, insidiosè obtenti, cunctis etiam primoribus fere et baronibus curiæ Anglicanæ.

Nihilominus vero sponsus puellæ insonter noxiæ cum suis consiliariis incumbit possessioni nocenter adeptæ. Asserunt enim juxta leges Angliæ cujusque sobolem decerni legitimam, quam uxoris maritus legitime, quoad viveret, legitimam habuisset. Arcetur itaque hujus prætextu sententiæ hæres legitimus ab ingressu possessionis hereditariæ. At interim, est reverentiam magis episcopi quam propter evidentiam universis pene notificatæ rei, non sinebatur contra eum judiciaria diffinitio sententialiter proferri. Revato autem constantissimo juris propugnatore in Northmanniam transfretante (139), inque discessu suo sæpius protestante quia, si hanc miles sibi, ut proponit, in conjugem acceperit, rusticam profecto se noverit habere, nec de illa plurimum gaudebit. Homines rursus facinorosi conspiratione facta diem partibus statuunt, quo diffinitum litigii hujus calculum apud Londoniam profendum procrastinatione remota edicunt. Igitur Adam de nova villa (hoc enim nomen erat viro, qui puellam duxerat) stipatus propinquorum turmis Londonias festine petens, nocte diem præcedente, qua judices sibi terram illam promiserant in solidum adjudicandam (cujus solummodo eatenus obtinebat custodiam) non procul ab urbe hospitio suscipitur. Cujus dum fautores et consilarii de forma sententiæ dandæ cum judicibus in civitate sollicite deliberant, ille in diversorio lætus et temulentus lecto excipitur, sed sopori mortem socians subito exstinguitur (140), solusque ad tribunal justioris judicis, factorum recepturus vicem, tam imparatus quam nil tale arbitratus extemplo protrahitur. Timendum autem ne forte cum improperio ibidem audierit ex sententia districti judicis quod sæpius in ore veridici ipsius sui præcomis vertebatur. Cum enim incognitum sibi et peregrinum quondam nomen forestariorum crebrius vir sanctus audires, querelis etiam oppressorum ab eis hinc inde crebrescentibus, barbaræ nuncupationi alludens dicere consuevit: « Recte homines isti et satis proprie nuncupantur forestarii. Foris namque stabant a regno Dei. »

Alius etiam quidam forestarius episcopi maledictione retenta infra paucos dies, ex quo tradi meruit Satanae in interitum carnis (1 Cor. v, 5), crudelis interitii sententia mortis. Nam a quibusdam, quos

(138) Huberto, de quo iterum cap. sequenti et alibi.

(139) Anno 1200, cum Joanne Rege ex causa, lib. v. c. 19, indicanda.

(140) Intra illud tempus, quo Hugo in Northmannia et in Gallia morabatur.

(141) Hubertus. in archiepiscopum electus anno 1193, obiit anno 1205. Ita Whart., p. 1, pag. 114,

A in foresta sua, quam servabat, Invenctos insolentius more suo tractare disposuit, ita peremptus est, ut brachis amputatis et a capite avulsis fustes quidam satis exigui (pro quibus ab eodem satis injuriati fuerant, qui eum peremerant) inter cadaver truncatum et caput exsectum, nec non et alia membra feraliter excisa, et hinc inde posita per loca tria relinquerentur, in signum videlicet et testimonium nequitiae, quia in finitimos quosque tyranicam rabiem consueverat exercere.

CAPUT V.

De quodam diacono, qui militem quemdam super crimen regis prodicionis acriter impetebat. — Et hoc capitulum inseritur magnæ Vitæ cap. 6, lib. IV.

Diaconus quidam, nomine Richardus de Wara, militem quemdam vocabulo Reginaldum de Argentemi super crimine impetebat regis prodicionis. Erat uterque de episcopatu Lincolnensi. Erat vero plurimis non incertum falso impeti militem a clerico. His episcopus cognitis, diaconum per censuram ecclesiasticam nititur a temeritate sua cohibere. Inhibet proinde sub interminatione anathematis, ne in foro sæculari, præsertim ad judicium sanguinis, audeat eam pertrahere diaconus. At ille, de regio qui eum tuebatur elatus favore, monita pariter et minas pontificis contemnebat. Nam et Cantuariensis archiepiscopus (141) (qui et tunc publicus regni justitarius habebatur, cujus protectioni eum rex Richardus impensius commendaverat) episcopo injunxisse dicitur, ne contra honorem regium compelleret clericum a prosecutione initæ accusationis desistere. Verum Petri imitator versus in hoc, sicut in similibus sæpe mandatis illius, sui potius officii jura quam hominis attendebat verba. Nam, quia magnus ille vir, ut ipse veraciter perhibere solebat, utrumque sibi gladium commissum habebat (erat namque, sicut potestate ordinaria metropolitanus, et auctoritate apostolica totius Angliæ legatus (142): ita vice quoque regia super forenses judices arbiter summus) episcopus, quid, a quo idem loqueretur gladio, prudenter et caute discernere studebat. Unde, quotiescunque aliquid monebat aut jubebat quod materiali potius quam gladio congrueret spirituali, non verebatur vir Dei dicere ei quod apostolorum summus pontificibus legitur dixisse: *Oportet obedire Deo magis quam hominibus* (Act. v, 29).

Quamobrem clericum rebellem et discipline contumaciter resistentem ecclesiasticæ, pontificali non distulit rigore percellere. Suspendit itaque ab officio et beneficio nolentem jugo subdi canonico. Qui, ad legatum perveniens, per eum de facto a suspen-

Angl. Sac.

(142) *Iste Hubertus* (inquit Radulphus de Diceto apud Whart. p. 2 Angl. Sacr. p. 693), anno Domini 1195, plenitudinem potestatis in officio legationis favore omnium cardinalium assecutus est ab eodem Cœlestino, tam in archiepiscopatu Eboracensi quam proprio.

sione obtinuit relaxari. Hinc timore plenus, ad episcopum accedens, sub præsentia multorum optimatum regni, tam procerum videlicet quam episcoporum, minaricœpit grandia. Jactabat vero se a jurisdictione Lincolnienſis episcopi taliter jam auctoritate legati exemptum, quod de cætere nullatenus omitteret præter illam, quin et domiâ regi omnem fidelitatem exhiberet, eiq̃e justitiam de suis obtinere proditoribus decertaret. Insultans quoque episcopo, asserebat se relaxatum a suspensione qua ipseuni, ut dicebat, minus licite decreviſset punire.

Ad hæc ille non enervis naviculæ Petri gubernator suo more, ut semper, illato terrore constantior, ut de quodam sancto legitur qui in diebus suis non extimuit principem, ita cunctis audientibus inſt: « Lucassum sane, inquit, super hujusmodi relaxatione tibi blandiris. Nam excommunicandum te in continenti noveris, si juri parere super excessibus tuis ulterius detrectaveris. » Quid multa? Illo contumaciter obstrepente et tanquam ore regio minas furiosas intonante, episcopus eum innodare nec timuit nec distulit solemnî anathemate. Qui legatum adiens queritur de episcopo quod in ejus præjudicium regisque diſpendium adeo, ut allegabat, proterve eum excommunicasset. A quo tandem litteras impetravit ad episcopum, quatenus pro absoluto haberet eum, utpote a se absolutum. Cui episcopus, tali perlecto mandato, ita dixit: « Si centies te Dominus archiepiscopus absolvendum duxerit, centies aut etiam sæpius te scias a nobis excommunicandum, quandiu te videbimus in præsumptionis tuæ amentia irrevocabiliter induratum. Tu videris quanti habeas sententiam nostram; nos enim hanc omnimodis ratam habemus et firmam. » Sic ille abscedens, jamque metu tantæ illius constantiæ aliquantulum corde fractior, pollicetur deliberaturum se utrum, juxta quod exigebatur super parendo juri, coram episcopo vellet cavere. Qui cito post hæc a quodam suo puero lethaliter securi percussus in capite, prohi dolor! prius exhalavit animam quam erroris sui insinuavit pœnitentiam. Uno enim ictu excrebratus et repente extinctus est.

CAPUT VI.

De adolescentula Oxoniæ, quæ, priore sponso contempto, de facto alteri conjugata et super hoc convicta, parere contempsit beato Hugoni. — Et est hoc similiter capitulum in magna Vita sub capitulo sexto.

Adolescentula quædam Oxoniensis, cujusdam burgensis filia, convicaneo cuidam juveni legitime nupta, alterius juvenis amore amplius succensa, priore contempto sponso, illi de facto est conjugata. Quæ super impetita a priore atque convicta monebatur diligentissime ab episcopo, quatenus primo se redderet marito. Ipsa vero dissuasa a matre, quæ in consilio nequam alteram se filiæ suæ exhibebat Herodiadem, ante se morituram quam ei nupturam procaciter clamitabat. Tunc vir Domini, apprehensa ejusdem sponsi illius dextera, miscens terroribus quoque blandimenta: « Filia, inquit, mea si vis esse, obaudi

A jussioni meæ, et suscipe in pacis osculo cum Dei benedictione maritum tuum. Alioquin revera de cætero non parcam tibi, nec perniciosis consiliariis tuis. » Jussitque virum ejus in osculo sancto suscipere eam. Quod dum ille implere vellet, infelix illa impudentissime exspuit in faciem ejus, cum prope esset altare, præsensque eum pluribus viris reverentissimis adesset tantus sacerdos, et turba fidelium multa, in ipsa ecclesia pariter constituta. Tunc universis ob tantam contumeliam viro illatam vehementer erubescens, episcopus voce terribili ait: « Quia noluisti, inquit, benedictionem, sed maledictionem dilexisti, ecce apprehendet te maledictio. Moxque excommunicavit eam. Quæ in propria contumaciter abscedens, post dies paucos sibi ad inducias utilius secum deliberandi cœlesti pietate concessos, cum magis induraretur cor ejus et nullatenus respisceret, præfocata ab hoste maligno, delicias repente illicitas et caducas tam perpetuis quam justis commutavit supplicis. »

CAPUT VII.

De clerico Eboracensis diœcesis, qui super ecclesia dimittenda, de qua contra eum a beato Hugone auctoritate delegata ferebatur sententia, parere noluit judicatis. — Et est adhuc capitulum hoc sub eodem capitulo sexto in magna Vita.

Idem clerico cuidam Eboracensis diœcesis, nomine Willelmo, suam, qua injuste eum spoliaverat quorundam violentia, restituendam ecclesiam auctoritate Hugo decreverat apostolica. Quem pars adversa diutius ab ingressu possessionis sibi adjudicatæ manū repellebat armata. Miles namque, illius villæ dominus, in qua sita erat ecclesia Nigiosa, fratrem suum in eandem ingressum per intrusionem armis tuebatur, viribus nitens illicite occupatam vindicare illi possessionem. Fovebant quoque partem intrusoris tam ecclesiastici quam et mundani judices et optimates illius regionis. Tandem Willelmus nimis jam laboribus confectus, sumptibus quoque curiæ Romanæ suffragium in propria implorat persona, plurimorum etiam hinc inde auxilia pervigili, sed parum utili, requirit instantia. Penitus exhaustus totus convertitur ad unicum oppressorum refugium, et ad invictum juris patronam, ejus quoque flebilibus vocibus interpellat subsidi-um. Indignatus quoque bonus Eliæ atque Elissæ in zelo æmulator, auctoritate sultus apostolica, intrusorem prænominatum et ipsius complices duræ maledictionis ferit sententia.

Nec paulo tardius in sacrilegos deservire cœpit ultio divina. Nam, ut viris plerisque religiosis referentibus nobis innotuit, alii ex his in amentiam versi sunt, alii repentina morte miserabiliter præventi interierunt, alii ex cavis orbibus oculi cum immensis cruciatibus exciderunt. Sic itaque virtus absentis præsentem ad nocendum innoxio perdomuit superbiorum audaciam, sic legitimo possessori restituta est defensiva bonorum possessio, sic denique athleta fortis nostrisque temporibus ambidexter probatissimus, utraque manu pugnare et utraque pro dextera

nti doctus, hos percutiebat et interficiebat, illos A percieperet) pro tempore Waltheri (145) sui decessoris (qui nec ipse pallium regi debitum aliquando dedisset) et detentionis ream, et redditionis debetricem esse perhibebant. Conventus super talibus ab ipso tunc rege Richardo episcopus, vix tandem, inimico (146) adversante sibi, ut ferretur, maxime archiepiscopo sæpius memorato, pro tribus millibus marcarum tam a repetitione subtracti muneris quam et ab ejusdem in posterum collatione, et se et suos eripuit successores, suamque perpetuis temporibus a præsentationis illius onere absolvit Ecclesiam. Nihil enim indignius, nihil sibi intolerabilius fore æstimabat quam Regis æterni sponsam, aut se ipsum, illius pro tempore custodem, mortali homini censualem constituere, et quodammodo vestigalem

CAPUT VIII.

Qualiter a rege Richardo redemit pallii servitutem, et quam liberaliter contribuit clerus diocesis suæ ad illam redemptionem, et quod etiam pœnam pecuniariam recipi prohibuit pro delictis. — Et hoc est capitulum in magna Vita sub cap. 7.

Sentiens vero cruentus generis humani inimicus in sui grave dispendium viri ubique victoriosissimi vires prævalere, a castris eorum quos ejus tuebatur præsentia, eum arte callida nititur amovere, quatenus [saltem, elongato a certaminis loco insuperabili totius aciei protectore, in reliquo licentius grassaretur agmine. Sciens namque serpens virulentus virum Dei libertatem Ecclesiæ impensius zelare (qui nec subjectis sibi Ecclesiis pecuniarias ullatenus exactiones imponeret, nec quibusque potestatibus tale quid a sua exigentibus Ecclesia ulla ratione acquiesceret) in talem eum perplexitatem conatur inducere, ex qua præter aliquid saltem inconveniens haud facile ipsequivisset erumpere.

Armatus igitur astu inveteratæ malitiæ perversas quorundam familiariter subditorum sibi instigat mentes, per quos regis animos contra episcopum ad novas et inopinatas querelas excitaret. Suggestur per eos regi ingentis ejusdam debiti, quod ei annuatim solvere tenebatur, Lincolnensem episcopum esse detentorem, unde et reus in ejus, ut vulgo dicitur, misericordiam incidisset, et ad summam æris plurimi fisco ex diutina retentione refundendam addici potuisset. Nam Lincolnensis quidam olim antistes, dictus Alexander, qui tertius (143) Hugonem præcesserat, pallium centum argenti marcis appetitum regi, suo tempore imperanti, aliquot in prætermissis annis dedisse ferebatur. Cujus successor, vocabulo Robertus (144), idem aliquoties egisse dicebatur. Hinc calumnia in Hugonem devoluta. Non enim solum hoc, quod eum pontificatus sui tempore quotannis debuisse præstare memorabant, anxie ab eodem repetunt, sed etiam pro injuriosa regii muneris subtractione ipsum ad regis nutum satisfactioni esse obnoxium satis invidiose decernunt. Nec tantum personam episcopi, imo et Ecclesiam (cujus ille et onera subiisset, et emolumenta

B exhibere (147).

Sed unde viro liberalissimo hæc tanta proveniret pecunia, qui omnes semper annuos redditus, ve: quoscunque proventus ad impendia misericordiæ, et in sumptus justæ necessitatis effundere solitus erat, cui nunquam ultra præsentis anni spatium quidquam pecuniæ erat residuum, quippe cum et mutuum æs frequenter sumeret alienum? ubi inveniret qui regi persolveret tot millia talentorum? Erat quidem paratum ad manus consilium, si, quod propriis deerat crumenis, a subjectorum vellet extorquere locellis. Sed, qui non modo pecuniam, imo et propriam pro sibi commissorum indemnitate in votis semper habuit animam ponere, qualiter eis suam extorqueret substantiam? vel, qui suam a præbitione ignobili eximere satagebat Ecclesiam, quomodo Ecclesias oneraret aliorum, ut seipsum relevaret, et pro sua libertate jugum aliis imponeret servitutis?

Jam itaque viro Dei videbatur unicum superesse remedium, quod et sibi satis erat votivum, ut ipse scilicet ad suam interim secedens Withamiam (148), ibique solitarie degens, proventus universos totius episcopatus ad summam hujus debiti persolvendam converti ordinaret. Gaudebat toto animo et exultabat quia, non modo justam et honestam, imo et necessariam, putabat se invenisse occasionem, ut a mundanis tumultibus aliquandiu secederet, ac secretis coelestibus eo suavius quo liberius inhaeret. Verum, ut hoc suum propositum notitiæ suorum intimavit clericorum, obniti vehementius universi cœperunt, intolerabilem sibi prorsus illius remotionem tantam protestantes, sed et religiosæ personæ innumeræ ne id fieret quod disponebat

(143) Non numeratur Galfridus aut Gaufridus, qui sine consecratione et sine pallio aliquot annis episcopatum tenuit, et tandem resignavit.

(144) Hujus nominis II, qui primus Alexandro accessit.

(145) Qui secundus Alexandri fuit successor, et cui tertius noster successit Hugo.

(146) Id est, Huberto. Ubi nota, Baronium, ad annum 1189, quædam retulisse ex Surio, velut sub primordiis regni Richardi regis facta, quæ primum anno 1197 contigisse, ex hujus Vitæ lib. v, c. 7,

constat. Unde et Baronius in indice lit. B. erronee de Balduino scribit: « Accusat S. Hugonem Lincolnensem episcopum apud Richardum novum regem Angliæ. »

(147) De pallio ejusque redemptione legatur Giraldus Cambrensis apud Whart., part. II, Angl. Sacr., pag. 419.

(148) Semel aut bis annue Withamiam secessisse Hugonem, infra c. 10, asseritur. Nunc, ut onus pallii redimeret sine aliorum sumptibus, illuc secedere cogitabat.

magnopere dissnalebant. Denique universis diocesis suæ et ecclesiasticis personis in communi placuit ad exemptionem matricis suæ Ecclesiæ pecuniam de suis copiis conferre animo libenti. Unanimiter quoque, ut patrem et defensorem pium atque fortissimum, obnoxius ipsum efflagitabant episcopum, ne huiusmodi rei gratia suam ab eis aliquatenus præsentiam absentaret. Ita multum, licet invitus, et coactus filiorum suorum petitionibus acquievit, suæ voluntatis desiderio præponens pium generalitatis decretum. Suis vero districtius inhibuit officialibus, ne a quovis hominum quidquid amplius exigere præsumerent, quam quod voluntate spontanea quilibet obtulisset; de proprio autem peculio, quantum facultas admitteret, dari præcepit. Sicque provinciales potius Ecclesias, quam earum matrem Ecclesiam Lincolnensem, a turpi simul et gravi diu inolitæ servitutis jugo semel eripiendo, perpetuæ restituit liberati. Nam citra cuiusque gravamen a clericis modo seculi percepit eorum, ut sic dicatur, redemptor et manumissor hoc quod, imo amplius, non sine multorum gravamine extorquere solitus erat uterque præmemoratus huius tributi inventor ac redditor, palliata scilicet, sub prætextu regalis pallii, ambitione pontificali. Quod tamen ex nobis dicere non audent, sed hoc dicimus ex sententia plurimorum, qui sapius ex tali divitum colludio egestati suæ gemebant illudi. Nam et ipse rex edoctus, ut credebatur, a quibusdam lac suarum ovium usque ad expressionem butyri libenter ac frequenter emulgentibus, hoc episcopo potius quam sibi profuturum dixerat, si more prædecessorum suorum multa sumeret a suis clericis, unde vix pauca daret pro pallio, appendendo suis humeris.

At verus et bonus pastor, quantum oves sibi creditas diligebat, tantum immunitatem illarum zelabat. Quantum vero ad se pertinebat, sicut omnem avaritiam sedulo fugiebat, ita et occasionem avaritiæ summis, ubi posset, nisibus jugiter evellebat. Unde multam pecuniariam a quibuscunque delinquentibus tam archidiaconos suos quam eorum officiales ac decanos exigere prohibebat, nimium verens ne pro muneribus aliquem aut opprimerent insontem, aut in suis excessibus sontem foreverent, juxta illud antiqui legislatoris: «Munera excæcant oculos sapientum, et subvertunt verba justorum (Exod. xxiii, 8).» Itemque illud Scripturæ alterius crebro suis officialibus ingerebat: «Ignis

devorabit tabernaculo eorum, qui munera libenter accipiunt (Job xv, 34).»

Contrario illis frequenter asserentibus plus terere improbos pecuniæ damnum quam excommunicationis probrum, aut corporalium poenarum afflictionem illis indicendarum, ille e diverso assererat id suæ negligentiae ascribendum, qui remissius ac haberent in corripiendis illis qui peccassent, et districtius coercendis, nec eos tam studiose observare, ut illi injunctam explerent satisfactionem, quam observarent ut sibi pollicitam enumerent pecuniæ taxationem. Illis interdum pro se allegare studentibus ac dicentibus beatissimum archiepiscopum et martyrem Thomam huiusmodi a delinquentibus sumpsisse mulctas, ille confestim respondebat: «Credite mihi, non idcirco sanctus, fuit. Alia enim virtutum merita sanctum exhibuerunt, et alio titulo meruit palmam reportare martyrii.»

CAPUT IX.

Qualiter jus advocatiæ abbatiæ de Eyneshaim contra regem Richardum illud sibi vindicantem, per inquisitionem solemnem exierit. — Et est hoc capitulum in magna Vita cap. 8.

Cum autem, ab adventu Northmannorum in Angliam, belico sibi jure subactam per annos centum (149), et eo amplius, Ecclesia Lincolnensis continue et inconcusse usque ad id temporis patronatum gesserit Eyneshaimensis cænobii (150), hæc ei dignitatem subripere maligni quidam pertinaciter sunt aggressi. Beatus sane pontifex Remigius (151) (quem in brevi post triumphatam insulam gloriosum habuit cathedralis ecclesia Lincolnensium fundatorem) (152) vastatam, fugatis hostili metu fratribus, abbatiæ reformavit prænotatam. Quam sibi auctoritate regis inelytus triumphato, Willelmus ita confirmasse dicebatur in propriam, ut præter ipsum episcopum ejusque successores nulla in eam vindicare sibi præsumeret ecclesiastica seu laicalis persona quancunque dominationem.

Accidit autem ut anno præsulatus beati Hugonis decimo (153) venerandus cænobii huius rector et abbas migraret ad Dominum, novitiæ Godefridus (154), qui a diebus Stephani (155) regis usque ad tempora regni penultima Richardi (156), filii Henrici regis, annis circiter quadraginta quatuor loco eidem noscitur præfuisse (157). Quo episcopus audito, misit juxta morem antiquum ex suis clericis unum, qui abbatiæ custodiam in manus suas reciperet, ac rerum monasterii usque cum fratribus

(152) Ideo sic dictum, quia Dorkeestra sedem transtulit Lincolniam.

(153) Qui erat annus Christi 1193, aut 1196, ob dubium, quo anno Hugo sit factus episcopus.

(154) Nullus in serie abbatum Eveshamensium sub hoc tempore occurrit Godefridus; unde liquet huic Eyneshaimensem fuisse abbatem.

(155) Obiit Stephanus rex Angliæ anno 1154.

(156) Error videtur admissus, aut sensus est obscurior.

(157) Præesse igitur coepit ante mortem regis Stephani uno aut altero anno.

(149) Ab anno 1066, quo triumphator Willelmus (de quo mox) e Northmannia in Angliam transfretans, in die Natalia Domini Londoniæ coronatur in regem Angliæ. Ita Pagius in Crit., p. 228.

(150) Giraldus Cambrensis part. II, Angliæ sacra, pag. 417. «Monachos quoque, inquit, Robertus Bloeth de Stowa usque ad Egnesham, etc., provide transposuit, baculique pastoralis donationem sibi et successoribus suis reservavit.»

(151) Ab anno 1067, circa initia regni præfati Willelmi a Lanfranco Cantuariensi in episcopum consecratus, obiit anno 1093, in die Ascensionis Domini.

diligentia sollicitudinem gereret, quousque abbatibus instituenti canonica electio celebrari potuisset. Cæterum tam vacantis abbatiæ custodiam, quam substituendi abbatibus debitam facultatem, qui regis in Anglia præerant negotiis, episcopo nitebantur auferre (158). Nam rex ea tempestate in transmarinis confugebat cum Francorum rege (159).

Complures itaque viri prudentes, et episcopum sincere diligentes, persuadere ei conati sunt ne, ut dici solet, contra ictum fluminis brachia, ob adversantium multitudinem atque potentiam iuterim minus valida, inaniter fatigando exsereret. Asserebant namque regis genitorem Henricum generali constitutione decrevisse ut universæ regni sui abbatiæ in sua manerent donatione. Nec fore existimabant de facili, ut contra patris decretum filius, eo, ut videbatur, in multis pertinacior, gaudere eum sineret privilegio, avitis licet temporibus obtento. Denique negotium hoc laboris plenum, modice fructuosum, multimodis damnosum, nullatenus monebant attendendum. Metiendum cum labore etiam laboris fructum suggerebant, nec maxima aiebant subeunda rerum innumerabilium dispendia, quæ jam citius præviderent ex hac controversia sibi suisque emersura, ubi, quod intendebat, assequendi spes esset fere nulla, forte etiam assecuti utilitas parva.

Talia suggerentibus vir singularis confidentiæ miræque discretionis confestim respondit: « Absit, inquit, ut mortalium quispiam tale decretum statuere præsumat, unde Deo nostro et beatissimæ reginæ cæli quod suum est auferre prævaleat! Huiusmodi leges, etsi justæ essent, futuris duntaxat negotiis formam darent, non etiam convellerent statuta priorum. Quis vero prædecessorum meorum tali subscripsit decreto, quo solo posset juri non immerito præscribi eatenus ab eisdem possessio? Absit enim ut personæ cujuscunque laicalis statutum ecclesiasticæ libertatis privilegium infringat! Mihi vero non contingat ut qualiscunque timore potestatis, seu quantæcunque formidine difficultatis, jus Ecclesiæ meæ, quantum in me est, sinam deperire! Cum enim sit satis pudendum a majoribus acquisitas et ab antiquis defensas non etiam augere dignitates sanctæ Ecclesiæ atque libertates, quam est probrosum, si ex inertia ignavi atque inutilis rectoris a suæ integritatis statu decendant, quæ per strenuum dispensatorem augmentari ac melius prochi debebant! »

Talia prosequens, continuis duobus seni annis (160) nec sumptibus nec proprio sudori parcens, tum pro expedienda libertate canonici status præfati monasterii, tum pro tuenda dignitate sua, invictis-

(158) Jure quo baculi pastoralis donationem Robertus de Bloeth sibi et successoribus suis reservavit, haud dubie a Remigio olim obtentam.

(159) Richardus rex annis singulis ab anno 1195, usque ad obitum suum cum rege Francorum in transmarinis conflavit, pace, nunc facta, nunc rupta.

(160) Dilata proinde fuit novi abbatibus electio ad minus ultra annum.

sime contra ipsum regem, quam et contra plerosque sub dolo clam adversantes sibi, cis citraque mare decertans, tandem favente Domino celebri potitur triumpho. Recognito namque per sacramentum viginti quatuor fide dignorum, clericorum pariter et laicorum, quid juris prædecessores sui in illo habuissent cœnobio, testimonio, adjudicatur ei ejusdem patronatus in regis curia. Hinc restituitur ei abbatiæ vacantis custodia, præficiendique abbatibus jurisdictio plena et absoluta (161). Post quæ ad eam in propria accedens persona per dies octo mansit in ea cum fratribus loci tanquam benignus pater cum filiis charissimis, ingrediens et egrediens, cum eis in communi refectorio pariter convescens, eosque vino jucunditatis et dapibus suæ largitatis copiose reficiens.

Tractabatur interea jussu ejus in conventu super electione futuri abbatibus. Expleta vero hebdomada una, accitis abbatibus vicinis aliisque religiosis viris, præsentatur episcopo monachorum electio, ac solemniter confirmatur ab eodem. Quibus rite gestis, pastor egregius Lincolniam proficiscitur, ibique in cathedrali ecclesia electus Eynesheimensis cum favore atque lætitiâ cunctorum, benedictione ejus sacra in abbatem honorifice promovetur. Instructoque solemnî convivio tam clericis quam abbatibus et monachis suis, discumbebat utriusque cohortis inclitus dux in medio eorum, mirum in modum gaudens et exultans in Domino, eo quod instar pastoris summe boni alias oves adduxisset, quæ essent ex ovili alio, ut efficerentur de cætero unus grex, istæ et illæ oves, et esset utrisque unus pastor, qui sic mutuo sibi Ecclesiam confœderasset et abbatiam, ut foret perpetim utraque unum. Dedit quoque abbatibus novo virgam pastorem argenteo et chore pulchre vermiculatam cum scypho ingenti atque insigni. Locum etiam ipsius regimini commissum pluribus ampliavit beneficiis, et donariis decoravit, ac paterno semper affectu tam ipsum abbatem quam gregem ei subditum fovit et dilexit.

CAPUT X.

Quod annis singulis fere Withamiam declinaverit, ubi cornutam faciem gerere videbatur. Et qualiter sæcularibus ibidem prædicando de tribus specialiter eos instruere nitebatur, scilicet de cordis charitate, veritate oris et corporis castitate, et quam stricto servare apud se nitebatur veritatem. — Et hoc capitulum est in magna Vita sub capite 9.

Ad suam vero Withamiam singulis propemodum annis semel aut bis secedere vir sanctus consueverat. Manebat ibi aliorum more in cella solitaria, quæ semper ei absque habitatore vacua servabatur, in qua meditabatur, et orabat, rediciebatur cibo, et

(161) Confirmat relata Giraldus Cambrensis in Angliæ suæ part. II, pag. 419, his verbis: « Item monasterium de Egnesham olim perditum iri regia potestate paratum viriliter (Hugo) retinuit, baculi-que pastoralis donationem sumptuosos laboribus sed efficacibus et fructuosus ad Ecclesiam Lincolnensem revocavit. »

somnum capiebat. Inde ad publicum quandoque, ut salutaret adventantes, sibi loqui cupientes, progrediens, cœlestibus radiis quodammodo ex consortio sermonis Domini cornutam gerere diligenter intuentibus videbatur faciem, quam viva cujusdam leporis comitate totiusque dulcedinis suavitate palliabat, ac colloquentibus sibi frontem contemperbat.

Laicis quidem atque sæcularibus angelicæ illius vitæ statum collaudantibus, et de suæ mundanæ vitæ impedimentis conquerentibus (quos tamen nec velle, nec posse sciret ad perfectiora instituta vivendi transire) hujusmodi proferebat instructionem: « An solum, inquit, monachi, sive eremitæ tantummodo atque solitarii consequentur regnum Dei? Denique cum unumquemque judicabit Dominus, nequaquam id exostulabit quod eremita quisque non fuerit aut monachus, sed potius reprobo cuique exprobrabitur quod minime exstiterit veraciter Christianus. Nam tria quædam a quolibet sunt exigenda Christiano, ex quibus si vel unum illi, cum iudicabitur, defuerit, nonien illi Christianum non valetit prodesse. Nocebit nomen potius sine re, quia damniolior est falsitas in veritatis professore. Exigitur autem ut virtus et veritas habeatur boni nominis hujus, quatenus indesinenter teneatur charitas in corde, veritas in ore, castitas quoque in corpore non fallaciter Christiani (162). » *Inter plura, quæ de his tribus in serie magnæ vitæ prolixius inseruntur, notabile est verbum, quod de castitate et Dei dilectione mulieribus prædicando dixisse refertur, ita inquit:* « Satis a sexu femineo Deus omnipotens diligi promeruit, quia nasci de femina non refugit. Magnificum quoque ac vere dignum ex hoc omnibus feminis privilegium contulit. Nam cum viro concessum non sit, quod sit, vel dicatur Pater Dei, hoc tamen præstitum est mulieri, ut sit Dei parens. »

Jam vero tantam in ore veritatem habebat, ut nullus sermo ab ejus exiret labiis cui sentiret aliquid inesse falsitatis. Nam et cautela vitandi cujuscunque falsi, cum referebat quidpiam, seu recensebat, quæ egisset vel audiisset, aliquo temperamento semper utebatur, in his etiam quæ indubitanter verissima esse noverat, ut diceret: « Sic: [f. sicut] nobis occurrit modo, » aut aliquid aliud in hunc modum, quo temeritatem assertionis falsæ funditus declinaret. Nec minori quoque observantia veritatis, sigilli sui reverentiam tuebatur, nihil unquam non verum in litteris, eo signandis, contineri permittens. Ubi adeo scrupulosus fuit, quod juxta tritam scribendi formulam, cum citatorias alicui ederet, in eis nullatenus poni sineret, « *Meminimus 'nos te aliquando citasse* » ne forte, quod in sua non erat memoria, in ea esse sua mentiretur chartula.

(162) Subducta non auctoris, sed abbreviatoris sunt verba, quædam ob prolixitatem omittentis.

(163) Ergo jam quotidiana celebrabatur missa, saltem conventualis et publica, qualem et olim sub Guigonis V, tempore celebratam fuisse quotidie con-

CAPUT XI.

Qualiter Withamiam veniens nitorem habuerit insolitum, colore rubicundo superfusum, ad primum loci conspectum ineffabili quadam spiritualis gaudii jucunditate sentiens se perfundi: et qualis erat conversationis, dum morabatur ibidem. — Et est hoc capitulum in magna Vita caput decimum.

Ne cui vero minus credibile videatur hoc, quod de epirituali quadam vultus ipsius claritate in eo relucente, cum egrederetur a cella sua, ut supra teigimus, aliud quoddam satis de eo suis familiaribus notum, et a multis sæpenumero non absque stupore et admiratione notatum veracissime, huic narrationi duximus breviter inserendum. Quotiescunque enim a longinquis partibus ad illam sibi dilectam tendebat solitudinem, mox, ut a remotis finitimam ejus ingrediebatur regionem, nitor quidam insolitus, colore decenter rubicundo superfusus, genas ei cum facie tota simul vestire consuevit. Ipse quoque intima cordis sui ad primum illius conspectum et ineffabili quadam jucunditate spiritualis gaudii sentiebat perfundi, quod suis quoque familiaribus sæpissime fatebatur. Quo jam consistente apud Withamiam, tantam in eo omnium sensuum innovationem superna efficiebat gratia ut subito intus et simul extra renovari videretur, sicut aquilæ juvenus sua.

Deposito quidem exterius pallio, quo utebatur in publico (quod ex integro erat vel subrufo panno, candidis agnarum pellibus forrato [f. foderato]) pelles induebat arietinas, nullo panni tegmine cooperatas. Cilicio, ut supra tegebatur, ad nudum; huic tunicam in medio superinducto velabat pelliceo. Lectisternia ejus hæc tantum erant, sagum, cervical et pelles. Mane cum manus de more ablueret, ut ministro nullo, ita nullo utebatur manutergio. Missam devotissime duobus contentus ministris, sacrista scilicet loci, et capellano suo, quotidie celebrabat (163). Annulo pontificali excepto, in reliquis sacerdotalibus indumentis a consuetudine Carthusiensium in nullo penitus differebat. Utebatur enim alba et amictu, stola, favone atque planeta, planis et candidis, nec ornatis serico, nec aurifrisio seu gemmis. Diebus Dominicis post cœnam cum cæteris monachis ad ostium refectorii cum silentio et gravitate procedebat, ubi panis singulis ad totius hebdomadæ victum (164) a fratre interius consistente præbebatur. Sæpe tamen de licentia prioris ex coplino, sive ex arca, qua missæ condebantur a fratrum cellis seu a refectorio collectæ, crustulas duriores, et minutias fragmentorum præ ariditate jam torridas propriis manibus colligebat, non, quod ei suus panis non sufficeret, sed superabundaret, sed hæc dicebat fragmenta sibi sapidiora quam solidum panem videri. Revera quidem benedictionibus condita justorum gratius sano ejus palato sapiebant.

stat, licet privatæ rarius fierent.

(164) In hanc usque diem idem actitatur in Carthusiano ordine, dum panis cuilibet distribuitur, non ad hebdomadæ integræ, sed ad sequentis diei victum sufficiens.

Scutellas, non modo, quibus pulmenta ei fuissent ministrata, sed etiam, quas fortuito illotas alicubi reperisset, delectabiliter gaudebat abluere, tanta eas diligentia manibus digitisque nitidissimis intus exteriusque defricans ac polliciens, ac si calicem Dominicum se contractare putaret.

Et ipse quidem omni tempore semel in hebdomada, id est, die sabbati purissimæ confessionis lavacrum frequentabat. Quod de traditione inviolabili ordinis sui exsequens, nullatenus omittebat, quin etiam crebrius hoc ageret, mox ut aliquis ex quocunque facto, dicto, cogitatu scrupulus præter solitum ejus animo subortus fuisset. Frequenter quoque iterata innumeris vicibus confessione, quidquid ab infantia se meminisse delicti commisisse poterat, domino revelare, ejusque vicarii, cui constebatur, oratione veniam obtinere satagebat. Quasi vero minus esset, quidquid totius anni tempore al as fecisset, tunc in auribus discretissimis venerabilium servorum Dei cum ingenti cordis contritione id agere impensius curabat, indesinenter conquerens quod bona sua, si quæ ex dono Dei in se essent, ex suo reatu fieret, quod pura salis non prodirent; mala vero sua, non aliud quam pura mala fuissent.

CAPUT XII.

Qualiter fratre Eynardo in arreptione itineris constituto, ut Withamiam relinquens, Carthusiam remearet, reductus est a beato Hugone, inito inter eos vicissim fœdere, quod nec ille Withamiam, nec iste Lincolniam desereret in futurum.

Cum autem superius memoratus frater Eynardus (165) jam admodum senex esset effectus, utpote qui annis pene centum in diversas mundi partes pro instituendâ illius ordinis domibus a suis Carthusiensibus longe lateque directus, demum jam decrepitis hujus negotii causa pervenerat Withamiam, ad Carthusiam redire cupiebat. Videbat enim, opitulante Dei misericordia, jam locum ipsum tam interius quam exterius ad perfectionis culmen feliciter enituisse. Disponebat igitur ad suos redire, et cariosa jam membra bustis sanctorum, qui eum adolescentem olim educaverant, sociare. Verum, cum cerneret suam de die in diem rationibus variis eludi intentionem, nec jam ferret quo mens sua astuabat desiderii vehementiam, valedicens fratribus, tremulos baculo sustentans artus, abire cœpit.

At Episcopus solitis tunc in cella sua vacabat exercitiis contemplationisque dulcedini. Caverat enim senex ille devotus, ne quod moliebatur ei citius inuotesceret, a quo se maxime præpediendum multis jam argumentis certissime prænoscebat. Sed non in longum res latere eum poterat. Mox ergo ita, pedibus usque ad interiora vicini nemoris eum insecutus, his illum affatur: « Parcat, inquit, tibi omnipotens Deus, frater Eynarde! Quid enim est quod agere decrevistis? quid absque alumno tuo recedere, meque solum, et dulci nutritoris solatio destitutum, in terra aliena relinquere cogitasti? Equidem non

A ignoro, quam pio duceris desiderio, ut supremæ jam vitæ tuæ reliquias inter sanctos Burgundiæ eremitas expendere valeas. Verum me potius et ratio urget et voluntas, ut id ipsum agam. » Extracto igitur annulo pontificali a digito, et accersitis ad se clericis suis, ait eis: « Ite quantocius, et hunc annulum vobiscum deferentes, ac salutantes dominos nostros Lincolnix, verbis nostris denuntiate illis, quatenus sibi alium provideant, et eligant pontificem, ut nobis de cætero amicam fovere liceat solitudinem. Nimis diu est, ex quo inter mundanos versor turbines, sanctæ conversationis dulcedini, in qua a principio calui, vanas et amaras occupationes hujus sæculi non recte anteponeus. »

Talia eo prosequente, timere cœpit ac tremere vir B ille desideriorum, quem ducebat non dulcedo natalis soli, sed flagrans amor poli, stetitque stupefactus. Tunc clericis super tali infortunio conquerentibus, quo per eum suo forent pastore destituendi, et exagitantibus vehementer incommodum hujus mali, frater ille suffusus lacrymis et ingemiscens graviter, pedibus advolvitur sancti præsulis. Cumque ore læcundo ac doctissimo laicus iste episcopo niteretur tum precibus, tum rationibus persuadere, quia non ita sibi liceret divinitus commissas relinquere oves, nec illum hoc modo flecti conspiceret, genua ejus complectitur, dicens: « Vere, ait, quandiu spiritus vitalis aget et reget hos artus, non te permittam gregem tuum relinquere, et plurimorum salute contempti, tui tantummodo gerere curam. Mibi melius est enim in terra peregrina usque ad finem morari, et tandem morte finire, quam auctorem fieri tanti discidium, id est divisionis. Redeamus ergo ad solita, ne dum quarimus, quæ sunt nostra, negligere culpe-mur quæ sunt Jesu Christi. » Ita, quem ab intentione recedendi a loco prius flectere tempore multo nullus prævaluit, prudentia viri sancti in momento non modo flectit, sed etiam, ut eo minime discedente et ipse quoque non discederet, cum vehementi instantia ipsum exorare coegit. Initio itaque vicissim fœdere, quod ille Withamiam non desereret, nec iste Lincolniam, redeunt alacres pariter, gaudente utroquo se de alterutro triumphasse.

CAPUT XIII.

D *De peracto innoxie coquinæ incendio in nostri Hugonis finali de Withamia recessu*

Singulis autem annis, tempore potissimum autumnali, venire Hugo Withamiam consuevit: quatenus dum sui ad fruges temporales colligendas studiosius vacarent, ille dimissa suorum frequentia domesticorum in propria, eo facilius, quo liberius, carpendæ et in intimis animæ suæ apothecis recondendæ invigilaret ænonæ spiritus. Nunc autem quid in ultimo (166) ejus ab inde recessu ibidem acciderit referemus.

Nocte igitur quæ diem illum clausit quo ultimum fratribus valescit, eos ulterius corporaliter non visurus, id accidit quod sequitur. Cum enim jam sin-

(165) De quo etiam agitur lib. II, c. 5.

(166) Qui evenit circa finem anni 1199.

gulum orationibus se, præmissa confessione vicissim petita et percepta, seorsum prius in eorum cellis commendasset, ex more demum in commune licentia postulata et solemnè omnibus data benedictione, libato etiam pacis osculo, sub his verbis, quæ frequenti usu, et a charis suis discessurus proferebat, ab eis recessit: « Nunc, inquit, commendando vos Deo et verbo gratiæ ejus. » Hinc ad diversoria fratrum laicorum, ubi clerici et servientes sui commanebant, ibi mane crastinum expectaturus accessit. Quo post quietem ad solvendas nocturnas Deo laudes ecclesiã ingressus, per vitreas ab occidua oratorii parte fenestras fulgor subito nimis illuxit, ita ut solis jubar eadem videretur claritas excessissæ. Unde attoniti quidam, qui valvis ecclesiæ propius astiterant, festine erumpunt, cernuntque culinam, id est, coquinam, quæ proximis undique domibus pene fuerat contigua, porrectis longe in æra flammis exuri. Quod episcopus agnoscens vehementer expavit, metuens scilicet, ne in proxima forte ædificia edax incendium desæviret. Nec enim secus futurum situs et status ædium circumquaque imminuentium cuiquam dictabatur præsumendum. Ipsa vero ædificia, occasione servientium nec non et hospitum episcopi, ut eorum usibus pumentia coquerentur in ea, fuerat constructa, eratque ex virgulis ac virgulis vicem parietum suppletibus contexta, stipula levi culmen ipsius tegente. Quæ ab aula hospitali sex aut septem vix pedum spatia disparata

A tecto ipsius, quod ex aridis erat scindulis confectum, ex proximo imminere. Cellulæ præterea lignæ conversorum usibus deputatæ, haud procul in girum erant dispositæ. Ipsi nihilominus ecclesiæ viciniam astanti, circumpositis undique officinis, justissime timebatur.

Cernens itaque vir providus his omnibus sui causa inevitabile, nisi divina virtute arceatur, imminere periculum, animo partim consternatus, sed plurimum de Salvatoris bonitate confusus, salutifera crucis signum contra ignem aliquoties edidit. Intermittens vero cursum nocturnalis officii, quod ex parte jam inchoaverat, ante aram Dominicam sese protinus in orationem dedit. Nec prius destitit a prece quam domunculam funditus adsumptam succubuisse flammis, et incendia tepuisse nuntiatur, et quidem citra cujuscanque rei detrimentum, præterquam illius solummodo ædificii quod etiam, si stetit illæsum, manibus hominum de industria fuisset diruendum. Jam enim sæpius jusserat ad usus necessarios lapideum ex demolito ibidem construi domicilium, hoc scilicet quod modo accidit, veritas inde provenire periculum. Cujus mane incendium cum universi mirarentur adeo exstitisse innoxium, ille in Domino exultans aiebat: « Benedictus Deus, qui non solum præsentem in tali casu timorem nostrum consolari voluit, sed et futuri metus sollicitudinem sub mea tandem præsentia funditus amputavit. »

Explicit liber quartus.

PROLOGUS LIBRI QUINTI.

Quatuor jam libellis de vita sancti Patris nostri Hugonis antistitis juvante Christi gratiã utcumque explicitis, de ejusdem opulutione confisi quintum (quem et ultimum hujus opusculi fore disponimus) subrepto inferius ordine tentabimus adoriri. In cujus serie nulla penitus retexere decrevimus, nisi ea solummodo, quibus præsentialiter interfuimus, aut ea quoque, quæ mox gesta per eum, nobis intimata fuisse evidentè recolimus (167). Hic vero narrationis sumetur initium a singulari devotione, qua præditus fuit erga studium sepulturæ mortuorum: cui demum conclusionis causa succedet postremum de incomparabili sepulturæ simul et exsequiarum honore et decore, quibus cœlitus donari meruit, peracto præsentis vitæ agone. Media inter hæc illa præsertim continebunt, quibus docetur pro Angli-

C canæ Ecclesiæ immunitate, tam contra regem Richardum, quam contra ejus justitiarum propriamque suum ipsius metropolitanum, viriliter decertando feliciterque Deo protegente superando, plurimum desudasse, atque ad postremum ipsi regi suoque persecutori, sepulturæ humanitatem exhibendo insigniter triumphasse. His quoque alia, scitu digna de exordio regni Joannis (168), nunc jam anno ipsius quarto decimo (169), mense tertio, plurimum fatiscantis, sensimque, ut ille prædixerat futurum, deficientis videntur subjicienda. Consequenter vero, uti ipse Carthusiam, et alia loca religione celeberrima adierit, reversus quoque in Angliam apud Londonias, ad gaudia supernæ Jerusalem felici beatus excessu migravit, tentabimus explicare.

(167) In hoc igitur libro v, refert auctor quædam, quibus ipse interfuit, et alia quæ ab aliis audivit.

(168) Joannes rex Angliæ Londini coronatur anno 1199, in die, aut Dominica infra octavas Ascensio-

nis Domini, apud Westmonasterium.

(169) Anno videlicet Christi 1212, durante adhuc exilio Cantuariensium et aliorum

Explicit prologus.

LIBER QUINTUS.

CAPUT PRIMUM.

De immensitate divinæ ad homines dilectionis, quæ in sepulture humanæ officio notabiliter demonstratur, et de nostri Hugonis circa hujus officium affectionis immensa.

Memoriam abundantiæ suavitatis divinæ erga genus humanum suaviter eructans, intimis a secretis Dei que amicus Hugo, hæc et his similia, quæ subinferimus, suis sæpissime in odorem suavitatis ingerebat auditoribus. Cum, sicut aiebat, innumera quæ divinæ ad hominem dilectionis declarant immensitatem, ea quam maxime inter cætera prærogativam singularis excellentiæ noscuntur præferre quæ vel ante hominis ortum, vel post ipsius occasum homini non desint conferre. Ut enim de hominibus, qui modo oriuntur et occidunt pauca attingamus, ante cujusque ortum, suæ pro eo mortis præmium Deus Dei Filius dedit, Deus Pater eundem suam Filium in mundum, ut pro homine moreretur, misit, Deus Spiritus seipsum etiam in pignus effudit. Totæ etiam simul Trinitas, unus Deus, sacramenta, quibus mox natus et mundetur et muniatur et roboratur, instituit: ac legis suæ adminicula, quibus regatur et erudiat, concessit, aliaque satis inexpliabilia, utilitati ipsius hominis multipliciter profutura, indulxit. Quem post vitæ instabilis cursum, occasu præventum (cum a suis, olim charissimis, non sine tædio quodam recipitur, dum propriis quondam ædibus anxia quadam parentum et filiorum festinatione propellitur) gratissima Dei sui benignitas sola, a cæteris despectum, non aspernatur. Extemplo namque, non solum spiritus angelicos in præsidium animæ, ad suum Factorem remeantis dirigit, verum etiam primos ac præcipuos, quos in terris habet, ministros, sacerdotes videlicet et alios, in sacris ordinibus positos, in obsequium funeris mittit. Eis etiam quodammodo dicit: «Cernitis, inquit, o sacerdotes mei, et meorum, quæ in mundo sunt, palatiorum æditui, cernitis facturam meam, quam semper amavi, pro qua Filio meo Unigenito non peperi, sed eam immortalitatis ipsius et mortis participem feci? cernitis, inquam, suis hanc amicis quondam et necessariis effectum oneri, hanc quoque ab eis quasi turbulentam ejici et expelli? Eia, festinanter currite, et occurrite ad me confugienti, imaginem filii mei, pro ea crucifixi, cum thymiamateriis et cereis assumite, Ecclesiæ meæ signa in solempne classicum conculcite, vocibus hymnidicis clarius concrepate, basilicæ meæ fores et abdita interiora pandite, nec longius ab ara Filii mei corpus continente, fratris illius aut sororis lipsana deponite; palliis quoque denique pretiosis lætitiâ illius nunc demum triumphantis redimite, stipate lampadibus atque lu-

A cernis, assistentibus obsequentium catervis, quamvis jacentem, ambite. Iterata præterea Filii mei votiva immolatione convivium pinguisimum instruite, quo et spiritus anhelus, ac de concertatione mortalitatis inolitæ, sed jam depositæ, adhuc irrequietus et fessus in robur respiret; caro quoque habitatore pristino interim vacuata, atque matris terræ gremio subinde confovenda, sanctificatione irrigetur gratissima, quatenus sub die ultima, contubernali, olim præcognito, delectabiliter socianda, alacriter refloreat, viriditate æterna feliciter induenda.»

Hujusmodi sententiam per singula pœna verba de benigni Conditoris circa defunctos clementia proferens, hic ejus dispensationis in multis consciis et fidelis interpretis, evidenter satis prudentibus innuebat quonam affectu, quoque respectu, ut tantam sepeliendis curam exhiberet, duceretur. Generali siquidem inhibitione staturat ne in villis, ubi ipse præsens fuisset, sacerdos parochialis quemlibet defunctum, præsertim ætatis jam adultæ, traderet sepulture, nisi forte, aliquo obstante incommodo, illo id exsequi non valente, de sua hoc ipsum permissione adimpleret. De adultis vero præcipue volebat observari, quia his, si laudabiliter vixissent, propensorem scenat deberi honorificentiam; sin autem vitam duxissent culpabilem, noverat eos uberiorem desiderare interventionis instantiam.

Ubat igitur passim ad universos, eisque, ut mos exigit ecclesiasticus, cum summa alacritate obsequium exhibens, pauperibus luminaria vel cætera in funeribus desiderata per eleemosynarium suum abundanter subministrari procurabat. Si quando, dum iter ageret, et funus in quolibet cæmeterium, ut humari deberet, perlatum conspiceret, confestim equo descendebat, et ad feretrum accedens, ac aliquantisper orans, si librum non haberet competentem, in quo inoffense legeret (cum jam circa diem ejus extrema aliquid soliti acuminis oculis ipsius deperiisset) junctus presbytero exsequi celebranti, psalmos cum eo decantabat et collectas inchoanti vel complenti, amen et alia respondendo, vicem clerici, ne dixerimus, idiotæ, adimplebat. Si non defuisset codex idoneus, ipse, quod sacerdotis erat, prosequeretur, orationes pronuntians, aquam benedictam aspergens, thuribulum circumferens, terram super jaciens, ac reliqua illius officii sollicitè complens et post absolutionem cum benedictione iter ceptum peracturus adibat.

Plerumque autem in magnis consistens urbibus, dum ad unum quemlibet sepeliendum processisset, nuntiabantur ei alii atque alii, passim per diversas ecclesias sepeliendi; qui magna cum alacritate universos adibat, universis singillatim debitum sepe-

liendi officium devote impendens. Nec prius, quotlibet isti si essent, a tantæ humanitatis munere destitit, quam nullum superesse qui sepeliretur cognovit. Querebantur nonnunquam, et murmurabant potentes quilibet viri, cum eo pariter comesturi, quod, dum hæc diutius ageret, hora prandii jam dudum præteriret. Verum ille nunquam, seu ipsos ipse invitasset, seu ab eis ille esset ad prandium invitatus, sive hujus rei sive alterius cujuscunque negotii obtentu, hujus omittebat pietatis opus exercere, dum, ubi exerceret reperire posset (170).

Sed parum est quod hæc de minoribus referimus personis. Constat enim quia et a regibus invitatus ad mensam idem effecerit. Nam et posterius apud Rothomagum a rege Richardo (171), et prius olim ab ejus genitore (172), rogatus ad convescendum, tandiu ad palatium distulit venire, quandiu in urbe reperit, quos potuisset sepelire. Unde regi utrumque cum optimatibus, vel tota simul familia, in longum compulsi jejunia protelare, dum religiosum officium nec per aulicos accersitus, contemplatione dignitatis seu voluntatis humanæ, nullatenus acquievit omittre. Urgentibus vero ministris curiæ, ut acceleraret ad regem expectantem, et moras ægre ferentem, quantocius venire ille nihil festinantius agens, aiebat: « Non opus est, inquit, ut nos rex expectet, vescatur in nomine Domini. » Suis quoque familiaribus dicebat: « Expedi magis ut rex terrenus absque nobis prandeat quam mandatum æterni Regis nostra humilitas inexpectum prætereat. » Hinc fortassis animadverti licet divinitus ei non immerito fuisse retributum, ut, qui duos reges ob pauperum sepulturam neglexerat, ipse demum in funeris sui obsequium, cum viris sublimibus multis, reges duos (173) haberet adunatos. Verum hæc suo inferius loco dicturi, interim cepta prosequamur.

CAPUT II.

De cujusdam pauperis sepultura in Northmannia, et plurimum in Lincolnia, et prælati cujusdam in Bermundesia.

Quoniam apud Rothomagum, Northmannorum scilicet metropolim, nec tamen a nobis visa (174), sed veraciter audita, retulimus, libet, ut in re simili, quod in eadem provincia ipsi ab eodem actum vidimus (175), breviter absolvamus. Die igitur quadam, iter agente servo Dei, contigit illum non longe a castro, quod Argentum (176) vocatur, tumulum recens sepulti humani, ut videbatur, cadaveris circa

(170) Hujus rei exemplum præbuit Hugo noster ab archidiacono Bedefordensi invitatus, uti sequenti capite refertur.

(171) Anno 1197, aut 1198. Utroque enim anno Hugo regem in transuarius accessit, uti constat ex c. 8, hujus libri.

(172) Forte id accidit primo aut altero episcopatus sui anno, quo apud Henricum regem fuisse legitur lib. III., c. 9.

(173) Angliæ et Scotiæ, uti habetur infra hoc libro, cap. 27.

(174) Hiuc colligere licet relata capite præcedenti de Richardo rege accidisse anno 1197, quo auctor

A publicum aggerem cominus prospexisse. Quo diligentius notato, confestim substitit, mittensque protinus ad rucolias, eminus aratro humum præcidentes, didicit cujusdam homunculi ostiatim pridem mendicantis alimoniam ibidem busta contineri. Defunctus namque idem egenus in pauperis cujusdam rus proximum incolentis domo, et a p esbytero illic parochiæ ob inedia neglectus, eo loco sepulturam accepit, dum, a quo portaretur ad cæmeterium, non habuit. Quo vir piissimus audito altius ingemuit, moxque in pedes ab equo descendens accepto (quem fere semper secum habebat) codice orationes cum psalmis, quos recitari usus instituit sepulturæ, diligenter pro eo ac devote percurrit. Postea vero loci episcopo attentius orando suggestit, quatenus in sacerdotem illum durius adverteret, qui homini Christiano, propter illius inopiam, sepulturam negaverat Christianam.

Vidimus alio tempore (177), cum apud Lincolniam in crastino Natalis Domini de glorioso Christi protomartyre Stephano missam devotissime celebrasset, ut rogaretur a quodam cæmentario, qui in fabrica ecclesiæ desudabat, quatenus fratris sui animam, præcedenti nocte rebus humanis exemptam, auctoritate pontificali a peccatis absolveret Dominoque devotione peculiari commendaret. Quod statim adiungens, inquirere cœpit utrum ejus adhuc corpusculum humatum fuisset. Quod in remotiori ecclesia nequid sepultum audiens servari, jussit mox unum sibi, alium suo capellano et tertium famulo, qui ante eum equitare consueverat, caballum adduci. Decreverat enim cum his tantum tribus ad funus procedere. Sed cum defuisset equus cum capellano, caballum servientis eum præcepit conscendere et illum præeundo ad destinatum locum quantocius properare. Sicque duobus tantum contentus equis, solummodo uno monacho et duobus pueris comitatus, pervenit ad corpus defuncti. Quo terræ matris gremio paterna sollicitudine commendato, quinque deinceps ipsa die (si nos memoria non fallit) in diversis successive cæmeteriis sepelivit funera, per ipsorum amicos sibi assignata. Cum vero jam se hora tardior protraheret, ipseque cum cleri parte non modica ab archidiacono Bedefordensi (178) invitatus, ad epulas solemnes venire differret, rogatur a multis, et ab ipso tandem qui suum ei mortuum denuntiaverat, quatenus pro defuncti anima tantis-

nondum fuerat apud Hugonem, exceptis ultimis anni mensibus.

(175) Narrat auctor hoc cap. quæ ultimis Hugonis annis, quibus ipse episcopo adhæsit, contigerunt.

(176) Idem cum « Argentoniago » seu « Argentono, Argentomove, » circa quod casus hic accidit anno 1198 quo, ut infra cap. 7, dicetur, Hugo in die S. Augustini accessit Richardum regem.

(177) Anno videlicet præmisso, quo juxta cap. 9, rex ab Hugone duodecim sibi mitti petiit ditiores e gremio Ecclesiæ suæ.

(178) Qui cap. 4, appellatur Laurentius.

per orando et absolutionis suffragium porrigendo, eam Creatori commendaret ut ad fatigatos jam prædiutina expectatione saltem post moras longissimas venire ulterius non tardaret. Qui sibi ista suggerentibus non sine cuiusdam reprehensionis asperitate respondit, et quare, inquit, non advertitis vocem Domini nostri ore sacro loquentis : « Meus cibus est, ut faciam voluntatem Patris mei, qui in cœlis est? » (*Joan. iv, 34.*) Nec plura locutus, intermisso instar sancti Tobie prandio, maluit, ut monet Sapiens, « ire ad domum luctus, quam ad domum convivii » (*Eccle. vii, 3.*) Ivis igitur, plurimumque ex sanctitatis suæ præsentia lugentes consolatus, eum sepeliens, qui lugebatur, a luctu, ut pie creditur, Christo miserante, orando absolvit.

Quodam iterum tempore (179) Londonia ad generale colloquium accersitis prælatis et proceribus Angliæ, Lincolnensis episcopus eo pariter advenit. Agebant quoque illum urgentissima suæ Ecclesiæ negotia, super quibus necessario erat cum apicis suis, qui ad locum confluerant, tractaturus. Contigit vero proxima die quæ statutum conventus illius præcessit diem, quemdam ex prælatis, qui convenerant, subita præveniri ægritudine, quam mox citato vitæ terminavit sine. De quo a multis ferebatur quia fuisset gulæ illecebris plus quam satis obnoxius et in potatione superflua nimis assiduus. Cujus discessu audito, licet ei parum notus exstitisset, nihilominus intimæ pietatis visceribus eidem condoluit, et pro eo apud Dominum suppliciter intercessit. Proflinus tamen explorari jussit quonam loci, vel a quibus personis idem deberet tumulari, et renuntiatur ei quia in Ecclesia Domini et Salvatoris nostri apud Bermundesiam (180) foret humandus, sed nullus episcoporum sive abbatum ejus crederetur exsequias celebraturus. Nullus vicinorum etiam aut familiarium seu charorum illi quondam prælati abesse volebat sive audebat solemnî conventui, qui die sepulturæ illius apud Westmonasterium debuit aduniri. Quod episcopus audiens, « noluit Deus, inquit, quod talis persona, tot modo in hac pariter urbe (181) consistentibus prælatis, in hac suprema necessitate deseratur ab omnibus nobis. Non ita faciemus proximo nostro, nec enim hoc sibi quis fieri vellet ab alio. »

Dispositio igitur, ut quosdam ex suis mitteret ad curiam, qui et suam interim excusarent absentiam, mane facto perrexit ad exhibendam defuncto sepulturam. Ubi die ipsa, si ea quæ visu, vel quæ de olfactu, hausimus in medium proferremus [*Cod.*, proferramus], horrorem sane et stuporem audientibus

(179) In *annal. Ecclesiæ Winton.* apud Wharton, part. 1, *Angl. Sac.* p. 303, ad annum 1198, legitur : « Obit Simon abbas de Persora apud Bermundesiam iv Idus Maii. » Et iterum ad eundem annum in *annal. Wigorn.* p. 478 : « Simon abbas Persoræ obiit. Anselmus succedit, et benedicitur Wigornæ die Omnium Sanctorum. » Ex quo colligi datur hic relata evenisse anno 1198, mense Maio.

(180) Cœnobium in agro Surregiensi, circa annum 1082, fundari cœptum, ordinis Cluniacensis, cujus benefactores una cum chartis quibusdam ad annum

A inferemus. In nos etiam aliquorum forte indignatio concitabitur, asserentium quod inhumane cladis humanæ, sortis moribundæ, communem ærumnam, quam conspeximus, publicis auribus ingeramus. Cæterum, quia ex his susceptæ relationis portio magna dependet, nostramque in his potius dedemus miseriam quam alienæ calamitati, quod Deus avertat, insultamus, audiatur, ad omnium utilitatem, quod dicimus. Sit notum viventibus, ad humilitatis profectum, quod innotuit in defuncto ad horrores cumulum. Sit quandoque etiam extinguendis ad virtutis æmulationem id, quod vivis circa defunctum, cui propitiatur Deus, ad intuendum exhibeat stuporem.

Visum est jacens in feretro cadaver extinctum, more quidem quorundam vultu nudatum, sed super carbonem denigratum. Erat sane corpus reliquum alba sacerdotali, sed et casula indutum, sed præ timore nimio vix eisdem inclusum. Nam, cum adhuc dudum vegetabatur spiritu, ita grossitie vehementior tumebat ut vix spirare potuisset. Jam vero, postquam exspiraverat, adeo interna sanies et torrida æstatis ignea intemperies distendebat exanimem, ut ærentibus prodigiosum videretur. Verum quod ita ibi luminibus patebat, tolerabile fuisset, si suo nares supplicio carere potuissent. Cæteri, quos feretro interdum approximare rei ordo posebat, nares, thure immisso, aliæve aromatibus sibi præcludebant, manibus quoque suave fragrantia quædam ori sæpius apponenda tenebant. Solus episcopus, quo lumen nullius inveniretur nare sagacior, et nullus tetri nidoris aspernator, ita tamen horum nihil (quæ levare arte solet aeris corruptelam) admittens, jacenti astabat, et obambulabat, ac si non in feretro, sed in cunis agentem mater parvulum suum fovendo circumiret. Post hæc, cum ad suum se contulisset hospitium, quidam ex suis formidantes, ne forte ex inspirato aeris contagio quid illius præcordiis indidisset, super hoc interrogare cœperunt. Quos ipse reputabat errare, nec quidquam eos insuave ibidem hausisse, ubi ipsemet (quo nullus eorum subtiliore vigeat odoratu) nil triste spirans in loco sensisset. Nimirum Christi bonus odor, qui sibi revera fuit odor vitæ, in vita ipsum faciebat mortis patorem penitus non sentire.

CAPUT III.

De contentione inter ipsum et comitem Leycestriæ super pago quodam Leycestriæ contiguo.—Et est hoc in magna Vita sub capitulo secundo.

Die sequenti (182) cum venisset ad curiam, gravi cœpit pulsari calumnia per comitem (183) Leycestriæ,

usque 1117 enumerantur in *Monastico Anglicano* tom. 1, pag. 639 et sequentibus.

(181) Londinensi, a qua Bermundesia, aut, ut hic scribitur, Bermundesia non longe distabat.

(182) Post prælati dicti sepulturam. Unde conjicitur etiam illud generale colloquium prælatorum et procerum anno 1198, in Maio fuisse habitum, quo soluto, Hugo transfretavit ad regem.

(183) Cujus progenitores fundaverunt abbatiam apud Etouiam in agro Warwicensi, et cœnobium Luffeldense in agro Northamptonensi, teste *Monast.*

qui pagum optimum, eidem urbi contiguum, ipsi nitebatur auferre. Suggerebant etiam episcopo amici et consilarii ipsius quatenus cum adversario sub pacis forma transigeret, proponentes multa causæ suæ, quamvis satis justæ, formidanda. Qui pertinaciam comitis atque insolentiam nimiam aspernatus, omnibus consiliariis suis cum magnæ assertionis fiducia dixit: « Sciatis pro certo quia me in hac luce superstitie iste nullatenus hujus suæ intentionis prævæ sortiatur effectum. Habeat ergo ad suæ suorumque damnationis cumulum guerræ quondam tempore extorta violenter instrumenta chartarum; nos autem patrimonium dominæ nostræ, tuitioni nostræ creditum, ipsa adjuvante, dum advixerimus, integrum retinebimus, et in nullo penitus diminutum. Cujusmodi assertio plerisque tunc viris prudentibus minus considerate videbatur emissa, cum et colorem æquitatis præferret actio impetentis, et tam regis quam pene totius curiæ favor in comitis crederetur vota concurrere. Prævaluit tamen viri sancti sermo, cogitatum suum plenissime jactantis in Domino.

De quo etiam pluribus illud mirum videbatur, quia nunquam more celeberrimo fori laicalis, ubi lites illas agitabantur, se per internuntium de impossibilitate in iudicio comparandi voluit excusare, quantumcumque urgeretur discrimine ex litigantium improbitate, ne vel speciem mendacii videretur incurrisse. Post ejus vero decessum (184) comes quidam pagum, quem petebat, obtinuit, sed in continenti lepræ contagione percussus, mox corporis valetudine, et brevi post etiam vita carens, absque liberis decessit. Ante cujus obitum cum fratrem ipsius, episcopum videlicet S. Andræ de Scotia, plurimi conarentur in cathedram viri Dei, qui jam pridem ad Dominum migraverat, subrogare, visum est nocte quædam per soporem nobili cuidam religiosæ matronæ, quod cerneret prædictum Dei famulum, pontificem memoratum, ambitionis æstu succensum, dum suum niteretur conscendere thronum, virga pastoralis durius percussisse sub pectore, ita ut videretur, qui lectum receperat, resupinus in terram corruisse (185). Facto mane, cum illa somnium suis enarrasset, ecce assunt quidam mortem hominis illius, non sine stupore audientium, palam nuntiantes. Horum igitur adeo illustrium, adeo hujus mundi floribus vernantium, tam abjectus et tam repentinus interitus, quid aliud hæc scientibus innuit quam jura Ecclesiarum evolvere servosque Domini injuste lacessere supra modum exitiosum esse?

CAPUT IV.

De revelatione clerico insinuata, qui inter manus episcopi celebrantis formam vidit pueri sub hostia sa-

Anglic. tom. 1, p. 518 et 520.

(184) Id est post S. Hugonis mortem.

(185) Corruere aut mori debuit hic S. Andræ de Scotia episcopus anno 1201, aut 1202, cum anno sequenti in episcopatu Lincolnensi successerit Willielmus, ex præcentore electus.

lutari.— Et est tertium capitulum in magna Vita.

Die quadam (186) consistente episcopo in manerio juris sui, quod Bukkedena nuncupatur, venerant ad illum quidam monachi, presentantes ei ad benedicendum vestes sacerdotales, et calicem unum valde speciosum. Episcopus tunc a sepultura cujusdam viventis Laurentii Bedefordensis archidiaconi in ecclesiam venerat sacra missarum solemnia celebrans. Erat vero Sabbatum, quo semper die, si varet, de beata Dei genitrice Maria tam dium quam nocturnum officium solebat celebrare. Ad quoque sub die illo plures undique confluerant rici, ecclesiasticis redditibus admodum ditati. vero in Ecclesia jam præsentibus episcopum calicem superius memoratum in manibus, ut consecraret eum, tenebat nudatum. Quem cernens metallo, plitudine et artificiositate conspicuum, ipsum alitari in chorum detulit, omnibusque clericis præ eum exhibens considerandum, devotam virorum religiosorum circa divini ministerii cultum et collaudabat solertiam, illis econtrario imprope quod multis ecclesiarum redditibus opulenti, nec libris nec vasis, sed nec aliis necessariis convenienter excolerent, sed his omnibus Christi basilicas spoliare potius quam ornare gerent.

Post hæc ingressus ad altare, missam devotis est orsus celebrare. Cumque cæteris jam rite actis ad eum pervenisset locum, ubi elevatam tantum hostiam benedicere moris est, mox in Christi corpus mystica sanctificatione convexam, cujusdam clerici superna clementia dignat oculos aperire, eique sub specie infantis (187) vultu Christum suum demonstravit mundissimis præsulis digitis reverentissime contrectari. Erat vero idem puer forma quidem permodicus, sed divino quodam nitore atque candore super æstimationem hominis nimium decorus. Clericus, qui hæc viderat, mira devotione (nec mirum) succensus, plurimumque compunctus, tempus omne continuabat in lacrymis quod intercessit ab illa elevatione, usque iterum eam levare cerneret frangendam, jam et sumendam sub trina sui partitione. In qua rursus elevatione sub eadem, qua prius, imagine natum intuetur de Virgine Filium Altissimi, seipsum offerentem Patri pro humana salute. Post hæc, jam explicitis omnibus quæ in ecclesia fuerant peragenda, clericus, qui ista conspexerat, accedens ad verum Domini sacerdotem, taliter ei secretius est locutus: « Domine Pater, vobis, inquit, habeo aliqua referre, quæ vestram, si placet, sanctitatem diligentius oporteat audire. » Cumque flexis genibus ista coram eo erat prosecutus, vir Domini cum eo secedens a turba,

(186) Anno 1194, aut sequenti, quo visio hæc accidit, Huberto jam existente archiepiscopo, at auctore Vitæ nondum Hugoni existente.

(187) Inde data occasio S. Hugonem cum parvulo supra calicem representandi.

soorsum secus altare resedit, eique proferre quae voluisset leniter imperavit. Tum ille : « In crastino (id est postridie), inquit, festivitatis Omnium Sanctorum, quae haec ipsa septimana celebrata est, cum Psalterium in quadam ecclesia decantarem pro animabus fidelium defunctorum (sicut ipsa die sollemnis exhiberi earum memoria solet) vox quaedam subito auribus meis illapsa est, quae verbis absolutissimis diceret : Surge, inquit, fili, et perge cito ad Lincolnensem episcopum, disceque ei ex parte Dei, quatenus moneat diligentius Cantuariensem archiepiscopum (188), ut pariter secum subito vigilantius intendant ad corrigendum statum cleri et Ecclesiarum. Nimis enim offenditur divina majestas per ea quae indesinenter fiunt a rectoribus Ecclesiarum et earum ministris. Sacerdotes enim et aliorum graduum personae, omnimodo vitiorum genere, maxime luxuriae sordibus, foedati, sacramentis divinis ex indigno accessu injuriosi existentes, ea irreverenter sumendo atque tractando, quantum in se est, pollueri non verentur. Ipsae Ecclesiae indignis et Deo ob perditos mores invisibis passim ad regendum traduntur personis, a quibus saepe more secularium praediorum aliis atque aliis relinquuntur ad firmam, quam emphitheosim alii nuncupant, utque viles tabernae, sic ecclesiae, turpis lucri gratia sub annuo censu locantur ad quaesitum. Et his de cura animarum, et de indigentibus sustentandis ex fructibus nullus est sermo, sed sarcientis crumenis, quas vel luxus evacuet, vel avaritia solummodo ærugini contingendas includat, tota indesinenter aviditate inhiare non cessant. Hæc et similia rectorum vitia, in regendos contagiosa æmulatione transfusa, omnium fere tam minorum quam majorum præcordiis dominantur. Hinc grandis furor et ira Dei imminet tam populo quam universis pariter terræ hujus habitatoribus. His festinum inferetur exitium, et genti huic miseræ, si non anticipet acceleratio et accelerata correctio, jamjam impendet flagellum cœlestis vindictæ. » His dictis, vox quae audiebatur siluit.

Ego siquidem, priusquam hæc audirem, psalterio jam excurso usque ad centesimum primum psalmum flexis genibus coram altari sanctæ Dei Genitricis in oratione animum vehementer intenderam. Oborta namque fuerat in mente mea repente memoria patris mei ante non multos annos in terra Jerosolymitana, quo religionis studio perrexerat, defuncti (189); indeque tantus subito compunctionis fervor spiritum meum absorbit, ut omnia penitus psalmodia omni- que strepitu labiorum suppresso, undatim ruentibus ex oculis lacrymarum rivis, præcordialibus tantum votis Domino effunderem preces. Audita igitur hac voce, quae a proximo altari videbatur emissa, vim compunctionis, quae me sibi totum vindicaverat, horror quidam stupore mistus confestim interdicat, cœpique attonitus mecum admirari quis et cui talia

(188) Hubertum, qui anno 1193, III Kal. Junii, electus in archiepiscopum, et anno eodem VII Idus Novembris inthronizatus fuit, part. I Angl. Sacr.,

esset prosequendo locutus. Sciebam enim neminem præter me cominus circa locum ipsum constituisse. Igitur cum post longa pavidæ cogitationis volumina vocis auctorem nequavissem ullatenus deprehendere consignans meipsum salutari crucis signo, intermissæ orationis studium vehementiori, quam prius, desiderio repetere cœpi. Nec mora; et iterum audio vocem eodem sono eisdemque syllabis eandem quam prius exprimere sententiam. Tunc ego, cum nec stantis personam, nec illius, cui sermo fiebat iste, potuissem advertere, cedendum loco existimavi, id tantum mecum reputans, quia aliquid sacratoris mysterii ibidem ageretur ab aliquibus, quorum ego indignus existerem arcanis interesse. Adorato itaque Domino, signans mihi frontem a loco discessi.

Cumque pervenissem ad valvas ecclesiae, occurrit mihi virgo quaedam, religiosa valde, quae Domino in jejuniis et orationibus, in frigore et nuditate, die noctuque deserviens, ab ecclesia eadem rarissime, ab ejus vero atriis nunquam pene recedebat. Hæc, cum audirentur prædicta, in remoto ecclesiae angulo solitis vacaverat orationibus. Quæ genibus meis advoluta rogabat instantius, quatenus, si fieri posset, aliqua sibi ex his quae interius, ut assererat, mihi dicta cognoverat, communicare studuissem. Sed, quia nescius eram adhuc cuinam dicta essent ea quae audieram, illam vice versa potius duxi exorandam, quatenus ipsa, quae dignior me esset audire et nosse mysteria interna, mihi revelare dignaretur, quod de vocis cœlitus, ut fatebatur ipsa, emissa sententia ego minime advertissem. Ad hæc illa : « Scio equidem bis factum sermonem a Domino tibi aliqua præcipientem, quae ego quidem minus adverti, sed, quia tibi præciperetur, certo certius intellexi. » Tunc ego : « Ora, inquam, soror dilecta, quatenus circa nos beneplacitum suum Dominus adimplere dignetur. Super talibus vero, quae modo prosequeris, ego certitudinem nullam percepi. » His a me dictis ecclesiam ipse egredior; illa ad consueta orationum suarum latibula introrsum regreditur.

Post hoc, cubiculum hospitii mei ingressus ibidem usque ad vespeream diem in orationibus jejunus exegi. Qui tantum lectulo exceptus, dum variis æstuaret animus horum gratia, quae præmissi, cogitationum fluctibus, vocem repente audivi idipsum jam tertio, quod primo et secundo intulerat, replicantem, hæc tamen præmissa insinuatione, unde mihi constaret, quia ad me sermonem haberet. Ait namque : « Tibi dico, fili, qui ibi præsens quiescis, perge quam celerime ad virum venerabilem, Lincolnensem episcopum, eique omnia hæc quae tibi in ecclesia secundo præcepi, ex parte Omnipotentis nuntiare non differas. » Cui statim ita respondi : « Et quomodo vir tantæ auctoritatis fidem habebit verbis meis, cum ego et ætate et ratione infirmior vix quidquam ea loqui sciam? » Tunc is qui loquebatur ad hoc re-

p. 114.

(189) Anno scilicet 1190; quo cruce signati in expeditione contra Sarracenos plurimi obierunt.

spondens ista subjicit : « Fidem verbis tuis indubitata[m] idem vir habebit, cum ei pro intersignis ea insinuaveris quæ super altare coram eo videbis, qua primum die ad illum perveniens ipsum missarum solemniam celebrantem intueberis. Ne igitur differas parere eloquiis meis, sed, quæ præcipio tibi, devotus exsequere. His dictis vox loquentis ablata est. At ego ad exsequendum imperata plurimum animatus, modico prælibato somno, de nocte surrexi, clamque sociis meis iter ad vos inquirendum ita pedibus meis assumpsi (190). Huc autem ante missæ introitum paulo ante veni, et celebrantem divina sanctitatem vestram devotus observavi. Intendens quoque sollicitus ad mensam Dominicam coram vobis, et in manibus vestris corpus Domini nostri Jesu Christi sub specie infantis parvuli bis supra calicem a vobis elevatum, indignis licet oculis, evidenter conspexi. Quia vero id ipsum et vos multo perspicacius, quia et diutius et vicinius et satis dignius perspexistis, non est ambigendum. » Hæc clericus ille fluentibus per genas lacrymis est prosecutus. Vir quoque Domini ubertim inter hæc flebat.

Cumque pariter aliquandiu stantes super his verba plurima conversuissent, episcopus utriusque genas et oculos, suos videlicet et clericus illius, sacris extergens digitis, osculatus est eum. Erat autem idem clericus annorum circiter viginti quinque. Præcepit vero ei quatenus hæc reverenter celare meminisset. Præterea diligentius cum adhortari studuit, ut religionis habitum suscipere et religiosis moribus Domino servire ex integro maturaret. Asserebat enim non esse conveniens ut, qui talia vidisset et audisset, in sæculi vanitate ulterius spatium vellet. Qui statim hisse libentissime monitis pariturum respondit.

Post hæc aulam jam pransurus ingreditur episcopus. Plurima itaque stipatus convivantium turba, hilaris et lætus discubuit, clericum toties memoratum in area non longe a loco sessionis suæ præcipiens simul recumbere. Qui die postera ab eodem cum benedictione dimissus, et ad quemdam sibi familiarem monachum transmissus, monachus et ipse cito postea effectus, religiose admodum est conversatus. Cui plurima quoque spiritualium visionum mysteria postmodum fuisse revelata certissime experti sumus, ex quibus non pauca litteris dudum de mandato sancti præsulis tradita (191), longe lateque vulgata noscuntur. A cuius etiam ore hæc ipsa, quæ modo retulimus, frequenter audivimus.

CAPUT V.

De stupendo valde miraculo quod in Francia de corpore Christi contigerat inter manus indigni sacer-

(190) Itinere unius aut alterius diei a loco, ubi monitio facta, ad locum, in quo morabatur S. Hugo, distante.

(191) Ex hoc loco colligitur visionem hanc accidisse antequam auctor Vitæ S. Hugoni astitit.

(192) Nescio an eventus ille, qui hic dicitur manifestus multis, sit ab aliquo alio divulgatus.

(193) Anno 1206, quo Parisiis et in Gallia fuisse Hugonem ex hoc capite constat.

dotis, et de sententia mirabili nostri Hugonis ad visendum illud miraculum invitati. — Et eui capitulum quartum in magna Vita.

De vivifico autem sacrosanctæ Eucharistiæ sacramento adhuc referre quiddam non videtur incongruum, quod in Gallia accidisse multis est manifestum (192). Quod, licet multorum notitia fidelium æstimemus dignissimum, præsentem tamen historiæ id a nobis minime fuisse insertum, si non ad hoc inserendum illius nos urgeret sententia, de re ipsa mirabiliter prolata, qui horum omnium, quæ paginæ huic inseruntur, materia est et causa. Hic igitur quodam tempore (193) a Parisiensium digressus civitate, dum Treca[m] peteret, metatione prima hospitatus est in villa quadam Joi (194) nuncupata. Moris vero illi fuit, ubicunque hospitium sese excepisset, presbyterum parochialem cum Ecclesiæ illius ministris ad suam invitare mensam, verbo frequenter utens cum liberali quadam jucunditate ad suum dapiferum, quo sæpe olim usus est Dominus ad Hebræorum populum : « Non deseras, inquit, levitas, qui inter portas civitatis tuæ sunt (Deut. xiv, 27). »

Illius tamen loci presbyter a ministris more solito vocatus, ad mensam episcopi venire obstinatius recusavit; venit autem post prandium invisere eum. Venit quoque, non solum, ut episcopo celeberrimæ opinionis obsequium exhiberet salutationis, sed potius, ut ejus orationibus sese Domino commendari obtineret. Venit etiam, ut ei rem valde stupendam, quæ sibi dudum (195) contigerat, de adorando corporis Domini sacramento et verbis exponeret, et ad videndam ipsam rem, sub oculis adhuc in ecclesia sua positam, eum invitaret. Erat enim idem sacerdos jam grandævus et aspectu reverendus, corpore etiam toto, non tam præ ætate quam præ abstinentiæ, ut dicebatur, rigore præmarcidus, et cute ossibus insidente peraridus. Qui postquam salutavit episcopum, non potuit præ verecundiâ, quod optavit illi declarare per seipsum, sed quibusdam ex suis seriatim hæc exposuit in hunc modum :

« Cum essem juvenis, inquit, et gradum sacerdotii, nec annis adhuc, nec moribus meis tanto apici digne respondentibus, conscendissem, contigit insidiante mihi hoste antiquo, ut crimen quoddam mortiferum incurrissem, a cuius necdum contagio aut remedio, pœnitentiæ aut confessionis lavacro mandatus, ita, ut eram, corde pollutus et corpore, mento insuper cæcus et fide infirmus (quod dictu horrendum est) ad sacri altaris ministerium impudens et temerarius accedere consuevi. Cumque die quadam sacris assisterem missæ secretis, et criminis mei

(194) Cum villa hæc inter Parisios et Treca[m] sita, una sive prima metatione, dicatur, viderint locorum vicini, an facti hujus ibidem adhuc habeatur memoria.

(195) Fore inter annos 1160 et 1170, dum sacerdos Hugoni factum narrans, grandævus quidem dicitur, sed magis præ rigore abstinentiæ, quam præ ætate.

eremitatem in ipsa hostiæ salutaris consecratione mente revolverem tacita, inter alias tenebrosi pectoris cogitationes, hæc mecum versabantur in corde: Putasne, illius corpus et sanguis hic a me sordidissimo peccatore veraciter conficitur, et tractatur, ac sumitur, qui candor lucis æternæ esse describitur et speculum sine macula? Dum hæc et alia his minus stolidi versarem in animo, perventum est ad hoc, ut frangenda esset trifariam more debito hostia sacramenta. Quam ut per medium frangi, mox cruor liquidissimus per fracturam effluere cœpit, qui mediam hostiæ partem, quam manu tenebam, in carnis specie subito conversam, rubore sanguineo infecit. Quibus ego visis præ timore totus dirigui, et pene exsensis effectus perditio rationis consilio, quidquid de ipsius sacramentis in manibus tenebam, in sacrum calicem decidere permisi.

« Erat tunc ibi videre, quod usque in præsens cernitur, sæculis omnibus stupendum miraculum, vinum videlicet in sanguinem et panem in carnem, media sui parte conversa, rem pariter sacramenti, et formam, significans videlicet et significatum, sub gemina specie manifestissime præferre. Quæ ut vidi, has species inconvertibiliter retinere, ea penitus contingere non præsumens, calicem patena, et patenam sacra palla cooperui, et missæ officium percantavi. Hinc, populo dimisso, calicem cum sacris, quæ in eo adhuc hodie continentur, loco congruo secus altare reposui debita reverentia custodiendum. Post hoc summi pontificis adivi præsentiam, rei hujus seriem illi præmissa confessione reatus mei exposui, et absolutionis beneficium, injuncta mihi satisfactione competenti ab ipso reportavi. Ad hæc vero magnalia Dei præsentialiter contuenda a multis huc per circuitum locis passim a fidelibus concurrunt, a quibus cum summa reverentia magnificatur Deus, qui facit mirabilia solus. Hæc, sancte episcope, vobis cupio, istis mediantibus, intimari, quo et illius merear ego orationibus apud Deum adjuvari, et ipse cum suis sociis in Domino valeat, cum ista perspexerit, amplius jucundari. »

Hæc igitur referentes episcopo, quibus innotuerat a presbytero, sperabant illum, non sine avida cordis devotione, ad ea mox videnda processurum. Verum ille ad audita confestim ita respondit: « Bene, inquit, in nomine Domini habeant sibi signa infidelitatis suæ. Quid ad nos de his? Num miramur particulares imagines hujus divini muneris, qui totum et integrum hoc celeste sacrificium quotidie intuemur fidelissimo aspectu mentis? Intueatur illius exiguas portunculæ visu corporeo, qui totum non intuetur fidei conspectu interno. » Hæc dicens, commendantem se orationibus ejus presbyterum, data ei benedictione, abire permisit. Suorum vero curiositatem redarguens, in fidei soliditate ipsos non solum roboravit, imo certius ea quæ fides præscribit, quam ea quæ lux ista visibilis ostendit, teneri a fidelibus debere et intelligi luculentissime declaravit.

A Sic itaque a proposito curiosæ visionis illos coarctavit, et ad excitandum devotionis aspectum pariter et amplexum, ad hæc verba et vivifica cordium alimenta, mentes audientium erudit. Ex præmissis vero, necnon et ex aliis ejus verbis certius nobis persuasum tenemus quia non semel tantum, ut supra ostensum est, imo etiam frequenter, illi concessum sit, revelata hominis interioris facie, illa singulariter de hoc sacramento visu quodam intimo perspicere, quæ nobis invisibilia docemur omnes pariter fide purissima credendo retinere.

CAPUT VI.

Qualiter Hago noster suum corripuit metropolitanum, et quam sollicitus erat de moribus subditorum. — Et est hoc capitulum quintum in serie magnæ Vitæ.

Sed, dum solito crebrius metropolitanum suum, solitoque instantius vir Dei, post factam sibi divinitus admonitionem, hortatur, quatenus omissis parumper quibus indefessus adhærebat curis sæcularibus, studio potius indulgeret pontificalis officii quam reipublicæ administrationi, animum ejus ad gravem contra se excitavit similitudinem. Sux vero jurisdictioni subditos, tam clericos quam presbyteros, ipse totis viribus per seipsum, et per officiales suos, ad vitæ rectoris transtem et disciplinæ regularis honestatem revocavit. Nihil enim de paterna sollicitudine omittens, languidis commissorum sibi moribus infundebat oleum et vinum, ut severitas coerceret distractionis, quos curare non potuit lenitas pietatis.

C Quantum vero sudaverit, quantumve profecerit ad correctionem subditorum in hac gemina ecclesiasticæ dispensationis exhibitione, non est facultatis nostræ, prout dignum esset, exponere, cum hæc peritissimorum etiam ingenia vix multis sufficerent voluminum prolixitatibus enodare. Ecclesias quoque diocesis suæ in omnibus pro posse suo ad statum curavit debitum erigere. Admittebat enim sedulo ad earum regimen viros scientia et vita commendabiles, his vero destitutos ab earum ingressu pro viribus repellebat. In qua nimirum intentione, quanto duce-retur zelo, ex ipsius verbis melius perpenditur, quibus de seipso ita sæpissime fatebatur: « Miror, inquit, quosdam, ut dicitur, gaudere, cum vacant præbendæ aut ecclesiæ, quas pro libitu possint novis possessoribus conferre. Vera enim de meipso loquor, quia nihil unquam in hac vita animum ita affixit ut anxia sollicitudo personas idoneas eligendi ac discernendi, quibus congrue possit regimen vacantium præbendarum aut dignitatum Ecclesiæ nostræ committi. Nec quidquam mundanum adeo me unquam contristavit ut error ille, quo ad majorum sæpe commendationem talibus ecclesiasticæ concessi beneficia, quos frustra credidi in canonicis disciplinis esse strenuos, dum eos postmodum, Ecclesiæ bonis ditatos morum perversitas ostenderit fuisse ignavos. » Et in hunc quidem modum sibi a quibusdam fuisse subreptum non sine gemitu querebatur.

Novinus vero eum pro hujus rei errore diligentius

avendo, alicui suorum collateralium, de cuius sinceritate non parum confidebat, specialiter injunxisse ut, si quid vel tenuiter sensisset, vel audisset sinistri de aliquo quem in sua Ecclesia beneficiare disponderet, hoc ei nullatenus celare præsumeret, non, quod ipse incertis de aliquo rumusculis fidem esset habiturus, sed ut a dubiis etiam certa quandoque selgeret, et conceptum ex incertis quoque laudibus favorem interim temperaret, quousque discussa super auditis veritate, inoffenso mentis iudicio, quod ratio dictaret, liberius exsequeretur. Plurimis vero Deum, ut sperabat, timentibus viris atque discretis injunxit ut personas moribus et doctrina probatas, quas in gremium Ecclesie suæ opportunitate concessa colligeret, suæ notitiæ diligenter exploratas intimarent. Sed vix infelicitati humanæ infirmitatis et ignorantiae! Nam et ex illis plerique pro affinitatis, aut cujuslibet necessitudinis, seu familiaritatis obtentu, culpandos potius ei satagebant commendare, quibus ille interdum non distulit (quamvis infideliter contra se, imo contra Deum, agentibus) fidem accommodare. Ita se aliquoties circumventum a quibusdam sciebat, et gemebat, tantamque hominum infidelium perversitatem (qui Dei patientia suasque simplicitate purissima abusi fuissent, magna de cætero cum detestatione abhorrebat, et a suis, quantum licuit, consiliis eos sequestrabat.

CAPUT VII.

Qualiter in concilio Ozoniensi petitioni resistit de auxilio petito, a rege Richardo, a quo tamen fuit susceptus honorifice post offensam. — Et continetur hoc capite sub capite quinto in serie magnæ Vitæ.

Verum hæc eo agente, et de lucris dominicis ex acquisitione fidelium animarum studiosius satagente, non quieverunt virulenta contra eum serpentis antiqui molimina. Uno igitur anno et fere mensibus quatuor ante mortem suam (196) rex Anglorum Richardus in gravem contra ipsum exarsit iram tali de causa. Ipso siquidem rege, in transmarinis agente, ac contra Francorum regem Philippum acriter præliante, coacta est (197) vocante archiepiscopo Cant. Humberto ad generale colloquium universitas magnatum totius Angliæ apud Exonford. Quibus archiepiscopus, qui vice regis publicis præsidebat negotiis, regias proposuit necessitates, ut qui sumptibus et militantium copiis inferior, contra regem dnicaret potentissimum, ad suam exhæreditationem et perniciem nistibus totis aspirantem. Postulat deum quatenus decernant in commune quo genere auxilii domino suo in tam

196 Obiit Richardus rex anno 1199, die 6 Aprilis. Ira ergo regis contra Hugonem exarsit anno 1197, circa festum S. Nicolai episcopi, quo 6 Decembris recolitur.

(197) Anno 1197, quo rex Angliæ, teste Triveto in Chronico, contra regem Francorum acriter dimicabat.

(198) Richardus Londoniensis fuit episcopus ab anno 1189, ita Annales Winton, p. 302, et obiit juxta eosdem, pag. 304, anno 1198, iv Idus Septembris.

A arcis posito valeant subvenire. Jam vero præstatum erat ab his qui secum regis ex toto vultibus decolat parendum, ut barones Angliæ, inter quos et ipsi censebantur, trecentos milites regi exhiberent, qui suis sumptibus ei per annum integrum contra hostes transmarinos indesinenter militarent.

Requisito igitur super hoc in eodem illo Lincolnensis episcopi assensu, ipse tacitus secum delibans paulisper (cum prius tam primas Cantuariensis quam Londoniensis episcopus Richardus (198), qui et decanatus privilegio fungebatur inter episcopos, se suos et sua regie per omnia necessitati exposituros pronuntiasent) ita respondit citius: « Nostis, ait, o viri prudentes et mobiles, qui in præsentiarum adestis, me in partibus istis advenisse, et de simplicitate conversationis orationis ad episcopale officium assumptum. Cum igitur ecclesia dominæ meæ, sanctæ Dei genitricis Mariæ, me dudum imperitiæ ad regendum fuisset commissa, consuetudines illius et dignitates, debita etiam et onera, solerter addidici; in quibus conservandis alve exhibendis hætenus fere per tredecim annos (199) a rectis prædecessorum meorum vestigiis non recessi. Scio quidem ad militare servitium domino regi, sed in hac terra solummodo exhibendum, Lincolnensem Ecclesiam teneri; extra metas vero Angliæ nihil ab ea deberi. Unde mihi consuetus arbitrator ad natale solum repedare, et eremum meo solito incolere, quam hic pontificatum gerere, et Ecclesiam mihi commissam, antiquas ejus immutatas perdendo, insolitis subjugare angariis. »

Hoc ejus responsum archiepiscopus satis agre accipiens, suppressa paululum voce, tremebundus tremantibus præ indignatione labiis adiecit a Sarisburiensi episcopo, nomine Heriberto (200), inquirere quidnam et ipse animi haberet, super auxilio regi prospiciente? Qui ad inquisita sic respondit paucis: « Videtur mihi quia, citra Ecclesie meæ enorme præjudicium, aliud a me dici nequit vel fieri quam quod faciendum esse ex responsione domini Lincolnensis episcopi modo audivi. » Ad hæc nimium indignatus archiepiscopus, primum in Lincolnensem verbis amarissimis atomachus, soluto consilio nuntium regi (201), per ipsum Lincolnensem caruisse effectum negotium illius. Quo jam rex secundo et tertio per nuntios [archiepiscopi accepto, in ira et furore magno universa, quæ erant episcopi, præcepit quatuor locis confiscari. Id ipsum mandavit et de Sarisburiensi episcopo fieri, qui Lincolnensis diffinitivum suo assensu comprobaasset. Quid multa? Sarisbe-

(199) Argumentum manifestum, quo Hugo probatur, anno 1185 factus episcopus. Siquidem, dum anno 1198, in die S. Augustini venit ad regem, nondum complevisset annos duodecim in casu, quo creatus fuisset anno 1186 in episcopum.

(200) « Herebertus archidiaconus Cantuarie cigitur anno 1193 in episcopum Sarum. » Ita Annales Wigorn. in Angl. Sacra, part. 1, p. 478.

(201) Circa finem anni 1197, uti etiam ex sequenti nota constat.

riensis episcopus confestim proscibitur (202). A Veniensque ad regem post injurias et damna, atque vexationes et plurimas contumelias, vix tandem maxima pecuniarum summa pacem et possessiones suas redemit. In res vero et possessiones Lincolnienſis episcopi nemo præsumpsit manus extendere, dum et offensam ejus metuunt incurrere, anathema vero illius subire non aliter quam capitale supplicium formidabant.

Protrahitur inter hæc tempus a festo sancti Nicolai pene usque ad Kalendas Septembris (203) rege a rebro mandante ut proſcriberetur episcopus, et regis exsecutoribus id exsequi nulla ratione præsumentibus. Tandem vero motus precibus, maxime eorum quos dicta urgebat regalia, ut res illius jure fisci occuparent, transfretavit ad regem. Apud Rothomagum vero accesserunt ad eum duo nobiles viri, comes videlicet Willelmus cognomento Marescallus (204), et comes de Albamara (205). Hi quidem, per quantas injurias furor regis in dominum Sarisburiensem efforbuisse, quantas etiam Lincolnienſi minatus fuisset exponentes illi, supplicabant quatenus eis, quæ viderentur expedire ad sui ipsius commodum, regi per eos intimanda, ad animum ejus mitigandum de causa sua vel negotio insinuare dignaretur. Asserebant enim sub jurejurando quia nullatenus totis facultatibus suarum viribus pacem ei redemissæ, quam eveniret, ut juxta motum furoris sui regia in eum immanitas debaccharet. « Nec solum, inquam, quia vos fidelissime diligimus, talia prosequimur, verum etiam quia tam nobis et domine nostro regi et suis omnibus non mediocriter in hoc casu timemus. Nulli enim dubium esse potest quin ipsum quam celerrime celestis ultio percellat, si vestram (quod Deus avertat!) indignis exagitare injuriis præsumpserit sanctitatem, erimusque nos et amici nostri in opprobrium et direptionem dimicantibus adversum nos inimicis nostris. »

Talia prosequentibus episcopus statim respondit: « Gratias quidem immensa benevolentia, quam habetis erga nos, referimus toto mentis affectu. Optime vero novi quia præ cæteris in sua præſenti vexatione, cui satis compatimur domino nostro regi estis necessarii. Bene etiam novi quia vobis præ cæteris ad compensationem tenetur impensæ beneficii.

Nolo igitur ut pro me, cui adeo rex irascitur, verba aliqua faciatis, ne, si vobis duriora responderit, in ejus obsequio reddamini segniores, aut, si vos pro me exaudierit, se pro vobis magnum quid gessisse reputet, et ad retribuendum vobis bona, quæ meremini, ipse inveniat aliquatenus remissior. Id tantum, si videtur, dicere ei poteritis, quia, ut eum inviseremus, in partes istas venimus. Cui si libuerit ut ipsum videamus, per quemlibet ex suis nobis significet quo loci debeamus occurrere ei. »

His ab eo dictis, nobiles illi viri prudentiam simul et magnanimitatem ejus admirantes plurimum, abierunt ad dominum suum, hæc ei omnia renuntiantes. Qui et ipse non parum illius verba miratus, et animo per omnia fere erga illum repente divino nutu immutatus, jubet ei renuntiare, quatenus sequenti die tertia apud novum castellum Rupis de Andeli (206) occurreret ei. Ad quem noster Hugo confidenter accessit, reperiensque illum in capella loci illius audientem missarum solemniam in die doctoris eximii sancti Augustini, continuo salutavit eum. Stabat vero ipse rex æcus introitum ostii in solio regali, et duo episcopi, Duvelniensis (207) videlicet et Heliensis (208) stabant secus pedes ejus. Cum ergo salutasset eum episcopus, ipse rex non respondit ei verbum, sed, cum illum parumper torvis oculis fuisse intuitus, faciem ab eo avertit. Cui episcopus constanter ait: « Da mihi, inquit, osculum, domine rex. » Qui magis avertit aspectum ab illo, vultumque et caput in partem aliam declinavit. Tunc Hugo episcopus vestem illius circa pectus fortiter constringens, hunc vehementius concussit, iterum dicens: « Osculum mihi debes, inquit, quoniam de longinquo ad te venio. » Rex ad hæc ait: « Non meruisti ut osculer te. » Qui fortius occutiens eum per cappam, quam stricta tenebat manu, confidenter ait: « Iuno, inquam, merui. » Et adjecit: « Osculare me. » Tunc rex admirans fiduciam constantia ejus paululum, subridensque, osculatus est eum.

Aderant autem ibi duo archiepiscopi (209), et episcopi quinque, qui inter solium regis et gradus altaris constiterant. Qui non procul a rege hoc modo præsulem de rege jam triumphantem inter se accersiri cupientes, locum ei sessionis fecerunt. Quos

(202) In Annal. Winton., p. 303, ita legitur ad ann. 1198: « Episcopus Sarum, etc., possessionibus suis desseisatus transfretavit mense Februarii. » Et post pauca: « Herbertus pauper episcopus Sarum reversus de Northmannia, etc., applicuit in Angliam vi Idus Junii. »

(203) A sexta scilicet Decembris anni 1197 usque ad diem S. Augustini anni 1198, quo Hugo ad regem venit, et ab eo in pace, sed non diuturna, dimissus fuit.

(204) Magnæ apud reges Angliæ auctoritatis, et tandem comes Pembrochiæ. De quo plura in Monast. Anglic., t. I, p. 725, et in Chronico Trivetti ad annum 1219, quo obiit Londoniæ apud novum templum in crastino Ascensionis sepultus.

(205) Willelmus nomine, cognomine de Fortibus, per conjugem suam Havisiam comes de Albemarl.

Hujus meminit ad annum 1221 Trivettus.

(206) Unde magna, anno 1197, dissensio inter Richardum regem et archiepiscopum Rothomagensis exorta, uti habetur p. 840, tom. V collect. novæ apud Martene, sed sopita, ut colligitur ex Trivetti Chronico ad hunc annum, mediante permutatione quadam.

(207) Legendum Dunelmensis, qui erat Philippus Pictaviensis, de quo in Anglia sacra part. 1, pag. 726 et seq.

(208) Eustachius, anno 1197, electus in episcopum, de quo etiam in Anglia sacra part. 1, p. 633.

(209) Walterus Rothomagensis, jam regi reconciliatus, et, ut videtur, Hubertus Cantuariensis: Galfridus etiam Eboracensis eo anno in disgratia erat apud regem.

tamen ipse directe pertransivit, ac secus cornu altaris gressum figens, demissis obstinatius in terram luminibus, divinatorum tantummodo celebrationi animum intendebat. Quem interea rex non parum curioso et pene continuo aspectu considerabat. Cum igitur ad trinam invocationem Agni, qui tollit peccata mundi, jam pacis osculum sacerdos dedisset cuidam archiepiscopo, qui regi de more pacem erat allaturus, rex usque ad gradus ei obvius processit, sumptumque ab eo signum acceptæ per immolationem cælestis agni pacis, cum humilli reverentia episcopo Lincolnensi per oris sui osculum porrexit. Ita princeps illustrissimus venerationis signum, quod sibi archiepiscopus parabat deferre, ipse potius episcopo sancto studuit exhibere. Nam ad ipsum alacriter perrexit, et nil tale suspicanti, sed attentius domino supplicanti honorem (ipse Domino id utique disponente) impendit, ut impletor quod Dominus ait: *Glorificantes me glorificabo* (1 Reg. II, 30).

CAPUT VIII.

Qualiter sedata regis offensa eundem corripuit, et ab eodem honoratus recessit; cui etiam post recessum rex contingentem sibi de hospitibus victoriam nuntiavit.

Explicito igitur superius memorato sacri altaris officio, Hugo ad regem accessit, et super indignatione ejus contra se citra meritum suum excitata, pauca, sed fortia expostulavit, et quod in illum nihil penitus deliquisset, evidentissima ratione propalavit. Quibus rex, cum in contrarium nihil referre potuisset, crimen hujus offensæ in Cantuariensem retorsit archiepiscopum, qui sibi multoties sinistra de eo litteratorie suggestisset. Quæ simul universa veritate vacua fuisse promptissima rationum facilitate convincens episcopus, « salvo, ait, honore Dei et salute animæ meæ ac tuæ, utilitatibus tuis nunquam prorsus vel in modico obviavi. » Ita regia indignatione sedata, regis æniis episcopus honoratur, et a rege hospitandi gratia in castellum, quod vocitabat Portum gaudii (210), et quod recenter construxerat in quadam insula non procul sita, destinatur. Rogabat vero, ut etiam die sequenti ad se veniret, et ita cum gratia et favore ad propria, post iteratum cum eo colloquium, remearet. Quod ille gratanter audiens, se in crastino reversurum promisit.

Verum et de salute animæ ipsius pastoralis sollicitudine pie curiosus, apprehensa ejus manu a sede sua ipsum elevans, protraxit seorsum usque ad locum prope altare, ibidemque eum sedere monens, cum et ipse pariter sederet, sic cum secretius alloquitur: « Noster, inquit, parochianus es, domine rex, nobisque incumbit ratione pastoralis curæ pro anima vestra, quam universitatis Dominus proprio

A redemit cruore, in tremendo ipsius judicio respondere. Volo igitur, mihi dicas qualiter se habeat status interior animæ vestræ, ut ei consilium vel auxilium, prout superna juverit aspiratio, efficaciter possim adhibere. Jam enim unius anni spatium elapsum est (211), ex quo vobis alias locutus fui. » Cui cum rex diceret ei conscientiam bonam esse fere in omnibus, nisi quod odio laboraret hostium, quos injuriosos sibi pateretur, et nequiter infestos, episcopus ait: « Si per omnia Dominatoris omnium gratiæ placueris, facile tibi inimicos tuos aut peccatos efficiet, aut expugnatos subjiciet. Verum summo pere tibi cavendum est ne tu (quod absit!) Auctori tuo in aliquo injuriosus existas, aut etiam in proximos quidpiam iniquum committas. De te vero, quod quidem inæstus loquor, jam publicus rumor est, quod nec propriæ conjugii maritalis thori fidem conservas (212), nec Ecclesiarum privilegia in preficiendis maxime sive in eligendis earum rectoribus illibata custodis. Dicitur enim, quod (quod sane nimium peculiare crimen est) pecuniæ seu favoris interventu quosdam ad regimen animarum promovere soleas. Quod procul dubio, si verum est, pax tibi a Domino concedi non potest. » De his itaque regem pro tempore admonitum diligentius et instructum, et de aliis quidem se penitus excusantem, de aliis intercessionis suæ opem sedulo flagitantem, cum benedictione dimisit, et ad hospitium regia sibi provisione delegatum lætus recessit.

C Rex interea de eo cum suis loquens, et virtutem animi ejus multa cum laude concelebrans: « Vere, inquit, si tales, qualis iste est, essent passim et cæteri episcopi, nullus contra eos regum aut principum attollere præsumeret cervicem. »

Tunc ei a suis consiliariis suggestum fuit, quatenus per eum in Angliam litteras dirigeret, et a magnatibus terræ alienigenis modi subventionis auxilium flagitaret. Quas de ea causa illum ferre potissimum consulebant, quia procul dubio a cunctis favorabilibus exciperentur, si per tantum sibi nuntium allatæ fuissent. Nonnulli etiam libentius hoc episcopum sperabant exsecuturum, ut inde regio favori ulterius commendari potuisset. Verum, ut ait Sapiens: « Frustra jacitur rete ante oculos peccatorum (Prov. I, 17), » protinus siquidem per regis domesticos sibi omnia hæc innotuerunt. Suggestibus autem sibi clericis, quatenus in re tam facili pareret alacriter regis voluntati, ille cum magna aspersione verba eorum respuit, dicens: « Absit, inquit, hoc a me! Non est meum, portitorem fieri regalium litterarum. Neque enim proposito, sed neque officio meo, congruere istud potest. Non, inquit, est meum, exactionum hujusmodi vel in modico existere cooperatorem. Non latet vos, qui

(210) Idem, ut videtur, cum castello de Andeli, cum illud novum, et hoc recenter constructum dicitur.

(211) Ex hoc colligitur Hugonem etiam anno 1197 apud regem fuisse.

(212) Berengariam regis Navarræ filiam Richardus, anno 1191, duxit in conjugem, quam Hugo in castro Bevafordensi, juxta libri hujus cap. 15 invenit, et consolatus fuit anno 1199.

semper velut nudato supplicat esse iste potens; et hæc præsertim potestas, cum jugiter petit, premitur. Angli nostri blandis quidem sollicitationibus primo alliciuntur, qui demum asperimis coactionibus, non ad quod ipsi volebant, sed ad quod regi placuerit, conferendum impelluntur. Sæpe etiam invitati id exsequi coguntur, quod semel utroneos, vel ipsos aut eorum prædecessores fecisse noverunt. Non ergo me contingat talibus immisceri quibus cum dispendio proximi cooperatur gratia regis terreni, et indignatio succederet et incurreretur omnipotentis Dei. » Monuit igitur regis consiliarios episcopus, ut procurarent ne sibi talia injungantur, unde contradicendo regis deliberationi, ipsius denuo gratiam ipsam demereri necesse sit. Quæ ut regi innotuerunt, statim mandavit ei quatenus ad suam cum Dei benedictione Ecclesiam rediret, nec mane altero ad se veniendi, ut condixerant, laborem assumeret, sed pro eo ad Dominum bono animo indesineret oraret. Sic Hugo in nomine Domini a curialium laqueis liberatus, Domini magnifice benedicens cum suis omnibus ad sua cum gaudio remeavit.

Vix autem episcopo in Angliam reverso, cum nec ad Ecclesiam suam pervenisset, idem rex contra regem Francorum (215) prope Gisorsium impetu facto, et captis pluribus ipsius opulentiæ, ipsum in fugam egit. Tunc etiam comes Niverniensis in fossatum castelli defectus, aquis eneatis interiit. Hujus autem triumphi seriem rex mox Lincolnensi episcopo significans, et, ut pro eo, sicut cœperat, orare dignaretur suppliciter exorans, nomina quoque et numerum virorum fortium, quos cœperat, litteratorie expressit, scribens inter cætera et asserens quod etiam ipsa rex Philippus satis de fossato bibisset in quod cecidisset, fuga quidem præcipiti, nisi suorum ope subvectus evasisset interitum. Hunc honorem atque trophæum regi coelitus concessum meritis sancti præsulis multi etiam suorum affirmabant, quem ipse pro Domino, pristina similitudine omissa decreverat impensius venerari.

CAPUT IX.

Quam constanter se ad mandatum regum excusavit, quo sibi mandatur ut ad ipsum mitteret duodecim de personis suæ Lincolnensis Ecclesiæ qui ad sua forent nuntia expedienda aptiores, contra exsecutores datos ad confiscandum omnia bona sua censuram exercendo ecclesiasticam. — Et hoc est capit. 7 in serie magnæ Vitæ.

Excogitato autem ab æmulis viri Dei versutæ sublimitatis irrefragabili, ut putabatur, machinamento, suggeritur regi, plurimos esse inter Ecclesiæ Lincol-

(215) Philippum. De hoc prælio et victoria videatur Trivettus in Chron. ad annum 1198, ubi hic relata confirmat.

(214) De opulentia et amplitudine episcopatus Lincolnensis ita scribit Giraldus Camb. Angl. Sacrae part. II, p. 417: « Crevit ergo diocesis Lincolnensis per Remigium, sed decrevit enormiter per Robertum et Robertum. Cunctas tamen catho-

niensis canonicos, qui innumeris redditibus locupletes (214), auro etiam vel argento prædivites, citra gravaminis jacturam non modicas pecunias suis quivissent scriuiis inferre. « Hujusmodi vero ingenio eas, inquit, facile erit extorquere ab eisdem. Scribat Dominus noster rex Cantuariensi archiepiscopo (215), ut de gremio Lincolnensis Ecclesiæ duodecim viros prudentia et consilio præminentes, eloquentia etiam præditos (quos ipse noverit servitio vestro esse idoneos) ad vos destinare festinet, qui rebus opportunis sufficienter instructi vestra possint negotia, propriis illorum sumptibus, in Curia Romana, in Alemannia atque Hispania, necnon et alibi, quo eos censueritis destinandos, competenti solertia expedire. Quid pluribus immoremur? Venit tandem nuntius archiepiscopi ad episcopum, præsentans ei duodecim paria litterarum, totidem Ecclesiæ suæ personis ex eminentioribus porrigenda. sigillo archiepiscopali inclusa. Attulit etiam speciales episcopo litteras, in quibus prædictarum tenor litterarum juxta formulam superius comprehensam exprimebatur. In earum vero calce, regia auctoritate pariter et sua mandavit quatenus litteras singulas illis ad quos erant scriptæ mitteret, quos ad suam quoque præsentiam destinaret, paratos juxta formam regii mandati ad ipsum quantocius regem transfretare. » His cognitis, illi specialius turbabantur, qui tunc ibidem præsentibus inventi, ad invisam se audierunt expeditionem accersiri.

At episcopus ad audita nihil respondens (erat enim hora prandendi) ad mensam jam accessit paratam. Clerici inter prandium invicem mussitantes, se timere asserunt ne duriora episcopus nuntio responderet, cum non pontificali severitate, sed potius lenitate submissa, in casu tam formidoloso, opus esset ad experiendum primitus, si forte blanditate supplicatione dominus Cantuariensis posset deliniri, qui, si vellet, ipse consilium istud in melius facile commutaret. Hæc illis mutuo conferentibus, avertit Hugo, vir robusti pectoris, citius formidinis eorum diffidentiam. Unde nullius ex eis super reformanda responsione consilium expetivit, sed continuo, ut surrexit a discubitu, ad nuntium qui venerat hæc est prosecutus: « Nova, inquit, nec uspiam, hæcenus sunt audita, tam ea quæ auctoritate regis quam et illa quæ sua voluntate injungit dominus noster Cantuariensis. Sciat tamen ille me nunquam litterarum suarum fore vel fuisse portitorem, nec me clericos nostros regis aliquando servitii obligasse, aut obligaturum esse. Prohibui sæpe clericis, etiam alienis, in episcopatu nostro beneficiatis, ne in publicis functionibus, ut est in distrahendis forestis,

drales adhuc regni totius ecclesias, VII comitatus et dimidium in se continens, terræ populosæ, et præter varios personatus, alios VII vel VIII archidiaconatus habens, longe lateque diocesis amplitudine vincit. »

(215) Id factum creditur anno 1198, post reditum Hugonis a rege, licet et ante ejus recessum eodem anno fieri potuerit.

et aliis in hunc modum administrationibus, se obnoxios seculari clientela efficere audent. Quosdam etiam in hoc minus obedientes salutaribus monitis nostris, beneficiorum suorum dura privatione castigavimus. Qua igitur ratione de intimis Ecclesie nostrae visceribus evellere deberemus quos ad regia obsequia mittere jubemur? Satis sit domino nostro regi, quod certe in periculum salutis animae suae, professionis suae officio praetermisso, negotiorum illius executioni se archiepiscopus jam ex integro devoverit. Quod tamen, si parum ei videtur, veniet cum suis; en iste episcopus: Veniet, inquam, audire jussa regis ex ore ejus. Veniet etiam juxta eadem illius jussa, quod justum fuerit promptissime exsecuturus. Tu vero duodenarium litterarum, quas nobis attulisse te dixisti, asporta tecum, inde, quod libet, accitaturus. Haec vero universa, quae tibi loquor, domino nostro archiepiscopo seriatim enarra, ad extremum vero dicturus et quia, si ad regem hoc ordine ituri sunt clerici nostri, cum eis pariter et ego ipse ibo. Nec enim ipsi sine me modo ibunt, nec sine ipsis alias ivi ego. Haec enim pastoris boni ad oves suas, et bonarum ovium ad pastorem suum ratio est, ut nec iste illas incaute exponendo dispergat; nec illae latum temere fugiendo aberrant.

Iras ad haec spirabat litterarum bajulus. Erat enim curialis clericus, in hoc ipsum, ut tali fungeretur legatione, de industria assumptus. Erat quoque, ut dabatur intelligi, fastu imato tumidus, sed tumidissimus ex flatu spiritus curialis. Qui cum pararet minas emovere, quas anhelitu praetumore cordis intercluso vix sufficiebat proferre, intercedit verba ejus virosa episcopus, eum quantocius recedere jubens. Qui protinus ita perturbatus et confusus abcessit.

Misit vero quosdam ex suis viros prudentes episcopus ad archiepiscopum, rogans et monens eum, quatenus praemetiri dignaretur et praecavere in edictis hujuscemodi ecclesiasticae immunitatis (quam tueri tenebatur) praedudicium evidens, nec in talibus suae auctoritatis vtilatenus praerberet assensum. Quorum ille precibus sive rationibus specie tenus potius quam medullitus flexus, rancore parumper dissimulato (quem palam ex inobedientia, ut dicebat, suffraganei sui, se concepisse memoraverat) cum auctoritas simul et ratio certa praescribat nunquam debere per obedientiam malum fieri, et cum debeat interdum bonum intermiti, spondit se provisurum quatenus salva utilitate regia huiusmodi ut praesens negotium ad pacem domini Lincolnensis, aut funditus sopiretur, aut moderatius ordinaretur.

Verum non in longum habuit locum quies pacis repromissae. Emissis enim cito post ista publicis edictis, jubentur possessiones episcopi in manus recipi regalium exactorum. Quod ut audivit episcopus, nonne, inquit, clericis suis, dixi vobis, quia vox

A quidem hominum istorum, « Vox Jacobaeat, sed manus, manus sunt Esau? » (Gen. xxvii, 22.) Verum ut ea quae gesta sunt summatim percurramus, illi quibus demandata fuit executio edicti tyrannici, praeter nimiam formidinem, primo supersedere mandato suggererunt regi, deinde quanti esset periculi, tam jubentibus quam exsequentibus quidquam, unde incidere in maledictionem viri illius attentare. Manifestissimum esse siquidem dicebant quod cuicumque ille maledixisset, eidem malediceret Dominus, et maledictio illa, ut ait propheta, citius devoreret illum (Isa. xxiv, 6).

B Erat autem tunc in exercitu quidam Rotanorum princeps, vocabulo Marchadeus (216), homo per omnia saevitiae belluinae et perditae conscientiae, vis ad quodlibet scelus et sacrilegium praecipuus. Rex vero, nihil aut parum motus ad meliora per ea quae a suis exsecutoribus crebro ei suggererantur, « Meticulosi sunt, inquit, Anglici isti. Mittamus itaque Marchadeum, qui ludere novit cum Burgundienae illo. » Cui statim quidam amicorum suorum ait: « Necesse est, domine rex, Marchadeum guerrae vestrae caeterorum opera illius et obsequio certissime fraudabimini, si efficiatur anathema Lincolnensis episcopi. » Quod rex sibi nequaquam expedire affirmans, plus quoque ipsius periculum, quam suum proprium reformidans, illum quidem, ne periret, mittere supersedit, sed, unde ipsemet rex exitiabiliter periclitaretur, committere non praecavit.

C Cuidam igitur officiali suo, nomine Stephano de Curcheya, viro utique fideli et timorato, nostro etiam pontifici satis devoto, dedit in mandatis, ut, sicut vitam suam et membra diligeret, bona Lincolnensis episcopi absque dilatione in manus suas reciperet. Qui tandem, regio metu coactus, misit quosdam ex suis ad terras, et ad mobilia quaecumque reperissent, cum villis et castellis ipsis episcopi occupandas. Quibus primum ad recipiendum oppidum Laffordum tendentibus occurrit forte, non longe a burgo Sancti Petri, comitatus episcopi. Cujus occursu illi territi divertunt paululum a via, et, accitis quibusdam ecclesiasticis, exposuerunt eis quanta minatus fuerit rex dominus ipsorum, quod distulisset episcopum desaisire (217); et quia, invitati, et metu supremi discriminis astricti, ad id exsequendum modo irent. More igitur tertii quinquagenarii, missi ad Eliam a rege perfido, isti quoque humilantes se supplicabant obnoxios, ut, clericis illis mediantibus, misereretur animabus eorum verus ille servus Dei, ne propter ejus offensionem, quam timebant lacurrere, ultio caelestis consumeret eos. Orant ut regiam potius mitigare festinaret animositatem, ne detrimenta cumlaret undique, etiam insontibus, et a merito contentione inter regem et pontificem prorsus alienis. Spondent insuper se pro viribus servaturos illas res illius. Peunt

pag. 51.

(217) *Desaisire*, id est, possessione exuere.

(216) Mercaderum vocat Trivetius ad annum 1197. Verum a Raynaldo appellatur Marchadeus in annal. ad annum 1199, ubi de ejus crudelitate agi

quatenus suspendat ad tempus sententiam excommunicationis, qua et regem amplius exacerbari et suam eorum innocentiam proveniret periclitari.

Hæc ubi episcopo innotuerunt, « non est, inquit, istorum servare res nostras. Eant tantum, et res, non tam nostras, quam res dominæ nostræ sanctæ Dei genitricis Mariæ, ut eis videbitur, tractent. » Hæc dicens, protulit e sinu sabbriam stolæ lineæ, qua collo suo, dum illic ageret, semper apponere utebatur sub cappa sua, eaque manu agitans : « Hæc certe, inquit, restituet nobis usque ad extremum obolum, » quidquid isti duxerint rapiendum. Veniensque in villam suam Baggodenam appellatam (ubi litterarum archiepiscopaliū supradictos portitor ad illum venerat, ubi quoque de tuenda libertate ecclesiastica divini quondam oraculi periculum per monitionem, ut eadem supra commemoratum est, acceperat) jussit continuo litteras fieri, quibus præcipiebat archidiaconis et decanis locorum (in quibus constituta fuerint possessiones suæ) quatenus, aduatis eorum vicinarum Ecclesiarum presbyteris, mox, ut in partes illorum venirent exactors memorati, palatis campanis acconisque candellis omnes illos subijcerent anathemati, qui res ecclesiæ suæ violenter contingere, et injuste occupare, sive præcipiendo sive obsequendo, præsumpserint.

His in hæc modum dispositis, cum omnes pene sui metu et perturbatione vehementi fluctuarent, ille demum lectulo exceptus, ac si nihil inquietudinis pertulisset, suavissimum in soporem extemplo membra laxavit. Nec causa ista ad intima cordis ejus unquam penetrabat. Ea quoque nocte crebrius solito et intentius, ac velut cum vehementiori spiritus impulsu, amen iterare non desistebat (218).

CAPUT X.

Quod archiepiscopo consulenti, ut mitteret pecuniam regi, qui eam sitiebat, sicut hydropticus aquam, respondit : « Si ipse hydropticus est, ego aqua non ero, » et de curatione apud Cestreham furiundi.

Et siquidem temporis articulo (219) quo regis inactionis procella in Lincolnienis Ecclesiæ pastorem, semetipsum pro ovibus suis exponentem, primum efferbuit, id accidit quod referimus. Ea namque tempestate idem pervigil ovillis Dominici custos Londonias adierat, cum archiepiscopo cæterisque regni optimatibus super tanto negotio tractaturus. A quibus id solum consilii reportavit, ut pecuniæ ingentis summam a clericis suis exigeret, quam ad sedandum regis avari furorem ei per quemlibet ex suis celerius destinaret. Ait namque archiepiscopus : « An necitis, domine episcope, quia, ut hydropticus aquam, ita dominus rex sitiit pecuniam ? » Cui citius more suo ille responderat : « Plane et si ipse hydropticus est, sed ego aqua non ero, quam ille deglutiat. »

Discedens itaque a Londoniis, ad suam festinus repedabat Ecclesiam, unde proponebat dispositis omnibus ad regem transfretare citius, ut supra dictum est. Mane igitur quadam die Dominica per villam quam Cestreham antiquitas nominari instituit, agebat iter. Cumque jam pene totus comitatus illius præcessisset, ipse, cum paucissimis socijs villæ medium ingressus, magno vulgi clamitantis clamore subite vallatur. Exoratur autem a populo conflente ut quemdam convalescentium suum, a sævissimo dæmone obsessum, sacræ suæ dexteræ consignatione dignaretur benedicere. Quem ut vidit aperto domus suæ ostio interius jacere ligatum, mox spiritu totus infremuit, nec contentus illum, ut erat a remotis, benedicere, equo quem sederat descendit, ita dicens : « Proh nefas! hæc utique non se recte habent. » Cernebat namque dæmonis captivum jacere supinum, caputque ad postem, et manus singulas ad singulos hinc inde paxillos humo altius defixos habere religatas; pedes quoque pariter juncti, palo erant stricti. Ipsius autem oculi mirabiliter rotabantur in gyrum, os nunc in hæc, nunc in illam partem miserabili ritu contorquebatur. Nunc linguam in immeusum protendebat ab ore, nunc dentibus stridebat, nunc hiata faucium immanissimo patulum gutturis meatum, ac si quoddam ingens barathrum esset, et intuentibus horridum demonstrabat. Ad quem præsul velociter accurrens, facto super eum signo sanctæ crucis, inclinavit se, et dexteram aliquandiu prope os illius tenebat oppansam, evangelicum interim capitulum scilicet : « In principio erat Verbum (Joan. 1, 1), » voce suppressa percurrens. Et cernebat miserum inter hæc caput, quod huc illucque indesinenter agitare consueverat, immotum habere et quietum, ut solent canes, cum ictus timent castigantium; oculos vero sub aspiciendo eum quadam formidinis nota in partem variam meticulose dirigere. Percorso itaque Evangelio, ut ad locum, ubi dicitur : « Plenum gratiæ et veritatis (ibid., 14), » venit, erexit se episcopus, et patientem aliquandiu tacitus considerabat. Qui repente in partem alteram vultum ab illo declinans, linguam more subsannantis produxit ab ore.

Tunc indignatus ille strenuus potestatis adversæ debellator, aquam et salem more ecclesiastico et ritu celerrime benedicens atque commiscens, aspersit super illum, jubens quoque circumstantibus ut de eadem aqua ei in os mitterent. Et ita dans omnibus benedictionem, equum ascendit atque discessit. Benedicebant vero illum universi et singuli, asserentes quod eorum episcopus, paulo ante eadem via descendens, cum vidisset dæmoniacum, nimio tactus pavore, equum cui insiderat calcaribus urgens, non solum absque subventione miserum pertransierit, sed, tanquam ipsemet furiis ageretur, equo currente aufugerit. Vir autem ille, extunc liberatus a dæmone, vitam suam in posterum in omnibus studuit

(218) Amen, de quo dictum est lib. 11, c. 8.

(219) Circa finem anni 1197, quo primum, ut mox sequitur, efferbuit ira regis in Hugonem.

emendare, vacansque diutius sanctorum peregrinationi pie, cum annis aliquot vixisset devote, sine tandem bono quievit in pace. Hæc de consummatione illius in villa præfata nuper a vicinis suis, qui et interfuisse se dicebant curationi memoratæ accepimus.

CAPUT XI.

Qualiter mulierculam quamdam a spiritu pythonico liberavit. — Et est capit. octavum in magna Vita

Jam vero prætereundum non est quod in capitulo Lincolnensi ad regem se pro communi necessitate trans mare iterum prædixerat (220). Jam filiis benedictione ritu solemni data, illa scilicet qua benedicere jussi sunt filiis Israel sacerdotes in lege per Moysen, et quam in benedictionali suo scribi fecerat, commendatus orationibus singulorum, atque libato invicem sancto pacis osculo, apostolicis verbis universos commendaverat Deo et Verbo gratiæ ejus. Inde, ut præmissum est, directe ad manerium pervenerat supradictum (221). Ubi cum paucis maneret diebus, suggeritur ei a loci vicini decano mulierculam quamdam in decanatu suo, quæ spiritum videretur habere pythonicum, plurimas ad se divinando turbas pertrahere populorum. Indicabat enim passim furta, a quibuscunque admissa, et occulta quæque detegebat maleficia. Si vero ab ipso, ut idem aiebat decanus, seu a quovis discreto et literato viro conveniebatur aut corripiebatur super hoc, mox importuna linguæ volubilis dicacitate arguentem illum quasi suppidum reddebat et elinguem, sicque omnes vestitatis affluentia opprimebat, ut nullus eam convincere, aut silentium ei valeret imponere. Ad hoc statim episcopus, jam, inquit, non post multos dies Londoniam adituri, cum per fines vestros transitum facerem, adducetis eam loco opportuno in occursum nostrum. Quod et factum est.

Descendit itaque visa muliere de equo suo ipse episcopus. Astabat vero ibidem populi frequentia cum parvulis, qui manus impositione erant confirmandi. Muliere igitur sibi præsentata, vir Domini, quasi cum indignatione oblectans, non tam miseram illam quam ejus inhabitatorem, occultum dæmonem, alloquitur: « Age jam, o infelix, inquit, quid nosti divinare nobis? » Proferens autem clausum dexteræ suæ pugillum, implicatam in eo tenens extremitatem stolæ suæ, « Dic, ait, sedes dæmonis, siquidem nocti, quid habeat inclusum manus mea? » Hæc eo dicente, statim velut exanimis corruit ad pedes ejus muliercula, paulo ante procax, nunc autem subito ad vocem virtutis tantæ, non modo fandi, sed etiam standi, impotens effecta. Aufugerat enim interea

A habitator, qui eam male vegetaverat, et illa remanserat sub manu sanantis medici salubriter debilis, quæ sub impetu morbi perimentis existerat prius lethalliter fortis.

Cum ergo ad vestigia viri sancti inclinata aliquandiu jacisset, præcepit elevari eam. Tunc decano interprete usus (ignorabat enim linguam rusticam mulieris) inquiri jussit, qualiter divinationis peritiam acquisivisset. Quæ tenui et submissa voce, cum sæpius interrogata fuisset, dixit: « Nescio, inquit, divinare, sed misericordiam imploro sancti hujus episcopi. » Iterumque deflexo in terram vultu procidit ad pedes ejus. Cumque imposita capiti ejus manu pro ea breviter oravisset, data ei benedictione, præcepit eam ad priorem (222) Huntendonensem illarum videlicet partium penitentialem, adduci, dante ei in mandatis quatenus veram ageret præmissa confessione de omnibus suis peccatis penitentiam. Quod etiam, et postmodum accepimus, fideliter implevit. Præceperat enim ei, ne ulterius præsumeret maleficia aliena divinare, sed propria assuesceret indesinenter mala loquere et accusare. Quæ ex hoc tempore adeo modesta apparuit et taciturna, cum prius garrula nimis existeret et provocatissima, ut hoc ipsum loco ingentis miraculi haberetur penes universos, qui mores illius pristinos agnoverunt.

CAPUT XII.

Qualiter mulierem aliam liberavit a dæmone incubo. — Et continetur hoc capit. in magna Vita sub capit. octavo.

C Huic loco pro causarum, nec non et personarum, similitudine alterius ab infestatione dæmonica mulieris ereptionem virtutibus hujus viri juste enumerandam, reservavimus exponendam, licet tempore diverso celebratam (223). Intimaverat enim quodam tempore vir eximia eruditionis et doctrinæ Bartholomæus Oxoniensis præsul (224), quia dæmon quidam in specie juvenis abuti consueverat quadam infelici muliercula in sua diocesi constituta. Quam etiam asserebat, tam sibi quam aliis venerabilibus personis, detestabilis hujus passionis suæ ærumnam flebili sæpius confessione propalasse, et consilium quo eriperetur ab obsceno oppressore studiosius inquisivisse, juniis insuper et varia carnis maceratione illam memorabat peccatrix membra sua fere usque ad interneccionem perdomuisse. Hæc vero simul omnia nihil sibi contra odiosum et improbum amatorem contulisse. In talibus quoque non paucorum jam curricula temporum eam dixit protaxisse. Hinc venerabilis Pater Hugo, pariter et pietatis instinctu compatiens miserabili feminae, et

(220) Supra cap. 9, in hæc verba: « Si ad regem hoc ordine ituri sunt clerici nostri, cum eis pariter et ego ibo. »

(221) Buggedenam in itinere inter Lincolniam et Londonium situm.

(222) Forte idem cum Huntindonensi, ubi teste Monasterio Anglicano tom. I, p. 530, est prioratus monachialium extra Huntendon fundatus.

(223) Anno 1185, aut 1186, et non serius, Hu-

gone, aut adhuc existente in prioratu Withamensi, aut recenter consecrato in episcopum. De qua re uberius agendum in quæstione, quo anno Hugo sit factus episcopus.

(224) In Annal. Ecclesie Wintoniensis apud Whart. in part. 1 Angliæ Sacre ita legitur pag. 300: « Anno 1161, magister Bartholomæus episcopus Exoniensis factus est. » Et iterum in iisdem, p. 302. « Anno 1186 Bartholomæus Exoniensis episcopus obiit. »

indignans impuritatis dæmoniacæ, « Jam, inquit, ista, ut asseritis, contra peccatum suum contritione cordis, confessione oris et corporis afflictione erigitur, nil aliud demum superesse video, nisi ut oretur pro ea instantius apud clementiam piissimi Redemptoris. » Episcopus autem Oxoniensis hæc se, secumque alios innumeros jam fecisse, sed nihil profecisse commemorans, ipsum quoque, ut pro ea dignaretur orare, suppliciter flagitabat. Cui ille : « Hoc ego non tantum, sed quisque fideliam devotissime facere debet. »

Post hæc, digressis ab invicem episcopis (225), cum iterum occurrissent sibi aliquanto tempore elapso (226), inquisivit sollicitus iste animarum liberator illum episcopum superius memoratum qualiter res se haberet circa illam oviculam gregis sui, quam pestifer ille lupo tam immaniter laniaverat. Cui pontifex non solum ejus ereptionem, sed ereptionis quoque ordinem mirabilem exposuit in hæc modum : « Adjuta, inquit, orationibus vestris dudum illa evasit probrosæ servitutis jugum. Cum enim die quadam incestus ille dæmon incredibili eam libidinibus furore delusam, exanimem pene reddidisset, ille abscedens evanuit, et illa in suo conclavi nimio dolori et mœrori addicta remansit. Cum ecce in alterius specie juvenis alius, ut ei videbatur spiritus ingrediens ad eam, unde mœstos gereret animos sciscitari cepit. Qua nihil respondente, ait ille : « Scio, vereque novi quia nequam illo te afflixit. Sed non mirum; est enim perversus et admodum malignus. Verum, si desideris meis atque consiliis præstare velis assensum, nunquam de cætero is ad te accessum habebit. » Ad hæc illa plurimum exhilarata confestim respondit : « Nihil est, inquit, sub cœlo facultati meæ possibile, quod non libens facerem seu perferrem, dummodo ab istius accessu perinde salvari potuissem. — Mecum ergo, ille ait, amoris fœdus non dubites inire. Ego siquidem, quæcumque poposceris, aut optaveris, tibi præstabo, et nihil a te visis vetis contrarium exigam, et nihil non delectabile sive amabile tibi inferam. » Spondet illa hæc et alia pollicenti assensum, dummodo experiat promissæ liberationis effectum. Tunc ille adduxit eam ad proximum domui suæ locum, et herbam eminens succrescentem illi demonstrans : « Istam, inquit, herbam tolle, et in sinu tuo reconde, ac circumcirea in domo tua sparge : et experimento disces, cum hoc feceris, me in promissis veridicum existisse. » Fecit illa quod fuerat edocta. Venitque post hoc in nota effigie dæmon versipellis, atque astat prope fenestram, qua intrare et exire solebat : et introspicens dixit ad mulierem : « Quidnam est istud horridum et putride dum, quod in hac aede sparsisti? Projice quanto-

A « cius longe a te et a domo tua invisum istud gra-
men, quod imprudens tibi applicuisti. » Illa dissimulante monitis obtemperare malignæ, cepit ille nunc animis, nunc blanditiis instantius agere, ut herbam ejiceret quam se exhorruisse dicebat. Qui, ut se contemni vidit ab ea, post morulas aliquot recessit furibundus et minax.

B « Nec paulo tardius adfuit alter, ac quasi aggratulus dilectæ ait : « Veraze esse didicisti, quæ tibi locutus sum? Nunc ergo, dum ego tecum secretius loquar, amovebis parumper herbam nostratium universitati odiosam a te. Post meum vero discessum resumes armaturam graninis tui, qua illasa conservaberis ab insidiis hostis virosi. Nequaquam enim furcifer ille ad te præsumet ullatenus accedere, dum sentiet me tecum præsentem esse. » Ad hæc illa : « Venies, inquit, si velis, et si possis, ad me; nec enim promissioni meæ debeo contaire. Cæterum herbam istam, vita comite, nunquam rejiciam a me, quæ sola mihi potuit contra impurissimum oppressorem securitatem præstare. » Quid plura? Et iste, sicut prior, post diuturnas preces, post minas et blanditias frustra protractas, circumventum se a muliercula diu multumque deplorans, in auras inanes demum evanuit. Mulier vero jam fide et devotione, ac bona conversatione, melius quam herba illa armata, vitam ducit in Dei timore honestam et quietam. Hæc autem omnia, ut a nobis narrantur, ego ab illius ore (cum ad me jam curata, demum præsentis modulum et absolutionis beneficium susceptura venisset) audivi. » Et hæc quidem Oxoniensis episcopus ratulit episcopo nostro, quæ et ipse frequenter nobis præsentibus referebat plurimis

C Mulier vero præfata, dum orationum gratia multa peragraret sanctorum loca, pervenit demum Cantuariam. Ubi, dum a viris religiosis orationum inquiri suffragia, eidam monacho Sancti Augustini herbam illam e sinu suo prolata ostendi. Quam ille nobis (227) et nos ipsam episcopo postmodum demonstravimus; nam eatenus eam minime agnoverat. Ipsam vero herbam Græci hypericon, Latini herbam perforatam, sive herbam Sancti Joannis appellare solent (228). Hæc in magna Vita inseritur historia. Si cui ista forte minus videbuntur credenda, legat Bedam in *Explanatione Lucæ evangelistæ*, et his similia, quæ suis temporibus acciderunt, a tanto doctore ibidem scripta reperiet.

CAPUT XIII.

D *De furis ereptione, qui ad suspendium ducebatur, et qualiter baronibus scacarii est locutus. — Et continetur hoc capit. sub capit. nono in magna Vita.*

Sed redeundum est ad cœptum iter pontificis nostri versus regem (229), et stylo jam currente

(225) Ad mentem igitur auctoris Hugo jam erat episcopus, dum hic narrata contigerunt.

(226) Uno aut altero mense post primum occursum poterat fieri secundus.

(227) Nobis, id est auctori Vitæ.

(228) Subducta videntur esse abbreviatoris.

(229) Ad ea nempe quæ evenerunt in itinere, ad Richardum regem circa finem anni 1198 aut sequentis initium suscepto.

illud exponendum. Cum igitur expulso, ut diximus, spiritu pythonico a muliere (230), die sequenti territorium Sancti Albani (231) fuisset ingressus, ecce occurrit ei cum apparitorum turba quidam damnatilis, qui ob commissam furum revinctis post terga brachiis ad promeritum traheretur suspendium. Cæteris igitur ad benedictionem pontificis expetendam de more suppliciter accurrentibus ingressus se vi, qua potuit, etiam vinculus ille, ruensque primum ad cervicem caballi ejus, ac statim sub pedibus ejus procidens, misericordiam flebilibus vocibus inclamavit. Tunc episcopus reductis confestim habenis, quisnam ille esset, vel quid sibi vellet inquisivit. Cui dictum est a suis rem, ut erat, agnoscentibus: « Non est vestrum, domine, de isto plura inquirere, quin potius sinite eum, et pertransite. » Dicebant ita metuentes ne illum in sui omnium periculum penes regem tentaret eripere. Sed ipse eo magis causam inquirens, misericordiam interpellantis, ut eam plenius agnovit, voce alacri dixit: « Eia benedictus Deus! » Tunc ait ministris, qui eum deducebant ad suspendium: « Redite, filii, nobiscum in villam et nobiscum illum dimittentem, majoribus vestris et iudicibus nos eum vobis abstulisse reantiate. Nos enim vos securos faciemus. » Qui resistere non ausi, hominem ei dimiserunt. Quem ille mox solutum a vinculis elemosynario suo commendavit.

Qui ut hospitium est ingressus, convenientes ad eum clerici sui ministri, monabant illum instantius et exorabant quatenus permitteret iudices quod sui esset officii exsequi circa reum. Dicebant namque: « Hactenus, domine, nullam contra nos, sive rex, sive alius quis, qui vobis insidiatur, aut justam aut justæ similem potuit reperire causam. Si vero sententiam forensium iudicum, jam latam et jam executioni demandatam, vestra duxeritis auctoritate pontificali irritandam, dicetur ab æmulis quod in ipsam regis coronam delinqueritis, et quasi in reatum incidere læsæ majestatis. » Quibus ille: « Novi, inquit, magnanimitatis vestræ confidentiam. Sed accersantur ad nos huc iudices isti (jam enim foris aderant quærentes ei loqui) et audietis, inquit, illorum sermones, et nostros. » Quibus ad suum concessum admissis, sic eis est locutus: « Nostis, o viri prudentes, hanc sanctæ matris Ecclesiæ ubique terrarum prærogativam esse, ut cujuscunque periculum declinantibus damnationis et ad eam confugium facientibus, securitatem

(230) De quo dictum supra cap. 9.

(231) Celebre olim monasterium, de quo plura in *Monastico Anglicano* tom. I, p. 176, et *Mabillonius*, tom. II, *Annal.* p. 298, et tom. IV, p. 672. Subiectum illud olim fuisse episcopatu Lincolniensi colligitur ex *Giraldus Cambrensis* in *Anglia sacra* part. II, p. 417, ubi hæc scribit de Roberto de Cleinto: « Item Sanctum Albanum amisit, cum tamen tanta familiaritate monasterium illud Ecclesiæ Lincolniensi junctum fuisset, quod abbates ejusdem plerique in Ecclesia Lincolniensi præbendati existerant, » etc.

(232) Ex hoc loco colligi datur eos qui in territo-

riæ præset et incolunitatem conservet? » Quibus id bene scire idque jure observari debere respondentibus, adjecit ille: « Si istud scitis, illud, inquit, nihilominus scire debetis quia, ubicunque fuerit episcopus cum simul adnatis Christi fidelibus, ibi est et Ecclesia. Qui enim materiales lapides ecclesiæ suo ministerio consuevit Domino dedicare; qui et lapides vivos, ex quibus verius constat Ecclesia, per singula sacramenta, ut Dominica templa ex eis fiant, habet sanctificare, jure debet, ubicunque fuerit, dignitate ecclesiasticæ privilegio gaudere, et cunctis periclitantibus, juxta illius formulam, subvenire. » Quod iudices illi gratanter accipientes, antiquis etiam Anglorum legibus hoc ipsum recolentes fuisse expressum, sed nunc, vel modernorum pontificum desidia, vel tyrannide principum esse abolitum asserbant. Habito tamen super hoc ad invicem tractatu, locuti sunt ei in hanc formam: « Domine, inquit, filii et parochiani vestri sumus (232), vosque pater et pastor noster estis. Nec igitur contra privilegium vestrum venire vel disputare nostram est, nec erit, si placet, vestrum, in nostri periculum quidpiam attentare. Proinde, si istum liberatis, nos minime resistemus; sed vobis, si placet, ne erga dominum nostrum regem periclitemur, prospiciendum relinquimus. » Tunc ille: « Bene inquit, et recte locuti estis. Ego igitur de manibus vestris illum tollo; pro qua violentia ego respondebo, ubi oportebit, sufficienter. » Sic reus locum supplicii lætus evasit, liberque Londonias cum episcopo venit, et deinde, quo libuit, indemnis abiit.

Episcopus autem ad proceres, regis scaccario (233) præsidentes accessit, eosque, ut indignitate Ecclesiæ, sub ejusdem præsentia absentia, benigne prospicerent, amicaliter exoravit. Qui ei reverenter assurgentes, et, quod petierat, obtemperanter se facturos pollicentes, compulerunt eum multis precibus, ut secum vel ad momentum resideret. Quibus ille vix acquiescens, sedit tandem. Unde illi exhilarati: « Jam, inquit, triumphaliter gaudere valebimus, qui diem vidimus, quo ad regis scaccarium Lincolniensis sedit episcopus. » Ad hoc ille, locum erubescens, continuo surrexit, osculumque porrexit universis, dicens: « Jam, inquit, et ego de vobis triumphabo. Si post libatum pacis osculum in Ecclesiam meam quidquam admiseritis minus pacificum. » Quod factum et dictum illi nimium admirati, mutuo loquebantur: « O mirabilem prudentiam viri hujus! Ecce quam de facili præscribit nobis,

rio S. Albani erant adhuc remansisse sub cura et diocesi episcopi Lincolniensis, quem ut Patrum et pastorem venerabantur.

(233) Erat illud eo tempore apud Westmonasterium juxta Londonias, sed non longe post translatum Northamptoniam, sicut refertur in *Chronico Trivetii* ad annum 1209. Cæterum scaccarium Angliæ dicitur curia, in qua res fisci pertractantur. Hædem pro ipso fisco seu ærario regio interdum sumitur, quod ærarium regis Angliæ in eadem æde, ubi iudices scaccarii consistunt, asservetur. Vide *Glossarium Cangii* in hac voce.

ut neque jussi a rege alio magno dederere ei debeamus molesti existere. Quibus ille benedictione data recessit, et regem adire disponens, post hæc citius in Northmanniam transfretavit.

CAPUT XIV.

De juvene, quem apud urbem Rossensem desperatum invenit, cujus postmodum computruit caro secus utrumque femur, qui per nostrum Hugonem tam in corpore, quam in anima est curatus. — Et hoc est ex cap. 2 in magna Vita, libro IV.

Dum autem episcopus Rossensem perveniret ad urbem (234), accessit ad eum ibidem quidam juvenem, quem perniciosius suis illaqueaverat dolis hostia humani generis. Qui mediante interprete (neque enim vel ipse pontificis, vel pontifex ipsius sufficienter dignoscere loquelam) miserabilem in hunc modum de seipso recensuit tragediam. « Cum, inquit, dudum adolescentulus, discretionis adhuc minus capax, vacuis ducerer et vagis affectuum motibus, contigit me infelicem ex insidiis adversarii humanæ salutis detestabile enormis cujusdam periculi incurrere crimen. Nec contentus lapsu simplici, lapsum adjeci lapsui, sicque, quod deterius est, criminis addo ad crimen, longam in criminum lapsibus feci consuetudinem. Erat scelus meum sui qualitate nimis horrendum, cujus honorem quadruplicaverat loci, temporis et personæ, cum suis ipsius immanitate, consideratio. Nil ex peccatorum circumstantiis supreme defuit malorum cumulo, nisi forte ignorantia juris semiplena. Suasus præterea et illactus ab alio, primitus in me semper ferè peccabam. Nuper vero sacerdote quodam verbum Dei prædicante, in ecclesia me indignissimum turbis accidit confluentibus interesse. Sacerdos ille catalogum retexens criminum capitalium, in hoc, cujus eram mihi conscius, verbi divini gladium fortius vibrans, ejus damnabilem adeo exaggeravit fœditatem, ut me pene crederem, terra subito dehiscente, absorbendum, ac vivum in infernum collapsurum. Tantam denique mentis confusionem incurri, ut extra meipsum funditus me putarem effectum. Diem vero illum cum prima sequentis noctis parte in lacrymis expendi et singulibus. Tum ecce post noctis medium, lassatum præ tristitia corpusculum in soporem resolvitur, visaque est mihi astitisse femina, inæstimabili præfulgens decore, talia referens monita desolato: « Noli, ait, miselle, desperare, magna est enim clementia et potentia filii mei, qui te nominem vult perire. Surgens vero diluculo sacerdotem inquire, quem tibi notum designo ex nomine, eique fideliter, pure et integre peccata tua confitere. » His dictis visio mihi cum somno est ablata. Ego de nocte consurgens mihi injuncta peregi. Nec multo post, confusionis meæ ruborem non sustinens, insuper locum perditionis meæ exhor-

(234) Episcopalem, in qua sedes sub titulo S. Andree, anno 604, erecta fuit, nunc *Hrosensis, Rosce-trensis, Rovecestrensis, Rossensis, Rochestrensis* hodie dicta.

(235) Non longe igitur aberat ab urbe Rossensi, in

reacens, disecasi a domo genitricis meæ clanculo, et a civitate, in qua natus et conversatus iufeliciteream. Pergenti vero, sed, quo tendendum vel ubi consistendum mihi esset commodius nescienti, occurrit anxio et mœrenti vir ex improvise horrendi aspectus, statura perlongus, capillo rufus, qui ore terrifico hæc est mihi locutus: « Pessime, inquit, offendisti Deum et ejus genitricem; quos si velis quovis pacto habere propitios, ipsum necesse est ut corpus extinguas, quo eis toties injuriosus extiteras. Erras enim, si credis quod in eodem vasculo quod tot contaminationibus polluisti, quidquam divinæ sinceritati acceptum operari queas. » Vix dictum expleverat, et ecce peregrini adveniunt beati martyris Thomæ busta petitori, ad quorum præsentiam, qui loquebatur, repente disparuit. Ego in formidinem simul et desperationem licet vehementer impulsus, signavi tamen frontem signo salutare, bergensque itinere cœpto mœrens, vixque præ cordis dolore gressus proprios regens, hac ipsa die, qua mihi hæc dicta sunt, in hanc urbem circa horam tertiam devenio (236). Immissum quidem fuerat animo meo, etiam antequam hominis prædicti suasionem visibiliter percepissem, ut me metipsam interficerem. At postmodum hæc in me fortius prævaluit cogitatio, fecissemque quod ille suggererat, nisi paululum me animaret miserum recordatio visionis præmissæ, qua mihi aliquantulum blandiebar de Salvatoris nostri suæque genitricis misericordia. Nam et hoc pro constanti olim acciperam traditione quod quicumque sibi necem inferret, æternaliter procul dubio periret. Tam vero iufesta mihi, et adhuc existit ista, ut credo, inimici suggestio, quod bis hodie perrexi, ut me ipsum de ponte hujus villæ præcipitarem in fluvium: At primo, ob commeanium multitudinem revocavi pedem; secundo, adventus vester auribus meis insinuat per vestros præcursores jam imminente me suspendit præcipitio. Mox enim, ut comperi, sanctitatis vestræ præsentiam adfuturam, omni fluctuatione cordis explosa, in tantæ cœpi discretionis alloquium respirare. »

Talibus vero ab eo peroratis, episcopus breviter eam pro tempore adhortatus, data benedictione, mœnet illum, quatenus ad usque Doroberniam (236) sua subsequatur vestigia, ibidem plenius et liberius salutis consilium, nec non et auxilium percepturus. Pareit ille monitis salutaribus. Qui veniens Cantuariam, sacra ejus instructione firmatus et intercessionem adjutus, a tentatione pestifera funditus in perpetuum liberatur. Perendinante autem ibidem pontifice, et tempus navigationi congruum per dies fere quindecim (237) præstolante, jam in fide et devotione prævalidus, consistebat ille in eadem urbe per unam

qua miser hic natus fuerat.

(236) Id est, usque Cantuariam.

(237) Quibus elapsis Hugo in Neustriam transfretavit, et illic circa Septuagesimam anni 1199 pervenit.

circiter septimanam. Disponebat vero limina summorum apostolorum orationis gratia quantocius invisere.

Cæterum rem inauditam illi novinus interea accidisse. Subito enim secus utrumque femur, et circa ejus vœrenda, caro illius ita computruit ut duo alitrinsecus foramina, seu potius fossæ binæ, horrendæ amplitudinis et profunditatis apparerent cum tamen ipse ex tam immenso vulnere hiatu nihil penitus sentiret doloris. Ostendit autem metu gravioris periculi cuidam fidelissimo viro, curandorum vulnere notitiam habenti, magistro Reginaldo pistoris. locum illum putridum, a quo accepimus, quia jam pene usque ad intima viscerum carnes ejus putridæ defluxissent. Insinuatur ista episcopo, qui ceram jubet vulneribus imponendam dari, quam tunc forte appositam foco ad conficienda in usus necessarios luminaria, ut est consuetudinis, ministri calefaciendo mollem tractabilemque redderant. Res mira! Ut enim hedera Jonæ sub una nocte exorta, sub una itidem nocte confungentibus ad pœnitentiam Ninivitis exaruit (*Jonas* iv, 7); ita repente istius pœnitentis ulcera in cicatricem citius sunt redacta, quibus nec signum quidem obductionis repente superfuit. Qui totus jam evangelico more, anima scilicet et corpore sanatus, sumptis solemniter pera et baculo, apostolica, ut proposuerat, mœnia petiit; obtentaque benedictione summi pontificis in Angliam reversus, ac Cisterciensis ordinis habitum indutus, bonæ conversationis merito, non minus rem sibi, quam nomen conversi, perseveranter vindicavit.

CAPUT XV.

Quod ad clerici ordinationem in subdiaconum induci non poterat, qui futurus erat leprosus. Et quam violentæ fiebant sibi persuasiones, ut regis nostri iram sedaret pecunia mediante, et qualiter superveniente de morte regis rumore ei suaderi non poterat, quin ejus sepulturam adiret. — Et hoc est cap. 10 in serie magnæ Vitæ.

Circa id temporis rex jam expeditionem direxerat adversus comitem Engelismensem (238), cui injustum (239), ut dicebatur, bellum inferre parabat.

(238) Contra comitem Lemovicensem factam fuisse istam expeditionem, anno 1199, asserit Trivetius, et alii passim cum eo.

(239) Hujus causa, inventus thesaurus, de quo ad hunc annum agunt Trivettus et Raynaldus.

(240) Petri videlicet cardinalis, qui, ut legitur, p. 33, apud Raynaldum, inter utrumque Galliæ et Angliæ regem hoc anno inducias fecit quinquennales, a papa confirmatas.

(241) A Septuagesima usque ad Quadragesimam.

(242) Vulgo *Anjou* et *Angers*, olim comitatus, nunc ducatus Andegavensis caput, in qua et sedes episcopalis.

(243) Abbatia ord. S. Bened. in suburbio, sive, ut Mabillonius scribit, sita ad prospectum urbis Andegavensis occidentalem, fundari cœpta a Fulcove Nigro, et a Godfrido, ejus filio, anno 1060, consummata.

(244) Imo majoris, inclusa mora, quam apud Grandimontenses fecit.

(245) In quibus rex Angliæ ex castro, quod Ca-

A Inter ipsum vero et regem Franciæ ab armis interim quiescendum præscribebant legales trengæ, quas indixerat nuntiatiæ jam tempus Septuagesimæ. Cum igitur pervenisset ipse episcopus in Neustriam, in terra illa ob præsentiam maxime legati (240) domini papæ, qui in illis erat partibus, tribus ferme septimanis moratus est (241). Inde circa principium Quadragesimæ Andegaviam (242) profectus, in quodam manerio abbatis Sancti Nicolai (243) non longe ab urbe Andegavensium, non minoris (244) temporis spatio perendinavit, regis præstolans reditum a locis remotioribus, in quibus ipsum bellicis vacantem tumultibus (245) adire videbatur nimis importunum.

B Interea a viris rogatus religiosi ordinis Grandimontensis (246), qui in vicino degebant loco (247), sacros ordines apud eos celebravit (248). Qui dum obnixius peteretur ab archidiacono Oxenfordensi (249), nomine Walthero (250), quatenus juvenem satis, ut videbatur, idoneum, notumque ipsi episcopo et charum, familiæ ipsius archilevitæ præpositum, præsentandum ad gradum promoveret subdiaconatus, nulla ratione acquievit, sed pro eo intercedentes non sine motu quodam indignationis compepsit. Quod tunc quidem mirati sunt universi qui aderant; sed paulo post, eodem clerico, culpâ suis exigentibus, lepræ contagione terribiliter per-fuso, rei eventum considerantibus satis claruit virum Dei, quod ei futurum esset, in spiritu prævidisse, in quo noluit benedictionem sacræ ordinationis deperire.

C Manente autem episcopo in loco prænotato (251), audiebatur passim regem in contemptores suos minari grandia, et sæva moliri, unde et comitem prædictum (252) evertere penitus festinabat. Perhibebat etiam nonnulli Lincolniensem episcopum simul et clerum inter illos computari, quibus ob sui contemptum gravia quoque rependere quantocius maturaret. Talia de homine ferocissimo audientes clerici non mediocriter timebant sibi. Erant sub ipso tempore apud urbem Andegavensium ex clericis Herefordensis Ecclesiæ præminentiores quædam per-

luca apud Trivettum dicitur, juxta Lemovicas vulneratus telo post paucos dies occubuit.

D (246) Ordo Grandimontensis a S. Stephano Mœrtensi circa annum 1076 fundatur sub magna districtione in quodam cœnobio, quod caput est omnis diocesis Lemovicensis.

(247) Non procul, ut videtur, ab urbe Andegavensi dissi-to.

(248) Sabbato ante Dominicam Passionis.

(249) Unos ex septem aut octo archidiaconatibus, sedi Lincolnien-si subjectis, et a Kemigio olim institutis.

(250) De quo ad annum 1197, in Chronico Trivetti ita legitur: « Walterus Map, de quo nulla referuntur jucunda, ex præcentore Lincolnien-si archidiaconus Oxoniensis efficitur. »

(251) In manerio abbatis S. Nicolai, aut in cœnobio Grandimontensi, ex quibus primum videtur verius.

(252) Lemovicensem, uti plerique aiunt, aut Engelismensem, cujus auctor vitæ meminuit.

sona presentes (253), pro eligendo episcopo ad regem venire disponentes. Erat unus ex his memoratus Waltherus, qui et archidiaconus et canonicus erat Lincolnensis episcopi, et præbendatus etiam in Ecclesia Herefordensi. Quem dum in loci ejusdem episcopum quidam præfici exoptarent (254), vetuebant, ne similitate præsentis, qua adversus Lincolnenses regius intamuerat animus, sui desiderii præpediretur effectus. Communi igitur consilio Herefordenses cum Lincolnensibus, assumptis secum decano et præcentore Andegavensi, nec non et aliis quibusdam ipsius Ecclesiæ canonicis, ad episcopum pariter convenientes, summis ei visibus, conati sunt persuadere quatenus præ malitia præsentium dierum (ut suus archiepiscopus crebro præmonerat) tempus redimendo nuntios ad regem destinaret, eique in auxilia sumptuum certam pecuniæ summam se daturum sponderet, ac tali compendio seipsum a labore dispendioso et sollicitudine anxia absolutum ad suam quantocius sedem revocaret: « Jam, inquit, non modo regna, sed et regiones singulas bellicus hinc inde fragor concutit, turbantur populi, urbes et vicus metus invadit. Nihil jam tutum, non civitas ad inhabitandum, non ager publicus ad manendum; in brevi nec manere in his locis securum erit, nec abscedere liberum. »

In talibus pene totum diem usque ad vesperum consiliarii in nostro Job non parum onerosi decreverunt. Nam et isti a tribus locis convenerant, ut hæc illi consulerent, et his eum quasi consularentur. Illic vero solus, non contra tres homines, sed contra totidem hominum turmas, indefesse repugnans, rationes eorum ratione vacuas ostendebat. Hoc enim non esse, ut illi sentiebant, tempus redimere, sed tempus perdere, et quidem turpissime, astruebat, ubi dignitas et libertas Ecclesiæ laicali adeo substernitur satellitio, ut nec personis nec possessionibus ecclesiasticis ecclesiastica quies et tranquillitas concedatur, nisi pretio importabili pro laicorum arbitrio hodie pax redimatur, quæ die crastino rescindatur. Et ille quidem talia de redemptione tali sentiebat et proferebat. Nobis vero jam factum satis est conspicabile, quid per hujusmodi exactiones ille Spiritu Dei plenius præviderit in Ecclesia Anglicana paulo post eventurum (255); qui in præsentiarum videmus, expulsis et in exilium trusis monachis et clericis, episcopis etiam et archiepiscopis, non partem quamlibet, sed universi-

(253) In Annal. Wigorniensis Ecclesiæ pag. 477, in Angl. Sacra: « Anno 1186, obiit Robertus Foliot episcopus Herefordensis, cui successit Willelmus Le Ver. » Trivetius, ad eundem annum, addit Willelmum in die S. Laurentii consecratum. Obiisse autem illum in theatro vitæ humanæ, anno 1199, refert Laurentius Beyerlinck. Et ita, obiisse debuit in Januario aut Febuario dicti anni, uti ex hoc loco colligi datur.

(254) Sine optato successu. Non enim Waltherus, sed Ægidius de Brewes (uti habetur in Annal. Wigorn. p. 470) eligitur anno 1199, in episcopum Herefordensem.

Atatem pariter honorum suorum, rapinis cessasse laicorum.

Cum igitur vehementius imminerent consiliatores memorati, ut, procrastinatione remota, statim ipse acquiesceret consilio jam diutissime reprobato, ille nimio affectus tædio, quia cernebat eos, quantum in proposito suo pertinaces, tantum, nisi eis morem gereret, animo implacabiles, invisum tandem colloquium ita conclusit: « Ita, inquit, fratres, quod ad præsens ista sufficiant, mane Domino inspirante, in unam et bonam convenientem sententiam, quam ipse ad gloriam nominis sui noverit uberius profuturam. Nox enim habet consilium, ut frequentius experimento docti sumus. » Illis post hæc recedentibus, afflictus ipse et spiritu anhelus confitebatur se vix unquam in tam brevi mora tantum tædii pertulisse. Sedit vero meditabundus aliquandiu, Omnipotentem intimo cordis affectu exorans, ut sic perplexitatis tæntæ noxillum effugeret, quatenus et illum minime offenderet, et amicos et filios nequaquam, velut aspernando eorum sententiam, scandalizaret. Laxatis autem membris demum in soporem, cordis ejus intima Dominum somnare cœperunt. Tunc post longas visionis almiferæ delicias, hæc cœlitus emissam vocem audivit: *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem et fortitudinem plebi suæ. Benedictus Deus!* (Psal. LXXVII, 36.) In hac voce ille somno exutus stratum deseruit, solitoque citius ad confessionem, quam die qualibet Sabbati (256) faciebat, accessit, in qua se vehementer reprehendebat super quantulacunque titubatione hesternæ, qua vel speciem convenientiæ [f., convenientiæ] suæ consulentibus noxia prærogasset. « Spero tamen, inquit, ut contenti sibi et desistenti iniquitatem meam propitietur mihi Dominus noster clemens et pius, et juxta omnia mirabilia sua eruat nos a præsentis angustia. »

Ecce autem in brevi post hæc venit ad eum, venerabilis abbatissa de Fonte Ebrandi (257), indicans ei secretius regem telo balistæ percussum, ancipiti sorte inter confinium vitæ et lethi fluctuantem, dies jam aliquot (258) doloribus in nimis pertraxisse. Quantum vero recolere possumus, rex ipsa die jaculatus est ictu lethali, qua episcopus adeo cruciatus fuit importunitatibus sinistri consilii. Eo autem interstitio temporis, quod ictum et nuntium intercessit regis vulneris, nemo etiam (unde mirabamur), ei quidquam loquebatur super diffinitive

(255) Archiepiscopis, episcopis et monachis, anno 1207, in exilium missis, in quo annis multis remanserunt.

(256) Die itaque Veneris, sive feria sexta, qua rex vulneratur, Hugo a consiliariis, sicut hic scribitur, summe affligitur; non vero illa nocte qua rex mortuus, uti ex Surio refert Raynaldus in Anna!. ad hunc annum pag. 35.

(257) Mathildis, hujus nominis III, quæ eo anno præerat huic tam celebri monasterio.

(258) Scilicet a die 26 Martii, qua rex vulnus accepit.

tam ardui negotii tanque urgentis; ipse vero sub A silentio præstolabatur salutare Dei.

Decanus interea et canonici Andegavensis Ecclesie rogabant eum, quatenus instanti die Dominica Palmarum divinum apud eos exsequeretur officium, quia suus pontifex a curia necdum redierat Romana, in qua nuper episcopalem perceperat consecrationem. Quibus ille acquiescens, cum jam præcedenti Sabbato ad urbem tenderet memoratam, in medio itinere occurrit ei clericus, nomine Gilbertus de Lasci, verbis certissimis annuntians regem jam debitum mortis exsolvisse (259). Quem et die sequenti ad vestigia patris sui apud monasterium Fontis Ebrandi tradendum innotuit sepulturæ (260). His ille auditis altius ingemuit, seque ad locum designatum mox in obsequium suis intimavit esse iturum. Quod ne faceret, eorum pene universitas ei dissuadere tentavit. Ubi autem pervenit ad urbem, agnovit jam circumquaque hos percrebuisse rumores, passimque vianibus violentias inferri, et rapinas undique exerceri. Nam et suorum quidam, qui ab Anglia ei sumptus afferbant, in manus prædantium inciderunt, qui eis quadragiuta argenti marcas abstulerunt. Suadebant igitur amici una cum domesticis suis ne seipsum et suos talibus exponeret tumultibus, quin potius in civitate resideret, quousque regi defuncto princeps legitimus succederet, per quem violentorum nequitiam comprimere eveniret. Asserebant namque plurimi tantam eorum esse perversitatem, quod non magis deferrent pontifici quam personæ cuilibet laicali. « Quid enim, aiebant, vobis suppeteret consilii, si (quod Deus avertat!) in remota solitudine vecturis et vestibus vos per istos spoliari contingeret? » Ad hæc ille, ut vere justus, qui, sicut leo confidens absque terrore in omni terrore fuit, imo et illato terrore semper constanter, inquit: « Satis utique patet quanta in hoc itinere timenda, sed timidus, occurrere possint. Verum mihi moribus magis timendum existimo, ne Domino quondam et regi meo meam ignaviter videat in tali articulo subtrahere præsentiam, nec fidem vel gratiam mortuo resumere, quam viro semper devotus exhibui. Quid enim mirum, si molestiam nobis intulerit, dum sibi malignis adulantium consiliis minus cavet? certe præsentiam meam nunquam sine summo recepit honore, nunquam me inexcusatum dimisit, cum ei ore proprio super negotiis meis aliqua sug-

(259) De hoc. in *Annal. Winton.* apud Warth. in *Angl. Sacra*, pag. 304: « Richardus rex apud oppidum Chateaw telo perfoctus est vii Kal. Aprilis, obiitque vii Idus ejusdem mensis, die videlicet Martis.

(260) « Sepultumque est corpus (Richardi) ad pedes patris sui Henrici regis apud Fontem Ebrandi. » Ita *Annales Winton.* loco proxime citato.

(261) Andegavensi, ad quam Hugo summo mane pervenerat.

(262) Vulgo *Beaufort*, in quo Berengaria Richardi regis tunc vidua morabatur.

(263) Id est, die 10 Aprilis, qua relictis in Andegavia sociis, et celebrata in Beaufort missa, pervenit ad vesperum in Salmurium, civitatem ad Ligerim sitam.

gessi. Si quid in absentem dantur, obtreptantium livori, non suæ id debuit pravitati seu malitia ascribi. Reddam igitur vicem pro viribus meis sepius mihi ab eo impensis honoribus, nec per me stabit quin ejus exsequiis devotus assistam. Si pergenti prædones occurrant, si equos tollant, si vestes auferant, eo expeditius incedemus quo fuerint vestrum sarcinæ leviores. Si et pedes constringantur, et incedendi facultas denegetur, tunc primo legitime excusabitur absentia corporalis, cum non suo vitio, sed alienis fuerit remota [f., remota] obstaculis. »

Hæc dicens, relictis in civitate (261) sociis, et universa pene suppellectili sua, uno tantum ex minoribus clericorum suorum, et uno cum paucis clientibus monacho, secum pergentibus ire coepit. Audiens vero reginam Berengariam in castro morari, quod Beaufordense (262) appellatur, divertit a via publica, et per horrenda silvarum loca, ut eam super viri sui consolaretur interitu, ad memoratum oppidum pervenit. Locutusque ad cor viduæ, mœrentis, et usque ad animam pene consternatæ, miro modo spiritum ejus delinivit. Quam optimis sermonibus ad habendam in adversis tolerantiam, et in prosperis cautelam informans, celebrata ibidem missa ac benedictione solemnî reginæ et aliis, qui aderant, multa ex devotione impertita, continuo recessit. Pervenit autem ipsa die (263) ad oppidum quod Salmur dicitur, exceptusque cum litania in occursum festino ab oppidanis illis, apud prædictum Gilbertum de Lasci (264), tunc ibi scholis vacantem, nimis ejus devotus precibus mansit. A quo liberalissime exceptus, sequenti mane, Dominica videlicet Palmarum die (265), venit ad monasterium Fontis Ebrandi, obviamque habuit in ipsis foribus ecclesie regii funeris portitores. Quo demum honorificentissime juxta magnificentiam regiam tradito sepulturæ, rediit episcopus denuo ad hospitium prætaxatum. Inde per triduum continuatum (266) ad monasterium illud pergens, superstium missarum et psalmodiarum replicatione, tam regibus ibidem sepultis quam fidelibus cunctis in Christo quiescentibus, veniam implorabat, et lucis perpetuæ felicitatem.

CAPUT XVI

D *Qualiter Joannes, rex futurus, post sepulturem fratris, apud Fontem Ebrandi accessit et qualis et facturum monialibus per nostrum Hugonem pro-*

(264) Progenitum ex nobili, de Northmannia in Angliam translato, stemmate.

(265) Quæ eo anno incidit in diem 11 Aprilis, *Baldulphus Goggeshale*, tom. V. *Collect. Martene*, pag. 857, scribit corpus Richardi regis Dominica in Palmis juxta patrem suum regio honore apud sanctimonialibus ab episcopo Liucoliniensi humatum esse.

(266) Ex Salmurio ad Fontem Ebrandi ivit, et rediit Hugo diebus scilicet 11, 12 et 13 Aprilis, ad quem etiam, die 14 una cum Joanne futuro rege perrexit, et cum eodem rediit Salmurium, uti et seq. cap. patet.

miserit, et de pluribus gestis ejusdem Joannis, A suam insinuantibus reprobationem futuram.

Feria vero quarta jam dilucescente (267), frater regis, Joannes, Sine-Terra (268) cognominatus, susceptus est apud Chinonem (269) a proceribus quibusdam Anglorum, castrum ipsum servantibus, ut præset omnibus loco fratris sui. Familia quoque regis defuncti ibidem constituta se ad ipsum contulit eadem die. Præstiterat enim solenne juramentum, quod testamentum regis defuncti fideliter exsequeretur. Quod præterea legitimas priorum consuetudines, justasque terrarum sive populorum leges, quibus erat præficiendus, inviolabiliter conservaret. Rex quidem defunctus modico ante obitum suum tempore terris omnibus quas habuerat ipsum destituerat, eo quod accepisset eum cum rege Francorum in sui perditionem conspirasse. Qui sub ea tempestate qua rex occubuit, apud nepotem suum Arthurum in Britannia fuit. Fratris vero nece audita, Chinonem venit cum paucis. Misitque statim ad episcopum nostrum, in burgo supradicto (270) consistentem, et repatriandi comeatum præstolantem, suppliciter exorans quatenus suam celerius sibi exhibere dignaretur præsentiam. Ad cujus sibi in via occurrentis aspectum, ille gaudio gavisus immenso, admissis equo et relicto comitatu universo, obvius ei processit, eumque veneratibus rogavit, ut ab eo minime discederet, sed pariter secum reversurus in Angliam, in partibus transmarinis contubernium sibi individuum exhiberet. Quod ille se nequaquam facturum prolatis rationibus insinuans, venit cum eo usque in Samur, cum prius visitasset apud Fontem Ebrandi busta regalia, patris scilicet et fratris illius. Ubi, quæ gesta sunt tunc, cum sint notitia et imitatione digna, non videntur desidiose silentio suppressenda.

Cum enim ille novus tantarum gentium dominus, plurima stipatus nobilium turma, ad ostium chori manu propria pulsans ingredi vellet (271), ut sepulcrum videret prædictorum, sequæ orationibus sanctæ illius congregationis commendaret, responsum accepit a duabus reverendæ gravitatis sanctimonialibus quia mortalium nulli liceret aut conventum inspicere, aut septa interiora adire, nisi sub præsentia abbatissæ suæ. « Illius, inquit, reditum igitur vos exspectare oportet, quæ mox de itinere speratur reversura. Nec durum reputet excellentia vestra quod nec illius intuitu ordinis statuta infringimus. In hoc potius clara: memoriæ genitor vester. vobis imitandus censeatur, qui in viris religiosis id quam maxime venerabatur, si tradita sibi majorum instituta rigida et inviolabili devotione observarent.»

(267) Quæ erat dies 14 Aprilis.

(268) Sic dictus, vel quia, fratribus ejus ad honores amplissimos ab Henrico patre sublimatis, ipse velut junior nihil habebat, ut scribit Trivetius, vel quia a Richardo fratre etiam tandem obtentis terris spoliatus fuit.

(269) « Statim (scribit Coggehalæ apud Martene, col. 859) Chinum castellum adiit, ubi thesaurus re-

His dictis, et ita prolatis, virgines illæ prudentes pulsantem principem compescunt et excludunt, clausisque diligenter foribus ad socias revertuntur.

Is vero ad episcopum conversus, rogabat eum, quatenus petitionem suam, pro suffragiis illarum apud Deum obtinendis, Christi auxillis exprimeret, plurima etiam bona, quæ eis conferre disponebat, eidem propalaret. Cui ille: « Nostis, inquit, quia satis aversor omne mendacium. Cavebo igitur mihi ne labiis meis promissa vestra enuntiem, nisi hæc certissime a vobis implenda præsumam. » Jurat ille se, non modo quæ tunc promittebat, impleturum, sed pro tempore et loco se ea cumulaturum abundantius. Quod tandem episcopus sanctimonialibus, ipso astante, exposuit, ejusque auspiciis præcibus illarum meritisque commendans, data universis benedictione, una cum ipso rege discessit. Cui etiam jam plurima de pietate in Deum, de clementia in subditos, de justitia in universos disseruerat. Qui ad omnia se paratum animoque pronum ac devotum contestans, ei tanquam patri et præceptori se ex integro semper pariturum affirmans, totius sui moderationem illius sanctitati attentius commendabat. Cui etiam inter amicæ confabulationis verba productum e sinu lapidem auro inclusum, et collo suo appensum ostenderat, asserens hunc cuidam suorum progenitorum cum tali fuisse concitus pollicitatione donatum, quod nunquam privaretur avitæ dominationis amplitudine, quisquis successorum suorum ipsum meruisset possidere. Ad hæc vero episcopus confestim responderat: « Non, inquit, insensibili lapide fiduciam ponatis, sed tantum in lapide vivo et vere cœlesti, Domino nostro Jesu Christo. Huic fundamentum cordis vestri, huic spei vestræ anchoram firmissime imprimatis. Hic enim solidus et vivus lapis, ut omnes resistentes sibi conterit, ita sibi innitentes defluere non sinit; sed ad altiora semper attollens, ipsos etiam ad ampliora promerenda dilatando extendit. »

Cum vero ad porticum jam pervenissent ecclesiæ, ubi species seu imago regressuri extremi examinis, quo electi a reprobis discernuntur, eleganter pro modulo humani artificii exprimitur opere sculptoris, episcopus comitem, futurum in proximo regem, manu protraxit ad lævam iudicis, ubi reges cum suis insignibus inter damnatos audituri: « Ite, maledicti, in ignem æternum (Math. xxv, 41); » a gehennalibus tortoribus rapiuntur in tartarum, tunc ait episcopus: « Horum ejulatus et interminabilis cruciatus vobis indesinenter anifus representet. Hæc perpetua supplicia vobis ante cordis oculos assidue versentur. Horum malorum sedula recor-

gius servabatur, traditoque sibi castello et thesauro a Roberto de Turnham, mox alia castella, etc., occupavit. »

(270) Videlicet in Salmuriõ, vulgo Samur, et Saumur.

(271) Egregium omnino de illius temporis accuratissima sanctimonialium Fontis Ebraldi clausura testimonium!

datio doceat vos quanto sui dispendio aliis ad tempus medicum præficiuntur regendis hominibus, qui seipos male regendo sine fine cruciandi dæmoniacis subiciuntur spiritibus. Hæc dummodo vitare licet, semper expedit formidare ne, cum non licet, jugiter postmodum contingat tolerare. » Dicebat quoque cælaturam seu picturam hujuscemodi in ipsis ecclesiarum aditibus congrua satis ratione prætexi, quatenus intraturi, et pro necessitatibus suis Deum rogaturi, hanc summam et supremam necessitatem suam esse sciant, ut impetrent veniam pro delictis, qua impetrata, et securi permaneant a gehennæ pœnis, et gaudeant in deliciis sempiternis. Et qualem episcopus talia prosecutus est.

Transiens quippe comes, in proximo futurus rex, et manu secum trahens episcopum ad parietem oppositum, ei que ostendens regis speciosis insignitos coronis, angelico ductu in gaudium tendentes superni regis: « Nos, inquit, domine episcope, nobis potius monstrare debuistis, quorum exemplum atque consortium sequi et assequi habemus in votis. » Tam vero in gestu et affatu ille paucis post hoc diebus humilem se ostendebat et submissum, ut videretur modum excedere. Occurrentibus sibi obiter mendicis ac fausta imprecantibus, corpore incurvato et capite altius demisso gratias diligenter referebat. Salutantes se pannosas etiam anicolas mitissime resalutabat. At vero post triduum, lætificatos non mediocriter ex his tam episcopum quam et alios ista conspicientes, ex aliis gestis et dictis incongruis multo amplius contristavit. Ex quibus compendii gratia, plurima supprimentes, pauca referimus, ut conjiciat prudens auditor, ubi perpenderit talem radicem, qualem æstimare liceat securam fructuum ex ea lem arbore fertilitatem.

Cum igitur die sacratissimo Resurrectionis Dominicæ (272) oblaturus ex more ille ad manus acrescit episcopi, altario assistentis, aurea ei circumdata a cubiculario suo, sicut mos regius exhibebat, bis sena dabantur in palmam. Hæc ille stipatus undique hand modica turba nobilium, cum staret ante episcopum, diutius intuens, et quasi ludendo exagitant, tandiu offerre distulit, quousque omnes eum intuentes mirarentur. Tandem præsul motus ob hunc ejus gestum tali hora et in tali loco: « Quid, inquit ad eum, ita respicis? » Cui ait ille: « Istos sane inturo aureos, quos, si ante dies paucissimos tenuissem, non vobis illos offerrem, sed meæ potius crumensæ inferrem. Verumtamen jam modo accipite illos. » Indignatus ad hæc vir Dei, et vice illius vehementer erulescens, ut erat mentis piæ et cordis generosi, protensum ad se retraxit brachium, nec illius aurum contingere passus, nec suam dexteram ore tam avaro sustinens osculari, fremens vero in seipso, et caput suum movens: « Jacta, inquit, ibi

A quod tenes, et recede. » Qui in pelvin argenteam, in quam oblata congregabantur; nummos ipsos præjiciens, abscessit.

Nihil vero sibi de oblatione quisquam eorum qui episcopo adhærebant, in aliena unquam ecclesia; nisi forte, ubi ecclesias dedicaret, retinere præsumpsit, dicente sæpius ipso, satis injustum videri sibi ut ab ara alterius illi quidquam temporale asportent, qui de gratia locum ipsum custodientis spiritualem mentium alimoniam ibidem participant. Hoc quoque tam in propria, quam in aliena ubique diœcesi observabat, et observari a suis faciebat. Nec de ista ergo oblatione quilibet suorum quidquam accepit. Videbatur autem tunc quibusdam quia Dominum in hoc imitaretur fidelis et prudens servus ejus. Ut enim Dominus ad Cain et ad muera ejus olim non respexit (*Gen. iv, 5*); ita modo servus Domini, quia munus oblatorem non immerito improbavit, ejus vel munus tangere contempsit.

Verbum autem Domini episcopus astantium multitudini prædicare exorsus, cum de bonorum vel malorum principum moribus, et præmiis post futuris multa dissereret, dum ab aliis devote acclamaretur, sibi princeps memoratus, more principum qui mane comedunt, tam materiam quam notam sermonis non æque ferens, tertio misit ad eum, flagitans obnixè, ut sermoni metam ponat, et divina celebret, quatenus sibi post tanta jejunia vesci concedatur. Sed fortis evangelizator noster, qui super montem excelsum ascenderat, vota et mandata ejus despiciens, quin et vocem fortius exaltans, multitudinem maximam auditorum tam diu pæne spiritualis doctrinæ cibare non destitit, donec cunctis acclamantibus, plurimis quoque illacrymantibus, ad digne percipiendum panem sacramentalem, qui de cælo descendit, et dat vitam mundo (*Joan. vii, 33*), eos sufficienter pro tempore informaret (273). *Hic autem in serie magnæ Vitæ inseruntur plura mala de rege Joanne, quæ videre poterit ibi, qui voluerit intueri.*

CAPUT XVII.

Qualiter post mortem regis Richardi repatriando hostium evaserit violentias, et a sibi occurrentibus cum quodiodio sit susceptus. — Et hoc est cap. 12, in magna Vita.

Sciendum itaque ipsum vere mundi exsulem, et cæli civem, extunc quam maxime præsentis incolatus sui dispendia exhorruisse, et cælestis quoque habitationis desiderio flagrasse, ex quo plenius animadvertit optatam a quibusdam regni mutationem ad deteriora vergere, et speratam status ecclesiastici meliorationem in adversum cadere (274). Ad Ecclesiam ergo suam quantocius censuit repedandum, quatenus saluti commissarum sibi solertius provideret animarum, sibi que liberius ex uberiori fructu pietatis omnimodæ ad superna gaudia

(272) Quæ eo anno incidit in diem 18 Aprilis.

(273) Subductis duabus lineis agnoscit Vitæ abbreviator se omisisse nonnulla, quærenda in majori, id est, ab auctore Vita conscripta.

(274) Factum in anno 1207, quo archiepiscopi, episcopi, monachi cum clericis, pulsati in exsilium non redierunt ante annum 1214.

exquireret comæatum. Valedicens itaque memorato principi, recessit ab eo secunda feria Paschæ (275). Cumque pervenisset ad villam quamdam, in qua hospitari decreverat, et quam incolæ *Fleche* (276) vocant, ingressus ecclesiam missas celebrare parabat. Et ecce, illo necdum sacris vestibus induto, turbati ad eum currunt ministri sui, nuntiantes, equos et rhedas ipsius ab illius loci custodibus retineri, quosdam etiam ex sagmariis suorum a prædonibus abduci.

Erat vero in comitatu ipsius Gilihertus Revescensis (277) episcopus, et clerici diversorum locorum quam plurimi. Qui omnes unanimiter rogabant eum, quatenus, prætermissa ob tantæ necessitatis et perturbationis eventum missarum celebratione, Evangelium sibi legi contentus foret, et ut se et suos expediret a tantis periculis intenderet. Qui nihil turbatus ex his quæ a raptoribus gerebantur, sed nec motus ex his quæ a comitibus suggerebantur, ut surdus et mutus ad audita cæptis tantum insistebat. Nec simpliciter et plane sacrum contentus officium peragere, imo sandalibus, tunica, dalmatica cum cæteris insignibus utens, ut universos divino præsidio melius communiret, pontificalem in agendis benedictionem interserens, missam more solemniori quam devote peregit. Omnibus ergo rite completis, dum sacris se exiit indumentis, accurrunt ipsius loci magistratus in ecclesiam, suppliciter et obnixè veniam petentes, quod impedire suos vel perturbare præsumpsissent. Spondent quoque obsequia, si dignaretur pernoctare in loco. Si autem duxerit ulterius procedendum, conductum ex suis ad loca usque tutiora pollicentur. Quos ille satis hilariter allocutus, ut erat spirituali jucunditate ac cælesti repletur convivio, conductum illorum non respiciens, continuo ab eis recessit. Ipsaque die cum universo comitatu ad monasterium Sancti Petri (278) in suburbio constitutum Cenomanensi pervenit.

Sequenti diluculo, dum matutinale Deo exsolvit officium, et longas more solito recitari facit lectiones, tumultus ingens a mœnibus civitatis increpuit. Milites namque cum manu armata directi a comitissa Britannicæ (279), et ejus filio Arthuro (280) insultum fecerunt, ut Joannem prænominatum caperent. Qui nocte quidem illa illuc advenerat, sed præsentiens insidias sibi paratas, ante lucis ortum clanculo urbem pertransierat (281). Hæc ut primum agnovit Girardus quidam ex clericis episcopi, turbulenter

(275) Id est, 19 Aprilis.

(276) Nunc *La Fleche*, Latine Flexia, civitas est cum arce. decem fere milliaribus distans Andegavo.

(277) Alias Rovestrensis sive Roffensis episcopus. De quo in *Annal. Winton. part. 1, Angliæ Sacræ*, p. 302, ita scribitur ad an. 1185: « Gilbertus de Glauvilla Roffensis episcopus factus est. » Et, pag. 346: « Anno 1214, durante adhuc interdicto, obiit Gilbertus Roffensis episcopus, qui 30 annis episcopatum tenuit. »

(278) De Cultura dictum, de quo Mabillonius t. I *Annal.* p. 191: « Huic, inquit de Bertichramno loquens, originem debet nobile S. Petri, quod de Cultura Dei appellatur, monasterium in suburbio Ce-

satis et anxie ei studuit, quæ diligerat, nuntiare, orans instantius, ut officium, quod agebat, brevitate lectionibus percurreret; quatenus discursantium armatorum manus dubia adhuc sub luce facilius declinando, cum sociis, qui jam præcesserant, instantem tutius perageret diætam. Verum ille, ut hunc quoque turbinem impavidus excepit, sic tranquille cum omni diligentia debitos Deo hymnos exsolvit. Nec plane ad insipientiam sibi. Nam, dum moratur, adfuit ejusdem loci abbas (282), qui illum eques præcessit, et per semitarum compendia illæsum deduxit ultra civitatis suburbia. Ex his vero qui ipsum præcesserant, plures intercepti atque detenti sunt hostili violentia. Reliquit autem ibidem in custodia prædicti abbatis rhedas duas cum aliquibus equis et varia suppellectili; quæ omnia præfata comitissa ad civitatem ipsam sequenti die adveniens, ad ipsum deduci fecit, orationibus suis seipsam et filium suum studiose commendans. Ipse vero Sagiensem tendebat ad urbem (283).

Acceperat quoque relatione plurimorum, abbatem optimis esse [cod. abbatem de optimis esse, etc.] studiis prædictum, probisque moribus valde insignitum. Audiens quoque illius cœnobium non procul a via, qua pergebat, constitutum, cupiensque viri Dei notitiam sibi comparare, et ejus orationibus seipsum commendare, nec temporis inquietudine, nec itineris longitudine, potuit revocari quin ad ipsum inquirendum alacri devotione properaret. Per devios itaque suisque omnibus ignotos calles, cum paucis suorum ad diu quesitum demum pervenit monasterium; reliqui, servientibus et sociis recto itinere ad urbem præmissis, qua erat ipse hospitium subiturus. Cum cognovisset vero abbatem tunc esse absentem, celebrata missa discessit, totum videlicet expensens devotionis piæ unguentum in ipso Justorum capite et Domino nostro Jesu Christo, quod participare decreverat cum abbate, membro ipsius et servo fideli admodum et honesto.

Jam vero post hæc, omni sublato cujuscunque difficultatis obstaculo, Ecclesiæ suæ gremio excipitur, pacem exoptatam filii reportans, multo quidem sudore, sed et multiplici honore partam, et toto ipsius vitæ spatio duraturam. Occurrebant vero illi undique modo ex civitate, et in civitate, et in diocesi sua turbæ lætantium et applaudentium tanquam duci eximio sublimiter triumphanti. Plurimi quoque viri in Northmannia, in Anglia vero ex populo normanicæ urbis situm. »

(279) Constantia nomine, filia Conani ducis Britannicæ, et vidua Gaufridi filii Henrici II, regis Angliæ, quæ ducatum Gaufrido contulit.

(280) Constantiæ et Gaufridi filio, tunc duodecim annorum adolescente.

(281) Cenomanensem, et Rothomagnum perrexit; ubi Joannes, teste Trivetto, triginta duorum annorum princeps in octava Paschæ, die 15 Aprilis anni 1199, ducatus Northmannici gladio cinctus fuit.

(282) S. Petri de Cultura Dei abbas.

(283) Vulgo *Seez*, in cujus suburbio cœnobium sub titulo S. Martini, cujus et abbas, ut videtur, plurimum hic commemoratur.

et ex clero prorsus innumeri, unanimiter erant ei A : conclamantes : *Benedictus, qui venit in nomine Domini (Matth. xxiii, 39)*. Ipse vero totum Deo, et nihil sibi, tribuens benedicebat Dominum, qui semper in omnibus triumphat.

CAPUT XVIII.

(284) *Qualiter habens in votis Carthusiam visitare, cedendi petitam licentiam non obtinuit, et quam strenue se gesserit in causis sibi delegatis, et specialiter contra quemdam Jordanum de Turri, et quom grave fuerit sibi se de negotiis sæcularibus personaliter intromittere, quæ aliis imponenda censuit, fidelibus et discretis.*

Habuerat sane jam diu in votis, ante vitæ præsentis excursus, episcopus locum Carthusiæ semper amatum adire, statumque ordinis præsentialiter intueri, et gregis illius, quam pusilli, tam et sanctissimi, aspectu et affatu interna sua desideria ab externis tumultibus aliquantulum respirando uberius refovere. Optaverat profecto etiam sarcinæ pastoralis curæ ex integro, si daretur facultas, renuntiare, cum mundanis litibus decidendis, sub prætextu spiritualis officii, ordine, ut memorabat, præpostero, totis ferme diebus cogereur inservire. « Jam, inquit, urbium prætores vel præsides, et Ecclesiarum præsules, eo fere solo distare cernuntur quod isti continuis, illi diebus interpolatis vacant forensibus litigiis. Illis interdum licet rei familiaris suæ utilitatibus consulere; istis ipsa etiam animarum suarum negotia vix quandoque permittitur tractare.

Sollicitaverat etiam secundo vel tertio aures summi pontificis per internuntios super hujusmodi cordis sui proposito; sed et ille nullatenus acquiescens, non modo petitionem ejus repellerebat, sed et petitionis mediatores durius objurgabat. Omnium enim sane difficiliores et magis arduas negotiorum decisiones, quas inter fines totius Angliæ auctoritate ventilari contingebat apostolica, episcopo delegabat Lincolnensi (285), quoque suis temporibus Ecclesiæ præsederunt Romani summi pontifices.

Personæ quoque nihilominus, et mediocres et infirmæ, quantum de meritis præsumebant causæ suæ, tantum coram eo contra suos adversarios optabant litigare. Illos enim, sive viribus niterentur, sive armarentur dolis, sub examine iudicis justissimo, et veritas facilius convincebat, et æquitas citius percellerat. Nam et hoc quoque donum acceperat a Deo, ut, sicut eo nemo æqui et recti tenacior, ita nemo inveniretur de facili, qui eo videretur volocior sive acutior in discussione veri et falsi. Quod in eo attendentes hi, qui peritiores in jure et in ventilationibus forensium sive ecclesiasticarum causarum exercitatissimi habebantur, miraculis ascribebant, dum ille talium insuetus et quasi legum nescius, omnium præcederet acumina, et ingenia prævolaret jurisperitorum.

(284) Relata in hoc capite diversis contigerunt anni.

(285) Quæ Hugoni nostro in causis archiepiscopi

Vidimus quemdam in Londinensium civitate præpotentem, Jordanum de Turri vocitatum, quem auctoritate domini papæ litterarum in jus traxerant pauperes et pusilli duo sub tutoribus adhuc agentes orphani super iniqua detentione quarundam domorum, hæreditaria successione ipsis competentium. Causam ipsam in forum ecclesiasticum titulus, cui dicebatur inniti, adduxerat usurarum. Hic die præfixa, non quasi litigaturus, sed quasi litis progressum discissurus, ad episcopum, plurimo stipatus agmine, propugnatorum potius quam advocatorum, accessit. Cui dum litteratoria, simul et viva voce inhibitiones precesque obtulissent stipatores sui, tam ex parte domini regis quam et aliarum sublimium potestatum, nec non et civium communiter Londonensium, ne in causa ipsa procederet, quia si faceret hoc, ut asserebant, in suæ urbis præjudicium redundaret. Cum ergo assessores et domestici sui subsistendum esse in causa illa unanimiter decernerent, ille intra seipsum paululum deliberans, hæc demum voce oppressorem opprimit pupillorum. Meminerat enim ille orphanorum pater Scripturæ dicentis : « Pupillo tu eris adjutor (Psal. x, 14). » Ait itaque : « Revera, Jordane, quanquam nobis extiteris charus, nullatenus tamen contra Deum tibi deferre valeamus. Verum, quia contra tot et tantos fautores tuos niti, non modo parvulis istis, imo et nobisipsis, nostrisque conjudicibus constat esse inutile, quid simus acturi, nolumus te latere. Pro me ipso tamen loquor : Liberabo animam meam. Scribam ergo domino papæ quia tu solus in terris istis ejus jurisdictioni contradicis, ejusque auctoritatem solus tu evacua contendis. » Hac ille sententia, ac si sagitta feriretur, præcordialiter tactus (nimium intelligens, quanti foret ponderis relatio ista in auribus summi pontificis, præsertim emissa ab ore viri tanti nominis) tractare cœpit in continenti cum suis super restitutione faciendâ destitutis. Nec enim alium exitum invenit alias. Verba quippe viri justî, sicut stimuli quasi in altum deflexi, non ducunt, sed nec attingi quidem rationibus aut blanditiis quiverant viri in generatione sua prudentissimi. Mox igitur conquerentibus ad condignum satisfecit, nec quidem sine enormi, ut asseruit, dispendio sumptuum, quos in fundo ipse expenderat. Sic una brevique viri justî obtinuit allegatio id, quod vix unquam crederetur obtinere causidicorum quantalibet multitudo.

Licet vero, in similibus sæpe casibus, naufraganti subsidium præstaret innocentæ seu veritati, indignum tamen pontificis opera reputabat sollicitudinem, qua circa terrena et transitoria sapius quam erga cœlestia et æterna versaretur. Portabat vero, sed in angaria, crucem hujusmodi actionum, de solius obedientiæ merito, excusationis potius suffragium quam præmium rei commendabilis, ex-

Eboracensis a Cœlestino papa commissâ fuerunt, refert Baronius ad annos 1191, 1199 et 1105, ipsas papæ litteras adducendo.

spectans. Verum hæc innumeris verborum, nec non A et gestorum ejus non est necesse astrui documentis, quæ scribenti ad manum satis occurrerent, cum talis animi sit in eo ea irrefragabilis approbatio, quod ad proprium seacarium sive computum reddituum vel expensarum suarum nunquam residere, et nunquam hujuscemodi domus propriæ rationibus dignatus sit intendere. Quod vero episcopum domui suæ bene esse propositum monet Apostolus (*I Tim.* iii, 4), ita implendum docebat, et ita implebat ut viris fide et discretione opinatissimis opera hæc imponerentur, de quibus tanquam de seipso consideret, dum se irreprehensibiliter haberent, secus vero agentes (quod quidem diu latere non potuit) in continenti amoveret. Nec enim privato erga quemlibet eorum, quibus dispensationes rerum crederat, amore tenebatur; quos fides et industria poterat commendare, assumebat, non quos quævis arctior necessitudo, ut assolet, poterat animare.

CAPUT XIX.

Qualiter pax inter reges Franciæ et Angliæ reformata, cui et nomen Hugo intererat, a rege et archiepiscopo accepta licentia, ut Carthusiam declinaret, Parisius veniendo, ibidem Ludovico regis Franciæ filio, et Arithuro Joannis nepoti saluberrima est locutus: et de quodam sibi occurrente et absolutio- nem petente, quem in Anglia excommunicaverat multo tempore tunc elapso. — Et hoc est capit. 13 in serie magnæ Vitæ, sub quo etiam continetur capitulum præcedens.

Expleto quidem jam anno (286) post regis Joannis coronationem ad illius petitionem transfretavit iterum episcopus, ut interesset colloquio ipsius cum rege Francorum, in quo demum pax reformata est inter eos. Videbatur sibi Hugo tunc opportunum invenisse tempus, ut domum inviseret Carthusiensem. Licentia igitur a rege et archiepiscopo apud castrum de Andeli petita et accepta (287), ultima die mensis Maii (288), quæ fuit feria quarta Pentecostes, proficisci cœpit. Parisius vero iturus, divertit ad Beatum Dionysium (289). Vicin autem clericorum illum egressus, innumeræ ei occurrerant turmæ. Catervatim namque ruebant de civitate in obviam universali et scholarum consultori (290), ut de illo quidam versificator insignis ait. Universarum pene nationum scholastici eum coram cernere cupiebant, per quem post sanctum Nicolaum incom-

parabilia erga clericos agnovcrant exerceri beneficia. Cunctis itaque adveniendi in nomine Domini applaudentibus, his osculo et alloquio, illis aspectu solo cum benedictione illius glorianter perfruentibus, a nonnullis ad hospitium urgentissime invitabatur. Sed dum omnibus in hoc satisfieri non posset, uni tantum, quæ pridem prece sollicita hoc impetrare satagerat, sese in hospitio non negavit. Erat hic ipsius, ut dicebatur cognatus, nomine Raymundus, vir multa honestate conspicuus, ab ipso in canonicum Lincolniensem, ac demum in archilevitam Leycestrensem promotus.

Venit autem in hospitium illius invisere episcopus illustrissimæ indolis adolescens, regis Francorum filius et hæres Ludovicus, qui proxime (291) sum- pserat in conjugium Anglorum regis neptem ex sorore, Hispaniarum videlicet reginæ, nomine Caudidam (292). Venit autem secum nepos privati regis, Arthurus, Galfridi comitis Britonum quondam filius, tunc annos circiter quatuordecim natus. Hos pariter complexus Hugo plus euique illorum congrua sibi monita saluberrima dulciter instillabat. Ludovicus vultu placido, quæ dicebantur, avide intendebat. Arthurus (293), aspernanter id maxime admittebat, quod eum de dilectione et pace ad patrum suum, regem Anglorum, habenda admonebat. Interea Ludovicus pontificem orat, ut novam nuptiam, quam duxerat, invisere dignaretur. At ille benigne annuens, suis pedibus ad proximum regis palatium ivit, afflictam quoque casu recenti adolescentulam verbis paucis in tantum exhilaravit ut statim, mœrore postposito, quæ diebus aliquot lugubris ince- debat, de cætero et vultum et animum gereret lætissimum.

Post hæc, cum Trecentem jam præterisset comitatum, venit ad eum vir quidam (294) voce miserabili misericordiam illius implorans. Fatebatur enim se, culpis suis exigentibus, excommunicationis sententiam ab ipso exceperat, unde cum metu continuo finalis interitus crebris jugiter infortuniis agebatur. Sententiæ causa ista fuit: Fuerat custos quondam villarum comitis Leycestriæ, quo tempore fur quidam in ecclesiam confugit villæ, quæ vocatur Brackeleia, cujus ipse villicus fuit. Est autem fundus ipse in episcopatu Lincolnien- si. Dominus fundi au-

(286) Ecclesiastico forsitan, non naturali. In regem enim Joannes Londini coronatus fuit anno 1199, in die Ascensionis Domini, quæ erat 27 Maii, vel in Dominica infra octavas dicti festi, id est, 30, dicti mensis. Et c. anno 1200, ut scribit Trivetius, in Ascensione Domini, quæ occurrebat die 18 Maii, inter Vernonem et insulam Andeliaci in subscripta forma pax et concordia inter utrumque regem reformatur. Ita ille. Verum pacem factam xi Kal. Junii sive 22 Maii, ex Rogerio refert Raynaldus in *Annal.*, pag. 47.

(287) Circa hoc, uti ex Trivetto vidimus, pax, cui Hugo noster interfuit, coaluit, et Hugo obtinuit facultatem adeundi Carthusiam et cætera loca, de omnibus sit mentio in sequentibus.

(288) Pentecostes eo anno incidit in 28 Maii, et feria quarta in 31 ejusdem mensis.

(289) De celeberrimo hoc monasterio orl. S. Benedicti consulat Mabilonius, tom. I *Annal.*, pag. 340 et seq.

(290) Cap. 28 integer cerni poterit versus, cujus hic pars una ponitur.

(291) Postridie ejus diei, qua pax facta inter reges, uti refert Raynaldus Nota (286) citatus.

(292) Hanc alii *Blancam*, *Blanchiam*, et *Blandam* vocant. Filia fuit Alphonsi VIII regis Castellæ ex Eleonora, Henrici II regis Angliæ filia et mater S. Ludovici regis Franciæ.

(293) Jure enim paterno jus in Angliæ regnum prætendebat.

(294) Roberti comitis Leycestriæ subditus, qui olim deliquerat, nunc penitentiam, olim speratam, ultro suscipit.

tem præcipuus habitus fuit in bellicis rebus; linea vero sanguinis generosi potioribus regni proceribus jungebatur. Hinc regis favore comitatus, non minus suis quam sibi nonnulla præter jus usurpandi fiduciam vindicabat. Officiales itaque illius contra monita Scripturæ dicentis: « Noli esse nimium justus (Eccle. vii, 17), » in hominem, quærentem Ecclesiæ misericordiam, sævam exercentes justitiam, ipsum de Christi asylo productum dolo, peremerunt suspendio. Tunc vero episcopus in transmarinis agebat. Unde reversus, et, quod factum erat, agnoscens, sententiam generalem in auctores et complices hujus malefacti promulgavit. Reliquis vero, qui super huiusmodi sacrilegio cauteriatam gerebant conscientiam ecclesiasticæ humiliter se subjicientibus disciplinæ, hic satisfactionis abhorrens districtiorem, relinquens Angliam, a: Romanum suum confugerat in Neustriam. Siquidem compulsi erant illi qui necem intulerant fugitivo, nec non et illi qui proditiōne illum de septis ecclesiæ protraxerant, omnibus, exceptis femoralibus, vestibus nudi, jam putrefactum cadaver hominis effodere, feretroque impositum a suspendii loco, humeris ita nudis, in villam per unius fere milliarii spatium reportare. Ad omnium quoque limina ecclesiarum ipsius vici a cunctis illius capituli presbyteris verberati, circumportati corporis membra, jam putredine tabefacta, propriis manibus, et, ut dictum est, nudis semper corporibus in cœmeterium basilicæ, unde vivum eduxerant, sepelire sunt coacti. Post hæc nudis pedibus Lincolniam adire, ac præ foribus singularum tantæ civitatis ecclesiarum latera flagellis exponere, et his similia, hiemali præsertim tempore, ad tolerandum satis aspera jussi sunt perferre.

Hæc iste, de quo agitur, cum unus esset ex illis, ferre non sustinens, Angliam maluit exire quam Anglis ex condigna pœnitentiâ gaudium exhibere. Cæterum (sicut) juxta sententiam beati Job: « Qui timet pruina, irruet super eum nix (Job. vi, 16), » et sæpe periclitatur morbo, qui non patitur aspere tractari a medico, huic non dissimiliter ex suo cessit consilio. Qui enim reatus sui noluit correctionem sustinere, dum adhuc status sui integritatem potuit retinere, ingruentibus hinc inde super eum adversitatum procellis, eo usque damnis affectus est et variis incommodis, ut, sicut asserebat, læderet eum vitæ suæ. Domini quoque sui, cui præstare obsequium se arbitratus est, dum contra episcopum recalitrare nisus est, adeo gratiam sibi senserat ex hoc ipso sublata, ut eum in suo nec obsequio sineret permanere, nec in suo aspectu libenter eum vellet

(295) Omittit abbreviator quedam, quæ si addidisset, labor non fuisset inanis ob antiquitatem, maxime si talia forent Bollandianis in Vita S. Antonii inco, nita.

(296) « Hæc est S. Antonii ecclesia de mota prope Viennam (verba sunt Mabillonii tom. V Annal. Bened. p. 369) ad quam magni illius S. Antonii corpus, sæculo xi, translatum tradunt, ubi erecta a Montis Majoris monachis cella cum adjuncto Xenodochio,

apparere. Qui reversus tandem in se, quem censuit fugiendum, jam medicum credidit expetendum. Quem etiam anhelus et anxius demum invenit, a quo et medelam in remotis posito vix percepit, quam in vicino sponte oblatam recipere contempsit. Subiitque jam lætus septennis sarcinam pœnitentiæ, qui breviorẽ adimplere contempserat.

(295) Hic autem in magna Vita inseritur peregrinatio, quam fecit Hugo noster ad B. Antonium, cum miraculorum plurimum ejusdem B. Antonii recta recitatione. Quod totum pro vitanda digressionis prolixitate præmittendum censetur ad præsens.

CAPIT. XX.

De adventu illius et receptu apud Gratianopolim, et Carthusiam, et qualiter se in locis illis gerebat. De pacis per ipsum reformatione inter episcopum et consulem Genevensis, et qualiter a Carthusia recessurus de reliquiis ordinaverit a se et suo monacho exquisitis.

Debitis ergo votis patrono tanto (S. Antonio) solutis, cum et xenodochium ipsius loci (296) visitasset, et in solatia victualium pecuniam custodibus largiri præcepisset (grandis quippe debiliũ multitudo, quos ante curationem morbus variis membris privavit, ibidem consistit) Gratianopolim (297) proficisci instituit. Inde namque ad Carthusiam per ardua montium et aspera rupium iter expeditius et locorum natura et commentantium frequentia patefecit. Cujus jam adventus, mox ut Gratianopolitanis innotuit, universi pariter obviam ruunt viro ad modum venerabili extra urbis mœnia, ac susceptum per urbem mediam floribus et palliis holosericis, varique decore ob ejus reverentiam specialiter et splendidius ornatam, usque ad S. Joannis Baptiste ecclesiam cathedralem cum canticis lætitiæ et solemnibus deducunt processione. Erat autem natalitius dies ejusdem (298), post unicum mundi dominam Dei Genitricem, tam ordinis Carthusiensis quam et episcopi nostri, specialis advocati, præcursoris Domini. Ubi missam majorem maxima cum devotione Hugo celebravit, et post Evangelium sermonem fecit ad populum miræ suavitatis nectare conditum. Sicque geminatam lætitiã, et annuæ solennitatis, et primæ post episcopatum visitationis suæ, civibus quondam et fratribus suis salubris alloquii gratia cumulavit, ut pane lacrymarum cibaret eos, dans eis potum in lacrymis, sed in mensura (Psal. lxxix, 6). Tanta denique cum humilitate, talique ex devotione suffragia orationum ab universis expetiit, exiguitatem sui et indignitatem exaggerans, quem superna dignatio de stercore elevatum collocasset in sublimi, ut ab oculis omnium exitus aquarum educerent lacrymis distillantibus oculi sui.

dochio, recipiendis Antonio igne laborantibus infirmis deputato.

(297) Vulgo Grenoble, Delphinatus urbs primaria, in qua sedes episcopalis; in qua post sanctum Hugonem sex alii successerunt ex ordine Carthusiensi assumpti.

(298) Qui 24 Junii annuè recurrit, quo et S. Hugo illic aut præcedenti die venit, honorifice receptus.

Baptizavit quoque ipsa die puerum jam septennem (299), filium militis strenuissimi Willelmi de Avalim fratris sui, quem de sacris fontibus præsul (300) Gratianopolitanus suscepit. Cumque patruus ipsius pueri vehementer instaret, ut nomine suo, quod erat Petrus, vocari debuisset, suggerente præsentium scriptore, respondit ei Hugo : « Nequaquam, sed vocabitur Joannes; præjudicat enim tibi, et loci et diei presentis patronus. Peregrinus autem tantæ solemnitatis diem cum ejusdem civitatis episcopo, a quo tam splendide nobis exhibita sunt, quæcunque jura hospitii exigebant, ut videtur modus ipse excedere modum. Diceris tunc dapsilitatem Burgundionum ipsum quoque vicisse luxum effusionis Anglicorum. »

Inde summo (301) mane sequentis diluculi tendentibus nobis Carthusiam, majorem pene itineris partem pedibus conficere cogebantur, quos equi vehabant. Ascensus enim continuos per ardua et confragosa montis latera equi sessore vacui vix explicabant; burdones autem vel asini huic liberius permeant callem. Episcopus etiam, necessitate cogente, conversus in peditem, nimio licet sudore læsceret [pro lassesceret], spiritu tamen promptus et alacer, socios meando lassabat. Id tamen sollicitus providebat, ut dormientibus tempore meridiano (302) fratribus ad ipsos perveniret. Cavebat enim summopere, ne suus adventus quietem illorum saltem modice infestaret. Mansit apud eos, tribus septimanis (303) continue quasi unus ex eis; horis maxime nocturnis psallentium nunquam choro fratrum absens, dormiebat in cella solitaria semper solus. Quo etiam tempore, ibi quantum hauserit, quantumve sumpserit ex vicaria collatione virorum sanctorum dulcedinis spiritualis, nostris nemo a nobis expectat literis explicari; id namque nec ipse verbis quidem posset effici, qui rebus idipsum meruerat experiri.

(299) Distinguendus hic puer ab altero etiam Willelmi fratris S. Hugonis filio, cujus sit mentio lib. III, c. 13. Iste etenim applaudebat Hugoni, adhuc priori in Witham? hic vero baptizatur ab illo jam episcopo, ultimo vitæ et episcopatus anno.

(300) Præsul Gratianopolitanus, anno 1200, erat aut Joannes, aut Guillelmus, uterque Carthusianus. De Joanne consule adnotata ad lib. II, c. 2. De Guillelmo ita referunt Carthusiani. « D. Guillelmus vere pius huic » (Joanni, quem aiunt mortuum anno 1191, Kal. Junii) « successit et obiit anno 1223. » Abbatii autem Morotio Joannes adhuc erat in vivis anno 1219, dum ita de eo scribit : « Sæculi vero subsequenti undevigesimo anno urbem restauravit. » De Guillelmo idem Morotius : « Anno 1221, Guillelmus jam sextus ex co-nobitibus protocarthusiæ diptychis hujus Ecclesiæ » (Gratianop.) « infertur episcopus, et licet brevis pastor, nimirum infra triennium clatus, prædecessorum tamen dotes æquans, prohibitis, quam in absolutissimo ejusmodi perfectionis Lyco hauserat, eximium specimen præbuit. » Hæc Morotius, Joannis regimen extendens, et Guillelmi minuens.

(301) Die scilicet 25 Junii tetenderunt ad Carthuisiam tribus circiter miliaribus Gratianopoli distantem.

(302) Hugonis igitur temporibus vigeat adhuc

A Veniebant illuc gratia visitandi eum episcopi nonnulli, clerici quoque et laici quam plurimi pauperes in vicina commanentes parochia, quasi ad olim conclamatum, et jam redivivum propriumque parentum confluebant certatim ad eum. Quos ille non impari affectu complexus et deosculans, amabili-ter cognoscentes se recognoscebat. Cum quibus et familiaria miscens colloquia, se parvulo illi docebat et factis et verbis, consimilem, quem magister mitis et humilis suis proposuit in Evangelio imitandum discipulis. Cumulabat vero affabilitatis gratiam manus munere non pareo, quia vigeat in eo pariter, et lingua eucharis, et dextera liberalis. Mansit quoque apud inferiorem, ubi conversi morantur, habitationem diebus aliquot, ut ipsos etiam satiare ab uberibus consolationis suæ, et vicissim ipse ex eorum colloquiis et moribus disciplinatis epularetur quasi ab introitu gloria gentium. Horum enim nonnulli a lata mundialium actionum via digressi, illamque arctam et arduam viam, quæ ducit ad vitam, ingressi spe felici exspectabant paradisi aditum. His præterea diebus, certis et horis, se pauperibus, ad visendum eum confluentibus, exponere, cum quibus, ita socialiter verba conserebat, ut inter ipsos residens solo monstraret habitu monachali, quod non esset alius quam un is ex ipsis.

Insinuaverat etiam ei episcopus Genevensis (304), quanto cum suus consul (305) præjudicio annis jam ter quaternis depressisset : unde vinculo excommunicationis et anathematis ipsum ab olim innodaverat (306), ob cujus etiam metum civitatem propriam ingredi non audebat. Nam, si nos memoria non fallit, assererat ille tria jam effluxisse annorum lustra, ex quo sedem suæ cathedralis ecclesiæ prohibitus est adire. Tunc fortis ille noster et fidus, ut de illo versificus quidem cecinit (307). « pastorum baculus, » plurimum consolans et corroborans fratrem afflictum et mœstum, misit quantocius prio-

consectudo, qua Carthusiani post matutinas ad lectum non redibant, at soannum, quem noctu neglexerant, meridiano tempore resumebant. Quæ consuetudo temporis successu sublata est.

(305) Sub his etiam comprehendi dies illi aliquot, quos apud conversos exegit, videntur; nam et sequitur post spatium trium hebdomadarum se ad reditum disposuisse.

(304) Antholinus nomine, alias *Nantelinus*, et *Nanelmus*, ex priore Carthusiæ Vallonis anno 1185, electus in episcopum Gebennensem, qui vigesimo episcopatus anno, id est, anno 1205, Idibus Februarii obiit.

(305) Guillelmus, sive Wilhelmus I, comes Gebennensis. Iste fuit, quem, teste abbate Morotio, altero a suscepto episcopatu anno, sexto Kal Septembris banno imperii, utpote Ecclesiæ bonis multifarie infestum, obtinuit submitti Antholinus.

(306) Eo ipso tempore, quo banno imperii subiectus fuit præfatus comes, videlicet anno 1186, a quo ter quaterni anni ad annum 1200 fere effluerant, sed nondum tria annorum lustra, nisi inclusive, nisi *lustrum*, quod et viri docti rectius faciunt, pro quatuor plenorum annorum circulo malis accipere.

(307) Vid. cap. ult.

res duos ex ordine Carthusiæ, ut comitem diutino corporis languore maceratum exhortarentur, quatenus patri suo episcopo et Ecclesiæ matri suæ reconciliari festinaret. Posuit quoque verba in ore eorum, id præcipue discendum ei inculcans, ut patris flagellantis gratiam satageret inquirere, ne morte citius irruente fieret extorris a filiorum Dei hereditate. Hos vero ille ad se talia loquentes, aspernanter quidem audivit. Sed, postquam recesserunt, obtentu viri Dei, ut ipse perhibebat, in se reversus, ac medullitus ad vim verborum, quæ illi mandaverat, compunctus, ecclesiæ, quam læserat, satisfecit; sicque absolutus primum a sententia, deinde a carnis sarcina, in pace quievit.

Post spatium autem trium hebdomadarum, episcopus sciens scriptum esse: « Relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ (Gen. II, 24); ad Ecclesiæ curam, quam olim sibi desponderat, redire disponens, præter alia donaria, pignora inestimabiliter pretiosa Ecclesiæ, a cujus uberibus in virum perfectum coaluerat, jam ultimum ei valéfaciens, jamque discedens, in perpetuam sui memoriam dereliquit. Habebat enim in scriniis suis capsulam argenteam, quam in basilicarum dedicationibus circumfererat in manibus, numerosis sanctorum sanctorumque reliquiis plenam. Has vel ipsemet, vel ipsorum scriniorum custos, monachus et capellanus suus, plerique in locis acquisiverat. Sed episcopus a se perquisitas viro religiosissimo Carthusiensi sacristæ coram priore et fratribus tradidit in loco illo conservandas: monacho autem suas dimisit ad proprium monasterium apportandas.

CAPUT XXI.

Quam devotus exstiterit in reliquiarum sanctorum visitatione et conquisitione earum, et qualiter de eis finaliter ordinavit. — Et continetur in magna Vita sub cap. 44, circa medium illius capituli.

Quia (308) vero de sanctorum reliquiis fecimus mentionem, non videtur otiosum, sed ad gloriam vel ædificationem Audientium esse, si de his breviter adhuc aliqua referamus. Jusserat autem episcopus sibi anulum fieri ex auro purissimo et lapidibus pretiosis, habentem in parte, quæ digitum exterius ambiebat, quasi quoddam concavum, quod repositurum esse voluit sanctorum reliquiarum. Erat autem illud receptaculum ad quatuor fere digitorum mensuram undique latum. In hoc portiones congeserat sanctorum pignorum ad numerum usque tricenarium.

Cum verò ex maxima devotione sollicitudinem

(308) Contenta hujus capituli aliis evenisse annis, non in solo hoc itinere, ex contextu liquet.

(309) Cœnobium est longe celeberrimum, situm ad Legerium diœcesis Aurdlianensis, de quo passim scriptiores Rerum Benedictinarum Jépezius, Bucellinus, Mabillonius, etc.

(310) Videtur monachus hic fuisse Morinus, qui ad calcem cap. 26, Hugonis dicitur fuisse elemosynarius apud Stobe portum defunctus. Certe alius fuit ab auctore Vitæ, dum hic Cantuariensis, ille Floriacensis fuit monachus; hic quoque non nisi unica nocte Hugoni absuit. iste vero Lincolnia Floria-

gereret super acquisitione tam salubris thesauris institit magnopere, quatenus de corpore magni Christi confessoris, præcipuique monachorum ducis et legislatoris Benedicti aliquid obtineret. Super tali quoque desiderio suo litteras direxit affectuosas viris venerabilibus abbati et monachis cœnobii Floriacensis (309), ubi sanctissima tanti Patris requiescunt ossa, scribens eis, et mittens per quemdam eorum fratrem, et monachum, et custodem (310), quarundam sanctorum, quas secum Lincolnia obtinuerat reliquiarum possessionem, petiit obnixius, quatenus sibi dignarentur impertiri de copia suarum in hac parte divitiarum. Quid multa? rediit tandem litterarum bajulus, atque attulit viro sancto et desideriorum, desiderii sui precisque suæ effectum, unum videlicet dentem ex dentibus sancti cum palla (311), qua erant involuti crines sancti Benedicti, non modica portione. Habuit quoque in manibus idem bajulus reciprocas illorum litteras, ad quas missus fuerat, quibus et tanto Patri salutationis debita rependebant obsequium, et muneribus transmissis indubitatum referebant testimonium. Quibus tandem acceptis et lectis, vir Dei miro gestiens gaudio, jussit extemplo aurificem suum accersiri, qui in castro ipsius manebat, Banvenberia nuncupato.

Verum tempore illo quo hæc gesta sunt, consistebat episcopus in manerio suo, quod Dorcestria (312) dicitur, et quod distabat milliaribus fere triginta a castro prænominato. Interea, dum instruitur nuntius, qui erat aurifabrum adducturus, quatenus instrumenta juberet ipsum secum afferre, quibus aperire convenienter potuisset, iterumque recedere anulum sacramentalem episcopi (sic enim cognominabat eum, quia in ordinem et consecrationum celebrationibus ad devotionis incentivum illo frequentius utebatur) ecce subito, qui jubetur inquiri, aurifex adest, et tam inopinatum quam optatum sui præsentiam gaudentibus pariter et stupentibus offert. Requisitus vero adventus sui causam, affirmabat dormienti sibi circa noctis medium astitisse quemdam, qui juberet eum mox ad episcopum festinare. « Sunt enim, inquit, et transmissæ reliquie pretiosissimæ, quas te oportet in ejus anulo recondere. Surge ergo velociter, interque ad episcopum aggredere. » Ad hanc vocem excussus a somno, ita suspensus gerebam animos ut nihil cujusquam operis tractare possem, quousque ad vos ista dicturus, et, si vera essent, quæ audieram, probaturus venirem.

cum missus et inde redux Dorcestriæ sacras reliquias Hugoni præsentavit.

(311) Ob dentem in monte Cassino a quodam clam ablatum, ut apud Bolland. in Vita S. Benedicti legitur, cogitur ad restitutionem is, qui abstulerat; hic mira Dei providentia monetur et urgetur aurifex, ut Hugonem adeat dentem anulo inclusurus.

(312) Locus, unde episcopatus Lincolniam translatus fuit. Castrum vero Banvenberia ubi situm, non invenio. Forte Lincolnia non procul aberit, triginta fere milliaribus distans a Dorcestria.

« Ecce igitur ego, et ecce utensilia mea! Vos utimini artificis opera, sicut scitis. » Hæc siquidem artificis revelatio atque relatio et certitudinem reliquiarum roboravit, et cumulavit lætitiâ omnibus, qui præsentibus ista cognoverant. Partitus est autem quibusdam abbatibus et aliis, qui interfuerunt, viris religiosus homo liberalissimus portiunculas de palla quam susceperat; dentem vero suavissimo sæpius deosculatum in annulo suo recludi fecit.

Apud Festapum (313) quoque insigne monasterium de osse brachii (314) beatissimæ Christi dilectricis Mariæ Magdaleneæ duo mordicus excussit frusta. Ipsum autem os nullus tunc præsentium, vel abbas, vel monachus aliquando inopexerat tegmine nudum. Erat enim duplicibus pannis sericis et lineo simplici arcissime insutum. Cujus inspectionem dum episcopo flagitanti exhibere nullus auderet, ille, a quodam notario suo scalpellum arripiens, festinanter illa dissecuit, atque involutum illud dissuens, sacratissimum os ori et oculis suis reverenter applicuit. A quo dum impressione digitorum nihil quivisset excutere, prius incisivos, deinde molares dentes apposuit, quorum viribus duas inde citius portiones abrupti, quas dextere ista scribentis (315) intulit, ita dicens: « Serva nobis hæc peroptime. » Cernentes vero hoc abbas et monachi, jam pridem stupentes et pavidum, nunc vero sævientes et irati, exclamaverunt: « Proh nefas! credebamus episcopum venerationis obtentu expetuisse hæc sacra referenda, et ecce ritu canino hæc dentibus tradidit lanianda. » Quos talia prosequentes ille blandis sermonibus delinivit, dicens inter cætera verbum memorabile: « Si, inquit, ipsius Sancti sanctorum paulo ante corpus sanctissimum digitis licet indignis contrectavimus, dentibus quoque vel labiis attractatum ad interiora nostra transmisimus, quare non etiam sanctorum ejus membra ad nostri munimen et ipsorum venerationem atque memoriam nobis impensius conciliandam sicut

cialiter atrectamus, et debito cum honore servanda nobis, cum facultas datur, non acquirimus? »

Alio quoque tempore apud burgum Sancti Petri (316) de brachio gloriosi regis et martyris Oswaldi (quod adhuc cum ossibus et pelle, carne etiam cruenta; tanquam recenter de corpore vivo excisum monstratur) nervum, qui prominebat, lentum quoque et mollem ductu se contrectanti præbebat, culltello excidit, atque servandum omni cum reverentia sibi retinuit.

Hæc itaque cum aliis, quas enumerare longum est, sacris reliquiis in annulo composuit sæpius memorato. Cum autem vice quadam a partibus transmarinis venisset Lincolniam, hunc annulum more solenni in munus obtulerat super altare beatæ Virginis similiter ibi asservandum. Illius postea oblationis inmemor, ipsum quoque toties memoratum annulum Carthusiensibus cum cæteris dari reliquiis imperavit. Cum autem ad memoriam ei rediisset monachus suus (317), ipsorum sacrorum custos, factam ab eo pridem annuli donationem, annulum jussit Ecclesiæ Lincolnensi restitui; capsulam vero ex auro et gemmis fabrefactam, quæ apud Lincolniam fuit in scriniis suis, eis mittendam dedit, in qua reponerentur collatæ ipsius reliquiæ sanctorum. Quod eodem monacho satagente post excessum viri sancti impletum est.

CAPUT XXII.

De locis quæ pertransivit de Carthusia in Angliam revertendo, et de ejus gestis in iisdem, et qualiter fuerit antequam Londonium veniret agritudine pergravatus.

Expleta vero largitione præfata, episcopus ad inferiora conversorum habitacula continue descendit. Die postera Carthusiæ Dei benedictionem imprecans, et suam largiens, corpore tenuis discessit a loco, in quo corde jugiter permansit et animo. Rogatus autem sæpius instantissime a viro devoto et strenuo, priori Sancti Dominii (318), quatenus domum, quam

(313) Nunc Fiscamnum, vulgo *Fescan*, seu *Fécamp*, pro virginibus, circa annum 658 fundatum, nunc monachorum ord. S. Bened. a sua jam inde restauratione, sæculo x facta. Vide Mabillon. tom. I Annal. Bened., pag. 447, et tom. II, p. 540, ac iterum tom. IV, pag. 152.

(314) Plura de reliquiis, quin et de brachiis B. Mariæ Magdaleneæ recenseat Boll. indiani, t. V, mensis Julii. Verum de hoc osse brachii nulla ab illis fit mentio.

(315) Seipsum auctor intelligit. Unde et hæc actio uno ex tribus postremis vitæ S. Hugonis annis contigit.

(316) *Apud burgum S. Petri.* Cœnobium per antiquum ord. S. Bened. in Anglia, alias dictum Petroburgense, de quo Mabillonius tom. I Annal. Bened., ad an. 655. Aliud est ejusdem ibidem ordinis S. Petri monasterium Glocestrense. De priori, scilicet Petroburgensi fusius agit in *Monastici Anglicani* t. I, p. 63, ex quo clausulam addo: « Anno 970, S. Adewoldus episcopus Wintoniæ transtulit de cœmeterio in ecclesiam reliquias S. Swithuni, etc., monasterium etiam de Medeshamstede (Petroburgense) restaurare cœpit, et burgum S. Petri appellavit, anno desolationis suæ æqualiter centesimo. » Hanc desolationem factam ad annum 770 refert Mabillonius t. III Annal. Bened., p. 167. Porro de monasterio S. Petri Glocestrensi agit in *Monastici Angli.* tom. I, p. 108,

et asseritur, quod E. hellela, filia regis Ælfredi, « ossa B. Oswaldi regis ex Bardeneia ad hoc Glocestrense S. Petri cœnobium transtulerit. » Ibidem, pag. 142, Bardeneianum monasterium in agro Lincolnensi describitur, ac inter cætera memoratur « corpus S. Oswaldi primum Bardeneiæ sepultum ubi erant id temporis recenti monachi, » etc. Quæ dum legi et inter se contuli, cœpi dubitare de brachio dicti S. Oswaldi, utrum in Petroburgensi vel in Glocestrensi S. Petri cœnobio existerit. Sed dubium solvit, quod, ut refert Mabillonius t. V, Annal. pag. 473. Caput S. Oswaldi una cum corpore S. Chutherti, anno 1004, fuerit in ecclesia Dunelmensi repertum. Si enim caput S. Regis Dunelmum, cur non et ejusdem brachium ad monasterium Petroburgense potuit transferri sive Bardeneia, sive Glocestria?

(317) *Monachus suus.* Quod seipsum auctor hic innuat, satis indicant sequentia: « Quod eodem monacho satagente post excessum viri sancti impletum est. » Auctori etenim quanta Hugo ante obitum suum commiserit, infra dicitur.

(318) Cella est, cui aliquando præfuit Petrus Venerabilis abbas Cluniacensis. De quo Mabillonius tom. V, Annal., p. 441: « Constitutus est, inquit, deinde cellæ de Domena diœcesis Gratianopolitaneæ præpositus. »

regebat, visitare presentie suae dignaretur accessu, ad ejus cellam divergit. Qui eum una cum fratribus suis suscipiens obviatione solemniter velut angelum Dei, egit cum eo diem solemnem in cordis laetitia et exultatione spirituali. disponebat vero episcopus invocare quoque Villam-Benedictam (319); sic enim vocatur cella, in qua sacra religionis libavit primordia. Dictante vero ratione itineris prius perrexit ad castellum, quod fuerat Patris sui, in quo mansionem habebant, et non modicam dominationem duo ipsius germani, Willelmus videlicet et Petrus. Hi semper Hugonem, utpote milites strenui, ita ad veritatis cursum incitare gaudebant, ut solet admissis subditi calcar equo. O quoties isti, non tantum episcopo, sed et consiliariis quoque ipsius, et praesentes suggesterunt, et absentes mandaverunt, ne in falsorum fratrum seu crudelium minorum persecutionibus animo ipse lassaretur! Asserebant malle se natum ipsum non fuisse, quam enim contra natales ingenios ad depressionem libertatis ecclesiasticorum, vel ad momentum animo degenerante cessasse. Ad hos igitur hospitandi gratia veniens, non istorum solummodo, sed et nobilium, meliorum et infirmorum loca vicina accessit, et incolentium uniformi congratulatione suscipitur, a quibus et biduo ibidem detinetur.

Die demum tertia ad canonicam pervenit Villam-Benedictam, quam loci incolae Vilarboneyth vulgari appellant nomine. Nec est dictu facile, quantum suus adventus praestiterit tripudium, non solum ejusdem loci incolis, imo et omnibus circumquaque vicinis. Desit autem Ecclesiae illi bibliothecam (i. e. codicem sacrarum Bibliorum), decem comparatam marcis argenti. Invisit et cellulam, ejus, ut supra diximus, prioratum quondam adolescens gesserat, quae nominatur ad sanctum Maximum. In his vero locis vallabant eum viri decrepiti et senes cano capite, anus etiam incurvae et mulieres annis provectae. Ab his Hugoni plaudentibus Hugonis rudimenta inter eosdem; velut lilium, quondam germinantia, miris at-

colluntur praecociis. Asserebant quoque illius adhuc primae aetatis initia quadam insite virtutis lingua futurae sanctitatis in eo pronuntiasse insignia. At ille castrum repentes denuo praenotatum, una ibidem nocte quievit.

Inde jam festinato in Angliam tendens, ad Belensem (320) altera mutatione devenit urbem. Ibi cratem (324) dimidiae manus praecursoris Donini cum digitis tribus, medio scilicet et binis inferioribus, cure adhuc nitide vestitam, suscipere meruit osculandum. Quam discooperire nudamque videre a pluribus retro annis nemo audebat. Verum pedissequus et vernula ipsius Hugo, peculiari flagrans amore sui patroni, fiduciamque erga ipsum nactus ulteriore, hoc facere minime formidavit, congaudentibus sane canonicis ipsius Ecclesiae, quod virum reperissent tantae puritatis, qui hoc attentare dignissime potuisset. Praemissa igitur peccatorum confessio et absolutio, et oratione subjuncta, reverendum illud sanctuarium, tegmine nudatum, cunctis praesentibus palam inspiciendum ostenditur. Ipsos quoque articulos, qui tetigerant sanctum Dei verticem, episcopus digitis suis tangere, oculisque lambere, nequaquam verebatur. Data etiam ceteris benedictione, qui circumcirca prae adorabant, ipse in sublime illos porrigebat, et nos desuper in crucis modum eisdem consignabat. De quodam quidem panno purpureo atque vetustissimo, qui diutissime huic sanctuario, illud tegendo, inhæserat, non modicam portionem incidit, quam suo monacho summa cum devotione amplectendam dedit.

In hoc autem itinere quatuor sui ordinis domos invisit et adivit, Carthusiam (322) videlicet, Alveriam (323), Jovinium (324) et vallem Sancti Petri (325). Alveria cum esset propter loca montuosa accessu difficilis et ab itinere nostro remotior, hac specialiter de causa expetiit. Belensis quondam episcopus (326), ex priore ejusdem domus assumptus ad cathedram, onere jam curae pastoralis abjecto, ibi denuo simplicem et cellicolam effecerat, ut caelestibus desideris

(319) Consulantur notae ad lib. 1, cap. 4.

(320) Bellicensem, *Bellay*, scilicet urbem, in qua episcopus sub archiepiscopatu Vesontionensi sedi Bellicensi ex Carthusianis praefuerat episcopi septem saeculo XII. Ex quibus Bernardus, omnis virtutis et sanctitatis speculum praerant, anno 1200, et obiit anno 1207, pridie Nonas Maii, aut ut quidam volunt, anno 1208.

(321) De crate hac nihil apud Bollandianos, ubi de S. Joanne Baptista agunt, invenio. Referunt illi quædam de brachio et de manu dextera quasi anno 1263. Cisterciis, quoniam et Rhodium translatis. Verum utriusque translationi praevallet quo ad temporis antiquitatem Ecclesia Bellicensis, nisi forsitan ex hac reliquæ hæc aut Cistercium aut Rhodium sint translatae.

(322) Carthusiam, scilicet majorem, anno 1084, fundatam, in qua se Hugo noster Deo consecravit per emissam vota.

(323) Quæ etiam Alveria nominatur, sita in Braccia, fundari coepit anno 1122, et ordini S. Gngone V, priore Carthusiæ unita.

(324) Arbitror legendum fore, Luvinium sive Lu-

vigniacum, ejus Carthusiæ fundatæ chartam exhibet Lucas Acherius tom. III Spicileg., pag. 542.

(325) Carthusia est in diocesi Lautunensi circa annum 1140 fundata, cui deinde praefuit, qua prior, Engelbertus sub Basilio adhuc priore Carthusiæ, postea factus episcopus Cabilonensis; et resignato episcopatu prior Carthusiæ Montis Dei. Obiisse dicitur circa annum 1200, die 13 Februarii. De eo agit tom. IV Gallia Christ., pag. 895, sed cum levi errore, nisi his fuerit prior Vallis S. Petri, ante scilicet et post episcopatum.

(326) Iste erat S. Arthaudus sive Arthaudus ex priore Carthusiæ Alveriae episcopus Bellicensis. De quo Petrus Franciscus Chiffletius in praefatione ad Manuale solitariorum hæc habet: «Vir dei Arthaudus, qui ut beatus apud suos colitur pridie Nonas Octobris, ex Carthusiano grege ad Bellicensem praesulatum aretatus, senio confectus ad claustrum sui quietem rediens, in Alveriae eremo in pace Deo spiritum reddidit.» Obiit autem sicut tradunt Carthusiensium memoriae, et continuis claris miraculis pridie Nonas Octobris, anno 1206.

liberius inserviret. Qui nostri pontificis longo ex tempore exarsuans desiderio, affatu ipsius et aspectu cupiebat refoveri; quod etiam per internuntios ei sæpe innotuerat. Processerat quidem vir ille beatus in diebus suis, et mediante jam mundanæ lucis occasu ad indeterminabilis diei suspirabat ingressum. Necdissimiles animi, quamvis in ætate dissimili (327), nostro pontifici erant. Jam enim caduca omnia, quæ annis sub teneris semper vilipenderat, in gravi etiam fastidio habebat. Optato igitur uterque potius colloquio, singuli conscientiam suam recessus ex alteræ sanctitatis fulgore, dum sua vicissim occulta pandunt, splendidiore reddunt. Qui tandem simul ad commune fratrum omnium venerunt colloquium. Tunc a Lincolnensi dominus quondam Belensis formam pacis inter reges nostros inite sibi petiit coram fratribus retexi. Nam concordiam illorum ipsum interfuisse cognoverat. Ad quam viri tanti petitionem ferventissimus ordinis zelator, haud modice contristatus, ita leniter et quasi jocando ait: « O Pater, inquit, rumores audire et referre etsi liceat episcopis, sed monachis non licet; in cellas vel claustrum rumores ingredi non licet; urbes deserere, et in solitudinem rumorea afferre non licet. » Hæc dicens ad spiritualis ædificationis studium, postpositis rumoribus, verba convertit.

Sequitur quam devote Cluniacum adierit (328) et quam reverendissimè a tanta illius sanctæ multitudinis frequentia exceptus sit, et quanta ejusdem congregationis instantia triduo secum morari; atque vires post laborem sit compulsus resumere. Cujus loci disciplinam in choro, in claustrum et in refectorio, inter eos familiariter missas diversas celebrans, et cum eis pariter convalescens, cum plenius attendisset ac plurimum commendasset, sic demum ait: « Vere, si locum hunc, ut modo, pervidissen, et necdum Carthusiam admassem, suum me Cluniacus monachum fecisset. Quoddam inter cætera speciale ibidem vidit et laudavit, quod idcirco breviter paginae inserimus quia a beato Benedicto institutum ab omnibus ubique locorum monachis, nec lectum miramur et quasi oblivioni traditum. Agens namque de suscipiendis hospitibus in Regula sua beatissimus Benedictus inter cætera dicit: *Legatur coram hospite lex divina, ut ædificetur; deinde omnis ei exhibeatur hu-*

manitas. Quo I erga nos Cluniacenses hoc ordine compleverunt. Post susceptionem episcopi, processione festiva perceptaque illius benedictione, ipsum dominus prior in locutorium deduxit; ubi cum eo sedit, assumptis pariter et senioribus de conventu circiter duodecim. Unus assistentium vero fratrum codicem regulæ pastoralis B. Gregorii papæ, quem ad hoc ipsum manibus allatum tenebat, aperuit; procedensque in medium, capitulum unum aperte et distincte ad intelligendum percurrere legit. Quo completo, ineunte priore, finem lectioni fecit, et episcopus similiter ad nutum prioris dicto *Benedicite* loquendi licentiam presentibus dedit.

Sed et Cistercium (329) cursim pertransivimus. Quo divertit, ut missarum solemniam in præclara festivitate Assumptionis Dei Genitricis celebrare potuisset. Gallia namque universa præter quædam privilegiata monasteria ea tempestate sub interdictione fuit (330). Deinde compars effectus, et fratrum illius loci orationibus commendatus, Claramvallem (331) quoque visitavit. Miserat siquidem sanctæ recordationis Joannes (332) quondam Lugdunensium archiepiscopus in occursum ejus quosdam verecundos viros, obnixè supplicans, quatenus sibi in loco prænotato commoranti olim desideratam presentiam suæ copiam exhiberet. Quia jam ævo gravis officio curæ pastoralis renuntiaverat, retentisque duntaxat jussu summi pontificis insignibus pristinis in illo sancto cœnobio sacrae contemplationi sedulus vacabat. Sciscitanti autem episcopo, quibus jam Scripturarum meditationis suæ negotia potissimum devovisset, ita respondit: « Psalmorum, inquit, meditatio sola jam penitus totum me sibi vendicavit. » Ex his quotidie recens et continue demulcens interioris hominis palatum mihi refectio indeficiens jugiter innovatur.

Post hoc, monasterium Sancti Remigii (333) sacris Remensium civitatem situm sanctitatis magnificæ lætificavit accessu. Ubi moratus per triduum librorum antiquorum copiam ibi repositam miratur, modernorum desidiosam exprobrans incuriam, qui non solum Patrum studia in condendis libris atque scribendis æmulari detrectant, sed neque legere, seu reverenter saltem tractare a Patribus elaboratos codices sacros student. Hic vasculum quoque per columbam cœlitus delatam beato Remigio miratus et veneratus est, in quo jugiter ad unctionem regum

(327) Sexagenarius nimirum tum erat, ait Chiffletius ex Surio, S. Hugo, cum erat affectu jam ætatis B. Arthaudus, ac fortasse nonagenario major. Senem capularem eum vocat abbas Morotius. Centenariam crederem, si, ut dicitur, primus fuit Carthusie Alverniæ prior.

(328) Cluniacum adierit, sub Hugone V ex Radingensi abbate Cluniacensi. De Cluniaco ejusque abbatibus agit in bibliotheca Cluniac. Andreae Quercetani seu Du Chesne, et in Gallie Christ. tomo IV, col. 1117 et seq. Hic refertur insignis Cluniacensium ejus temporis laus a S. Hugone Lincolnensi.

(329) Sed et Cistercium, de quo etiam in Gallie Christianæ tom. IV. col. 980 Benedictinæ edi-

tionis. Celeberrimo loco tunc præerat abbas Guido II, postea cardinalis episcopus prænestinus.

(330) Anno 1199, illud propter divortium inter regem et reginam promulgatum, et anno 1201 sublatum fuit. Ita de Nangis et Trivettus in Chron.

(331) Claram Vallem, sub Guidone abbate, ut colligo ex tom. IV Gallie Christ. col. 796.

(332) A bellis manibus cognominatus, ex Pictaviensi designatus Narbonensis primum, mox factus anno 1181, archiepiscopus Lugdunensis, de quo plura tomo IV Gallie Christ. col. 130.

(333) Monasterium S. Remigii. De hoc, et de sacra ampulla vide tom. I Annalium Benedictin. pag. 61, Joannis Mabillonii, qui in hoc monasterio vota monast'ca Deo nuncupavit.

Franciæ sacri balsami copia rediviva exuberat.

Cum autem pervenisset ad castrum Sancti Audomari (334), quod a portu Wistandiæ (335) millibus decem abjungitur. Ibi parumper a fatigatione diutina ante maris ingressum duxit respirandum. Erat inde haud procul situm monasterium ordinis Cisterciensis, Clara Marciis (336) ab incolis nuncupatum. Instabat etiam post triduum gloriosa solemnitatis Nativitatis perpetuæ Virginis et miseris cordiæ matris. Nolebat autem episcopus elongari a vicinia loci, quo divina celebrari licebat ante festum adeo præclarum, ne forte aura dissentiente in Angliam ad hoc celebrandum minus tempestive occurreret. Ipsa igitur die, qua ad Sanctum Audomarum venit, sibi venam incidi fecit, quo liberius et alacrius post expletæ observantiæ tempus (quod in flebotomia quis vindicare sibi solet) desideratam percoleret celebritatem. Jam enim diebus aliquot in singulis membris, et in corpore suo toto, gravedinem cum lento quodam dolore senserat accrevisse. Post minutionem vero adeo in continenti hæc ipsa molestia augmentata est ut de mensa, qua discubuerat, cum vix modicum quid gustasset, cæteris adhuc edentibus abscedere et lectuli quietem adire sit compulsus. Quem mox, ut cervicem reclinaverat, sudor affudit affluentissimus, qui die ipsa tota cum maxima parte noctis insecutæ fluere non cessavit. Tantum quoque cibi fastidium mox incurrit, ut per illud triduum quidpiam gustaverit.

Circa vespertinas autem horas in vigilia festivitatis memoratæ profectus est ad cœnobium prænominatum, ibique uno tantum monacho, conversoque uno ex suis secum retentis pernoctavit. Reliquos vero cum equis ad hospitium, unde venerant, redire jussit, satis, quoad licuit, resistentibus abbate (337) et fratribus loci, universum illius comitatum secum summopere detinere certantibus. Episcopus autem in infirmaria quiescere prælegit, cujus in obsequium deputati sunt duo fratres, qui nimia devotione ejus famulatum insistebant. A quibus, cum nihil esere sumere cogi potuisset, pedes sibi abluendos, et officiosissime fovendos, et extergendos compulsus est exhibere. Quorum ille benignitate satis delectatus, eis devotionis suæ vice Dei et suam benedictionem rependebat. Nec multum post, alter eorum in abbatem (338), et alter in ejusdem loci priorem favore divino promotus, nos in exsiliis nostri præsentis excursu ad eos parumper digressos humane satis recognoverat. In crastino autem penultimam ibidem Christi pontifex celebravit missam: qua devotissime expleta jejunus a cibo corporali hospitium repetiit suam in

A villa sæpe dicta, ubi rem prodigiosam, quæ tunc innotuit, paucis explicamus.

Pistor quidam farinam die Dominica consperserat, unde sequenti nocte panes quoque venales coxerat. Quos dum mane sequentis feriæ protraheret ex clibano, panis quidam in pavimento fortiter allisus fracturam fecit, unde mox sanguinis rivus, qui panem circumquaque inficeret, effluxit. Quo pistor viso tale portentum vehementer expavit. Panem denique cruentum frustatim comminuit, et per singulas fracturas cruorem liquidum stillare vidit. Fregit et panes alios atque alios, et in omnibus fracturosos cruorem implentem illos aspexit. Conterritus itaque tam monstruoso eventu panes per unam fere hebdomadam, ne ab aliis viderentur, occultavit. Sed interim mercenarii seu vicini ejus id quod acciderat ad auras publicas detulerunt. Quid plura? Res demum oppidanis cunctis innotuit: unus etiam ex his panibus episcopo a convicaneis exhibetur, frangebatur a nobis, et mox sequebatur cruor fracturam, ac si hominis sive vivi cujuscumque animalis caro incideretur. Hujus quoque panis frustum non modicum nobiscum inde in sinu detulimus. Erat autem panis fermentatus. Cocti pariter fuerant in clibano præfato panes azymi et fermentati, sed azymi in sua qualitate prius ostendebantur, nil prodigiosum habentes; fermentati vero omnes fundebant sanguinem, si fractionem acciperent vel sectionem. Hinc sentiebant nonnulli, punitam fuisse tali casu hominis cupidi temeritatem, qua die Dominica præparasset, quod sequenti feria maturius distraheret, dum panis azymus post sacre lucis crepusculum conspersus et coctus nil admisit horrendum, et ante vesperam contra institutum in massam subactus et fermentatus, non questui profuit, sed auctorem suum fecit ostentui. Plures siquidem ex his panibus per monasteria et Ecclesias circumquaque missi sunt ad monumentum posteris, et præsumptuosos solemnitatum sacrarum violatoribus, et ad correctionis documentum diligenter conservandi.

At vero Matris misericordiæ ope post celebratam, ut præfati sumus, in honore ipsius missam famulus ejusdem et vicarius devotissimus Hugo ægritudinis suæ levamen non modicum percepit. Exacta igitur die solemnitatis cum lætitia et exultatione, in crastino Widsandensem portum cum suis adivit. Sequenti vero diei aurora ipsum navim conscendere vidit genitricis Mariæ mater, beatissima videlicet Anna. Quæ primo remissius spiraverat, carbasa repente implevit. Solent quidem universi transvectores Mariam, sicut maris stellam attendere, ut cursum

(334) Audomarum alias et Audomaropolis, vulgo *Saint-Omer*, urbs Artesiæ est, cujus episcopus archiepiscopi Cameracensis est suffraganeus.

(335) In Chronico S. Bertini a Martene edito col. 688, ita legitur: « Statim autem, ut hos sanctos exsules, » Cantuariæ monachos, « dom. Joannes abbas apud Wisantum applicuisse cognovit, » etc.

(336) *Claramariacus*, Latine, ordinis Cister-

ciensis egregium cœnobium circa annum 1140 fundatum.

(337) Qui tunc erat Gerardus de Campania, in abbatem electus anno 1198.

(338) Nicolaus videlicet aut Lambertus, ex quibus primus præerat anno, quo in exsiliis missi sunt Cantuarienses, alter vero durante exsilio.

dirigant, ita Mariæ matrem precibus advocare et a muneribus corrogatis ambire, ut currere queant, cum subsistentibus ventorum, spiramina itineris commestum negant. Huic vero semper (339) post ipsius notam familiaris Hugo et devotius dependebat venerationis obsequiam. Quæ sibi vicissim in cunctis necessitatibus et periculis celerem rependebat opitulationem. Tunc quoque eam invocanti festina adfuit, atque cursu placidissimo littori optato celeriter appulsum adeo exhilaravit ut confestim post pressas vestigiis arenas ecclesiam peteret, missarum solemnias de sacro ipsius puerperio celebraturus. Quo certe ex facto satis patuit quanta fuerit in eo erga Dominica sacramenta devotio, quem neque marina jactatio, nec cum morbida valetudine inediae per multos jam dies protracta maceratio, a divinorum celebratione potuit cohibere, quia, sicut pridem monachus, quoties de permissu ordinis licuit (340), ita jam episcopus, quoties ratio possibilitati concurrat, missas celebrare nullo tempore prætermisit. Ex qua præcipue muneris sacri devotissima frequentissima perceptione et singularem cordis munditiam et insuperabilem constantiæ cæterarumque virtutum firmitatem obtinere promeruit; sed et invisibilium rerum et spiritualium secretorum mysteria ei divinitus patuisse inter ipsa reverenda canonis secreta familiares ipsius non latuit. Aliquando tamen capellanum suum, quem pridie sanguinem minuisse sciebat, missam celebrasse cognovit; quem tunc quidem blande corripuit, sed hoc iterum attentantem durius increpavit, districte prohibens ne ulterius id facere præsumeret, et pericula ex tali præsumptione non semel accidisse, et sibi innotuisse memorabat.

Verum, ut cœpta procedat oratio, diem adventus sui in Angliam apud Douram (341) ubi applicuit una cum clericis aliisque domesticis et amicis suis (quorum ibidem turba non modica speratam et præcongnitam ipsius præsentiam expectaverat) lætam lætus ipse cum lætis exegit. In crastino Doberniam venit. Ibi Christi basilicam mox, ubi urbem ingressus, adivit in qua primo ad Salvatoris aram, deinde ad singulas sanctorum in ea quiescentium memorias, maximeque ad gloriosi martyris Thomæ mausolæum diutissime, sed et devotissime orans, seipsum et suos divino præsidio et patrocinio Dei sanctorum attentius commendavit. Hinc, priore multisque fratribus usque ad atrium exterius ipsum cum veneratione deducentibus, ad hospitium suum divertit. Illic regis justitarii, nec non et plerique optimates regni (quos ad locum illum, nescio quis casus, tunc

(339) Igitur jam S. Hugonis tempore sancta Anna, ut navigantium patrona, venerabatur in Anglia, cujus veneratio plurimum crevit ad finem sæculi XIV.

(340) Vide notam lib. IV, cap. 12, appositam, cui addo, tempore etiam Guigonis V, Carthusiæ prioris, in usu fuisse tricenaria recenter defunctis concessa, quorum quodlibet requirebat, ut per triginta dies sibi invicem succedentes missa pro defuncto redderetur in publico vel in privato.

(341) Doura hodie Douvres, urbs et portus

asciverat) episcopum certatim invisere gaudebant, adventui ejus congratulando applaudentes, sed molestiæ corporali, qua illum affectum didicerant, nimio moerore compatientes. Quos ille magnanima cordis orisque constantia magnopere consolari studuit; vultuque sereno flagella Dominica servis Domini dulcia esse debere, et verbis docuit, et supisus exemplo declaravit.

Et sane oculorum hebetudo sensim irrepserat ei quæ pulveris et caumatis continuato ingestu, memoratæ protectionis tempore, oculorum aciem plurimum reverberaverat. Qui crebro suggerentibus nobis, quatenus alicujus opeia medelæ sineret adhiberi, una semper et eadem voce respondebat: « Satis, inquit, oculi nobis isti sufficient, quando fuerit ipsorum usus nobis necessarius. Illis igitur exterioribus parumper obtusis, nec tamen pristino decore exterius privatis, luminum interiorum limpidior de die in diem claritas reddebatur. Apud Cantuariam vero, ubi solent quorundam sæpius levari ægritudines, ipsius adeo ingravata est ægritudo, ut inde Londonias, non præter molestiam, partim equitando, partim navali vehiculo deportaretur. Nihil tamen hæc suis votis adversabatur, nec precibus, quas in templo devote libaverat, quidquid ei accidit, in aliquo obviabat.

CAPUT XXIII.

Qualiter Londoniis in sua ægrotatione mala Angliæ ventura prædixit, sacrum unctionem suscepit, suadentibus ei testamentum esse faciendum respondit, et zelum, quem semper ad divinum officium habuerat, non dimisit et qualiter ad regem Joannem et archiepiscopum se habuit causa visitandi accedentibus ad eundem.

Postquam vero proprium diversorium, quod secus Londonias apud vetus templum possidebat (342) ingressus est, anhelantia febrilibus membra quies lectuli protinus excepit. Quod amicorum ipsius plurimi intuentes, mœstitia conficiebantur, et ipso quoque audiente divinam exorabant clementiam, quatenus ipsum incolumem Ecclesiæ suæ filiis, ad ipsius jam diu reditum valde suspensis restitui juberet. Hoc ille paucis blande consolatus ait: « Filiis nostris in Christo charissimis, sive præsens corpore, sive absens, spiritali nunquam præsentia deesse valebo. » Verum de valetudine sive præsentia mea corporali, imo et de meipso toto, Patris solius, qui in caelis est, voluntas semper fiat.

Transacta vero in eodem loco nocte una, postera die, ipsi qui hæc scripsit (343) ista locutus est: « Hi, qui nos, inquit, temporaliter diligunt, imo et spiri- Angliæ meridionalis, e regione Caleti, celebris Galliarum portus.

(342) In hoc extera S. Hugonis, ut infra, c. 27, dicitur, a corpore oblata, in vase plumbeo recondita sunt. Vetus illud vocatur respectu novi templi; unde apud Trivetum in Chron. ad ann. 1219, quidam Londoniæ apud novum templum sepelitur.

(343) Auctori scilicet Vita, qui post pauca se monachum et presbyterum Hugonis fuisse profite- tur.

tualiter nos amplectuntur, vitam meam temporalem (quæ mihi revera fastidio jam pridem cœpit esse) satis cuperent prolongari. Sed nobis sententia longe distans est, qui cernimus manifeste, quam in brevi flebilis sit futurus status Ecclesiæ Anglicanæ. Melius itaque nobis mori est quam vivere et videre imminuentia gentis hujus mala et sanctorum (344). Nam procul dubio in posteris Henrici regis impleri necesse est, quod Scriptura prælocuta est : « Spuria vitulamina non dabunt radices altas (Sap. iv, 3), et ab iniquo thoro semen exterminabitur (Sap. iii, 16). » Sed et rex modernus Francorum (345) genitorem suum Ludovicum ulciscetur in sobole prævaricatricis (346) quæ thorum cum eo immaculatum repudiavit, ejusque æmulo regi Anglorum impudica adhæsit. Quamobrem Gallicus iste Philippus regiam Anglorum ita delebit stirpem, quemadmodum bos herbam solet usque ad radices carpere. Nam a Gallis tres ipsius nati jam abraşi sunt, reges videlicet duo (347), et unus consul; quartus, qui superest, curtam habebit pacem ab eis (348). Scis vero, quia post biduum Natale Domini mei evangelistæ et apostoli Matthæi fiet. Dies illa mei quoque episcopatus natalitius erat; in ea enim, ut scis, unctionem suscepisti præsularem. Sæpius autem ab ineunte ætate ægrotavi, nec ullam tamen unctionem quæ proprie infirmorum dicitur, hactenus percepi. Sola ex unctionibus quæ meæ possent congruere personæ, hæc mihi necdum est collata. Hanc igitur cras in vigilia beati Evangelistæ promereri exopto. Jam igitur modo faciem Domini prævenire debemus in pura et vera confessione, ut ipso Domino annuente tam venerabile sacramentum digne pro modulo nostro et salubriter pro domo sua nobis contingat suscipere. »

His itaque memoratis, quidquid in se noverat accusabile, vel quidquid in quolibet gradu ætatis, ordinis, aut professionis sibi deesse displicere potuerat, cœpit in conspectu Domini sub testimonio prius ejusdem, cum quo loquebatur, monachi et presbyteri sui, deinde ei adjunctis tribus reverendæ honestatis sacerdotibus sollicite confiteri. Quorum primus Lincolnienſis decanus, secundus præceptor [*al.*, præcentor] qui cathedram ipsius post eum ascendit (349), tertius vero archidiaconus Northamptonæ erat, vir vita utique et doctrina clarissimus. In hac confessione nec illa omisit, quæ innumeris pridem vicibus fuerat viris devotis quam pluribus confessus. Illorum quilibet fateri solebat quod neminem ququam eorum eatenus vidisset, qui, sicut vir iste, seipsum nosset accusare, et sic a se omissa, sicut

A indigne commissa, cum circumstantiis reatum suorum prompte, acute et plene enumerare. In confitendo istud semper replicabat : « Mala, inquit mea vera, pura, et sola mala sunt; bona, si quæ sunt non ita sunt, sed malorum admistione impura, malis undique concerta, et idcirco nec vera simpliciter sunt bona. »

Celebrata igitur per triduum hujusmodi confessione, circa horam tertiam in vigilia memorata, eucharistiæ ad se delatæ obviam plantis nudis, ciliis, tunica et cuculla vestitus, processit a lectulo. Ante ipsum quoque tremendum divinumque sacramentum genua flectens, et suppliciter adorans, diutius oravit, commemorans infinita beneficia Salvatoris humano generi impensa, illique gratias inde referens, ac se nimis culpabilem, ut dicebat, ejus misericordissimæ pietati commendans, ipsius denique patrocinium et auxilium usque in finem sibi affore, nec se unquam deserere sibi implorevit. Refectus denique vitæ æternæ dapibus, et extrema unctione in peccatorum remissionem delibutus, gratias egit Domino, dixitque nobis : « Jam medicis et morbis nostris, ut poterit, conveniat, de utrisque amodo erit in pectore nostro cura minor. Ei me commisi, illum suscepisti, ipsum tenebo, et ipsi adhærebo, cui adhærere bonum est, et quem tenere beatum est. Quem qui suscipit, et cui se qui committit, validus et tutus est. »

Admonitus autem postea, dum languor ingravesceret, ut etiam testamentum de more conficeret, ait : « Tædet me sane hujus consuetudinis jam passum in Ecclesiam traductæ. Nam quoad animam meam, nihil omnimode aut possedi unquam, aut possideo nunc quod teneam meum, et non potius esse Ecclesiæ quam regebam, proprium. Attamen, ne fisco solito rapiat, si quid bonorum temporalium, post meum obitum in episcopatu fuerit derelictum, jam nunc universa quæ videtur possidere, indigentibus eroganda delego Domino nostro Jesu Christo. » Accitisque decano et duobus Ecclesiæ suæ archidiaconis, quæcumque in possessionum suarum facultatibus reperiri poterant, eorum provisione dispartienda ipsis contradidit. Post hæc orarium suum (*i. e.* stolam sacerdotalem) jussit afferri, quod cervici appendens anathematizavit illos omnes, qui de rebus suis aliquid fraudulenter suppresserent, vel auferre violenter, liberamque facultatem exsequendi, quod jussisset, prædictis exsecutoribus denegare tentassent.

Post susceptum vero munus extremæ unctionis, crescente in dies æstu febrim, duobus continuè mensibus lectulo decubuit, quotidiana prout, et quæ-

(344) Quæ post S. Hugonis obitum evenerunt, et diu duraverunt, clero cum monachis in exilium misso, et tota fere Anglia bello vastata.

(345) Philippus II, dictus Augustus, anno 1179, in regem Galliarum coronatus, obiit anno 1223 mense Julio.

(346) Fuit illa *Alienordis*, *Alienora*, nunc *Eleonora*, quæ facta divortio cum Ludovico rege Philippi prædicti patre, anno 1152, in Angliam in maritum duxit Henricum tunc Northmanniarum ducem, deinde

regem electum Angliæ.

(347) Henricus Junior et Richardus, uterque rex Angliæ, ille vivo adhuc, hic mortuo Henrico patre, Gaudredus ex comite Aux Britanniarum, etiam Henrici II, regis Angliæ filius.

(348) Joannes rex, qui obiit post multas clades, a Gallis Angliæ illatas anno 1216 mense Octobri.

(349) Willelmus videlicet Blesensis, anno 1205, consecratus in episcopum Lincolnienſem qui obiit anno 1206.

doque sæpius in die confessione repetita, levissimos cogitationum motus ac verborum excessus, si quando anxianti eveniret ministrantibus indignari, purgare festinans. Orationi mens ejus semper intendebat. Divinum officium utroque tempore, noctis videlicet et diei, studiose curabat horis statutis exsolvere, nec horas propter accessionem æstus febrilis aut præterire patiebatur, aut prævenire. Psallebat et ipse, cum vires suppetebant, cum psallentibus. Neglectum seu properanter legentes aut psallentes terribili mox voce aut sonitu castigabat. Utriusque rei summa ei cura tota semper ævo præcedenti fuit, ut distincte et debito tempore Creatori persolveret laudes constitutas. Vicissitudinem etiam standi et sedendi (350) inter psallendum, quandiu valuit, et ipsemet observabat, et clericos suos observare compellebat, ut, dum unus sedendo fatigata membra reficeret, alius stando divinæ et angelicæ præsentie reverentiam exhiberet. Cum magnis interesset nobilium conventibus aut decidendis causarum litibus, sicut aliis moris est ad formandas interlocutorias interdum secedere, ita, cum exigerent momenta lucis, ipse divertebatur ad canendas horas consuetas. In dedicationibus ecclesiarum, et in celebrationibus ordinum mos ei non dissimilis fuerat.

Venit autem rex (351) invisere ægrotantem, cui ille nec modicos visus est quidem assurgere vel assidere, cum necdum vires ei decissent adhuc ad sedendum in strato suo, dum alimenta percipiebat. Rex ei compatientissime loquebatur, exponens ei se ipsum et sua ad beneplacitum ipsius exsequendum. Illo autem, exclusis omnibus suis, ante jacentem diutius sedente, et blandis sermonibus multa prosequente, episcopus fere nihil referebat auditis. Res tandem suas et testamenti sui executores cum tota pariter Lincolnensi Ecclesia protectioni regis commendans, ipse valefecit. Desperaverat jam profecto de maneria ipsius, quamobrem pauca ei loquebatur, ne perderet pulchros sermones suos.

Metropolitanus quoque ipsius, (352) jacentem aliquoties visitans, quidquid humanitatis et benignitatis esset, ei pro viribus se exhibiturum pollicetur. Cui ad postremum suggerenti, ut, si quem forte verbo aut facto minus justo irritasset vel læsisset, veniam ab offenso petere meminisset, ac demum profitente quia suæ sæpius et frequenter animos acerbissime provocasset (qui tamen pater spiritualis et primas ejus haberetur), unde cordis pœnitudo, veniæque necessaria videretur postulatio, ita respondit: « Sane,

(350) Secundum antiquum ordinis Carthusiensis consuetudinem, quæ etiam nunc observatur in ordine.

(351) Joannes, de cujus *Maneria*, id est, ni fallor, moribus et ingenio, S. Hugo dubitare, imo desperare cepit. Joannem tamen regem finaliter salvatum colligitur ex visione, quam recitat Raynaldus in *Annal.* ad annum 1226, fol. 335.

(352) Hubertus nempe archiepiscopus Cantuariensis, quem sæpius, et hic, et alibi, Hugo corripuit, nec corripuisse deluit.

(353) Circa festum igitur Omnium Sanctorum

PATROL. CLIII.

dum conscientie nostræ abdita revolvq̄ quoque, quia vos sæpe ad iras provocaverim, evidenter invenio, quid tamen inde pœnitendum sit mihi, non perpendo. Sed, quia sæpius et instantius hoc ipsum non egerim, mihi dolendum scio. Sed ore brius solito, si diutius vobiscum vita ducenda restaret, id ipsum me facturum sub oculis cuncta inspicientis Dei firmissime propono. Memini namque quia, ut vobis morigerarer, ea quæ vobis tacere non debuissim, quæque a nobis, si dicerentur, æquanimiter non audirentur, me sæpenumero ignaviter suppressisse, sicque mea culpa vestram potius quam Patris, qui in cœlis est, offensam declinavi. Ex qua accidit quod non solum in Deum (unde indulgentiam supplex inquirō), sed in vestram quoque pateritatem et in primatum vestrum, nec leviter, nec episcopaliter deliqui.

CAPUT XXIV.

Qualiter magistro fabricæ Lincolnensis Ecclesiæ de facienda præparatione contra generale colloquium ibidem in brevi futurum injunxit, et qualiter ea descripsit quæ circa ejusdem exsequias et sepulturam voluit observari, et qualiter se habuit ad suasionem de esu carniū sibi factam.

Postmodum imminente sibi jam post dies quindecim (353) lucis hujus die suprema, Gaufrido de Voires, nobilis fabricæ constructori (quam cœpit a fundamentis in renovanda Lincolnensi ecclesia erigere Hugonis magnifica erga decorem domus Dei dilectio) talia eidem est locutus: « Quia dominum regem cum episcopis, totiusque regni hujus primoribus, Lincolniam in proximo ad generale colloquium (354) conventuros accessuram, accelera, et cura singula, quæcunque necessaria sunt ad decorem et ornatum circa altare domini ac patroni mei S. Joannis Baptistæ, perficere, quod etiam per fratrem nostrum Rossensem episcopum (355), cum eo uno cum cæteris advenerit episcopis, volumus dedicari. Nam et nos ipsi denunciati tempore colloquii illic præsertes erimus (356). Optabamus sane nocte illud ministerio consecrare, sed, quia Dominus aliter disposuit, volumus, ut priusquam illuc perveniamus, occasione omni remota, consecretur. » Hæc ipsa verba et aliis quibusdam repetiit, dans in mandatis servientibus suis cunctisque majoribus Ecclesiæ suæ personis, ut vel in extremis obsequiis, quantum possent, deferrent honorificentiam, non solum regi, sed et episcopis, aliisque amicis suis Lincolniam adventuris.

Urgere interea eum languor vehementissimus cœpit, et geminatis quotidie paroxysmis in solida ejus

mandavit, quæ sequuntur architecto. *Item ecclesiæ suæ capitulum*, ait Giraldus Cambrensis, pag. 419, apud Whartonum, *pariis lapidibus marmoreisque columnis miro artificio renovavit*, etc. quæ ibi sequuntur.

(354) Qui ad generale hoc Lincolniam venerint colloquium, indicatur infra c. 27.

(355) Erat is Gilbertus de Glanvilla, de quo dictum in nota (277) ad c. 17 hujus libri.

(356) Præsens adfuit, non corpore, sed spiritu, imo et corpore, summo cum honore sepulturæ traditus.

1100

membra debile sæviebat incendium, vitalia et inter-
 norum medullas dysenteria exhauriebat. Unde
 diebus aliquot ante obitum suum, quæcunque ante
 exsequias et sepulturam suam voluit expleri, nobis
 iterato insinavit documento. « Cineres (357), inquit,
 solemnî ritu benedicendo præparate, quos in crucis
 modum spargetis super locum terræ nudæ, in quo
 ponetis me, cum instare videritis horam supremæ
 expirationis meæ. Cilicium enim, more quorundam,
 in ordine nostro migrantibus, nequaquam substernitur.
 Eo quippe quilibet moriens apud nos contentus
 est quo pridem vivens usus et indutus fuit. » Hoc
 quidem loquebatur cilicio et tunica indutus cuculla
 quoque supervestitus. His involutis potius quam
 indumentis nullo ægritudinis suæ momento caruit.
 Non ardor febris, non corporis tantus sudor aliquid
 horum ei detraxit. Cilicium bis aut semel mutari sibi
 vix permisit, quod sudore quasi luto concretum et
 restis more contortum, inter corpus et tunicam ejus,
 ex laterum frequenti conversione reperimus, et quod
 etiam cutem ei enormiter abrasisse, nescio quot in
 locis, deprehendimus. Et, quia novimus apud Car-
 thusienses plurimum infirmis cilicia (358) ex consue-
 tudine tolli, dicebamus ei : « Domine, lædit vos nimium
 et exulcerat in continuis jacentem sudoribus hispida
 vestis hæc. Oportet ergo vos illam exuere, et ea
 juxta morem ordinis, dum ægritudo infestat, penitus
 carere. » Ad hæc vero ille dicebat : « Nolit Deus,
 et absit istud ne fiat ! non enim lædit, sed lenit nos
 vestis hæc ; nec tam ulcerat quam juvat. »

Præcepit quoque scriptori præsentium, di-
 cens : « Scio quidam nec episcopum quem-
 quam nec abbatem in his locis reperiendum, qui
 debitum commendans officium educendæ de isto car-
 cere animæ meæ valeat impendere. Universos nam-
 que hujus terræ prælatos edictum generale protraxit
 Lincolniam. Mittes igitur pueros cum equis ad West-
 monasterium (359) qui deducant inde septem vel
 octo monachos, ut celebrent vobiscum exsequias no-
 stras. Ad decanum nihilominus Sancti Pauli (360)
 verbis meis mittes, et mandabis illi quatenus ex
 clericis chorum frequentantibus copiosam huc diri-
 gat multitudinem. Ita mihi siquidem speciosas per-
 solvetis exsequias.

« Cum vero tempus fuerit ut corpus exanime
 pontificalibus induatur ex more vestibus, sociabis
 tibi (361) unum ex sacerdotibus regularis habitus,
 qui tecum totum funus diligentius abluat et abster-
 gat. In ecclesia namque matris sanctæ Dei Genitricis
 (362) non procul ab altari S. Joannis Baptistæ

(357) Etiam nunc, dum ægroto datur extrema
 unctio, apud Carthusianos benedicuntur cineres
 et hinc inde super lectum et corpus infirmi spar-
 guntur.

(358) De consuetudine hæc nihil constat, posse
 tamen tolli cilicia prævia dispensatione permittunt
 statuta.

(359) Monasterium est constructum in occidentali
 Londoniæ urbis parte sub titulo S. Petri, de quo
 Mabillonius tom. I, Annal. p. 285.

(360) Ecclesia cathedralis ad orientalem dietæ

A habeo sepeliri. Quamobrem exuvias corporis hujus
 mundissimas oportet exhiberi, quas sudor tantus
 multo jam squalore infecit. Cave ne hæc in parte
 quævis obrepit negligentia, qua loci reverendi de-
 honestetur dignitas sacrosancta. Frater Petrus,
 conversus noster, lympham subministret abluenti-
 bus, et præter vos trino in numero loci mihi munus
 exhibentes, nullus omnino alius, ubi hæc fient
 intersit.

« Cum autem ad ecclesiam Lincolnensem perla-
 tum fuerit corpus meum, proferetis e scriniis nostris,
 quæ ibi sunt, omnia vestimenta, in quibus pontifi-
 calem suscepi consecrationem, a sandaliis usque
 ad mitram, funusque sepeliendum eisdem omnibus
 inductis. Sunt namque plana, nec ambitiosa, quæ
 in usus istos hactenus conservavi. » Annulis quoque
 suis ei præsentatis, unum modici ponderis, aureum
 tamen, habentemque saphyri aqualici gemmam, vili-
 orem, contrahidit nobis, « istum, inquit, dum
 episcoparer, digitus noster excepit, et istum, dum
 sepeliar, dextera hæc retinebit. Prospeximus no-
 bis in hoc tunc, cum ad gradum istum accessimus,
 ut ordinatio et humatio nostra eisdem insignibus
 donarentur, quæ videlicet viventem, cisque utentem,
 humilitatis admonerent, et circa tandem extinctum
 et tumultum, hæc fortuito quempiam reperientem,
 ad rapiendum ea sui pretio vel specie iniuste pro-
 vocarent. « Eo igitur hæc prosequente, audientibus
 significatum est quod post sepulturam primam ipse
 corpus suum transferendum (363) quanloque, ac
 proinde inspiciendum esse prævidcrit, quandoquæ-
 dem primitus in sepulcro duplici, plumbeo scilicet
 ac lapideo, utroque solidissime obserato reconden-
 dum, nec videre illud quispiam, nec sua sibi orna-
 menta præripere valuisset. Ipsum vero sepulturæ
 suæ locum ita designabat : « ante aram, inquit, sepe-
 dicti patris mei præcursoris Domini, tibi congruen-
 tius videbitur spatium, secus murum aliquem ponetis
 me, ne pavimentum loci tumba, ut plerisque in
 ecclesiis cernimus, importune occupet, et inceden-
 tibus offendiculum præstet aut ruinam. »

Cum vero durius vexaretur doloribus immensis
 hujusmodi sæpius verba repetebat : « O pie Deus,
 requiem præsta nobis ! Bone Domine, Deusque ve-
 rax, dona tandem nobis requiem ! » Cui semel ita
 enim consolantes diximus : « Jam, Domine, quiescetis ;
 tactus nempe pulsus vestri finiri nunc inani accessio-
 nem istam ; » Ad hæc ille : « O vere, inquit,
 beatos illos, quos vel extremi dies judicii requie
 donabit inconcussa ! » Ad quem vicissim dicentibus

urbis partem, an in ea aliquando fuerint monachi,
 dubitat idem Mabillonius tom. proxime citato.

(361) Ex hic colligat lector, quem erga auctorem
 vitæ habuerit S. Hugo affectum, dum ei, non solum
 arcana conscientie, sed et corporis post mortem
 abluendi curam commisit.

(362) In cathedrali videlicet Lincolnensi

(363) Translationem factam anno 1280 refert Sa-
 rius in fine Vitæ hujus sancti, corrigendus in eo,
 quod hunc annum a beati Hugonis obitu vocet
 octuagesimum sextum.

nobis : « Hujus diem iudicii illam, volente Deo, **habebitis**, qua istius carnis sarcinam deponetis, » Ille econtra : « **Non** recte, inquit, sentitis. Non enim iudicii, sed **gratiam** et misericordiae dies erit, qua ego defungar. »

Stupori praesentibus **magis**que fuit admirationi inter multiplices cruciatus **violentissimarum** aegritudinum invicta semper animi ejus fortitudo. Ita enim se in lectulo, cum vellet, in latius aliud se girabat, ita robuste incedens, cum secederet a lectulo, quo erat necesse, ibat et redibat, ut congressum quemdam et conflictum cum infirmitate corporis virtus animi ejus iniisse putaretur. Hinc et dicebant medici, hujus gestus intuentes : « Vere spiritus hominis istius sustentat infirmitatem ejus. Vere cum Apostolo insultare potest iste corpori mortis hujus, et dicere : **Quando** infirmor, tunc fortior sum et potens (*II Cor. XII, 10*), » Vox quoque ita succo plena, virilis, ut, licet **submitior**, subtilior tamen solito non satis audiretur. Lectionem post martyrologium de Joannis Evangelio ipsa quoque die, qua decessit, propriae vocis sonitu ita terminari fecit, ut die crastino ibi coram **funere** ejus ad missam inciperet legi Evangelium, ubi pridie nutu ipsius textus Scripturae ejusdem desiit recitari. Quod, postquam advertimus, utpote eo minime procurante, accidisse, glorificavimus Deum, qui pulchro miroque ordine omnia ejus opera vitamque totam usque in finem semper dirigebat. Locus etiam Scripturae summæ dulcedinis praesagium ipsa rerum serie, quæ gestæ fuerant, manifeste praeferebat. **Erat** namque familiari confabulatione Salvatoris nostri et Marthæ ante suscitationem fratris ejus Lazari, quæ ita contextitur : « Dixit Martha ad Jesum : Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus (*Joan. XI, 32*), » etc. Cum enim alias canonicas Scripturas temporibus statutis, tum ad matutinas, tum ad missam suam, annuatim relegi instituisset, quatuor evangelistarum totidem libros (*364*) post primam diei horam, praemisso capitulo martyrologii, quatuor anni temporibus perlegi faciebat. Has enim lectiones etiam, cum equitando iter ageret, nullatenus omitebat.

Hortatus vero est eum quidam ex amicis suis, ad explendam peccatorum, quantum sciret, sufficientem confessionem, ita dicens : « Quia, Domine, sicut ipse melius nostis, efficacior Deoque gratior est illa confessio quæ specificat singillatim omnia, quam illa quæ sub quadam generalitate includit singula, et vos multo tempore ordinarius, nec non et delegatus iudex, plurimorum exstitistis (quantum memoria recollit), satagite confiteri, quos, vel quot, ob privatum amorem sive odium promoveneritis, ut assolet, in negotiis suis, aut depresseritis, minus

(364) Nunc annis singulis leguntur a Carthusiensibus in capitulo post nonam canonicam diebus festivis, inter Pascha et festum Omnium Sanctorum occurrentibus.

(365) Ab exordio sacri Ordinis, non ex præcepto, sed ex consuetudine cui anno 1259, accessit publica

videlicet utendo legitime judiciaria potestate. Ad hæc ille verbum protulit, quod pluribus audientium gaudio pariter et miraculo fuit : « Odio, inquit, aut amore, sed nec quidem spe vel timore, personæ seu rei ejuscunquæ, nunquam a veritate iudicii me scienter exorbitasse memini. Si iudicando deviasi a recto, hoc propriae ignorantiae, aut certe assidentium, crimen fuit. »

Nec prætereundum inconsulte videtur quod vir, totius semper vanitatis et superstitionis adversator, gustum potius carniū in extremis hujus aegritudinis quam esum pro bono obedientiae nequaquam repudiaverit. Suggestentibus nempe amicis, et medicis asserentibus quia hieme transacta facilius curaretur, si eibus esculentioribus affectum jam corpus, et quartanis algoribus post alias febres congelascens, foveri permisisset, jussit archiepiscopus, et in remissionem peccatorum injunxit ei, ut in tali quoque diæta consilio medicorum parere debuisset. Ille vero præscriptum obijciens ordinis Carthusiensis (quo in commune omnibus morbidis, sanis et moribundis, esus carniū (*365*) inhibetur) id sibi illicitum fatebatur. Sed, ne multis immoremur, ad petitionem demum clericorum suorum, de mandato quoque et sedula monitione Cantuariensis archipræsulis, susceptis per dominum Robertum, tunc quidem procuratorem, ac paulo post priorem in Withamia, ac fratrum ejusdem loci hortatoriis epistolis, ut suo incunctanter archiepiscopo in hac ejus jussione pareret, carnes ab adolescentia sua usque tunc nulla occasione a se prælibatas in cibam sumpsit. Dicebat vero nobis : « Sciatis quia nec desiderio nec remedio nobis aliquatenus esse poterit adeo persuasus iste carniū esus. Verumtamen, ne tot venerabiles viros scandalizemus, imo ne ab illius vestigiis vel in morte jam positi recedamus qui factus est obediens usque ad mortem, dentur nobis carnes. His enim nunc demum pro fratrum dilectionis condimento libenter vescemur. » Sciscitantibus autem medicis quibusnam carniū vesci placuisset, ita respondit : « Suillis, si vobis videtur, pedibus, quos infirmantibus a sanctis quondam Patribus legimus fuisse concessos. » Hos igitur appositos, vixque primis dentibus attactos jussit amoveri. Similiter de minutis volatilibus minimum quid gustavit (*366*).

Solebat etiam, dum fuisset incolumis, quosdam viros religiosos, et maxime rectores cœnobiū arguere, qui præter consuetudinem regularem fratribus suis a carniū omnimodis dicerent abstinendum. Meminimus enim eum cuidam abbati abstemio talia quondam dixisse : « Tu, inquit, frater, a quo solatium et exemplum sumere debent subjecti tui, propter abstinentiam istam extraordinariam in

renuntiatio, et tandem, anno 1368, pœna in transgressores decernitur.

(366) Obedientia coactus eo adhuc tempore quo ordo nondum solemniter renuntiaverat esui carniū.

utroque peccabis in eos. Tu ipsa quoque non delicias reserabis tibi, sed mutabis, et in hoc quidem vanitatis crimen et superstitionis non facile evades. Tibi enim ab officialibus tuis, aut legumina peregrina, aut pisces carnibus pretiosiores; et vice sagiminis varia condimenta, pigmentis et caris confecta rebus, parabantur. Hoc discent exemplo subditi vestri apposita sibi fercula rejicere, et commentis coquorum novis semper inhiare. Qui vero nihil horum voluerit, aut valuerit quærere, dum funditus apposita, quæ carnes tetigere, respuit, stomacho male confortato a mensis recedet. Quod dum sæpius egerit, primo insomnietas, deinde mentis torpor, ac postremo totius corporis imbecillitas, jam ad omnia spiritalis vite exercitia invalidum possidebit. Quale vero solatium a te recipere illi sperabant, qui diutino affecti tædio, nunquam mensæ tuæ consortium, quidquam sibi recreationis allaturum certissime sciunt. Nam, quod ego carnibus non utor, non tantum mei arbitrii est, quantum decreti ordinis, cui semel cervicem subjeci. Quamobrem etiam in leges suas ordo noster pauciores colligit, quia id quod ille instituit, varie complexionata multitudo non capit. Vos e diverso, qui multitudinem regere suscepistis, sicut moribus multorum servare juxta legislatoris vestri sententiam debetis, sic et multiplicibus eorum infirmitatibus condescendere, et necessitatibus providere habetis. » Et hoc quidem ille dicebat.

CAPUT XXV.

Qualiter ab hac vita discesserit. — Et continetur hoc capitulum in magna Vita sub capit. 16.

Sed jam, quæ restant, de boni doctoris nostri recessu a nobis, ut cœpimus, explicemus. Pridie quam migravit a corpore, ut frequenter singulis prius septimanis consueverat, viaticum percepit corporis et sanguinis Christi. Sexto decimo Kalend. Decembris feria quinta (367), jam die advesperascente, cum sentiret sibi vires magis magisque deficere, misit quosdam ex servientibus ad priorem Westmonasterii, et alios etiam ad decanum Sancti Pauli, pro accersendis, sicut pridem jusserat, clericis et monachis in obsequium funeris sui. Post hæc imposita diutius vertici nostro dextera sua commendavit nos et universos filios suos Deo, voce sua pene suprema. Nos autem percepta benedictione illius, diximus ei tertio, antequam verbum aliquod ex ore eius elicere possemus : « Rogate Dominum,

(367) Illis consonat Hovedenus apud Pagium in criticis ad Baronium, pag. 708, ita scribens : *Mensis Novembris xvi Kal. Decembris feria quinta obiit Hugo Lincolnensis episcopus Landoniis.* Obiit igitur S. Hugo die 16 Novembris, quæ anno 1200, in feriam quintam incidit, non sequenti die, qua illius festum recolitur. Hujus ratio petenda est ex consuetudine ordinis Carthusiensis, qui jubet, ut hodie sub aut post completorium mortuus, non die, qua obiit, sed sequenti, libro anniversariorum inseratur.

(368) Juxta antiquam ordinis consuetudinem, de qua in statutis Guigo quintus Carthusiæ prior hæc

ut pastorem Ecclesiæ vestræ provident ei profutura. » Ad quod tandem ait : « Deus id faciat ! »

His ab eo dictis, nudari fecimus pavimentum coram eo, et crucis effigiem sparsis ibidem cineribus benedictis expressimus : Quos ille digitis e contra benedicens, capite demisso adorare cœpit. Tunc licet ab ore ejus satis invite tali hora secederemus, ne tamen minus plene die ultima divinum ipse audiret servitium (cui adeo diligens studium omni vite tempore consueverat exhibere), hymnos, qui ad completorium dici solent, cœpimus decantare. Cumque ad illum psalmi locum veniretur, ubi dicitur : *Clamabit ad me, et ego exaudiam eum. Cum ipse sum in tribulatione, eripiam eum, et glorificabo eum* (Psalm. xc, 15), illo ita fieri momento, expositus est ad cineres (368) in medio cinerum impositus. Psallentibus nobis festinantius, ille vultu placidissimo spiritum sentiam colligebat, quem tunc in manus Conditoris tradidit, cum Simeonis canticum psallentium chorus recitare incepit. Sicque tam prophetico quam evangelico claruit testimonio, quia tam crebro, ut prædiximus, rogantem sibi dari pacem Dominus exaudivit. Probatum quoque, et illud verissime est, quod ipse prædixerat, quia dies defunctionis suæ, non sibi foret dies judicii ipsam qualibet amaritudinæ percellentis, sed dies potius misericordiæ, omne delictum clementer ignoscentis, et dies gratiæ leniter in pace ipsum refoventis, præstante eo qui misericordiam et veritatem eum diligere in omni vita sua dedit, Jesu Christo Domino nostro, qui eum Patre et Spiritu sancto vivit Deus benedictus in sæcula. Amen.

Illic in serie magnæ vite inseritur comparationis similitudo multiplex nostri Hugonis ad beatum Martinum : quæ pro vitanda prolixitate in præsentii abbreviatione est omissa. Et de illa similitudine multiplici sumptus est versus ille :

Martini felix imitator, cultor et hæres.

CAPUT XXVI.

De visione cadentis arboris, ex qua sumpta est illa antiphona : Arbor cadit mystici index sacramenti. etc. Et est hoc capit. in magna Vita, cap. 18.

Anno igitur gratiæ millesimo ducesimo sexto octavarum beati Martini die (369), brevi Intervallo post solis occasum, veri Solis imitator et amator Martini, Lincolnensium lucerna Hugo, luci hujus sæculi valesfaciens, Solem adiit qui nescit occasum. Nocte vero illa quam ipsius transitus proxime sub-

habet : *Ad morientem festinat prior, ubi cum ipse ejunxerit, depositoque eo super benedictum cinerem letaniam, prout res patitur, longam vel brevem factunt, consuetudine hac nunc ob periculum accelerandi mortem sublata, adhuc cinerem, et ante præmissi benedicuntur, sparguntur, et Litanis leguntur.*

(369) Festum S. martini anno 1200, incidit in Sabbatum, et sexta octavarum dies in feriam quintam; unde confirmata nota 367, in præcedenti capite posita.

secutes est, certo quodam imminentis casus præ-
sagio, suprema clementia cuncta pie disponente,
Ani eorum (370), qui secum positi erant, hæc visio
præstensa fuit. Quam ille mane facti sociis mani-
festans, ea quæ in solemnibus exsequiis opus erant
sollicitius studuit præparare, medicis, qui aderant,
cum subsannantibus et obfurgantibus: nam physici
sanitatem ei usque in horam ultimam vitæ, vitamque
spondebant longiorem. Est autem huiusmodi visio.
Videbat et ecce in viridario quodam parieti domus
contiguo, in qua jacebat episcopus, patabat se
constituisse. Eratque loci hujus situs a parte boreali,
et ab occidua regione domorum sepius claudabatur,
ab oriente cingebatur, et ab austro, fossato, cui ex
parte altera pomærium, et ex altera cæmeterium
adjacebat. Ipsum quoque fossatum dumis et vopribus
succrescentibus obsitum erat. Ab ipso igitur parietis
loco, ubi caput lectuli episcopi decumbentis erat
innexum, pirus proceritatis et pulchritudinis nimis
et immense, longo ultra illius viridarii spatium porre-
cta videbatur corruisse: cujus vastum decorem
decoramque vastitatem ille vehementer admirans,
talisa intra se cogitando tractabat: « Quis unquam
tam pulchram aspexit pirum? o quanta nobilitas
materiei factura erit, si hoc in loco abdito putrescat
speciosissima arbor ista, ex qua dipticæ (371) tot
possent excidi, quod totius Angliæ sive Galliæ studiis
scholasticis quivissent sufficere. » Dum hæc secum
sopitus corpore, sed corde sollicitus, ille pertractat,
supponisse lacertos stipiti jacenti repente se videbat.
Cujus dum molem leviter agitando pertentat, totum
confestim lignum, summa facilitate ab imo suble-
vatum in brachiis, quasi ponderis nihil pōnitus
haberet, huc illucque a se circumferri miratur.
Interea subito ramuscull ejus ab ipso stipite decide-
runt; ipse vero medius vectis, planus atque enodis
in gestantis minis permansit. Cujus rei miraculo ille
stupefactus pariter et jucundatus, et sopore mox
deposito, hujus cordi suo impressam visionis reperit
conjecturam, ut etiam labiis et ore talia secum loque-
retur: « Revera in brevi moriturus est homo iste:
ipsam enim demonstravit arbor hæc fructifera et
pulcherrima. » Et talia quidem iste de sacramento
visionis suæ se ad præsens intellexisse mane retulit
illis, quibus referre dignum duxit, ex sociis.

Quid vero facilis illa arboris sublevatio præterdat,
non prius aliquis agnovit quam ille qui ista de vita
illius atque virtutibus, accurato licet, facili tamen
stylo, digessit? Quæcunque enim libellus præsens
de verbis aut gestis excerpta continet, ita præ
magnitudine virtutum et operum viri sancti æsti-

(370) Ipsi, ut videtur, auctori, dum infra subdit:
*Non prius aliquis agnovit quam ille qui ista de vita
illius digessit.*

(371) Dipticæ, id est *Diptycha*, seu tabellæ in
usum scribarum.

(372) Advenit illa monachorum et clericorum mul-
titudo a Westmonasterio et ab ecclesia S. Pauli, uti
S. Hugo, c. 24, petierat, illa ipsa die qua obiit sub
completorio.

A manda sunt, ut frondes exiguæ facileque deciduæ ad
vastissimæ arboris conferri putentur robor immen-
sum. « Sed neque ad ea, quæ memoria ista scribentis
inseparabiliter de magnalibus tanti viri inserta, ejus
semper pectori cohærentia circumfert, nec hæc ipsa
quæ membranis tradidit aliter valent comparari,
quam si levium sarmentorum fasciculos contiguus
cælo abietibus cedrisque sublimissimis quis duxerit
conferendos. »

*Hic in serie magnæ Vitæ ponuntur duæ aliæ vi-
siones, sive revelationes Hugonis gloriæ astipulantes:
quibus incidenter interseritur visio, quam habuit ipse
met apud Laffordum existens de fratre Morino, elee-
mosynario suo apud Stobe portum decedente.*

CAPUT XXVII.

*De corporis defuncti preparatione, exsequiarum, ut
descriperat, celebratione, ejusdem apud Lincolniam
delatione, miraculorum in itinere contingentium
recitatione, et de occurso regum et aliarum subli-
mum personarum. Et est in serie magnæ Vitæ sub
capit. 19.*

Jam vero ad ipsius funerationem revertendum
est. Igitur, prout docuimus, postquam sub pacis can-
tico, pacis amator Hugo in pace in idipsum obdor-
miens requievit in Domino, paucis suorum astantibus,
commendationis officium ei parvitas nostra, qua
potuit, devotione exsolvit. Hinc ad lavandum,
sicut ipse disposuerat, corpus ejus manus appo-
suimus indignas. Quod, ubi nudatum est, supra
quam credi potest, mundum et multo nitore conspi-
cum apparebat; ablutum vero et diligenter exter-
sum pontificalibus induimus insigniis. Interea re-
versi, quos ipse, ut diximus, ad celebratores exsequia-
rum suarum accersiens, destinaverat, septem vel
eo numero plures monachos, copiosam vero clericor-
um deduxerunt multitudinem (372). Ab his tota
ipsius noctis spatia in hymnis et canticis spirituali-
bus expenduntur. Positio in Ecclesia sacro corpore,
et illis per æyrum votivas excubias celebrantibus et
frequentantibus, celebratis in crastino missarum
solemnis (373), consilio medicorum (cum id penitus
ferri non oportere alii sentirent, et assererent) ex-
tra a corpore ejus, quoniam longius ad sepelien-
ta portari debuit, auferuntur. Quæ in eadem
D ecclesia Beate Mariæ ad vetus templum in vase
plumbeo recondita (374), et secus altaris crepidinem
sub lapide marmoreo honeste reposita, gloriosum
redivivi corporis sui templum expectant, sub ma-
ximæ resurrectionis tempore, feliciter subeun-
dum.

Hæc autem, licet inaniter et superflue, quoad

(372) Die videlicet 17 Novembris, qua elapsa, die
18 ejusdem mensis versus Lincolniam transfertur
ibidem tumulandus, quo die 23 ejusd. jam dicti mensis
pervenit. Unde Hovedenus apud Pagium in Criti-
cis p. 708 ad annum 1194, ita scribit: *Mense No-
vembris xvi Kal. Dec. feria v, obiit Hugo, etc. Et
addit: Corpus ejus ix Kal. Decembr. Lincolnis delat-
um esse, ibidem tumulandum.*

(374) Consulatur nota 342 ad c. 23.

hominum prudentiam, gesta fuisse ipsis visceribus mox patefactis claruit; divinitus tamen, ut ita flet, dispositum exstitisse ad gloriam Dei, qui semper est in sanctis admirabilis, ad honorem quoque ejusdem servi sui, varia post hæc ratione innotuit. Et quidem tunc, ubi manu chirurgica ipsa intraneorum secreta patuerant, inventa sunt illa nihil superflue collectionis, nihilque prorsus concreti, ut assolet, humoris intra se retinentia continere, sed tali quodam purissimo nitore perlucebant, ac si plurima hominis diligentia abluta essent, et undique purgata. Erat profecto istud mirabile in oculis intuentium, sed apud quosdam levigabat pondus miraculi, cum abstinentia temporis tanti, vis dysentericæ, qua diebus aliquot ante mortem vexatus, ejus impetu credebatur ita potuisse funditus exhauriri. Quod tamen, qualitercumque factum sit, hoc dicere veraciter licet, quia exterius quidem lacte candidior, intus vero et extra vitro purior corpore quoque monstratus est suo similis Martino, ut et merito ipsi dici debeat in hac etiam parte Gemma sacerdotum. De cuius mirabili decore inferius loco competentem plura dicentur.

Conditum autem multis aromatibus, a dormitionis suæ loco Lincolniam eum ad sepeliendum copimus transferre (375). Non est autem necesse, quia nec possibile nobis foret, fletus et gemitus occurrentiam undique describere populorum. Civitatis enim Londonicæ clerus et populus procul extra urbis mœnia cum crucibus et cereis feretrum prosecuti sunt. Obitum vero per agros et villas, uterque sexus, omnisque conditio gradus et ordinis cujuscunque, ubi audiret, in fines suos venientibus obviam confluebat sacri funeris portitoribus. Tetigisse feretrum palma suprema fuit. Quibus id negabatur præ constipantium turbarum multitudine, vel eminus adrasse, et conspexisse non vilo ducebatur trophæum. In ipso itinere per iuge quadrivium, uno quotidie repetito, vel potius continuato miraculo, sanctum suum mirificavit Dominus. In manibus siquidem puerorum equitantium cerei quatuor jugiter ardebant; quos in morem facularum sub die expositos, nec ventorum spiramina, nec interdum guttis densioribus rostantia nubium stillicidia, extinguere prævalebant. Pueri nunc ab equis descendentes, nunc cum vehementi impetu sellas vacuas reascendentes, cereos tenebant: quos ignis inter hæc non deserebat. Stupebant, et præ admiratione in voces exclamationum prorumpentibus hæc intuentium multitudines, asserentes nec inter manus clausum lumen a se teneri posse inextinctum, ubi hi nullo tecti velamine, sed Dei solius freti virtute, flagrare non

(375) Die 18 Novembris, qua die prima mansio fuit apud monachos Bedefortenses, id est in celebri illo cœnobio ad S. Albanum in agro Bedefortensi pridem fundato.

(376) Secunda mansio die Novembris fuit apud villam Bikelsuade.

(377) Mansio tertia die 20 Novembris apud Buckedens, qui idem erit locus, qui supra c. 9 hujus, libri

A cessabant cerei, naturam propriam deglaciante per merita sancti qualitate elementi triplicis. Flatus quippe aereus, humor aquaticus, et splendor igneus, triumphanti Christi militi mira dependebant obsequia. Præter sacratiores vero aliorum de tantis operum Dei magnalibus sententias, hanc interim simplicium fidei commendasse sufficiat, quia non immerito ipse sanctus tam jucunde luminis honore decoratus apparuit, qui, ad decus matris veri luminis perpetuæque Virginis, consueta Ecclesiæ ipsius luminaria, adjectione admodum numerosa, cumulavit. Lincolnensi namque thesaurario amplius in hoc ipsum assignavit redditus ut ampla tantæ adis immensitas, parietibus prope nudum, inter nocturna officia cereorum micaret fulgoribus, ut interdum radiis renitecebat solaribus.

B Prima igitur in corporis deportatione versus Lincolniam cum monachis Bedefortensibus mansio fuit. Crepusculo diei secundæ, postquam iter aggressi sumus, ad villam episcopi Lincolnienensis Bikelsuade (376) nuncupatam, devenimus. Ubi, dum circa feretrum plangentium accolarum se turba conglomerat, in ipso ecclesiæ introitu, in qua per noctem illam venerabile corpus quiescere debuit, hominis cujusdam brachium ita contractum fuit ut crepitum ossis patientis fracturam illi etiam, qui remotius constiterant, clarius audirent. Erat autem nomen viri, qui etiam adhuc superesse dicitur, Bernardus. Quem sui ab ecclesiæ foribus seniammum rapuerunt, et ad domum propriam delatum usque in mane patientiæ operam dare jusserunt, tuncque ei subveniendum pollicentes ope medicorum. Sic ergo cum easset, nec saltem colligatus, nec quovis medicamine lotus facturæ adeo molestæ locus, plurimam noctis partem eum in doloribus magnis pertrahere dolor coegit insomnem. Qui demum in tenuem resolutus soporem mox vidit episcopum brachium suum manibus piissimis contrectantem, dataque benedictione a se post paululum recedentem. Cæterum recessu indultæ visionis, collatæ benedictionis virtus non recessit. Evigilans namque a somno, ita penitus, fugato omni dolore, os consolidatum et brachium sanatum invenit, ut præcedentem potius fractionem quam curationem subsequentem, per somnum suscepisse putaret.

C Tertia mansio fuit apud Buckedens (377). In his quidem duobus maneriis episcopalibus, tot ejulatibus et lamentis indigenarum excepti sumus, ut meminisse horror, scribere vero labor sit.

Quarta protectionis dieta Staunfordiam (378) venimus. Ibi dum agnino deo frequentia populi stipatur circa feretrum, et hinc virginum Deo sacrata-

Buggedena vocatu.

(378) Mansio quarta die 21, Novembris apud Staunfordiam, ubi erat cœnobium quondam ord. S. Bened. de quo Mabillonius tom. V Annal. p. 539, ubi quosdam manachos enumerat hujus cœnobii, forte monialium curam habentes, ut in sequenti nota dicitur.

rum e vicino monasterio (379) chorus, inde circum-
jacentium villarum accolæ, populosis ipsius burgi
turbis accrescunt, vix ante profundæ noctis tenebras
vicum ipsum ingredi valuimus. Istic vero per merita
servi sui tale Dominus miraculum patrare dignatus
es, ut hoc mortuorum resuscitationi nemo jure du-
bitet præferendum. Interfuit tanto occursum quidam
vir innocenti vitæ, bonisque per omnia studiis dedi-
tus, arte sutoria sibi suæque familiæ victum quæri-
tans. Hic eminens conspectæ glebæ pretiosissimi
gestatoris cum accedere niteretur, sed præturbarum
densitate nitendo parum proficeret, multis audienti-
bus in voces hujuscemodi prorupit dicens: « O bone
Deus, quare non permittor ad optimi servi tui cor-
pus accedere, ut vel umbriam palliorum, quibus
tegitur, osculari merear, vel caput meum indignissi-
mum sacris ejus supponere reliquii? O Scrutator
rerum et cordium, Jesu, Salvator benignissime, in
hoc solo desiderium meum adimple, ut feretrum,
quod conspicio, corde et corpore prono valeam sub-
ire, et sic de hujus mundi colluvione animam meam
tolle. » Talia ille clamitans nisibus indefessis, turbis
quoque ad clamores ejus attonitis et paulatim sece-
dentibus, immersit se tandem sub feretrum. Quod
postquam attigit, et capite submisso adoravit, oculis
ac manibus in cælum erectis in hunc modum orare
cœpit: « Gratias tibi ago, Pater misericordiarum et
Deus totius consolationis, quia misertus es mei, et
in tantum consolatus es me ut, quod in hoc mundo
super omnia concupivi, sanctissimo corpori servi
tui corpus meum, tot peccatis obnoxium, quivissem
adjungere, et ei qui fideliter tibi servivit meruissim
approximare. Deprecor te igitur, omnipotentissime
Deus, ut in hac nocte animam meam cum anima
istius, cujus corpus me adire fecisti, in requie pe-
renni, ubi eam esse non dubito, jubeas collocari. »
His ab eo ita peroratis, nos cum sancto corpore
ecclesiam, in qua pernoctandum fuit, ingredimur;
ille vero suos intrat penates, una sola strata interja-
cente eidem ecclesiæ pene contiguos. Nec mora,
irrupunt vicini illius in ecclesiam, presbyterum
turbatis vocibus inquirunt, reperit ad domum
viri sumpto secum sacre communionis viatico cele-
riter properare compellunt. Quod ille in extremis

A jam positus, mox, ut percepit, præmissa confessione,
percepta absolutione, testamentoque legitime con-
fecto, spiritum in pace emisit.

Habuerat vero sanctus in usu familiari, dum
adhuc viveret, ut, cum audiret quosdam intempe-
rantius lugere quemcunque mortuum, inter alia
consolationis verba eis diceret: « Et quid est istud,
quod agitis? per sanctam nucem (sic enim vice ju-
ramenti ad confirmationem verbi interdum loqueba-
tur) per sanctam, inquires, nucem nobiscum male
nimium ageretur, si mori nunquam concederetur. »
Miraculosam quoque mortuorum suscitacionem
laudibus efferebat, sed vivorum ex hoc sæculo mira-
culose aliquoties factam ereptionem potius attolle-
bat, ut Petri (380) subdiaconi atque notarii beati
papæ Gregorii, et cujusdam poenitentis, de quo agi-
tur in miraculis sancti martyris et episcopi Pro-
jecti (381). Plurimorum quoque monachorum, ut
legitur in Vita beati Gemeticensium abbatis Archi-
dri (382); nec non et illorum septem dormientium
(383) qui fuerant consobrini S. Martini patroni Hu-
gonis nostri.

Sed jam, ut cætera, quæ restant, prosequamur,
in hoc loco procuratores nostri laternas corneas
emerunt, in quibus per diem candelæ jugiter circa
feretrum lucent. Cerei namque motibus variis
equitantium et impulsibus ventorum irruentium
exagitati, a facie ignis devorantis nimium defluebant
manus quoque et indumenta gestantium continuis
distillationibus molestius infundebant. Quintam
mansionem nobis Anacastro (384) præfixit. Hinc
milliaria bis dena (385) computantur usque ad civi-
tatem (386) qua eram venturi. Ad quam sexta
profectionis diem jam cominus adventantes, cum
ad descensum montis uno pene milliario extra ur-
bem accederemus, obvios habuimus, cum inestima-
bili multitudine cleri et populi, regem Angliæ (387),
et regem Scotiæ (388), archiepiscopos (389), episco-
pos, principes, abbates, et proceres tot, quot vix
unquam in Anglia pariter ante conventum illum
contigit inveniri. Rex Scotiæ præ mœrore, quia
nimio semper amore dilexerat virum illum, in parte
seorsum stans, nec propius accedere valens, lac-
rymis vacabat, cum sentiret magis esse gauden-

D Julii, p. 375, et apud Martene et Durand. tom. V,
Collect. Veterum Columnæ, 928. In chronico Ture-
nensi illorum nomina exprimuntur, et dicuntur ex
duobus S. Martini fratribus nati.

(384) Quinta mansio die 22 Novembris. Apud
Whart. part. II. Angl. sacræ p. 409. *De juvene qua-
dam de Anacastro in amentiam verso, ad tumbam S.
viri (Remigii) sanitati restituta*, fit mentio.

(385) Parva utique, si una die peracta.

(386) Lincolniam, ad quam perventum fuit die 23
Novembris, id est, ut ait Hovedenus, ix Kal. De-
cemb-ri.

(387) Joannem pro tunc regem Angliæ.

(388) Wilhelmum ab anno 1163 usque ad annum
1214, regem Scotiæ.

(389) Tres vel quatuor, Humbertum Cantuarien-
sem, Gaufridum Eboracensem, Dublinensem vel
Ragunensem. Vide Raynal. tom. p. 49, in Annal. t. XIII.

(379) De quo in Monast. Anglicano agitur t. I,
p. 487, sub hoc titulo: *Stanford in comitatu Lincol-
niensi domus sancimonialis S. Michaelis*. In chartis
ibidem recitatis nunc *Stanford*, sed sæpius *Staunford*
vocatur, et situm dicitur apud Stanfordiam, subjec-
tumque esse abbati Petroburgensi.

(380) In Vita S. Gregorii Magni a Joanne diacono
scripta narratur historia, quam quidam aut rejiciunt,
aut de ea dubitant.

(381) Duplex sancti Projecti apud Bollandianos
reperitur Vita ad diem 23 Januarii. Sed ex neutra
colligere potui quis fuerit poenitens de ante quo hic
agitur, nisi forsitan sit Amarinus Projectum occisus,
et martyr effectus.

(382) Hujus Vitam vide apud Surium die 15 Se-
ptembris in qua quæ huc spectant leguntur sub Num.
20, 22 et 23.

(383) De his agunt Bollandiani tom. VI Mensis

dum, si rationem vis doloris admitteret. Reliqui magnatum, cum Anglorum, tum Scotorum humeros supponunt oneri non ignobili (390). Nec sibi parum successisse gaudebat, quisquis sua membra illius corpori portando aptare meruisset, cujus merita obsequentium animas et corpora sustollere ad caelestia, et ab omni clade levare potuissent.

CAPUT XXVIII.

De corporis per civitatem deportatione ejusdem nova preparatione, miraculorum ostentatione, oblationis magnitudine, et versuum subscriptione, Pontificum baculus, etc. In loco, ubi praeeperat, sepultione. Et continetur hoc capit. in serie magna Vitae sub capitulo 20.

Igitur dum portando funeri tot se magnorum virorum humeri certatim submitterent, ut nullius personae in globo tantae multitudinis delectus esse potuisset, rex tandem et archiepiscopi sive episcopi, ante urbis ingressum pretiosam, quam ferre susceperant, aliis quodammodo diripientibus portandam cesserunt margaritam. Ita, quibus virium praestantior magnitudo feretrum subeundi copiam paravisset, nunc scapulis, nunc manibus illud contingentes, gaudio pleni incedebant. Cumque diutius tali tripudio potiebantur, repente ab aliis explosi, praedam suam novis raptoribus cedere compellebantur. Toto quoque itinere illo usque ad ecclesiam, quod non brevi spatio tenditur, per singula fere momenta novis novi succedebant bajulis bajuli, nec numero pari, sed tot erant portitores, quot machina grabati admittere poterat accedentes. Sed nec alii quam sublimes viri et praeminentes, istis se conflictibus inserere praesumebant. Quin et per plateas ex hiemalium profluvio aquarum, luto altissimo plenas, incedebant, frequenter suras, et saepe etiam genua, caeno immergentes. Qui accedere cominus non valebant, nummos superjaciebant arcae, quae corpus incluserat, protensisque manibus eminus adorantes, sancto sese devotius commendabant. Judaei quoque lugentes et plangentes, ac verum magni Dei famulum existisse eum conclamantes, occursum pariter et fletu obsequium quod poterant, ei impendentes, illam circa virum Dei impletam esse sententiam nos advertere compellebant, qua dicitur: *Benedictionem omnium gentium dedit illi Dominus (Eccli. XLIV, 25).*

Sonantibus itaque per universas totius urbis ecclesias classicis in hymnis et canticis spiritualibus, suae tandem infertur gremio ecclesiae. Hinc post modicum in secretiorem transfertur exedram,

(390) Confirmat haec Coggeshale col. 866, apud Martene tom. V Collect. Veterum scriptorum, ubi asserit etiam regem et archiepiscopos supposuisse humeros loculo, etc.

(391) Se ipsum intelligit auctor, cui se induendum S. Hugo supra, c. 24, commiserat.

(392) Rogerus erat ille de quo dictum in nota (132) ad lib. III, c. 7, ad ejus etiam instantiam Giraldus Cambrensis quaedam part. II Angliae saeculae, p. 454, se digressisse fatetur.

(393) In translatione forsitan, anno 1285 facta, quam ad Vitam S. Hugonis edidit Surius nescio

ipsius vestimentorum insigniis, parvitas postea (391) obsequio induendus in quibus olim pontificalem susceperat consecrationem. Erat vero tunc ibidem videre miraculum. Caro namque ejus ita niveo quodam et uniformi candore nitescibat, ut quodam resurrectionis decus jam tot diebus extincta manifeste praeferet. Nihil in ea lividum, nihil pallidum, aut submarcidum, nihil fuscum, nihil non lacteum, aut potius liliosum, reatebat. Manus ejus et digiti, brachia quoque et haec, non aliter, quampridem in vivo, nunc in defuncto, palpabiles, molles et tractabiles erant. Balsamo sola ejus facies, et manus ejus dextera fuerat delibuta. De aliorum autem stata membrorum nihil investigavimus. Digito etiam amulom, chirothecas baculumque pastorem manibus ejus et brachiis inserentes, de his solummodo ea quae diximus, ita se habere deprehendimus.

Omnibus itaque pontificalibus rite insignitus, nodata facie soporati magis quam examinati speciem praeferebat. Ita a glorificantibus Deum refertur in chorum. Accurrunt undique turbae inspectantium, cereos manibus ardentes praeferentium, pedes ejus et manus oculantium, aurum quoque et argentum, lapidesque pretiosos offerentium. Interca dum paululum remotius cum viro venerabili, ipsius Ecclesiae decano (392), consedissemus, invicem de his quae circa Christum Domini mirabiliter acciderant conferentes, adsunt quidam stupentes et attoniti, talia nobis dicentes: « Vidistisne et attendistis quante decore jam vernari comperit facies episcopi, ut rosit rubentibus genas similes praetendat, ut dormientis non defuncti, nuperque de balneis egressi hilaritatem praeferat? » Ad haec decano admirante, hoc nuntiantibus respondit: « Fallimini procul dubio, fratres charissimi. Revera enim candore mirabili nitet vultus ejus; rubi vero coloris nullum in eo vestigium relucet. Satis paulo ante diligenter notavimus omnem ejus speciem atque decorem. » Tunc illi nos quodammodo reluctantes rapuerunt, et in cominus adductis ostendebant fide oculata, se verissima de gratia ruboris, quo nitescit facies ejus, fuisse percipios. Permansit autem idem verus speciei caelestis aspectus ita candidus et rubicundus, quamdiu mansit in sponsae sibi commissae aspectibus super terram manifestus. Utrum vero in sepulcro corpori ille decolor permanserit necne, non est nostrum modo scire, sciatur autem postea (393). Qui si forte evanuit, et cum Moyse evacuata est gloria vultus ejus, non erit;

unde acceptam, non auctore Vitae. Hinc et Raynaldus tom. XIII Annal., p. 48, recte colligit, ista de translatione corporis ab alio esse adjecta, non ab auctore Vitae. Petrus Dorlandus in Chronico Carthusiano lib. III, c. 14, etiam meminit hujus translationis, et quia ipse est antiquior Surius, et asserit translationem factam anno post dormitionem S. Hugonis octogesimo circiter sexto, uti et Surius, videtur illa facta esse circa annum 1285, non vero anno 1280, uti in margine ad dictum cap. 14 notatur, et corrigendus fortassis etiam Raynaldus tom. XIII Annal., pag. 48.

unde scandalizentur, quibus id forte scire aliquando donabitur, cum jugiter sit conspicabilis et inextremabilis species ejus: invisibilibus cœli, unde non solum detur pacis formositas, sed et debilitatis sospitas fluere in eam non desistat.

His ea quæ sequuntur jucundo satis auspicio astipulari noscuntur. Nam regressis nobis ad locum memorati concessus, veniunt celeriter ad decanum plures, qui dicerent mulierem quamdam, lumine oculorum multis annis privatam, primo sancti corporis tactu visum recepisse. Sugerunt etiam, ut classicum pulsari, atque *Te Deum laudamus* vocibus altisonis Dominus decanus decantari jubeat. Verum istud nos vehementer dissuasimus, quia ignota fuit eis ipsa mulier, ne forte conflictâ cæcitate lumen mentiretur se de novo recepisse quo jam annosa nullo tempore caruisset. Unde [f. multo tempore] veritatem super hoc, et super aliis quæ procul dubio audiri contingeret, signis diligentissime semper inquirendam primitus, et non nisi certissime probata, quolibet modo propalanda esse aut publice prædicanda monuimus.

Dum igitur super his disceptio aliquantula inter nos et clericos haberetur, accurrunt et alii, de muliere altera indubitatum referentes miraculum. Dum enim matronæ quædam devota oblatione facta juxta corpus insisteret piis precibus, crumenam sibi a zona dependentem, et solidos aliquot argenteos continentem, fur clandestinus repente incidit. Qui mox, nullo adhuc mortalium præter ipsam, quod fecerat, agnoscente percutitur subita cæcitate. Hinc quoque, ut refert, quo gressum tenderet, prorsus nesciebat. Qui nimio attritus timore, cum aliquandiu huc illucque, tanquam ebrius et crapulatus a vino, nutando abire tentaret, nec posset, cum jam oculos in se plurimorum his gestibus converteret, et, quidnam sibi esset,

ut ita gesticularetur in loco tali, inquirerent circumstantes, manum cum bursa nihil dicendo tetendit in altum, quid egisset, rebus ipsis manifestans, et, quid statim perulisset, voce lugulari subinfereus. Inspicit et agnoscit mulier suam in manu sacrilegi incisoris loculum: cui fur ille restituit quod abstulit, et mox lumen recepit quod amisit. Recepit et illa pecuniam quam perdidit, et immensis attollit præconiis patroni clementiam quem devota mente adivit. De præcedenti quoque muliere, quod revera diu cæca fuerit, et amissum lumen ibidem receperit, in brevi post hæc certius innotuit.

Tantus interea flebat concursus populorum, ut infra modicum tempus quadraginta marcarum summam oblatorum quantitas excederet. Jacentem autem in medio filium lucis die et nocte ambiebant viri et femine, tenentes in manibus cereos ardentis, et in modum coronæ gloriæ et honore coronatum a Domino continue cingentes. Tunc etiam magister Leycestrensis, vir litteratus et industrius, hujusmodi distichon ad pedes ejus posuit, in quo multiplices virtutum ejus prærogativas breviter expressit, dicens:

Pontificum baculus, monachorum norma, scholarum
Consultor, regum malleus, Hugo fuit.

Die postera, dum portaretur ad tumulum, mutilatur line scissione crebra sacrarum, quibus induebatur vestium. Sacrarum enim vel sanctificari admodum se credebat, quisquis sacrilegium tale committere valisset, ut a sacro sacri aliquid rapuisset. Sepultus autem est, sicut ipse nobis præceperat, secus parietem, non procul ab altari Sancti Joannis Baptistæ, et, sicut visum est, propter accessum confluentis populi magis congruere, a boreali ipsius ædis regione, ad gloriam Dei, qui vivit et gloriatur super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

Explicit Vita sancti Hugonis episcopi Lincolnensis.

BEATI HUGONIS

LINCOLNIENSIS EPISCOPI

LITTERÆ CONSTITUTIONUM IN VISITATIONE.

(*Monasticon Anglic.*, I, 924. edit. 1682.)

Omnibus Christi fidelibus ad quos præsens scriptum pervenerit, Huco, Dei gratia Lincolnis episcopus, salutem in Domino.

Cum ad congregationem ancillarum Christi de Coton, causa visitationis ex officii nostri debito faciendæ accederemus, ad ea quæ didicimus ibidem corrigenda, remedium studuimus adhibere. Adversantes igitur multitudinem monialium ampliore

quam sustinere valeant domus illius facultates, habitare, statuimus, cum consensu magistri, priorissæ, et conventus, quod congregatio monialium, de cætero, trigintarium numerum non excedat, sororum numerus sub denario concludatur, duodecim fratres conversi ad officia ruralia sicut ibidem exercenda. Magister capellanus, cum duobus capellanis tantum, ad divina deputentur adimplenda. Nulli vero religio-